

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

**Р. О. Костирко, Л. А. Костирко,
О. Е. Лубенченко, Е. В. Чернодубова**

ІНТЕГРОВАНА КОРПОРАТИВНА ЗВІТНІСТЬ

Навчальний посібник

Сєверодонецьк
2020

УДК 334.7.073.52:005.35 (075)
К72

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 7 від 12.05.2020 р.)

Рецензенти:

- Дерій В. А.** – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і оподаткування, Тернопільський національний економічний університет;
Пилипенко О. І. – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри обліку та оподаткування Національної академії статистики, обліку та аудиту (м. Київ).

Костирко Р. О.

К72 Інтегрована корпоративна звітність : навчальний посібник / Р. О. Костирко, Л. А. Костирко, О. Е. Лубенченко, Е. В. Чернодубова ; 2-ге вид., перероб. і доп. – Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. – 304 с.

ISBN 978-617-11-0171-5

У навчальному посібнику викладено системний погляд на інтегровану корпоративну звітність в контексті концепції сталого розвитку та міжнародних стандартів. Структура навчального посібника «Інтегрована корпоративна звітність» акцентує увагу на ключових елементах та інструментах інтегрованої звітності.

Розкрито еволюцію світового досвіду, сутність, фундаментальні концепції, принципи та організаційно-методичні засади інтегрованої корпоративної звітності.

Висвітлено об'єкти інтегрованої звітності та методи їх оцінки. Особлива увага приділена розкриттю об'єктів інтелектуального капіталу та методів їх оцінки. Викладено інформаційне забезпечення та організацію підготовки інтегрованої звітності. Сформована система показників інтегрованої звітності та визначено критерії оцінки їх суттєвості і якості. Висвітлено ключові аспекти верифікації інтегрованої звітності. Розкрито вимоги до формування аналітичної інформації та викладено підходи до аналізу економічного потенціалу і прогнозування сталого розвитку підприємств на основі їх стратегічної вартості.

Призначено для керівників і фахівців підприємств у сфері фінансового управління, бухгалтерського обліку, аудиту, наукових працівників, викладачів, аспірантів та студентів економічних спеціальностей вузів.

УДК 334.7.073.52:005.35 (075)

© Костирко Р. О., Костирко Л. А., Лубенченко О. Е.,
Чернодубова Е. В., 2020

ISBN 978-617-11-0171-5

© Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРОВАНОГО ЗВІТУВАННЯ.....	8
1.1. Концепція сталого розвитку та передумови інтегрованої звітності.....	8
1.2. Нефінансова звітність – інструмент забезпечення соціальної відповідальності бізнесу	23
1.3. Користувачі інтегрованої звітності	36
ГЛОСАРІЙ	40
Питання для самоконтролю	43
Тести для контролю знань студентів	44
Література	49
Розділ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ.....	52
2.1. Поняття інтегрованої звітності.....	52
2.2. Фундаментальні концепції інтегрованої звітності.....	60
2.3. Міжнародний стандарт інтегрованої звітності: принципи та елементи.....	65
2.4. Формування інформації для складання звітності зі сталого розвитку та інтегрованої звітності.....	71
2.5. Організація підготовки інтегрованої звітності.....	84
ГЛОСАРІЙ	88
Питання для самоконтролю	90
Тести для контролю знань студентів	91
Література	97
Розділ 3. ОБ’ЄКТИ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ	101
3.1. Формування інформації про капітал в інтегрованій звітності	101
3.2. Інтелектуальний капітал як об’єкт інтегрованої звітності	110
3.2.1. Вартісна оцінка інтелектуального капіталу й методика його відображення в інтегрованій звітності	110
3.2.2. Нематеріальні активи та методи їх оцінки.....	119
3.2.3. Особливості оцінки людського капіталу	142
3.3. Гудвіл та оцінка його впливу на вартість підприємства.....	147
ГЛОСАРІЙ	164

Питання для самоконтролю	165
Тести для контролю знань студентів	166
Література.....	170
Розділ 4. СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ.....	174
4.1. Визначення суттєвості в інтегрованій звітності.....	174
4.2. Оцінка якості корпоративної звітності та її взаємозв'язок з інтегрованою звітністю.....	178
4.3. Система індикаторів і показників інтегрованої звітності	182
ГЛОСАРІЙ	198
Питання для самоконтролю	199
Тести для контролю знань студентів	200
Література.....	202
Розділ 5. ВЕРИФІКАЦІЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ	204
5.1. Поняття, нормативне регулювання і документальний супровід аудиту інтегрованої звітності.....	204
5.2. Соціальний аудит.....	212
5.3. Екологічний аудит як складова аудиту корпоративної соціальної звітності	220
5.4. Міжнародні стандарти аудиту та нефінансова інформація	228
ГЛОСАРІЙ	243
Питання для самоконтролю	245
Тести для контролю знань студентів	246
Література.....	249
Розділ 6. АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ... 253	
6.1. Вимоги до інформаційного забезпечення прогностичного аналізу стійкості сталого розвитку підприємств	253
6.2. Система показників аналізу інтегрованої звітності в розрізі бізнес-моделі і капіталів підприємства.....	259
6.3. Комплексний аналіз економічного потенціалу підприємств	269
6.4. Прогностичний аналіз сталого розвитку підприємств.....	282
ГЛОСАРІЙ	294
Питання для самоконтролю	295
Тести для контролю знань студентів	297
Література.....	300

ПЕРЕДМОВА

Зміна парадигми корпоративного управління, що базується на ідеології сталого розвитку, інтеграції інтересів підприємств із загальнонаціональними соціально-економічними інтересами обумовлює надання інтегрованої корпоративної звітності як основного джерела інформації щодо сталого розвитку суб'єктів господарювання. Користувачам необхідна звітність, що цілісно відображає потенційні можливості створення додаткової вартості протягом часу через всю сукупність взаємозв'язків між стратегією, управлінням, операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю підприємства і використанням різних видів капіталів. Фінансова звітність фокусується на невеликій кількості фінансових показників і не повністю розкриває інформацію стосовно екологічних, соціальних і економічних аспектів діяльності підприємств.

Інтегрована звітність є новим напрямом розвитку корпоративної звітності, що ставить своєю метою надання різноманітним стейкхолдерам інформації про ключові чинники забезпечення сталого розвитку підприємств. Методологічною основою інтегрованої звітності є Керівництво з формування звітності сталого розвитку (GRI). Інтегрована звітність надає комплексний огляд стратегії, системи управління, ефективності діяльності підприємства та перспектив його розвитку у соціальному, екологічному й економічному вимірах. Зростаючі теоретичні і практичні потреби у формуванні цілісного уявлення щодо складання та аналізу інтегрованої корпоративної звітності є визначальними при підготовці навчального посібника. Своєчасним на сьогодні є підготовка фахівців, здатних кваліфіковано вирішувати питання, пов'язані зі складанням інтегрованої корпоративної звітності, яка розкриває результативність реалізації стратегії та діяльності за трьома аспектами: економічної, соціальної і екологічної.

Метою навчального посібника є розкриття фундаментальних концепцій і принципів складання інтегрованої корпоративної звітності з позиції забезпечення сталого розвитку, інтеграції інтересів організацій з загальнонаціональними соціально-економічними інтересами.

Структура навчального посібника підпорядкована реалізації зазначеної мети, вирішуючи цілком поставлені завдання. Посібник включає 6 розділів. Перший розділ присвячено розкриттю концепції сталого розвитку та передумов реформування корпоративної звітності в контексті задоволення потреб стейкхолдерів. Особливу увагу приділено розкриттю соціальної відповідальності бізнесу. На основі узагальнення світового досвіду впровадження інтегрованої звітності обґрунтовано перспективи її розвитку в Україні. У другому розділі висвітлено методологічні та організаційні засади інтегрованої звітності як інструменту забезпечення сталого розвитку підприємств. Розкрито фундаментальні концепції створення вартості; міжнародний стандарт інтегрованої звітності: принципи та елементи; організаційно-методичне забезпечення підготовки інтегрованої звітності. Третій розділ присвячено розкриттю об'єктів та їх відображенню в інтегрованій звітності, а саме: інтелектуального капіталу, людського капіталу, гудвілу. Особливу увагу приділено розкриттю нематеріальних активів та методів їх оцінки.

В четвертому розділі визначено вимоги до сутєвості показників інтегрованої звітності та оцінки їх якості, а також обґрунтовано систему індикаторів і показників інтегрованої звітності. У п'ятому розділі основний акцент зроблено на розкритті верифікації інтегрованої звітності за такими аспектами: нормативне регулювання і документальний супровід аудиту інтегрованої звітності; соціальний аудит; екологічний аудит. Шостий розділ присвячено аналізу і прогнозуванню сталого розвитку підприємств на основі інтегрованої звітності, в рамках якого висвітлено: вимоги до узагальнення аналітичної інформації; систему показників аналізу звітності в розрізі бізнес-моделі і капіталів; комплексний аналіз економічного потенціалу підприємства; прогнозний аналіз сталого розвитку підприємств.

Даний навчальний посібник є базовим при викладанні курсів «Інтегрована корпоративна звітність», «Вартісно-орієнтоване управління фінансами», «Стратегічний фінансовий менеджмент».

Навчальний посібник характеризується логічною послідовністю викладення матеріалу, інформаційною та змістовною насиченістю. Глибокому засвоєнню курсу сприятимуть як теоретична частина, так і контрольні питання, тести для перевірки знань, рекомендована літе-

ратура. Глосарій основних термінів і понять покликаний допомогти зорієнтуватися у вузлових проблемах курсу.

Авторами окремих підрозділів підручника є: Р. О. Костирко (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 2.5, 3.2, 3.3, 6.1, 6.2, 6.3); Л. А. Костирко (передмова, підрозділи 1.1, 2.4, 3.1, 4.3, 6.4); О. Е. Лубенченко (розділ 5); Е. В. Чернодубова (підрозділи 1.3, 2.1, 4.1, 4.2).

Авторський колектив висловлює подяку офіційним рецензентам, усім, хто брав участь в обговоренні навчального посібника на різних етапах його підготовки, а також впевненість, що запропонований матеріал стане корисним для студентів вищих навчальних закладів, які здобувають освіту чи підвищують свою кваліфікацію в сфері обліку, аудиту, фінансів, для науковців, викладачів і аспірантів, які цікавляться проблемами формування інтегрованої звітності, керівників і фахівців підприємств у сфері фінансового управління.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРОВАНОГО ЗВІТУВАННЯ

1.1. Концепція сталого розвитку та передумови інтегрованої звітності

Інтерес до проблеми сталого розвитку соціально-економічних систем виник в кінці 60-х років XX ст. Глобалізація призвела до посилення конкуренції, зміни видів власності, моделей організації і ведення бізнесу на міжнародному ринку. Одночасно з позитивними ефектами глобалізація призводить і до негативних наслідків, серед яких забруднення довкілля, неконтрольоване зростання кількості населення, дефіцит природних ресурсів, поглиблення політизації суспільства, загроза військових конфліктів, вирішення яких неможливо без колективних зусиль усієї світової спільноти. Як реакція на вказані загрози в світовій практиці стала розвиватися концепція сталого розвитку і притаманні їй інструменти інформаційного забезпечення зацікавлених користувачів, серед яких екологічна звітність, соціальна звітність, звітність сталого розвитку, яка охоплює фінансові і нефінансові показники.

Концепція сталого розвитку економіки формувалась протягом 100 років і визнана світовою спільнотою народів домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у XXI ст. Термін «сталий розвиток» був введений в 1983 р. Всесвітньою комісією з навколишнього середовища і розвитку, створеною у відповідь на зростаючу стурбованість громадськості швидким погіршенням екології. Ідея «сталого розвитку» знайшла відображення в концепції загального розвитку економіки, проголошеній на Всесвітній конференції ООН в Ріо-де-Жанейро в 1992 р., на Саміті РІО у 2002 р. і XVIII Всесвітньому конгресі бухгалтерів в Куала-Лумпурі в 2010 р., в Стратегії національної безпеки України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Надалі визначення сталого розвитку закріплено в документах ООН, а також в стандартах ISO 26000 і ISO 20121. Під сталим розвитком розу-

міється «розвиток, який задовольняє потребам теперішнього часу, не ставлячи під сумнів неможливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [29]. Він співвідноситься з цілями високої якості життя, здоров'я і благополуччя, соціальною справедливістю, а також з необхідністю підтримки «здатності Землі бачити життя у всьому її різноманітті» [30]. Поняття сталого розвитку може бути застосовано до системи будь-якої розмірності. Сталий розвиток розглядається як спосіб вираження найширших очікувань людського суспільства як єдиного цілого. Доктрина сталого розвитку дала імпульс розробці нових підходів до управління діяльністю господарюючих суб'єктів. Сталий розвиток підприємства – це цілеспрямований, збалансований за економічними, екологічними і соціальними показниками довготривалий розвиток в змінних умовах зовнішнього середовища, що сприяє збереженню стійкості підприємства і забезпечує конкурентоспроможність (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Компоненти сталого розвитку підприємства

Теорія сталого розвитку висуває нові вимоги до суб'єктів господарювання та ролі конкретної людини в суспільстві. Внаслідок цього змінюються інформаційні запити користувачів до корпоративної звітності як до одного з основних джерел інформування про стан та результати функціонування підприємств. Дослідження, проведені компанією Sustainable Asset Management (SAM Group) свідчать, що підприємства, які успішно застосовують методи управління сталим розвитком, мають кращі показники, ніж ті, які не впроваджують ці методи у себе в бізнесі. Надання зацікавленим сторонам ширшого

спектру інформації позитивно позначається на ринковій капіталізації підприємств. Згідно з результатами опитування «Ernst & Young» біржові аналітики все частіше при оцінці і присвоєнні рейтингу публічним компаніям беруть до уваги показники сталого розвитку (43% респондентів) [21].

Великі підприємства провідних країн світу, що належать до різних галузей, крім фінансової, формують соціальну звітність, корпоративну, екологічну, звітність щодо сталого розвитку, в галузі охорони праці і здоров'я та корпоративного громадянства. За своїм змістом всі ці звіти відображають також і нефінансову інформацію щодо суб'єкта господарювання.

Особливе значення має проблема адекватності оцінки вартості підприємства, яка залежить не тільки від розкриття фінансових даних. Підприємства створюють і додаткову вартість для навколишнього середовища, яка важко піддається кількісній оцінці. На сьогоднішній день такої системи оцінки немає, але нефінансова звітність є першим етапом її створення.

В міжнародній практиці звітність зі сталого розвитку була впроваджена в 90-х роках минулого століття. Концепція інтегрованої звітності є новою формою модифікації концепції корпоративної соціальної відповідальності, що почала своє формування в 1950-х роках. Втім, перші інтегровані звіти були оприлюднені лише у 2000 році, що пов'язано з публікацією робочої версії Керівництва зі звітності сталого розвитку.

Система регулювання звітності сталого розвитку GRI (Глобальна ініціатива зі звітності, далі – GRI) – керівництво, що містить положення, які передбачають включення в звітність інформації про господарську діяльність промислових підприємств, яка важлива та істотна для більшості підприємств і становить інтерес для більшості зацікавлених сторін.

Звітність зі сталого розвитку за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності (GRI – Global Reporting Initiative) охоплює одночасно економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності підприємства. Зарубіжними професійними організаціями, аудиторськими компаніями і вченими розроблено понад 10 нових моделей звітності, орієнтованих на підвищення рівня прозорості бізнесу шляхом розкриття фінансової та нефінансової інформації. Зокрема, це такі моделі, як «Звіт Дженкінса», «Звіт компанії майбутнього», «Річний звіт

XXI століття», «Неминуча зміна», «Досконала звітність», «Звітність про сталий розвиток», «Звітність Бруклінської установи», «Динаміка вартості», «Удосконалена звітність», «Інтегрована звітність».

Розробниками більшості моделей є професійні бухгалтерські організації, зокрема Американський інститут громадських бухгалтерів, Інститут присяжних бухгалтерів Шотландії, а також спеціально створені комітети: London-based RSA (Royal Society for Encouragement of Art, Manufactures & Commerce – Королівське товариство заохочення мистецтв, промисловості та комерції), Консорціум удосконаленої звітності, Міжнародна рада з інтегрованої звітності, Глобальна ініціатива зі звітності, Вашингтонське відділення Бруклінської установи.

Експертним центром з розробки стандартів публічної нефінансової звітності є Глобальна ініціатива зі звітності (Global Reporting Initiative), яка була створена у 1997 р. на вільному членстві комерційних і некомерційних організацій. Вона є некомерційною організацією, що об'єднує тисячі стейкхолдерів по всьому світу. Ключовою метою GRI є розкриття інформації щодо діяльності підприємства в галузі навколишнього середовища, соціальних питань та питань нагляду як обов'язкової вимоги до підприємств. GRI вперше запропонувала концепцію звітності зі стійкості компаній та розробила Сукупність документів і включає: рекомендації по звітності сталого розвитку, які описують зміст і структуру звітів сталого розвитку і є основою для інших документів GRI; галузеві програми, що враховують особливості і проблеми сталого розвитку в різних галузях економіки; роз'яснюючі документи з окремих питань і категорій сталого розвитку; технічні протоколи, що пропонують конкретні вимірювачі показників сталого розвитку з процедурами та формулами розрахунків. Таким чином, вказані документи GRI забезпечують єдиний підхід до аналізу й оцінки сталого розвитку для організацій різних галузей і масштабів діяльності.

Керівництво з формування звітності сталого розвитку (Sustainability Reporting Guidelines) є методологічною основою формування звітності, що враховує економічну, екологічну та соціальну складові діяльності підприємства. Керівництво GRI застосовується на добровільній основі. Критерії оцінки соціально-екологічної ефективності бізнесу викладені в третій версії Керівництва зі звітності у сфері сталого розвитку (G3), яка розглядається в якості міжнародно-визнаного стандарту. Згідно з принципами GRI базовими індикаторами діяльно-

сті з «триєдиним підсумком» (3BL) є економічна, соціальна і екологічна результативність.

Комітетом з Міжнародної інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Committee, далі – МКІЗ), створеним в серпні 2010 р. проєктом A4S і GRI, розроблено Концепцію звітності зі стійкості, яка об'єднала інформацію з фінансів, громадського нагляду, питань навколишнього середовища і соціальних аспектів в один інтегрований формат. 9 грудня 2013 року Міжнародним комітетом з інтегрованої звітності було затверджено документ «Міжнародна структура інтегрованої звітності», який є першою версією Міжнародного Стандарту інтегрованої звітності.

Стимулом трансформації корпоративної звітності стало підвищення значущості нефінансових факторів створення вартості компанії, обумовлене необхідністю зростання ефективності витрат, боротьбою за споживачів та посиленням вимог регулюючих органів. Фінансові ринки поступово вводять вимоги до емітентів щодо розкриття соціальних і екологічних аспектів їх діяльності, які становлять невід'ємну частину звітності зі сталого розвитку. Крім практики фондових бірж, все більше країн закріплюють на державному рівні вимоги до розкриття або засвідчення інформації, що стосується тих чи інших аспектів сталого розвитку. Проте, існує ряд проблем при розкритті інформації в корпоративній звітності про: бізнес-модель; причино-наслідкові зв'язки між стратегічними цілями і бізнес-моделлю; вплив зовнішнього середовища на бізнес-модель і пов'язані з ним ризики; взаємодію з зацікавленими сторонами; стан бізнесу і перспективи його розвитку; взаємозв'язки результатів діяльності і винагород топ-менеджменту. Тому в перспективі звітність зі сталого розвитку перетвориться на основну форму корпоративної звітності.

Перші інтегровані звіти з'явилися в середині 2000-х р. У 2007 році організацією «Облік стійкості» («Accounting for Sustainability») було розроблено перший документ «Connected Reporting Framework», далі, у 2009 році – ще один документ «Connected Reporting: «howto» guide». У 2010 році була створена Міжнародна рада з інтегрованої звітності (МРІЗ) під егідою Фонду бухгалтерської стабільності (A4S) і Комітету зі сталого розвитку (GRI). У 2011 році розроблено документ «На один крок ближче до інтегрованої звітності. Новий підхід у XXI столітті», в якому розкрито підхід до формування інтегрованого звіту.

За останні кілька років стрімко збільшився обсяг нефінансової звітності. Згідно з даними аудиторської компанії KPMG1, частка компаній, які складають звітність зі сталого розвитку та корпоративної соціально-екологічної відповідальності (КСВ), впродовж 1993–2017 рр. зросла до 75% (серед найбільших 100 компаній світу) та до 93% (серед найбільших 250 компаній світу). Концепція інтегрованої звітності отримує підтримку серед все більшої кількості підприємств.

Етапи розвитку інтегрованої звітності наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Етапи розвитку інтегрованої звітності

Період (рр.)	Назва	Зміст
2000–2009	Зародження	Виникнення передумов формування інтегрованої звітності
2010–2013	Становлення інтегрованої звітності	Створення Міжнародних основ <IR> та їх ринкового тестування в рамках Пілотної програми
2014–2017	Прорив	Розвиток та прийняття <IR> у всьому світі, досягнення значного просування до швидкого ухвалення Міжнародних основ <IR>
2018–2020	Розвиток	Створення обов'язкового стандарту інтегрованої звітності для всіх глобальних компаній, що котируються на біржовому ринку
2021–2025		Охоплення приватних нелістингових компаній, малого та середнього бізнесу, організацій громадського сектору
Примітка. <IR> - запропоноване Міжнародною радою з інтегрованої звітності позначення інтегрованої звітності		

Узагальнення міжнародного досвіду дозволило виділити три підходи до складання нефінансової звітності.

Перший підхід засновується на Глобальному договорі [6] та передбачає складання Звіту про прогрес реалізації принципів Глобального договору; «Звіт про Прогрес реалізації принципів Глобального договору (ГД) ООН» (далі – Звіт про Прогрес) є обов'язковим для компаній-підписантів Глобального договору ООН (тобто підприємств і організацій, які зобов'язалися дотримуватися принципів ГД в своїй діяльності). Це одна з форм нефінансової звітності, найбільш зручна для малого і середнього бізнесу.

Звіт про Прогрес, як комунікативний інструмент демонструє стейкхолдерам (клієнтам, персоналу, інвесторам, ЗМІ, органам влади) рівень прогресу в повсякденній бізнес-діяльності у сфері реалізації десяти принципів і, коли це є доречним, підтримку цілей ООН шляхом партнерства.

Другий підхід передбачає формування Звіту зі сталого розвитку за стандартом Глобальної ініціативи зі звітності (GRI) та розкриває інформацію про діяльність компанії в триєдиному підсумку: економічній, екологічній та соціальній складових. Враховуючи вимоги четвертого покоління Керівництва GRI 4.0 [22].

Третій підхід передбачає використання системи IR [19], яка базується на Міжнародному стандарті з інтегрованої звітності та будується на принципах стратегічної спрямованості, орієнтації на майбутнє, структурованості та чіткості інформації, врахуванні очікувань зацікавлених осіб. Згідно з цим підходом звітність повинна відображати інформацію про результативність формування та використання шести видів капіталів: виробничий, людський, фінансовий, соціальний, природний, інтелектуальний. Структура звітності представлена у розрізі наступних складових: огляд організації та її зовнішнього середовища; управління стратегією та розподіл ресурсів; бізнес-модель підприємства; поточна діяльність, перспективи розвитку.

Концепцію інтегрованої звітності підтримують понад 90 глобальних компаній 50 інституційних інвесторів в різних країнах світу та різної галузевої приналежності, що належать до Пілоотної програми MPI3, серед яких Danone, Deloitte, Microsoft, Coca-Cola, Volvo. Дослідження нефінансових звітів 131 компанії з переліку Форбс 250 на предмет повноти відображення індикаторів групи LA: 86% компаній свідчать про розкриття цих показників і тільки 11% розкривають ці індикатори в повній відповідності з GRI. Це загострює потребу у взаємозв'язку нефінансової та фінансової звітності в рамках інтегрованого звіту і інтегрованого сприйняття управлінської діяльності.

Що стосується України, то інтегрована звітність як форма корпоративного звітування поки що не є у нас такою популярною, як за кордоном. Приклади українських компаній, які опублікували інтегровані звіти протягом останніх років, є нечисленними: Систем Кепітал Менеджмент, Метінвест, ПАТ «Укрзалізниця» та енергетична компанія ДТЕК. Серед звітів компаній, що увійшли до числа найбільших в Україні, переважають 34 компанії, мають на сайтах сторінки,

присвячені їх соціально відповідальній діяльності, проте більшість з учасників оцінки приділяють увагу даному питанню досить поверхнево. На власних сайтах більшість компаній приділяють увагу опису власної продукції, проєктам з розвитку громад, роботі з персоналом. Деякі компанії висвітлюють лише окремі тематики КСВ і не приділяють увагу питанням етики і прав людини, роботи з постачальниками, діалогу із зацікавленими сторонами, антикорупційним питанням.

В оцінці різних секторів економіки України найбільш представлені підприємства важкої промисловості – 23 компанії (табл. 1.2). Найменш «транспарентні» щодо висвітлення інформації про КСВ підприємства видобувної промисловості (3%). Також низькі показники мають підприємства фармацевтичного сектору і представники агропромислового комплексу, що не набрали 10% прозорості.

Таблиця 1.2

Показники відкритості компаній України за секторами економіки

Сектор	Кількість компаній	Лідери за секторами	Середній рівень (%)	Максимум (%)	Мінімум (%)
Комунікації	3	Київстар	33	51	17
Електроенергетика	9	ДТЕК	19	68	9
Важка промисловість	23	Метінвест	18	55	5
Харчова промисловість / сектор FMCG	11	Імперіал Тобакко Україна	11	25	1
Нафта і газ	16	Галнафтогаз	11	39	5
Рітейл	7	МЕТРО Кеш енд Керрі Україна	10	32	8
Транспорт	9	Атолл Холдинг	10	19	7
Аграрний сектор	6	Миронівський хлібопродукт	8	21	1
Фармацевтика	3	БадМ	5	8	3
Видобувна промисловість	2	Південний ГЗК	3	5	-
Інші сектори	5		17	71	2

Формування звітності зі сталого розвитку вітчизняними компаніями належним чином не регламентовано і здійснюється, виходячи з бачення власників, топ-менеджменту та співробітників, має різне наповнення, формат і структуру представлення результатів соціально відповідального ведення бізнесу. В Україні досвід підготовки інтегрованої звітності мають великі українські компанії завдяки залученню їх у пілотні проєкти (компанія «ДТЕК», ФПГ СКМ, «Ernst & Young», ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг», Platinum Bank, група «Метінвест», корпорація «Оболонь», Концерн Галнафтогаз, Київстар). В 2018 р. 13% українських компаній публікують окремий звіт про сталий розвиток (GRI3). В зв'язку з тим, що форма нефінансових звітів носить добровільний характер, звітність вітчизняних компаній має різний формат і структуру представлення результатів соціально відповідального ведення бізнесу (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Види нефінансових звітів, опублікованих бізнес-організаціями
України в 2018 р.**

Вид звіту	Компанія
1	2
Звіт про сталий розвиток (GRI3)	ПФГ «Систем Кепітал Менеджмент» ЗАТ «Оболонь» Ernst & Young Україна Арселор Міттал Кривий Ріг Platinum Bank
Звіт про сталий розвиток (AA1000, Глобальний Договір ООН)	«Бритіш Американ Тобакко Україна» Knaufinsulation МЕТРО Кеш енд Кері Україна Компанія «Монсанто» «Інтерпайп»
Звіт з прогресу	«Астарта-Київ» Галнафтогаз Фокстрот ТОВ «ВіДі Груп» Компанія «Вітмарк-Україна» ВОЛЯ Оранта

Продовження табл. 1.3

1	2
Звіт про соціальну відповідальність, соціальний звіт	Київстар «Астеліт» (оператор life:) «Кока-кола Україна» Carlsberg Ukraine
Звіт про корпоративну відповідальність	Компанія «Делойт» Ernst & Young Україна
Звіт про результати	Агропромхолдинг КПМГ Україна
Екологічний звіт	Nemiroff Україна

Велика кількість звітів призводить до зниження їх цінності для користувачів і прозорості діяльності компанії: значуща інформація «розмивається» зі зростанням обсягів даних. За даними компанії «Делойт» за останні роки обсяг фінансової інформації в річній звітності компаній збільшився майже удвічі, а нефінансової інформації – в 6 разів [26], зріс обсяг розділів річного звіту, присвячених аналізу керівництвом компанії результатів її діяльності та фінансового стану, а також розділів, що містять коментарі до фінансової звітності. Якщо ця тенденція збережеться, то до 2032 року дані розділи будуть займати вже більше 500 сторінок. Навряд чи така кількість інформації буде необхідною її користувачам. Тому одним з напрямків розвитку корпоративної звітності є спрощення та забезпечення її якості.

Слід зазначити, що прийняття стандарту Міжнародною організацією зі стандартизації ISO 26000:2010 практично усунуло різницю між соціальною звітністю і звітністю сталого розвитку, оскільки головною метою впровадження принципів соціальної відповідальності бізнесу є сприяння сталому розвитку суспільства. На сьогодні всі вказані вище види звітності задовольняють окремі інформаційні потреби відповідних груп зацікавлених користувачів і не створюють цілісне уявлення щодо сталого розвитку підприємства. Таке завдання можна вирішити шляхом впровадження інтегрованої звітності.

Також треба зауважити, що для об'єктивної оцінки ефективності інвестицій в ту чи іншу компанію відомостей бухгалтерського обліку недостатньо. Фінансовий облік відображає переважно стан попередніх фактів господарювання. За останні роки міжнародними професійними організаціями, аудиторськими компаніями і вченими розробле-

но понад десяток якісно нових моделей звітності. Всі вони орієнтовані на підвищення рівня прозорості стану компанії, що досягається через розкриття не тільки фінансової, а й широкого спектру нефінансової інформації. Розроблялися дані моделі, в основному, професійними бухгалтерськими організаціями: Американським інститутом громадських бухгалтерів, Інститутом присяжних бухгалтерів Шотландії, Консорціумом вдосконаленої звітності, Міжнародною радою з інтегрованої звітності, Глобальною ініціативою зі звітності, Вашингтонським відділенням Бруклінської установи. Свої розробки представили найбільші аудиторські компанії.

Прикладами таких моделей є: «Звіт Дженкінса», «Звіт компанії майбутнього», «Річний звіт ХХІ століття», «Неминуча зміна», «Досконала звітність», «Звітність про вартість», «Звітність про сталий розвиток», «Звітність Бруклінської установи», «Динаміка вартості», «Удосконалена звітність», «Інтегрована звітність». Однак, всі ці моделі носять необов'язковий характер, а сформована на підставі розроблених правил звітність є доповненням до фінансової звітності. Користувачам потрібна звітність, яка б відображала взаємозв'язки між стратегічною, управлінською, операційною, фінансовою і нефінансовою складовими.

Інтегрована звітність об'єднує фінансову звітність з нефінансовою. Проте, вона поки носить необов'язковий характер. Відсутність вимог обов'язковості використання розглянутих моделей не дозволяє порівнювати інформацію, що розкривається різними компаніями, і проводити перевірку її достовірності.

Сучасна структура інтегрованої звітності сформувалась внаслідок зміни підходів до складання бухгалтерської звітності, розвиток яких обумовлений глобалізацією, розвитком економічних теорій і теорій менеджменту; розвитком поняття соціально-відповідального бізнесу і формуванням товариства інституціональних інвесторів; світовою фінансовою кризою 2008–2009 рр.; існуючою роз'єднаністю корпоративної звітності.

Розвиток економічних теорій у II половині ХХ століття призвів до зміни способів оцінки результативності бізнесу, які обумовили трансформації підходів до бухгалтерської звітності. Так, згідно з економічною теорією, основною метою бізнесу є максимізація прибутку у короткостроковій перспективі, тоді як теорія ринкової вартості ор-

ганізації передбачає максимізацію її ринкової або акціонерної вартості. Відповідно, теорія організаційної поведінки – результативність бізнесу ставиться в залежність від якості взаємовідносин з групами стейкхолдерів.

Інтегрована звітність в найбільшій мірі відповідає економічній моделі XXI століття в умовах подальших змін характеру взаємовідносин зі стейкхолдерами. Інвесторів одночасно з фінансовою стійкістю цікавить інформація щодо результативності діяльності у всіх сферах (економічній, екологічній, соціальній) та майбутнього розвитку компанії.

Передумови генезису інтегрованої звітності представлено на рис. 1.2.

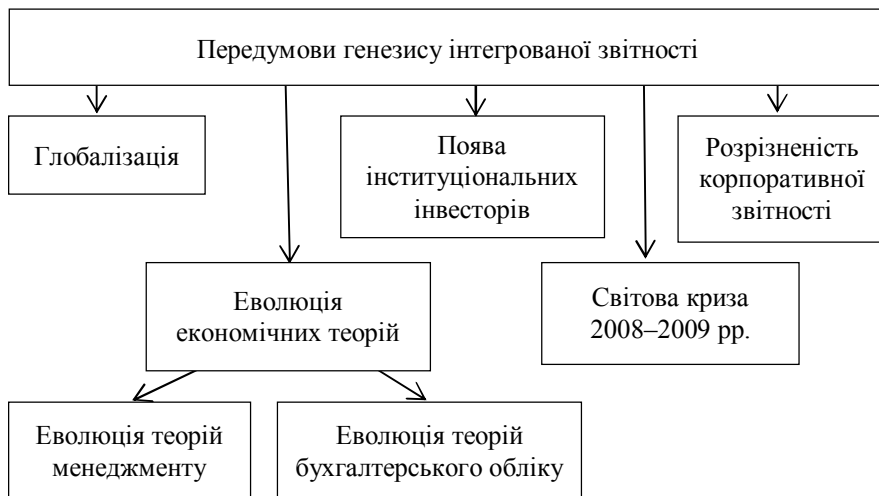

Рис. 1.2. Передумови генезису інтегрованої звітності

Основними передумовами впровадження інтегрованої звітності є:

1. Необхідність трансформування корпоративної фінансової звітності. Існуюча модель фінансової звітності не відповідає сучасним вимогам:

- фінансова звітність створює помилкове враження про компанію у користувачів, тому що вона «історична» – відображає результати минулих подій, кількісна і «тільки фінансова»;

- неадекватно відображає нематеріальні активи – більшість нематеріальних активів, створених «всередині» компанії, не проходять тест на визнання активів відповідно до МСФЗ і тому не показуються на балансі компанії;

- невідповідність історичних оцінок у зв'язку з різницею справедливої та поточної вартості. Форми поточної вартості варіюються в часі, останнім часом актуальна справедлива вартість;

- проблеми визнання зобов'язань і розкриття інформації про фінансові інструменти, які диктуються вимогами МСФЗ;

- не повне розкриття інформації щодо соціального, екологічного і економічного розвитку компанії.

2. Використання інтегрованої звітності інвестиційними фондами може стимулювати компанії, які досі не розвивали тематику соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) в Україні. Учасники фінансових ринків починають розрізняти короткострокові прибутки та сталість бізнес-моделі компанії. Основні провайдери фінансових даних (Bloomberg, Thomson Reuters) нещодавно включили дані по ESG/CSR компаній до своїх терміналів. Згідно даних дослідження «Цінність розкриття поза фінансової інформації» 80% опитаних інвесторів та аналітиків вважають інформацію про нефінансові аспекти діяльності компанії істотними для їхніх рішень.

3. Укріплюється розуміння серед керівництва та менеджерів СВБ компаній у необхідності кращої прив'язки стратегії СВБ до фінансових рішень всередині та зовні компанії. Нефінансові звіти компаній-лідерів СВБ, містять все більше кількісних даних (часто доступних окремими файлами на сайті з ключовими показниками, винесеними у нефінансову звітність, наприклад, щодо обсягу викидів в атмосферу, рівня травматизму) і все більше нагадують фінансові звіти. Натомість, у фінансових звітах містяться обґрунтування капітальних інвестицій або інвестицій в розвиток нових продуктів, розвиток громад на територіях присутності тощо, які пояснюються довгостроковими нефінансовими чинниками. Інтегрована звітність буде використовуватись для оцінки бізнесу – інвесторами, партнерами, менеджментом. Стане більше інформації щодо істотних питань та аналізу впливу компанії на капітали. Це матиме позитивний вплив на визначення ролі бізнесу в українському суспільстві.

4. Використання інтегрованої звітності великими українськими компаніями дозволяє продемонструвати на міжнародних ринках наявність компетенції нарівні з найкращими компаніями світу.

Модель взаємозв'язку видів звітності, які входять в корпоративну інтегровану звітність наведено на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Корпоративна інтегрована звітність та її складові

Інтегрований звіт є новим інструментом звітності, що відповідає сучасним реаліям життя. Особливістю інтегрованої звітності є її спрямованість на майбутнє, тобто стратегічний фокус. Керівництво по звітності сталого розвитку є основою для розробки системи показників сталого розвитку компанії (табл. 1.4), яка охоплює фінансові і нефінансові показники та орієнтована на гармонізацію цілей стейкхолдерів і стратегічний розвиток.

Таблиця 1.4

**Критерії сталого розвитку компанії з урахуванням рекомендацій
Керівництва по звітності в сфері сталого розвитку**

Критерії	Показники
Фінансово-економічна стійкість	Зростання прибутковості діяльності. Розширення сегменту ринку. Зміцнення взаємовідносин з постійними клієнтами і партнерами. Свочасне виконання договірних поставок
Екологічна стійкість	Зниження ризиків нанесення шкоди довкіллю. Установка систем очищення повітря на робочих місцях. Забезпечення робочих, зайнятих на шкідливому виробництві, додатковим харчуванням. Скорочення числа процесів, пов'язаних з нанесенням шкоди здоров'ю працівників. Благоустрій територій (висадка зелених насаджень). Зниження скидів використаної води без очищення. Поліпшення утилізації відходів використаних ПММ
Соціальна стійкість	Поліпшення умов праці. Профілактика і лікування професійних захворювань. Забезпечення кар'єрного зростання. Підвищення рівня заробітної плати. Забезпечення працівників соціальним пакетом

Збалансованість системи досягається шляхом зв'язків між монетарними і немонетарними одиницями вимірювання, стратегічним і оперативним рівнями управління, минулими і майбутніми результатами, а також внутрішніми і зовнішніми аспектами діяльності компанії. Розширення об'єктів інтегрованої звітності у напрямку розкриття інформації щодо використання усіх видів капіталів та результативності економічної, соціальної і екологічної діяльності підприємства сприятиме перетворенню звітності в найбільш ефективний інструмент для прийняття управлінських рішень як в самій організації, так і з боку стейкхолдерів з метою забезпечення сталого розвитку.

1.2. Нефінансова звітність – інструмент забезпечення соціальної відповідальності бізнесу

Організації несуть соціальну відповідальність перед суспільством і державою, засновниками, акціонерами, партнерами (інвесторами, кредиторами, постачальниками, клієнтами тощо). Концепція соціальної відповідальності передбачає, що компанія на добровільній основі інтегрує соціальну і екологічну політику в бізнес-операції і її взаємовідносини з партнерами і суспільством. Однак, ці аспекти відповідальності і коло зацікавлених осіб не обмежуються. Можна виділити декілька груп інтересів, що створюють поле соціальної відповідальності в діяльності компанії. По-перше, партнерські внутрішньо-фірмові відносини через інвестування в людський капітал за рахунок підвищення кваліфікації, забезпечення охорони праці та здоров'я працівників; реалізація програм, спрямованих на поліпшення пенсійного та житлового забезпечення.

По-друге, місцеве співтовариство шляхом створення робочих місць, виплати до місцевого бюджету, внески в екологічні, соціальні, культурні та інші проєкти.

По-третє, соціальна відповідальність (місія) за досягнення суспільно значущих цілей і зміцнення певних духовних цінностей.

Історія розвитку розуміння соціальної відповідальності після Другої світової війни виглядає наступним чином:

1950-ті роки – поява терміну «корпоративна соціальна відповідальність» (КСВ);

1960-ті роки – період становлення КСВ;

1970-ті роки – поява різновидів КСВ;

1980-ті роки – скорочення, розвиток альтернативних понять (корпоративної соціальної сприйнятливості);

1990-ті роки – збереження поняття КСВ, трансформація (корпоративна соціальна діяльність).

Під корпоративною соціальною відповідальністю (КСВ) розуміється «відповідність діяльності організації економічним, правовим, етичним і дискреційним очікуванням, що пред'являються суспільством організації в даний період часу».

Соціальна відповідальність бізнесу – це концепція, згідно з якою компанії добровільно інтегрують соціальні та екологічні аспекти у

свою комерційну діяльність та взаємодію із зацікавленими сторонами. Якщо соціальна відповідальність бізнесу – це внесок бізнесу у вирішення питань сталого розвитку країни, то стратегія соціально-відповідального бізнесу компаній та їх нефінансова звітність мають відображати діяльність компаній у зв'язку з національними особливостями сталого розвитку країни.

Сучасні моделі корпоративної соціальної відповідальності формувалися тривалий період. В Америці становлення соціальної відповідальності почалося в 60–70-ті роки XX сторіччя, в Європі – в середині 90-х років. Тут важливо підкреслити, що для того, щоб діяльність в галузі корпоративної соціальної відповідальності дійсно приносила відчутні економічні вигоди, необхідно враховувати особливості соціальних, політичних і економічних умов, що склалися в тій країні, де корпорація веде свою діяльність. Зокрема, зіставлення різних моделей КСВ, під якими розуміється взаємодія бізнесу, держави і некомерційних організацій (НКО), основні рушійні сили, ступінь важливості різних груп стейкхолдерів, показало, що вітчизняна модель КСВ відрізняється від західних аналогів (табл. 1.5).

Американська модель КСВ орієнтована на принципи індивідуалізму та прецедентного права. Основні заходи щодо впровадження КСВ реалізувалися корпораціями, соціальні програми – через добродійні фонди. Англо-американська модель базується на тому, що відповідальність бізнесу перед суспільством обмежується створенням робочих місць, забезпеченням ефективності їх використання через заробітну плату, створення умов праці та виплату податків. Англо-американські умови підприємництва характеризуються високим ступенем економічної свободи суб'єктів, багато сфер суспільних відносин є саморегульовані. З іншого боку, в США склалися численні інститути участі бізнесу в соціальній підтримці суспільства через корпоративні фонди. Соціальна активність, благодійність корпорацій заохочуються податковими та іншими пільгами.

У Канаді концепція КСВ відрізняється реалізацією програм вдосконалення якості та здорового робочого місця. Європейська модель КСВ заснована на принципах колективної солідарності, етичної відповідальності корпорацій перед суспільством та регламентована законодавством. КСВ реалізується через адресні соціальні програми і бізнес-проекти.

Таблиця 1.5

**Порівняння моделей корпоративної соціальної відповідальності
в Україні, США і Європі**

Порівняльні індикатори	Європа	США	Україна
Основні стейкхолдери за ступенем важливості	1) персонал; 2) споживачі; 3) співтовариство; 4) акціонери	1) акціонери; 2) споживачі; 3) персонал; 4) держава	1) держава; 2) власники; 3) персонал; 4) споживачі
Рушійні сили розвитку КСВ	Корпорації; НКО і співтовариство; держава	Держава (забезпечення інституціональних основ для розвитку); корпорації; НКО і спільноти	Корпорації; Держава; Місцева влада
Роль некомерційних організацій	Численні і різноманітні	НКО різноманітні і володіють значними фінансовими ресурсами	Незначна
Тенденції соціальної звітності (СЗ)	СЗ ініціюється самим бізнесом; Стандарти СЗ добре адаптовані і широко застосовуються; СЗ орієнтована на більшість стейкхолдерів	СЗ ініціюється бізнесом; СЗ орієнтована на акціонерів і споживачів компанії	СЗ знаходиться на початковому етапі; СЗ орієнтована на державу і акціонерів (меншою мірою – на суспільство)

У європейській моделі суб'єкти бізнесу та платники податків платять порівняно великі податки, а держава на ці кошти реалізує соціальні та інші суспільно значущі програми. По суті, соціальна відповідальність бізнесу врівноважена з соціальною відповідальністю держави при розвиненому громадському контролі.

Можна виділити модель патерналістської відповідальності держави за соціальний розвиток, представниками якої є, наприклад, деякі нафтовидобувні країни арабського Сходу, а в рамках соціалістичних доктрин соціального проєктування – Китай.

В останні роки популярною стала змішана модель корпоративної соціальної відповідальності, що охоплює три основні напрямки соціальної ініціативи: економіку, зайнятість і охорону довкілля.

Для вітчизняної моделі КСВ характерна поетапна трансформація з початку 90-х років від відродження великими компаніями традицій добродійності та меценатства до фінансування соціальних програм на основі конкурсного відбору проєктів. Вітчизняна практика управління КСВ відрізняється наступним: пріоритетами соціальної політики, структурою соціальних програм, програмами навчання менеджерів в сфері соціальної відповідальності, структурою нефінансового звіту. Стратегічні рішення, що приймаються радою директорів, знаходять відображення в місії і Кодексі корпоративної поведінки компаній. В окремих великих компаніях створені комітети з КСВ або етики при Раді директорів, вводиться посада директора по КСВ. В процесі реалізації зовнішніх програм поширена практика зовнішнього адміністрування.

Принципи корпоративної соціальної відповідальності визначають основні положення, які розкривають характер діяльності організації по реалізації КСВ в компанії. Недотримання вимог одного з принципів спотворює сутність КСВ. Основними принципами є відкритість, системність, значущість і недопущення конфліктів. Реалізація принципу відкритості передбачає, що компанія веде свою діяльність публічно, зрозуміло та доступно, надає тільки достовірну інформацію і має зворотній зв'язок з усіма зацікавленими сторонами. Принцип системності означає спрямованість соціальних програм в необхідні сфери послідовно і на регулярній основі. Принцип значущості визначає, що реалізовані соціальні програми повинні бути в тих сферах, в яких суспільство на даний момент має потребу і вони є масштабними і ефективними. Принцип недопущення конфліктів – дотримання субординації компанії відносно релігії, політики, спортивних та музичних течій. Тобто, компанія включає в свою стратегію завдання захисту прав людини і оцінює вплив діяльності своєї компанії на конфлікт, розробляє і вживає заходи, спрямовані на попередження або розв'язання конфліктів.

Діяльність в рамках соціальної відповідальності регулюється нормами, стандартами і законами відповідних держав. Інтеграція міжнародних стандартів корпоративної соціальної відповідальності в систему стратегічного управління компанією дає позитивний ефект за рахунок регулярного моніторингу діяльності компанії. Порядок розкриття інформації носить добровільний характер і залежить від розуміння і зацікавленості компанії в дотриманні міжнародних і віт-

чизняних стандартів з розкриття інформації і взаємодії зі своїми стейкхолдерами.

Перші соціальні звіти були зроблені європейськими компаніями в 70-х роках минулого сторіччя. Найбільшого поширення нефінансова звітність отримала в Європі (лідер – Великобританія) та Північній Америці. В азійському регіоні активно підключилися до процесу звітності компанії Японії та Південної Кореї.

Інструментом соціальної відповідальності бізнесу є нефінансова звітність. У світовій та вітчизняній практиці використовуються такі дефініції, як «соціальний звіт» (Social reporting), «звіт із корпоративної соціальної відповідальності» (Corporate Social Responsibility Reporting), «звіт із корпоративної відповідальності» (Corporate Responsibility Report), «звіт із прогресу» (Progress Report), «звіт зі сталого розвитку» (Sustainable Development Reporting), «корпоративна звітність в сфері сталого розвитку» (Corporate sustainability reporting). Найчастіше для звітів із соціальної (корпоративної) відповідальності бізнесу використовують термін «нефінансовий звіт». Термін «нефінансова звітність» не є тотожним поняттю «корпоративна звітність», тому що нефінансову звітність готують не тільки приватні корпорації, а й державні компанії, некомерційні організації, галузеві організації, а в майбутньому – суб'єкти малого та середнього підприємництва. В подальшому будемо називати нефінансовими всі звіти з соціальної відповідальності бізнесу. Нефінансова звітність все більше сприймається як норма корпоративної поведінки компаній, які: займають лідерські позиції в своїй галузі і в світі; є публічними і присутні на міжнародних фінансових майданчиках; знаходяться під пильною увагою фінансових аналітиків та інвесторів; сприйнятливі до інноваційних управлінських підходів та нових правил гри на міжнародних ринках.

Нефінансова звітність – це добровільно розкрита інформація, що відображає достовірно і доступно для зацікавлених сторін основні аспекти та результати діяльності компанії, пов'язані з реалізацією стратегії сталого розвитку бізнесу. Вона є систематизацією і публікацією тих кроків, які були реалізовані соціально відповідальною компанією протягом звітного періоду. Інформація нефінансової звітності забезпечує управління нефінансовими ризиками, інформаційну відкритість, довіру до компанії, зміцнення ділової репутації, розвиток

взаємодії із зацікавленими сторонами, підвищення конкурентоспроможності, внесок у поліпшення іміджу бізнес-спільноти.

Нефінансовий звіт – це доступний, достовірний, збалансований опис результатів діяльності компанії, відображення питань, що представляють інтерес для ключових зацікавлених сторін. Ключовими питаннями є стратегія, управління, результати, взаємодія з зацікавленими суб'єктами. Основне призначення нефінансового звіту – інформування акціонерів, співробітників, партнерів, клієнтів, суспільства про реалізацію стратегічних цілей у напрямі досягнення економічної стійкості, соціальної стабільності і екологічної безпеки виробництва. Крім того, нефінансова звітність є інструментом самооцінки економічної, соціальної і екологічної діяльності компанії, що дозволяє вести діалог із зацікавленими сторонами та реалізовувати додаткові конкурентні переваги.

Нефінансова звітність впливає на якість корпоративного управління, включаючи планування, моніторинг та оцінку діяльності компанії. Діяльність компаній в будь-якій області необхідно відстежувати, вимірювати і оцінювати: як сам процес, так і результати, інакше така діяльність може призвести до непередбачених збитків і різного роду катастроф. Звідси найважливішими цілями формування нефінансової звітності є:

- підвищення інформованості зацікавлених сторін про діяльність компанії, соціально значущі проекти, благодійність, вплив на екологію і економію, корпоративно-соціальну відповідальність;
- посилення ринкових позицій компанії; підвищення вартості компанії за рахунок нематеріальних активів;
- формування репутації компанії як відкритої, підзвітної, яка вступає в діалог із зацікавленими сторонами, соціально-відповідальної;
- структурування внутрішньої організації компанії: усвідомлення необхідності стратегії розвитку, осмислення політики соціально-корпоративної відповідальності;
- побудова оптимальної інфраструктури управління соціальною діяльністю компанії.

Виходячи з цього, нефінансова звітність спрямована як на зміцнення позицій компанії в світовому просторі, так і на оптимізацію взаємовідносин і процесів всередині компанії. Вона може використовуватися як зовнішніми користувачами, так і внутрішніми – менеджерами, службою внутрішнього аудиту. Нефінансова звітність до-

зволяє створити найбільш сприятливе враження про стан справ того чи іншого суб'єкта, а значить і залучити більшу кількість інвесторів, споживачів, потенційних партнерів і співробітників. Така звітність використовується різними рейтинговими агентствами, наприклад, міжнародний рейтинг корпоративного управління Standard & Poor's.

Основні переваги нефінансової звітності:

- підвищення внутрішнього і зовнішнього інформаційного обміну господарюючого суб'єкта;
- надання конкретизованого і структурованого уявлення про діяльність господарюючих суб'єктів, яку неможливо уявити за допомогою фінансової звітності;
- підвищення ефективності системи внутрішнього контролю, попередження шахрайства та зловживання в сфері професійної діяльності;
- інформаційна база сформована при безпосередній взаємодії з зацікавленими сторонами та прийнятті управлінських рішень;
- інформаційна база для обґрунтування інвестиційних, інноваційних проєктів, а також проєктів державно-приватного партнерства;
- гарантія того, що партнер підтримує концепцію сталого розвитку і здатний відповідати за результати діяльності своєї фірми;
- повноцінна статистична база.

У світовій практиці існує три форми формування нефінансової звітності: довільна, комплексна, стандартизована.

1. Довільна форма, яка у практичній діяльності найпоширеніша форма звіту, яка призначена для зовнішніх користувачів і не вимагає проведення соціального аудиту. Звіт у довільній формі має як переваги, так і недоліки. До переваг можна віднести простоту його підготовки: в цьому випадку не буде потрібно слідувати критеріям відбору інформації і витримувати формати представлення даних. До недоліків можна віднести ризик бути несучасним, незрозумілим.

2. Комплексні звіти поряд з соціальними супроводжуються різноманітними підзаголовками, що вказують на тип документа: «корпоративне (або глобальне) громадянство», «(корпоративна) соціальна відповідальність», «сталий розвиток», «корпоративна відповідальність та сталий розвиток». Вони містять розгорнуту інформацію про нефінансову діяльність компанії, її плани, стратегії залежно від визначення звіту. Різновидами комплексного звіту є звіти:

- за методом потрійного підсумку (Triple Bottom-Line). Сутність даного методу полягає у висвітленні діяльності компанії з трьох то-

чок зору: економічних результатів діяльності – фінансово-економічні і виробничі показники (прибуток, обсяг виробленої продукції тощо); екологічних результатів діяльності – вплив основної діяльності на довкілля і здоров'я людей (наприклад, дані про шкідливі викиди в атмосферу і застосування природоохоронних технологій); соціальних результатів діяльності – широкий спектр інформації, яка стосується діяльності компанії щодо своїх працівників, клієнтів, місцевих громад, інших цільових аудиторій та суспільства в цілому.

- за методом Лондонської групи порівняльного аналізу (London Benchmarking Group);

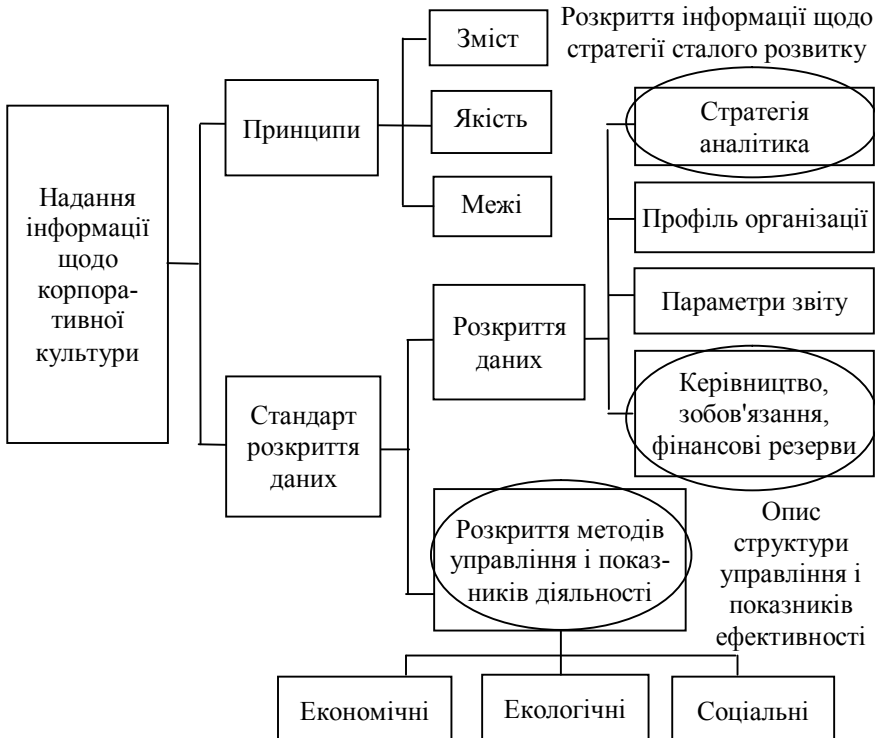
- за методом групи корпоративного громадянства (Corporate Social Citizenship) чи за якимось іншим подібним методом.

3. Стандартизовані звіти. Такі форми мають певні переваги над попередніми, які полягають у можливостях порівняння з звітами інших компаній, що дає можливість визначення соціального рейтингу компанії та визнання її у міжнародній діловій спільноті. Найбільш розповсюдженими міжнародними стандартами звітності є: Глобальна ініціатива зі звітності (Global Reporting Initiative), Стандарт AA1000, Стандарт SA 8000:2001 «Соціальна відповідальність», Стандарт ISO 26000, стандарти Саншайн, звіт із прогресу, принципи CERES (Коаліція за створення екологічної відповідальної економіки); декларація ООН, Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), OHSAS 18001. Однак, серед існуючих нині стандартів немає такого, який би охоплював всі складові концепції корпоративної соціальної відповідальності, тому «стандартизованими», в основному, називають звіти, підготовлені з використанням певного керівництва зі звітності.

Звіт із прогресу складається на виконання принципів Глобального Договору ООН лише підприємствами – членами Глобального Договору ООН. У звіті відображається стан виконання принципів соціальної відповідальності та плани на майбутнє (не проходить аудит). Він складається один раз на рік у довільній формі та містить таку інформацію: вступне слово керівника компанії, основні принципи Глобального Договору ООН, які компанія реалізує у свої соціальній політиці, плани на майбутнє. Така звітність не проходить обов'язковий аудит.

Звіт за GRI-стандартом (звіт зі сталого розвитку) містить чіткі індикатори щодо діяльності компанії (можливий аудит). Він відображає економічні, соціальні та екологічні досягнення, має чіткі критерії, яких компанія повинна дотримуватися при його складанні. Був

впроваджений некомерційною організацією «Глобальна ініціатива зі звітності» у 2000 р. Сьогодні у світовій практиці його використовують близько 440 компаній в різних країнах світу. Рекомендації стандарту GRI сприяють підвищенню конкурентоспроможності компанії в галузі залучення інвестиції та участі в тендерах міжнародних організацій. За дотримання компанією кількості критеріїв у звіті, вона отримує рейтинг А, В, С, а при підтвердженні їх аудитом – відповідно отримує рейтинг А+, В+, С+. Для компаній форма звіту за даним стандартом є найбільш складною серед стандартизованих звітів. Структура GRI звіту наведена на рис. 1.4.

Звітність за показниками діяльності в шести сферах (за рівнем звіту):
економіка, довкілля, трудові відносини, суспільство,
права людини, якість продукту

Рис. 1.4. Структура GRI звіту

В основу складання нефінансових звітів за системою GRI покладено принципи: відкритості, залучення зацікавлених сторін, верифікації, повноти, значимості, сталого розвитку, точності, об'єктивності (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Принципи Глобальної ініціативи щодо звітності (GRI) [25]

Принципи складання	Сутність принципів
Відкритість	Повне розкриття процесів, процедур і припущень, що лежать в основі підготовки звіту, є необхідною умовою довіри до нього
Залучення зацікавлених сторін	Систематичне залучення зацікавлених сторін до процесу звітності для визначення найбільш важливих питань і послідовного поліпшення якості звітів
Верифікація	Дані та інформація звітів повинні бути підтверджені протоколами, систематизовані, проаналізовані та представлені таким чином, щоб їх правдивість можна було перевірити за допомогою внутрішнього аудиту або зовнішнього оцінювання
Повнота	У звіті наводиться вся інформація, що є істотною для оцінки економічної, екологічної та соціальної результативності підприємства, за умови, що вона відповідала визначеним межах, сфері та його часовим рамкам
Значимість	Ступінь важливості, що надається кожному аспекту, показнику або фрагменту інформації і визначає рівень, за якого інформація стає достатньо значимою для включення до звіту
Контекст сталого розвитку	Організація має прагнути включити інформацію про результативність економічної, екологічної, соціальної діяльності
Точність	Інформація повинна мати низький рівень похибки, щоб прийняти за її допомогою рішення, мати високий рівень надійності
Об'єктивність	Слід уникати упередженості при відборі і подачі інформації, а також прагнути представити збалансовану картину результативності підприємства
Зіставлення	При підготовці звітів організація повинна послідовно використовувати єдину методику, повідомляти про будь-які зміни, а також коригувати раніше опубліковані дані
Ясність	Форма подання інформації повинна враховувати потреби та особливості різних груп зацікавлених сторін
Вчасність та регулярність	Періодичність публікування звітів повинна відповідати потребам користувачів і характеру самої інформації

Звіт за стандартом AA1000 (Accountability) - це звіт за оцінкою успіху підприємства в економічному, екологічному та соціальному середовищі, заснований на діалозі із стейкхолдерами, який може проходити аудит. Він розроблений Інститутом соціальної та етичної звітності (Institute of Social and Ethical Accountability) в 1999 році. Стандарт носить універсальний характер і підходить більше для компаній, діяльність яких суттєво впливає на суспільство. Основними етапами процесу формування соціальної звітності у відповідності до вимог цього стандарту є уточнення цінностей та завдань компанії, збір та узагальнення інформації у звітності та її аналіз, проведення зовнішнього аудиту.

Стандартизований звіт за ISO 14000 розроблений в 1992 році Британським інститутом стандартизації. У 1996 році стандарт став основою для впровадження серії стандартів екологічного менеджменту Міжнародною організацією із стандартизації (International Organization for Standardization). Звіт орієнтований на екологічний компонент соціальної відповідальності.

У Стандарті ISO 26000 представлено розширене формулювання соціальної відповідальності - це «відповідальність організації за вплив своїх рішень та діяльності на суспільство і довкілля, через прозору і етичну поведінку, яка сприяє сталому розвитку, враховує очікування зацікавлених сторін, відповідає існуючому законодавству, узгоджується з міжнародними нормами поведінки, інтегрована в діяльність всієї організації і реалізується нею на практиці у взаємовідносинах» [38].

Ці стандарти, ISO 20121 і ISO 26000, пов'язують питання соціальної відповідальності та сталого розвитку з дотриманням етики бізнесу.

У звіті за стандартом SA 8000 (Social Accountability International) основна увага приділяється дотриманню трудового законодавства, прав людини в кадровій політиці компаній. Він дає можливість компанії розробляти і реалізувати політику й методи управління, які можна контролювати або на них впливати.

У світовій практиці є випадки, коли компанії використовують кілька стандартів одночасно: при відображенні економічних показників дотримуються стандартів GRI, а при підготовці описової частини – стандартів серії AA1000.

Вимоги до формування нефінансової звітності пред'являють і різні міжнародні, урядові, регіональні, національні та неурядові екологічні організації країн світу: Європейське агентство з навколишнього середовища (European Environment Agency (EEA)), Всесвітній фонд природи (World Wide Fund for Nature (WWF)), Українське товариство охорони природи (Укрприрода).

Більшість вітчизняних компаній складають нефінансові звіти у довільній формі, розкривають в них різні сфери їхньої соціальної діяльності: Звіт про корпоративну соціальну відповідальність та Звіт з прогресу. Оскільки відсутні вимоги щодо методики складання Звіту про корпоративну соціальну відповідальність, за складністю – це більш простий звіт, він формується за власною структурою компанії, де відображаються її основні проєкти. Ця форма розрахована на широкі кола громадськості і на менеджмент підприємства. Такі звіти не проходять аудит. В цих звітах описується інформація про участь своїх працівників у програмах підвищення кваліфікації, у багатьох розкривається система оцінки ефективності роботи та мотивації працівників, умови праці, соціальні заходи за участю своїх працівників.

За рівнем інтеграції можна виокремити два підходи до складання нефінансових звітів: у вигляді окремого документа, що описує діяльність підприємства в соціальній та екологічній сферах; у вигляді тематичного розділу річної звітності підприємства.

Залежно від цілей і розвиненості компаній, нефінансова звітність складається з п'яти основних видів:

- спеціальний розділ у річному звіті;
- соціальний звіт, що зводить воедино всі соціальні, благодійні та спонсорські проєкти, акції, програми партнерства на територіях функціонування компанії, систему роботи з персоналом, програми в галузі охорони праці та безпеки, роботу зі споживачами, складений у вільній формі, поза формату міжнародних стандартів КСВ;
- екологічний звіт, який описує пріоритети та основні напрямки екологічної політики компанії, систему екологічного менеджменту, моніторингу та контролю, вплив на основні засоби, показники та витрати на екополітику. Екологічні теми є частиною комплексних звітів;
- звіт з корпоративної соціальної та екологічної відповідальності з частковим застосуванням принципів і показників міжнародних ста-

ндартів, що включає поряд з описом місії, цінностей і стратегічних цілей компанії її соціальні заходи і проєкти, здійснювані в якості реакції на діалоги зі стейкхолдерами;

- звіт про сталий розвиток складається у відповідності з принципами і з використанням показників результативності Керівництва GRI, стандарту AA1000 і охоплює всі аспекти соціальної місії компанії, її корпоративної стратегії, культури, соціальної та екологічної політики.

Існує безліч комбінацій двох типів звітів, наприклад «соціальний і екологічний», «екологічний і етичний», «екологічний і в галузі охорони праці і здоров'я», «про екологію і взаємодії з місцевою громадою», «про інвестиції в співтовариство» і просто «громадський звіт» або «звіт для суспільства». Але згідно з базою даних Corporate Register.com, в 2007–2011 рр. частка двох типів звітів істотно знизилася.

Показники екологічної звітності відкритих екологічних звітів сумісні і, в основному, відповідають міжнародному стандарту зі звітності у сфері сталого розвитку GRI за основними напрямками: викиди в атмосферу; водні ресурси; відходи; відпрацьовані і землі, що рекультивуються; ресурсо- і енергозбереження; витрати на охорону навколишнього середовища та екологічні платежі; перепідготовка персоналу.

У Великобританії показники екологічної результативності пов'язані з національними (Стратегія сталого розвитку – Securing the Future) і міжнародними цілями з довкілля. Вони розбиті по галузях відповідно до Міжнародної стандартної галузевої класифікації (56 галузей). Для кожної галузі компаніям запропоновано використовувати 5 найважливіших і кілька додаткових показників екологічної результативності, для кожного з яких надано технічний протокол: визначення, область дії, розрахунок і керівництво по використанню (багато в чому аналогічно технічним протоколам GRI).

Найпоширенішими аспектами нефінансового звітування в Україні є: умови праці та розвиток людського капіталу; збереження і відтворення довкілля; доброчинність і благодійництво; співпраця з місцевими громадами. У більшості звітів використовується наступна структура: зміст; звернення керівництва компанії; характеристика компанії; параметри звіту; показники виробничо-господарської та

економічної діяльності; стратегічні цілі компанії в області КСВ; управління КСВ; показники діяльності в галузі КСВ за розділами; оцінка діяльності компанії в області КСВ; відповідність звіту міжнародним стандартам; незалежний аудиторський висновок; додатки, додаткова і довідкова інформація; контактна інформація; зворотній зв'язок. Варто зауважити, що структура нефінансової звітності чітко не визначена, тому компанії можуть підсилити позитивний ефект від публікації нефінансового звіту, використовуючи різноманітні підходи і засоби.

1.3. Користувачі інтегрованої звітності

Дієва комунікація зі стейкхолдерами сприяє економічним суб'єктам усвідомити очікування їх клієнтів і суспільства в цілому і правдиво відобразити в інтегрованому звіті інформацію про те, наскільки очікування, обґрунтовані потреби і інтереси, а також проблеми всіх зацікавлених сторін задоволені. Така прозорість і підзвітність надзвичайно важливі для завоювання довіри і стійкості бізнесу. Зростання вартості підприємства, зниження ризиків при інвестуванні та підвищення довіри з боку суспільства до діяльності підприємств багато в чому залежать від того, наскільки відкрито і правдиво підприємства розкривають інформацію про результати діяльності і проблеми, стратегію і її реалізацію, використання ресурсів і вклад в розвиток людського капіталу, інноваційних технологій, регіонів.

Перехід до інтегрованої звітності вимагатиме від підприємства насамперед:

- формування інтегрованого мислення, без якого неможливо підготувати якісний (корисний з точки зору зацікавлених сторін) звіт;
- організацію внутрішньої взаємодії та підвищення мотивації співробітників.

Головними користувачами інтегрованої звітності виступають інвестори. Інвестори - це фізичні та юридичні особи, якікладають власні кошти в розвиток бізнесу господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм, стаючи їх власниками. У той же час інвесторами виступають і професійні учасники фондового ринку (фондові біржі, пенсійні фонди, пайові інвестиційні фонди, страхові компанії).

Залежно від цілей інвесторів можна розглядати як стратегічні і фінансові. Стратегічні інвестори зацікавлені в придбанні бізнесу, його прибутковому розвитку і отриманні високих, стабільних дивідендів. Отже, вони стають власниками господарюючого суб'єкта на тривалий період його існування. Фінансові інвестори теж зацікавлені в стійкому, прибутковому розвитку бізнесу підприємства. Але для них на перший план виходить можливість продати через певний термін акції або частку в цьому підприємстві за ціною, що перевищує ціну, за яку вони його купили.

Інвесторів (справжніх і потенційних) слід розглядати як зовнішніх користувачів фінансових і інтегрованих звітів. Внутрішніми користувачами вони можуть бути тільки на рівні мікробізнесу, коли власники безпосередньо працюють в конкретній компанії. Крім того, інвесторами можуть бути фізичні особи і компанії з інших держав (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Сторони, зацікавлені в інтегрованій звітності

Зацікавлені сторони	Коментарі
1	2
Керівництво компанії й акціонери	Можливість мати інформацію про економічні, екологічні, соціальні аспекти діяльності, суспільне визнання та суспільний вплив компанії. Цінність інформації: дотримання етики бізнесу та законодавчих вимог, лояльність клієнтів, стан корпоративної культури, задоволеність персоналу, довіра до компанії з боку суспільства. Можливість ідентифікації ризиків та розвитку бізнесу
Персонал компанії	Одержання інформації про плани компанії щодо формування компенсаційного пакета, реалізації соціальних програм, реструктуризації бізнесу, поліпшення умов праці, створення нових робочих місць
Бізнес-партнери	Можливість з'ясування про дотримання етики ведення бізнесу, міжнародно-правових норм, ризику втрати іміджу через співробітництво з партнером
Конкуренти	Можливість порівняння власних нефінансових показників з показниками конкурентів і не конкурентів з метою виявлення потенційних ризиків та розробки заходів щодо вдосконалення своєї діяльності чи збереження іміджу

Продовження табл. 1.7

1	2
Споживачі	Отримання інформації щодо якості, цінової, товарної політики, екологічної результативності компанії, дотримання соціально-трудових норм на виробництві
Державні органи й органи місцевого самоврядування	Можливість порівняння задекларованої місії у статутних, інших документах з участю компанії у реалізації соціальних та екологічних програм регіону; оцінки вигід або витрат у зв'язку з присутністю компанії на конкретній території. Отримання інформації, необхідної для розробки програм соціально-економічного розвитку та охорони довкілля в країні, регіоні, іншій територіальній одиниці

Оскільки основна мета інвесторів – отримання доходу у вигляді дивідендів або приросту вартості акцій, часток компаній, то їм було б важливо мати чітке уявлення про дивідендну політику компанії. Ця інформація повинна бути відображена в інтегрованій звітності. Чітко визначена послідовна дивідендна політика компанії підтримує її репутацію і покращує імідж.

Необхідним є розкриття в інтегрованій звітності актуальної, повної, достовірної та функціональної інформації, щодо сталого розвитку підприємства. Забезпеченню якості складання інтегрованої звітності сприятиме постійна взаємодія вищого керівництва із зацікавленими сторонами, а також використання незалежного засвідчення фінансової та нефінансової інформації.

Для формування інформації в інтегрованій звітності залежно від потреб зацікавлених користувачів найбільш придатною є модель прозорості звітності, розроблена Р. Дж. Екклзом (R. G. Eccles), Р. Х. Герцем (R. H. Herz), Е. В. Кіганом (E. V. Keegan) та Д. М. Х. Філіпсом (D. M. H. Phillips) (рис. 1.5) [24].

Зовнішня інформація відображає огляд ринку, а саме, умови конкуренції та нормативно-правове регулювання, ринкову кон'юнктуру, цінову політику.

Внутрішня інформація розкриває взаємозв'язок між стратегією і можливістю компанії створювати цінність з урахуванням ризиків стосовно очікувань стейкхолдерів.

Інформація повинна бути представлена в порівняльному форматі. Політика складання звітності не повинна змінюватися кожен рік

(за виключенням, якщо зміни не є необхідними для поліпшення якості інформації). Якщо відбуваються зміни, то в звітності повинні бути пояснення щодо причин цих змін. Необхідно враховувати, що у кожного підприємства є додаткова інформація, на основі якої здійснюється порівняння з іншими організаціями: інформація про регіональні особливості та сфери діяльності підприємства; інформація щодо відносин (наприклад, витрати на дослідження як відсоток від продажів); кількісні індикатори інших компаній галузі.

Рис. 1.5. Модель прозорості звітності Р. Дж. Екклза [24]

Кінцева мета взаємовідносин економічного суб'єкта зі стейкхолдерами полягає у виборі вектора сталого розвитку на перспективу, способів підвищення ефективності діяльності, а також наданні підтримки в досягненні такого рівня розвитку, який дозволить отримати вигоди всім: економічному суб'єкту, стейкхолдерам і суспільству в цілому.

Формалізація системи показників балансу інтересів має вигляд:

$$Темп(ЧП) > Темп(П) > Темп(ВР) > Темп(СА) > Темп(Ч) > 11 \leq Темп(Д)$$

$$ЧП \rightarrow П \rightarrow ВР \rightarrow СА \rightarrow Ч \rightarrow 1$$

↑
Д

де *Темп* – темп зростання показника; *ЧП* – прибуток після виплати процентів і податків; *П* – прибуток до оподаткування; *ВР* – виручка від реалізації продукції; *СА* – активи; *Ч* – чисельність працівників; *Д* – сплачені дивіденди.

ЧП → *П* означає: *Темп* (*ЧП*) > *Темп* (*П*)

Гармонізована система показників (ГСП) сталого розвитку на основі критеріїв оцінки стейкхолдерів підприємства є найважливішим елементом механізму розробки фінансової стратегії.

ГЛОСАРІЙ

Бізнес-модель – обрана організацією система капіталів/ресурсів, виробничої, комерційної та іншої діяльності, вироблених продуктів і послуг (включаючи побічні) та одержуваних результатів (як позитивних, так і негативних наслідків для капіталів), спрямована на створення вартості в коротко-, середньо- і довгостроковому періоді.

Зацікавлені сторони в інтегрованій звітності – керівництво компанії й акціонери, персонал компанії, бізнес-партнери, конкуренти, споживачі, державні органи й органи місцевого самоврядування.

Зацікавлені сторони (стейкхолдери) – фізичні та/або юридичні особи, а також групи осіб, які своїми діями впливають на діяльність організації і/або відчувають на собі її вплив. У організації можуть бути різні зацікавлені сторони, які мають як далекі один від одного, так і конфліктуючі інтереси (державні і міжнародні органи контролю (нагляду), акціонери, інвестори, споживачі товарів і послуг, партнери по бізнесу, постачальники та підрядники, організації громадянського суспільства, місцеві спільноти, профспілки та ін.).

Звіт із прогресу складається на виконання принципів Глобального Договору ООН лише підприємствами – членами Глобального Договору ООН, у звіті відображається стан виконання принципів соціальної відповідальності та плани на майбутнє (не проходить аудит).

Звіт за GRI-стандартом містить чіткі індикатори щодо діяльності компанії (можливий аудит), відображає економічні, соціальні та екологічні досягнення.

Звіт за стандартом AA1000 (Accountability) – це звіт за оцінкою успіху підприємства в економічному, екологічному та соціальному середовищах, заснований на діалозі із стейкхолдерами, який може проходити аудит.

Звітність зі сталого розвитку за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності (GRI – Global Reporting Initiative) охоплює одночасно економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності підприємства.

Інтегрована звітність – це модель корпоративної звітності, в основі якої лежить концепція інтегрованого мислення, що припускає взаємозв'язок фінансової і управлінської звітності, звітів про корпоративне управління і винагороди та звітів щодо сталого розвитку.

Інтегрований звіт – це звіт, який об'єднує в короткому інтегрованому форматі фінансову і нефінансову інформацію про діяльність підприємства, її стратегії, перспективи, ризики і можливості створювати і підтримувати цінність в коротко-, середньо- і довгостроковому періоді в контексті зовнішнього середовища.

Інтегроване управління – управління, засноване на інтегрованому мисленні і забезпечує прийняття рішень і дій, зосереджених на створенні вартості в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах.

Інформаційне забезпечення інтегрованої звітності – обліково-аналітична система компанії без поділу інформації на внутрішню та зовнішню, а також без виділення інформації для цілей фінансового, управлінського або податкового обліку.

Керівництво з формування звітності сталого розвитку – є найбільш поширений стандарт підготовки публічної нефінансової звітності. Базовими індикаторами діяльності згідно з принципами GRI є економічна, соціальна і екологічна результативність.

Ключові елементи звітності: короткий опис підприємства та зовнішнього середовища, бізнес-модель, стратегія і розподіл ресурсів, майбутня перспектива, ризики і можливості, корпоративне управління, дії (діяльність)

Мета інтегрованої звітності – надання фінансової і нефінансової інформації щодо розподілу фінансового капіталу з урахуванням ключових факторів, які впливають на потенціал підприємства створювати цінність упродовж певного проміжку часу, що дозволяє зацікавленим користувачам оцінити майбутні економічні вигоди.

Нефінансова звітність – добровільно розкрита інформація, що відображає достовірно і доступно для зацікавлених сторін основні аспекти та результати діяльності компанії, пов'язані з реалізацією стратегії сталого розвитку бізнесу.

Основою підготовки інтегрованої звітності є три фундаментальні концепції: капіталу (фінансового, промислового, інтелектуального, людського, соціального і природного), бізнес-моделі, створення вартості.

Організація – юридична особа, яка має у власності, господарському віданні або оперативному управлінні відокремлене майно і відповідає за своїми зобов'язаннями цим майном, може від свого імені набувати і здійснювати майнові та особисті немайнові права, нести обов'язок, бути позивачем і відповідачем в суді, а також має самостійний баланс або кошторис і зареєстроване в установленому порядку (приклади: компанія, корпорація, фірма, підприємство, установа, асоціація).

Принципи Глобальної ініціативи щодо звітності (GRI): відкритість, залучення зацікавлених сторін, верифікація, повнота, значимість.

Сталий розвиток компанії – це цілеспрямований, збалансований за економічними, екологічними і соціальними показниками довготривалий розвиток в змінних умовах зовнішнього середовища, що сприяє збереженню стійкості компанії і забезпечує конкурентоспроможність.

Стандартизований звіт за ISO 14000 розкриває екологічний компонент соціальної відповідальності.

Стандарт ISO 26000 розкриває соціальну відповідальність фірми за вплив її рішень і діяльності на суспільство і довкілля через прозору і етичну поведінку.

Стандарт SA 8000 – основна увага приділяється дотриманню трудового законодавства, прав людини в кадровій політиці компаній.

Створення вартості – процес, результатом якого є збільшення, зниження або перетворення капіталів в результаті діяльності організації.

Стратегічні інвестори зацікавлені в покупці бізнесу, його прибутковому розвитку і отриманні високих, стабільних дивідендів. Отже, вони стають власниками господарюючого суб'єкта на тривалий період його існування.

Стратегія організації – спланована система дій, спрямована на досягнення встановлених цілей організації.

Структура і зміст інтегрованої корпоративної звітності передбачають включення в її склад всіх видів звітів (фінансових і нефінансових) відповідно до обов'язкових і добровільних правил, норм і стандартів розкриття інформації.

Фінансові інвестори теж зацікавлені в стійкому, прибутковому розвитку бізнесу компанії. Але для них на перший план виходить можливість продати через певний термін акції або частку в цій компанії за ціною, що перевищує ціну їх покупки.

Форми нефінансової звітності: довільна, комплексна, стандартизована.

Питання для самоконтролю

1. Що таке сталий розвиток і навіщо він бізнесу?
2. Критерії сталого розвитку компанії з урахуванням рекомендацій Керівництва по звітності в сфері сталого розвитку.
3. Дайте характеристику стану впровадження звітності зі сталого розвитку вітчизняними компаніями.
4. Історія виникнення інтегрованої звітності.
5. Роль інтегрованої звітності в забезпеченні ефективності бізнесу.
6. Світовий досвід впровадження інтегрованої звітності.
7. Передумови впровадження інтегрованої звітності.
8. Перспективи розвитку інтегрованої звітності в Україні.
9. Чи замінить інтегрована звітність фінансову і нефінансову звітність?
10. Концепція і основні принципи підготовки інтегрованої звітності.
Принципи Глобальної ініціативи щодо звітності (GRI), їх сутність.
11. Проблеми впровадження звітності зі сталого розвитку.
12. Глобальна ініціатива щодо звітності (GRI), охарактеризуйте основні етапи розвитку цієї системи.
13. Охарактеризуйте сутність звітності зі сталого розвитку за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності (GRI – Global Reporting Initiative).
14. Стратегічний фокус і управління КСВ у провідних зарубіжних компаніях. Назвіть відмінності моделей корпоративної соціальної відповідальності в Україні, США і Європі.
15. Які існують групи інтересів, що створюють поле соціальної відповідальності в діяльності компанії?
16. Міжнародний підхід до КСВ та міжнародні стандарти в цій сфері.
17. На що орієнтована американська модель корпоративної соціальної відповідальності?
18. В чому полягає особливість європейської моделі корпоративної соціальної відповідальності?
19. Охарактеризуйте вітчизняну модель корпоративної соціальної відповідальності.
20. Які форми нефінансової звітності існують у світовій практиці?
21. Види звітності з корпоративної, соціальної та екологічної відповідальності залежно від цілей і розвиненості компаній.
22. Показники екологічної звітності відкритих екологічних звітів відповідно міжнародного стандарту зі звітності у сфері сталого розвитку GRI.
23. Рекомендації з розвитку КСВ.
24. Нефінансова звітність як інструмент відповідального ведення бізнесу.
25. Переваги корпоративної нефінансової звітності для бізнесу.
26. Фактори впливу на подальший розвиток культури нефінансової звітності.

27. Методика складання звітності GRI, ключові теми.
28. Структура та зміст нефінансової звітності.
29. Принципи та процес підготовки звіту в сфері сталого розвитку.
30. Громадське засвідчення нефінансових звітів та його призначення.
31. Вимоги до засвідчення згідно з Керівництвом GRI.
32. Охарактеризуйте звіти за стандартами AA1000, ISO 14000, ISO 26000, SA 8000.
33. Методика аудиту нефінансової звітності.

Тести для контролю знань студентів

1. Сталий розвиток компанії – це:

а) поняття, яке означає перехід від одного етапу економіки до іншого, при якому в новому періоді не тільки збільшується виробництво тих самих товарів і послуг, що вже вироблялися раніше, а має місце й виробництво нових товарів і послуг;

б) цілеспрямований, збалансований за економічними, екологічними і соціальними показниками довготривалий розвиток в змінних умовах зовнішнього середовища, що сприяє збереженню стійкості компанії і забезпечує конкурентоспроможність;

в) це комплексна система управління інвестиціями компанії, що вкладаються власниками в розвиток всіх видів інновацій;

г) це несприятливі тенденції в розвитку екологічних і соціальних показників підприємства.

2. Компонентом концептуальної моделі сталого розвитку компанії є:

а) стейкхолдери;

в) звітність зі сталого розвитку;

г) керівництво з формування звітності сталого розвитку;

д) комітет з Міжнародної інтегрованої звітності;

3. Вкажіть критерії оцінки рівня сталого розвитку компанії:

а) екологічна стійкість, соціальна стійкість, фінансово-економічна стійкість;

б) глобальна стійкість, соціальна стійкість, макроекономічна стійкість;

в) соціальна стійкість, макроекономічна стійкість, екологічна стійкість;

г) глобальна стійкість, соціальна стійкість, загальна стійкість;

4. Вищий рівень корпоративної соціальної відповідальності це:

а) своєчасна сплата податків, виплата заробітної плати за можливості надання нових робочих місць;

б) благодійна діяльність;

в) забезпечення співробітників адекватними умовами праці та життя, профілактичне медичне обслуговування, розвиток соціальної сфери.

5. Вкажіть необхідні кроки для побудови системи управління відповідальністю:

- а) підготовка нефінансового звіту;
- б) постановка цілей за ключовими областями відповідальності;
- в) побудова збалансованої системи показників;
- г) інтеграція в загальний контекст управління.

6. Вкажіть провідні документи в сфері корпоративної системи відповідальності:

- а) стандарти з зацікавленими сторонами AA1000;
- б) система звітності у сфері сталого розвитку GRI;
- в) міжнародний стандарт інтегрованої звітності;
- г) міжнародні стандарти корпоративної відповідальності.

7. Вкажіть, на які підрозділи діляться індикатори результативності GRI:

- а) економічні; екологічні, соціальні;
- б) екологічні, податкові, грошові;
- в) соціальні, податкові, фінансові;
- г) екологічні, соціальні, фінансові.

8. Під «нефінансовою звітністю» розуміється:

- а) система узагальнення показників, що характеризують господарську діяльність підприємств;
- б) бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період;
- в) добровільно розкрита інформація, що відображає достовірно і доступно для ключових зацікавлених сторін основні аспекти та результати діяльності компанії, пов'язані з реалізацією стратегії сталого розвитку бізнесу;
- г) відображений достовірно у всіх суттєвих аспектах дійсний фінансовий стан підприємства та інформацію у відповідності до облікових принципів, загальноприйнятих в Україні.

9. Основними перешкодами впровадження соціальної відповідальності в Україні є:

- а) брак відповідного законодавства, фінансів, досвіду та механізмів впровадження соціальної відповідальності;
- б) недостатня кількість необхідної інформації стосовно соціальних проблем;
- в) недостатня кількість урядових і неурядових організацій, що підтримують соціально відповідальну діяльність.

10. Виберіть ключові питання, зазначені в нефінансових звітах:

- а) стратегія;
- б) мотивація;
- в) управління;
- г) результати.

11. Звітність зі сталого розвитку за визначенням Глобальної ініціативи зі звітності охоплює одночасно такі аспекти діяльності підприємства:

- а) економічні;
- б) екологічні;
- в) соціальні;
- г) всі варіанти вірні.

12. Найбільш поширеним стандартом підготовки публічної нефінансової звітності є:

- а) Керівництво з формування звітності сталого розвитку;
- б) європейська структура інтегрованої звітності;
- в) звітність Бруклінської установи;
- г) Керівництво з удосконалення звітності.

13. Проблеми впровадження звітності зі сталого розвитку:

- а) повільне впровадження звітності зі сталого розвитку (нефінансової звітності) у зв'язку з добровільним розкриттям важливої для бізнесу інформації у всіх сферах діяльності;
- б) відсутність єдиної концепції корпоративної звітності, структурованої навколо стратегічних завдань компанії, її моделі бізнесу і управління;
- в) забезпечення зіставності даних, отриманих в різних форматах, від різних підрозділів та різних компаній;
- г) всі відповіді вірні.

14. Які з запропонованих варіантів є критеріями сталого розвитку компаній?

- а) фінансово-економічна стійкість;
- б) психологічна стійкість;
- в) екологічна стійкість;
- г) соціальна стійкість.

15. Основні принципи корпоративної соціальної відповідальності:

- а) відкритість;
- б) конфіденційність;
- в) системність;
- г) значущість.

16. Особливість інтегрованої звітності:

- а) її спрямованість на відображення результатів минулих років;
- б) вона містить більше кількісних даних ніж фінансова звітність;
- в) її спрямованість на майбутнє, тобто стратегічний фокус;
- г) всі відповіді вірні.

17. Інтегрований звіт це:

- а) коротка інформація про фінансову стійкість компанії;
- б) звіт, який об'єднує в короткому інтегрованому форматі фінансову і нефінансову інформацію про діяльність компанії, її стратегії, перспективи, ризики і можливості створювати і підтримувати цінність;
- в) звіт про стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торговельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення;
- г) звіт про ефективне управління фінансовими ресурсами.

18. Який документ є першою версією Міжнародного Стандарту інтегрованої звітності:

- а) «Звітність про сталий розвиток»;
- б) «Міжнародна структура інтегрованої звітності»;
- в) «Звіт компанії майбутнього»;
- г) немає вірної відповіді.

19. Принципи побудови інтегрованого звіту:

- а) стійкість;
- б) стратегічна спрямованість;
- в) лаконічність;
- г) непорушність.

20. Наведіть види капіталів, які є компонентами інтегрованої звітності:

- а) людський, додатковий;
- б) соціальний, фінансовий;
- в) основний, економічний;
- г) економічний, статутний.

21. Яка мета побудови інтегрованої звітності:

- а) надати інформацію, що дозволяє зацікавленим користувачам оцінити здатність господарюючого суб'єкта створювати майбутні економічні вигоди;
- б) надати інформацію власникам підприємства, щодо результативності функціонування господарюючого суб'єкта;
- в) надати інформацію уряду та інвесторам, що дозволяє оцінити ефективність та прибутковість господарюючого суб'єкта;

г) надати виключно менеджменту підприємства інформацію, що дозволяє оцінити вартість господарюючого суб'єкта.

22. Індикаторами соціальної відповідальності є:

- а) кількість випадків примусової праці; відсоток розміру коштів, які були виділені на навчання, у витратах на персонал;
- б) охорона праці та здоров'я працівників, кількість днів відпустки;
- в) величина сплачених податків;
- г) відсоток розміру коштів, які були виділені на організацію екологічно безпечного виробництва у витратах на охорону праці та техніку безпеки підприємства.

23. Виберіть цілі формування нефінансової звітності:

- а) посилення ринкових позицій компанії; підвищення вартості компанії за рахунок нематеріальних активів;
- б) побудова оптимальної інфраструктури управління;
- в) посилення ринкових позицій компанії; підвищення вартості компанії за рахунок нових технологій;
- г) збільшення нематеріальних активів.

24. Форми складання нефінансової звітності в світовій практиці:

- а) довільна;
- б) порівняльна;
- в) комплексна;
- г) стандартизована.

25. Систематичне залучення зацікавлених сторін до процесу звітності для визначення найбільш важливих питань і послідовного поліпшення якості звітів це:

- а) принцип об'єктивності складання нефінансових звітів за системою GRI;
- б) принцип зіставлення складання нефінансових звітів за системою GRI;
- в) принцип значимості складання нефінансових звітів за системою GRI;
- г) принцип залучення зацікавлених сторін.

26. Звіт за оцінкою успіху підприємства в економічному, екологічному та соціальному середовищі, заснований на діалозі із стейкхолдерами, який може проходити аудит, це:

- а) звіт за стандартом ISO 14000;
- б) звіт за стандартом AA 1000;
- в) звіт за стандартом ISO 26000;
- г) звіт за стандартом SA 8000.

27. Види нефінансової звітності:

- а) звіт про сталий розвиток;
- б) соціальний звіт;
- в) звіт з охорони праці і здоров'я;
- г) звіт з корпоративної соціальної та екологічної відповідальності.

28. Який характер носить нефінансова звітність:

- а) є обов'язковою вимогою Міністерства фінансів;
- б) є обов'язковою вимогою Державної фіскальної служби;
- в) є обов'язковою вимогою стандарту інтегрованої звітності;
- г) є добровільною.

29. Виберіть ключові питання, зазначені в нефінансових звітах:

- а) стратегія, управління, результати;
- б) мотивація, організація, контроль;
- в) управління, планування, контроль;
- г) постачання, мотивація, результати.

Література

1. Антошко Т. Р. Впровадження корпоративної соціальної відповідальності на промислових підприємствах : монографія / Т. Р. Антошко, П. В. Круш, Ю. В. Тюленева. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 275 с.
2. Атамас П. Й. Інтегрована корпоративна звітність: проблеми впровадження / П. Й. Атамас // Економіка підприємства. – 2015. – № 1. – С. 78–85.
3. Баришнікова О. М. Особливості організації системи верифікації звітності сталого розвитку // Економіка та держава. – 2016. – № 8. – С. 131–140.
4. Воробей В. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу / В. Воробей, І. Журавська; за заг. ред. Ю. Щербініної. – К.: Представництво ООН в Україні, 2010. – 84 с.
5. Гарбенчуте Л. Корпоративная социальная отчетность в Украине / Л. Гарбенчуте // Финансы для бизнеса. – Вып. 4. – 2010. – С. 20–21.
6. Глобальний договір ООН Звіт про результати kpmg.ua. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2012/06/KPMG_in_Ukraine_Communication_on_Progress_2011_UKR.pdf
7. Давидюк Т. В. Конвергенція фінансової звітності та звітності в області стійкого розвитку: перспектива інформування про людський капітал вітчизняних компаній // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4 (54). – С. 69–73.
8. Екскурс до еволюції поглядів на співвідношення приватних і суспільних цілей / І. М. Семененко / Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами :

- [монографія]. – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 147–161, 181–209.
9. Індекс прозорості компаній. – К.: Seven Color, 2012. – 28 с.
 10. Король С. Нефінансова звітність підприємства // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6. – С. 102–113.
 11. Корягін М. В., Куцик П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності [Текст]: монографія / М. В. Корягін, П. О. Куцик. – К. : Інтерсервіс, 2016. – 276 с.
 12. Костирко Р. О. Інтегрована модель звітності компаній: передумови, принципи, складові / Р. О. Костирко // Економіка України. – 2013. – № 2 (615). – С. 18–28.
 13. Костирко Р. О. Перспективи міжнародної інтегрованої звітності / Р. О. Костирко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 794. – С. 181–187.
 14. Костирко Р. О. Сучасні тенденції розвитку корпоративної соціальної звітності // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації : Збірник наукових праць. – Вип. 2(11). – Ч. 2. – К.: ПП «Рута», 2013. – С. 116–132.
 15. Костюченко В. М., Богатир Н. В. Інтегрована звітність як інноваційна модель звітності корпоративних підприємств України // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 8. – С. 1126–1130.
 16. Кузіна Р. В. Корпоративний облік і звітність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / Р. В. Кузіна. – Херсон: ФОП Грінв Д.С., 2015. – 416 с.
 17. Лоханова Н. О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень : монографія / Н. О. Лоханова. – Херсон: Грінв Д. С., 2012. – 400 с.
 18. Лоханова Н. О. Інтегрована звітність як продукт цілісної обліково-аналітичної системи / Н. О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4 (47). – С. 50–56.
 19. Международный стандарт интегрированной отчетности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://da-strateg.ru/wp-content/uploads/2015/09/Mezhdunarodnyj-Standart-integririvannoj-otchetnosti-osnovnye-polozheniya-1.pdf>
 20. Посібник із КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / кол. авт.: О. Лазоренко, Р. Колишко та ін. – К.: вид-во «Енергія», 2008. – 96 с.
 21. Розвиток КСВ в Україні у 2012 році. Прогнози на 2013 рік – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gurt.org.ua/articles/17080/>

-
22. Руководство по отчетности в области устойчивого развития G4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecp.ru/sites/default/files/download/stakeholder/Russian-G4-Part-Two.pdf>
 23. Семененко І. М. Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами : монографія / І. М. Семененко. – Северодонецьк: вид-во СХУ ім. В. Даля, 2017. – С. 7–110.
 24. Слюсарева Л. В. Використання нефінансової звітності, як запорука застосування соціально-етичного маркетингу підприємствами України // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – Вип. 3 (51). – 2012. – С. 90–93.
 25. Соціальна відповідальність: принципи та рекомендації щодо звітності (Проект) / Форум соціальної відповідальності бізнесу України. – К., 2006. – 20 с.
 26. Deloitte, Write from the Start: Surveying Narrative Reporting in Annual Reports. – L.: Deloitte, 2008.
 27. Eccles R. The value reporting revolution: moving beyond the earnings game / R. Eccles, R. Herz, E. Keegan. – New York : John Wiley & Sons., 2001. – 207 p.
 28. Integrated Reporting: a driver for Integrated Thinking Maturity. – Netherlands, Deloitte. 2015.
 29. ISO 20121 Система менеджмента устойчивого развития. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gostexpert.ru/data/files/20121-2014/65956.pdf>
 30. ISO / FDIS 26000 Руководство по социальной ответственности. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csr-eu-jm.com.ua/files/ISO26000.pdf>
 31. Stuart T. E. Interorganizational Alliances and The performance of Firms: A Study of Growth and Innovation Rates In a High-technology Industry / Stuart Toby E. // Strategic Management journal. – 2008. – № 21 (8). – P. 791–801.

Розділ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

2.1. Поняття інтегрованої звітності

Міжнародним комітетом з інтегрованої звітності визнано концепцію інтегрованої звітності, яка об'єднала б інформацію по фінансам, суспільному нагляду, довкіллю і соціальним аспектам в єдиний інтегрований формат. Інтегрована звітність включає економічні, екологічні та соціальні показники результативності, які формуються на стадії стратегічного і оперативного планування. Вона передбачає об'єднання фінансових і нефінансових звітів в єдину модель, що дозволить підвищити її транспарентність і верифікованість, якість зовнішнього і внутрішнього аудиту і забезпечить виконання зобов'язань по підзвітності підприємства його стейкхолдерам.

Інтегрований звіт – це звіт, який об'єднує в короткому інтегрованому форматі фінансову і нефінансову інформацію про діяльність підприємства, його стратегії, перспективи, ризики і можливості створювати і підтримувати цінність в коротко-, середньо- і довгостроковому періоді в контексті зовнішнього середовища. Інтегрований звіт надає коротку інформацію щодо стратегії, управління, реалізації стратегії і перспектив створення цінності. Він орієнтований на:

- розробку ефективного підходу до формування корпоративної звітності, яка розкриває повний спектр чинників, що впливають на здатність підприємства створювати цінність протягом часу;

- надання інформації щодо розподілу фінансового капіталу, орієнтованого на довгострокове, коротко- і середньострокове створення цінності;

- посилення підзвітності та відповідальності щодо використання всіх видів капіталу (фінансового, промислового, інтелектуального, людського, соціального і природного) і покращення розуміння взаємозалежності між ними.

У табл. 2.1 представлено відмінності інтегрованого звіту від фінансового звіту, зокрема: мислення, яке лежить в основі формування звіту; вид капіталу, який розглядається в звіті; фокус та період часу, який охоплює звіт і його обсяг.

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика фінансової та інтегрованої звітності

Критерії для порівняння	Фінансова звітність	Інтегрована звітність
1	2	3
Користувачі	Внутрішні та зовнішні	
Спрямованість на користувача	Абстрактна	Конкретна
Мета складання	Надання інформації про фінансовий стан, фінансові результати	Надання інформації про заходи та результати діяльності у соціальній та екологічній сфері
Предметна складова	Економічні результати	Економічні, соціальні та екологічні результати діяльності
Часова спрямованість	Досягнуті результати	Досягнуті результати та плани на майбутнє
Ступінь відкритості інформації	Обмежений	Повний
Вплив на вартісну оцінку бізнесу	Фінансова складова вартості	Нематеріальна складова вартості
Рівень регулювання	Національне законодавство з бухгалтерського обліку	Міжнародні норми
Статус регулюючих документів	Обов'язковий до виконання	Рекомендований до виконання
Необхідність подання	Обов'язковий	Добровільний
Рівень відповідальності	Одноразова матеріальна, кримінальна, адміністративна	Не визначена законодавством України
Види вимірників	Вартісна	Вартісні, кількісні та якісні
Види показників (індикатори)	Фінансові (економічні)	Економічні, екологічні, соціальні
Інформаційна база	Дані фінансового обліку	Дані фінансового та управлінського обліку, а також інша відкрита інформація

Продовження табл. 2.1

1	2	3
Користувачі	Внутрішні та зовнішні	
Змістовне наповнення	Характеристика господарських ресурсів, власного та залученого капіталу, витрат, доходів і фінансового результату, змін у власному капіталі, руху грошових коштів	Характеристика продукції та послуг. Оплата праці, гарантія зайнятості та охорона здоров'я. Фінансові показники, вплив на зовнішнє середовище, кількість створених робочих місць, інвестиції у розвиток регіону
Форми звітності	- баланс; - звіт про фінансові результати; - звіт про власний капітал; - звіт про рух грошових коштів; - примітки до фінансових звітів	- звіт про соціальні або екологічні проєкти компанії (звіт про КСВ); - звіт з прогресу; - звіт за GRI стандартом; - звіт за стандартом AA1000
Точність числової інформації	Не допустимі суттєві відхилення від фактичних даних	
Періодичність подання	Щоквартально (річна)	Раз на 1–2 роки
Мислення	Ізольоване	Інтегроване
Капітал	Фінансовий капітал	Всі форми капіталу
Фокус	Минуле, фінансовий фокус	Минуле, майбутнє, стратегічне
Період часу	Короткостроковий	Коротко-, середньо- і довгостроковий
Довіра	Вузька відкритість	Велика прозорість
Стислість	Довгий і комплексний	Короткий і суттєвий

Переваги у наданні інформації щодо сталого розвитку для підприємств полягають у наступному:

- створення вартості: відображає можливості і готовність підприємства до збільшення довгострокової акціонерної вартості;
- підвищення довіри інвесторів та інших зацікавлених сторін: допомагає залучити довгострокових інвесторів за більш низькою ціною;

- залучення професійних кадрів: демонструє цінності і принципи підприємства в екологічних та соціальних сферах на зовнішніх ринках праці;
- підвищення якості корпоративного управління: полегшує впровадження більш надійних систем менеджменту;
- обізнаність про бізнес-модель та ефективність бізнес-процесів: відображає управління ризиками на підприємстві;
- заохочення інновацій: стимулює передове мислення і кращі результати діяльності і дає конкурентні переваги;
- поліпшення репутації: призведе до зміцнення репутації;
- підвищення прозорості та достовірності інформації у звітності: основа для діалогу щодо підтримки «ліцензії на діяльність»;
- легітимізація бізнесу на міжнародних ринках: використання інтегрованої звітності підприємства здатне продемонструвати їх конкурентоспроможність на рівні з підприємствами світового рівня;
- задоволення інформаційних потреб для оцінки бізнесу інвесторами, партнерами на основі аналізу впливу підприємства на капітали, а також визначення ролі бізнесу в суспільстві.

До недоліків інтегрованої звітності належать відсутність стимулу підготовки звітів через добровільний характер; висока трудомісткість та складність обліково-аналітичної роботи.

Інтеграція міжнародних стандартів корпоративної соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством дає позитивний ефект за рахунок регулярного моніторингу діяльності підприємства. В них також висвітлюються ризики і потенціал сталого розвитку компанії незалежно від організаційно-правової форми. Підприємства повинні розкривати не тільки свої досягнення, але і проблемні аспекти. Це створює тимчасову загрозу для репутації підприємства, проте в довгостроковій перспективі подібний ризик компенсується значними перевагами: глибшим аналізом результатів діяльності підприємства, підвищенням довіри зацікавлених сторін, удосконаленням системи управління ризиками і зростанням ефективності діяльності підприємства.

Серед переваг інтегрованого звіту слід також відмітити його зручність для зацікавлених сторін, оскільки звіт розкриває релевантну інформацію.

Структура і зміст інтегрованої корпоративної звітності передбачають включення в її склад всіх видів звітів (фінансових і нефінансо-

вих) відповідно до обов'язкових і добровільних правил, норм і стандартів розкриття інформації. На рис. 2.1 представлено порядок формування інтегрованої корпоративної звітності на основі об'єднання двох видів звітності та існуючих добровільних і обов'язкових вимог за поданням відомостей про діяльність і порядок розкриття інформації для зацікавлених користувачів.

Рис. 2.1. Інтегрована модель корпоративної звітності

Інтегрований звіт демонструє зв'язки між стратегією підприємства, фінансовими діями і соціальним, економічним і природним оточенням. Посилюючи ці зв'язки, інтегрована звітність надає можливість менеджерам приймати рішення щодо сталого розвитку, а інвесторам і зацікавленим сторонам краще зрозуміти діяльність підприємства. Інтегрований звіт містить: корпоративну стратегію, бізнес-моделі та оточення підприємства; історичну довідку, в якій робиться акцент на загальні події, а не тільки на стандартні фінансові показники; інформацію про ризики, з якими підприємство стикається при досягненні своїх стратегічних цілей, які дозволяють оцінити перспективи розвитку бізнесу.

Мета інтегрованої звітності – надання фінансової і нефінансової інформації щодо розподілу фінансового капіталу з урахуванням ключових факторів, які впливають на потенціал підприємства створювати цінність упродовж певного проміжку часу, що дозволяє зацікавленим користувачам оцінити майбутні економічні вигоди. Інтегрована звітність містить інформацію щодо фінансового, промислового, інтелектуального, соціального і природного капіталів. Вона є інструментом отримання повної інформації щодо діяльності підприємства, відображає ризики і можливості та об'єднує нефінансові і фінансові показники. Вона орієнтована на стратегічний курс і майбутні перспективи.

Завдання інтегрованої звітності – об'єднати і стандартизувати різні форми нефінансової звітності і узгодити фінансові та нефінансові показники діяльності підприємства.

Інформаційним забезпеченням інтегрованої звітності є обліково-аналітична система підприємства без поділу інформації на внутрішню та зовнішню, а також без виділення інформації для цілей фінансового, управлінського або податкового обліку. Виходячи з цього, інтегрована звітність повинна бути орієнтована на: 1) розкриття ключових факторів, що суттєво впливають на здатність підприємства створювати цінність на протязі часу; 2) надання інформації щодо створення доданої вартості підприємства; 3) розуміння взаємозв'язку між фінансовим, промисловим, інтелектуальним, природним і соціальним капіталами; 4) підтримку інтегрованого мислення, прийняття рішень щодо створення цінності. Інтегрована звітність розкриває аспекти, які мають пряме або непряме відношення до ефективності бізнесу або фінансових показників (рис. 2.2).

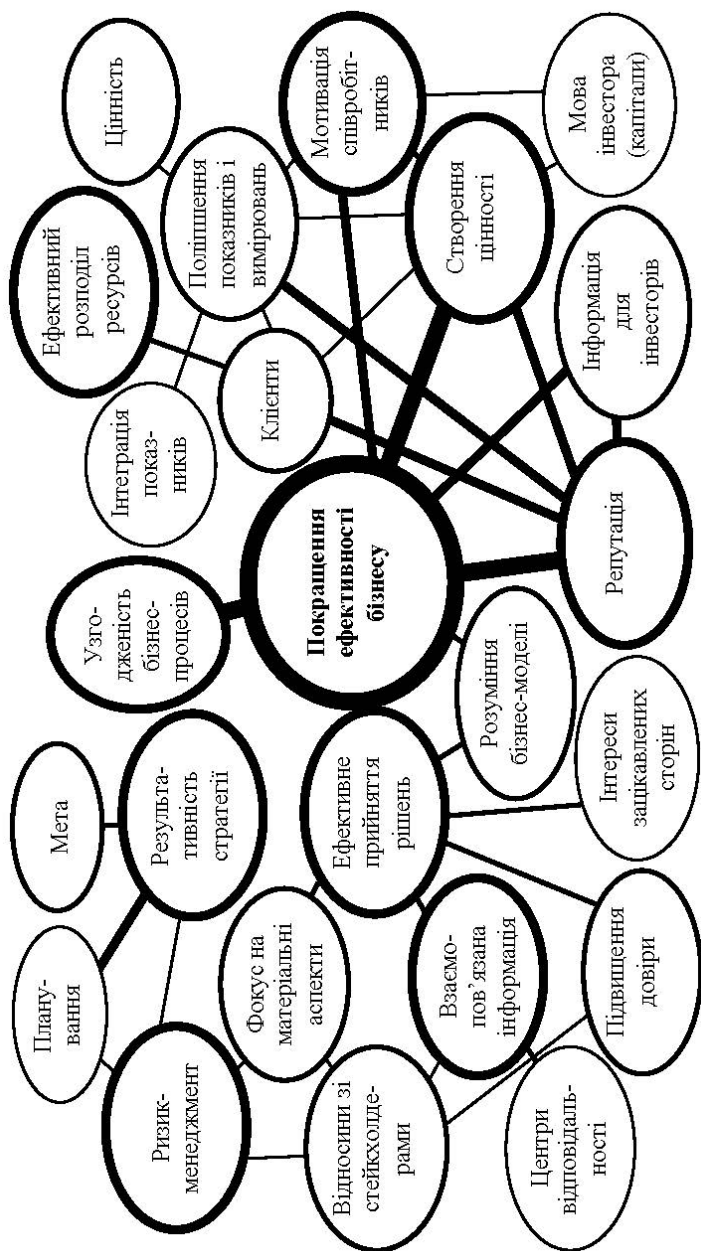

Рис. 2.2. Роль інтегрованої звітності в забезпеченні ефективності бізнесу [33, с. 50]

Впровадження інтегрованого мислення в бізнес є основним фактором для ефективного прийняття управлінських рішень. Модель показує, як різні аспекти інтегрованої звітності можуть бути пов'язані з інтегрованим мисленням і підвищенням ефективності бізнесу. Різні аспекти розкривають декілька драйверів, аналіз яких дозволяє охарактеризувати ефективність використання різних капіталів для досягнення головної мети підприємства.

Рекомендації щодо підготовки інтегрованої звітності підприємства полягають у наступному:

- підготовка опису зовнішнього середовища, тенденцій, конкурентів, глобально активних підприємств, що працюють на різних ринках. Необхідно переконатися, що користувачам інформації зрозумілі проблеми і можливості, пов'язані із зовнішнім середовищем;

- звіт повинен бути привабливим. Необхідно фокусуватися на ключових питаннях матеріалу і не давати інформацію двічі. Доцільним є використання онлайн-можливостей. Необхідно в якості фінансової інформації про діяльність фірми використовувати дані для підготовки МСФЗ-звітності;

- необхідно знаходити баланс між достатнім розкриттям інформації і короткою звітністю. Розробка заходів щодо сталого розвитку підприємства на перспективу для представлення в інтегрованій звітності та надання відповідної інформації зацікавленим користувачам;

- необхідно знайти правильний баланс між якісними і кількісними показниками звіту. Оцінка фінансових показників, що впливають на капітал, може сприяти прийняттю обґрунтованих рішень;

- для кращого уявлення про капітал необхідно: 1) визначити, які з капіталів є найбільш актуальними на даний момент і в майбутньому; 2) визначити рівень доступності та якості капіталів в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі; 3) визначити ключові фактори вартості і як ключові показники ефективності можна виміряти і управляти ними; 4) розкрити інформацію про капітал і ключові показники ефективності;

- звіт повинен розкривати стан підприємства відповідно вказаного періоду часу. Це може допомогти працювати безперервно за поданням інформації в короткій і зрозумілій формі;

- забезпечення взаємодії і комунікації різних підрозділів підприємства для отримання інформації з метою підготовки інтегрованої звітності;

- розробка регламенту моніторингу інтегрованої звітності для оцінки ризиків і можливостей сталого розвитку підприємства.

2.2. Фундаментальні концепції інтегрованої звітності

При формуванні інтегрованої звітності необхідно враховувати взаємопов'язаність і взаємозалежність між різними факторами, що впливають на здатність підприємства створювати вартість. Такими факторами є:

- капітали підприємства, їх оптимальний розподіл, а також їх взаємопов'язаність;
- здатність підприємства реагувати на зміну потреб, задовольняти інтереси ключових зацікавлених сторін;
- формування підприємством своєї бізнес-моделі і стратегії у відповідь на зовнішнє середовище, а також на можливості і ризики, з якими воно стикається [23];
- взаємозв'язок господарських операцій організації та їх результатів.

Концепція інтегрованої звітності розкриває механізм створення доданої вартості підприємства у визначених періодах шляхом використання ресурсів (капіталів). Така концепція передбачає розкриття елементів звітності. Зміст звітності повинен відображати результативність управління всіма формами капіталу і містити інформацію про ризики та можливості в контексті всієї діяльності підприємства, включаючи постачальників, клієнтів та інші вагомні елементи, що виходять за її межі. Основні завдання концепції інтегрованої звітності полягають у наступному:

- задовольнити інформаційні потреби довгострокових інвесторів щодо наслідків прийняття рішень на перспективу;
- відобразити зв'язок між стійкістю бізнесу (sustainability) і його економічною цінністю (economic value);
- відобразити взаємозв'язок між факторами ESG (екологічні, соціальні і корпоративні) і фінансовими факторами у прийнятті рішень, що впливають на результати діяльності бізнесу;
- дотримуватися формату звітності за ESG-факторами;
- змістити акцент показників оцінки результатів бізнесу з короткострокових на довгострокові.

Основою інтегрованої звітності є фундаментальні концепції (рис. 2.3):

- капіталу (фінансового, промислового, інтелектуального, людського, соціального і природного). Капітал є джерелом цінності та ресурсів бізнесу, оскільки він в процесі діяльності постійно змінюється;

- бізнес-моделі. Інтегрований звіт надає інформацію щодо використання ресурсів в процесі діяльності підприємства, можливостей і ризиків, а також стратегії;

- створення вартості, суть якої полягає в тому, що вартість втілюється в капіталах, які підприємство використовує, і змінюється під впливом різних чинників та залежить від ефективності управління ресурсами підприємства.

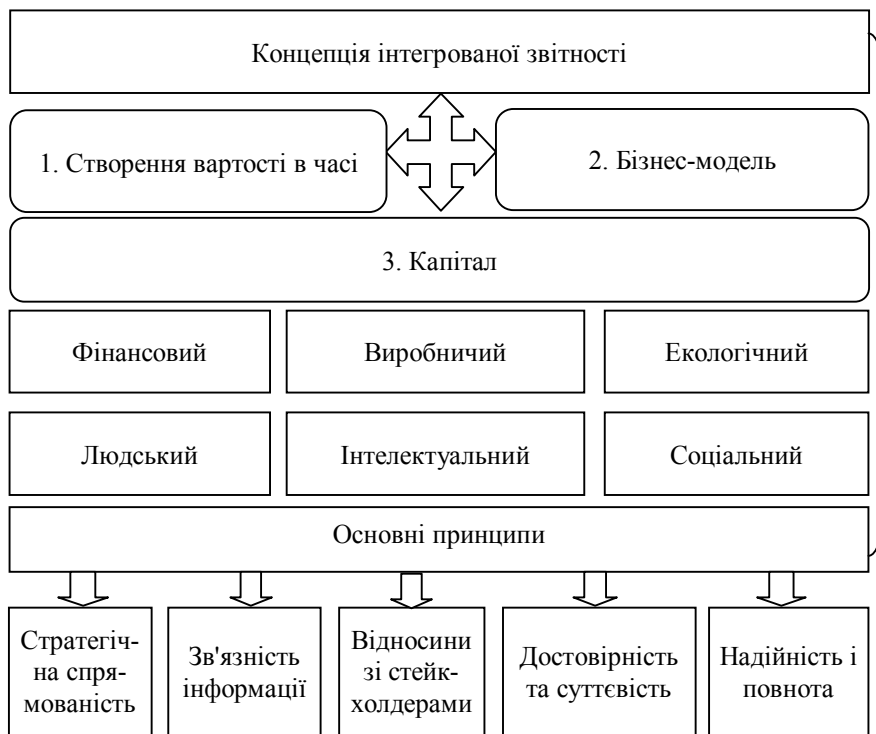

Рис. 2.3. Компоненти інтегрованої звітності

В основі формування інтегрованої звітності організацій лежить її бізнес-модель, яка спирається на різні види капіталу у вигляді вкладу через господарську діяльність та перетворюється в різні результати (товари, послуги, продукти). Діяльність підприємства та її результати впливають на величину капіталів. Бізнес-модель звітності визначає її мету (зовнішня комунікація); опис змісту; структуру розкриття цього змісту; метод отримання даних.

Бізнес-модель підприємства є інструментом, за допомогою якого воно створює цінність. Вона являє собою обрану ним систему ресурсів, комерційної діяльності, продуктів і результатів, спрямовану на створення цінності в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періоді. Бізнес-модель можна охарактеризувати як основу діяльності підприємства. Інтегрований звіт визначає основні ресурси і те, як вони співвідносяться з капіталами, від яких залежить діяльність підприємства. Створена цінність втілюється в капіталах, які підприємство використовує і на які воно впливає. Важливим завданням є оцінка здатності підприємства створювати цінність в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періоді, що в свою чергу залежить від розуміння зв'язку між її бізнес-моделлю і впливу внутрішніх і зовнішніх факторів. Ці фактори повинні розкритися в інтегрованому звіті.

Інтегрований звіт фокусується на наданні інформації про створення цінності як результат взаємодії з зовнішнім середовищем і капіталами: 1) цінність схильна до впливу зовнішнього середовища, в рамках якого працює підприємство; 2) цінність створюється через взаємини з зацікавленими особами; 3) створення цінності залежить від наявності та якості ресурсів. Завдяки цьому інтегрований звіт надає більш детальну інформацію про діяльність підприємства, ніж фінансова звітність.

Ще однією фундаментальною концепцією інтегрованого звіту є концепція капіталів. Успіх будь-якого підприємства залежить від різних видів капіталу. Під капіталами в рамках концепції інтегрованої звітності розуміється запас вартості, який збільшується, зменшується або трансформується внаслідок діяльності підприємства.

Капітали є джерелами створення цінності, таким чином, вони стають ресурсами, які вкладаються в бізнес-модель підприємства. Капітали в процесі створення продукту можуть зменшуватися, збільшуватися і не залишаються фіксованими протягом часу. Ця концепція

пція передбачає різне поєднання капіталів в процесі створення продукту. Згідно зі Стандартом виділяються наступні види капіталу: фінансовий, виробничий, інтелектуальний, людський, соціально-репутаційний і природний. Так, фінансовий капітал - це резерв коштів, наявний у підприємства для використання при виробництві товарів та наданні послуг і надходить через фінансування (створюваний в результаті операцій або інвестицій).

Виробничий капітал – це наявні у підприємства для виробництва товарів або надання послуг фізичні об'єкти, включаючи будівлі, обладнання, інфраструктуру. Виробничий капітал може бути створений як іншими підприємствами, так і вироблений підприємством для продажу або власного користування.

Інтелектуальний капітал являє собою нематеріальні активи, засновані на знаннях (патенти, авторські права, програмне забезпечення, права і ліцензії і т.п.).

Людський капітал охоплює компетенції співробітників, їх здатності і досвід, а також їх мотивації впроваджувати інновації, в тому числі їх відповідність структурі управління підприємства, її підтримка, підхід до управління ризиками і етичні цінності. Крім цього, в звіті розкриваються такі аспекти людського капіталу як здатність розуміти, розробляти і реалізовувати стратегію підприємства, лояльність і мотивація для вдосконалення процесів, товарів і послуг, включаючи їх здатність керувати, управляти і співпрацювати.

Соціально-репутаційний капітал включає в себе загальні норми і цінності, зразки поведінки, відношення (зв'язки) з основними зацікавленими сторонами, а також довіру і готовність співпрацювати, які підприємство розвиває, прагнучи побудувати і підтримувати разом з зовнішніми зацікавленими сторонами. До соціально-репутаційного капіталу також належать нематеріальні активи, створені підприємством, бренд, репутація, соціальні ліцензії на роботу підприємства.

Природний капітал – це невідновлювані природні ресурси, а також процеси, що дозволяють створювати товари або послуги, що підтримують минуле, сьогодення або майбутнє процвітання підприємства. Він включає в себе: повітря, воду, землю, корисні копалини і ліси, біологічне різноманіття і здоров'я екосистеми.

Інформація щодо наявності та використання капіталів розкривається за принципом суттєвості.

Третьою фундаментальною концепцією інтегрованого звіту є «створення цінності». Інтегрований звіт пояснює, як підприємство створює вартість. Вартість створюється шляхом збільшення, зниження або перетворення капіталів в результаті діяльності підприємства. Вартість створюється за умови ефективності використання всіх капіталів. Така вартість має два взаємопов'язані аспекти - «вартість, створювана для самого підприємства, що забезпечує повернення інвестицій постачальникам фінансового капіталу, і вартість для зацікавлених сторін і суспільства в цілому» [23, ч. 2].

В першу чергу, інвестори зацікавлені у створенні доданої вартості. Але вони також зацікавлені в вартості, яку підприємство створює для інших, оскільки це впливає і на можливість створення доданої вартості для себе. Визначена соціальна мета підприємства впливає на оцінки інвесторів. Наведені на рис. 2.4 категорії здатності підприємства створювати вартість тісно пов'язані між собою за рахунок широкого спектру дій і взаємодій, які безпосередньо пов'язані зі змінами у фінансовому капіталі. До даного спектру дій можна віднести як вплив результатів підприємницької діяльності на задоволеність клієнтів, так і готовність інвесторів працювати з підприємством та умови, в яких вони готові це робити. Сюди ж входять ініціативи, які бізнес-партнери проявляють разом з підприємством, репутація, соціальні умови, ліцензії щодо діяльності підприємства, а також умови інвесторів та нормативне законодавство.

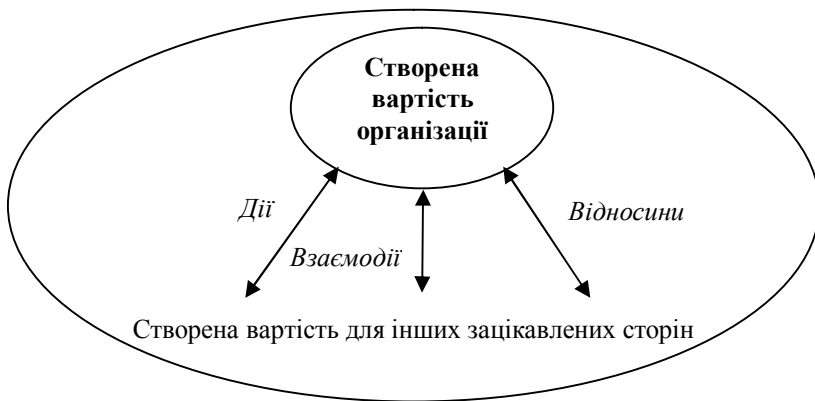

Рис. 2.4. Створення вартості

Всі взаємодії, дії і відносини, які суттєво впливають на здатність підприємства створювати вартість, включаються в інтегрований звіт.

Також відображається у звіті вплив факторів на залучений або акціонерний капітал.

Зовнішні наслідки можуть бути позитивними, що призводять до збільшення, або ж негативними – до зниження вартості, втіленої в капіталах. Інвесторам необхідна інформація про істотні зовнішні наслідки для об'єктивної оцінки їх впливу і правильності розподілу ресурсів.

Подібний підхід призначений для досягнення належного балансу між гнучкістю і вимогами з урахуванням специфіки діяльності підприємства. Він також забезпечує можливість зіставлення підприємств між собою і задоволення відповідних інформаційних потреб.

Впровадженню інтегрованого мислення в практику підприємства сприятимуть такі заходи:

- підтримка міжнародних і національних ініціатив в сфері сталого розвитку і соціально-відповідального ведення бізнесу;
- формування корпоративної культури соціальної відповідальності бізнесу, впровадження в практику підприємств принципів соціальної відповідальності та концепції сталого розвитку;
- залучення зацікавлених сторін в процес розробки стратегії сталого розвитку підприємства, орієнтованої на створення вартості;
- створення ефективної моделі взаємодії між операційними і функціональними підрозділами підприємства з метою створення додатної вартості протягом довгострокової перспективи та виявлення ризиків;
- розвиток інтегрованої звітності як інструменту забезпечення інтегрованого мислення.

2.3. Міжнародний стандарт інтегрованої звітності: принципи та елементи

У 2013 році було розроблено Міжнародний стандарт інтегрованої звітності (далі – Стандарт) [23].

Згідно зі Стандартом, інтегрована звітність спрямована на:

- підвищення якості інформації, наданої інвесторам для забезпечення більш ефективного розподілу капіталу;

- підвищення відповідальності до всіх видів капіталу, розуміння їх взаємозалежності;

- розвиток інтегрованого мислення, сконцентрованого на створенні вартості.

Модель інтегрованої звітності ґрунтується на семи принципах: стратегічна спрямованість та орієнтація на майбутнє; пов'язаність інформації; реагування та залучення зацікавлених сторін; суттєвість; стислість; надійність і повнота; сталість і порівнянність.

1. Стратегічна спрямованість та орієнтація на майбутнє – інтегрований звіт повинен включати в себе аналіз стратегії підприємства і пояснювати, як ця стратегія співвідноситься з його здатністю створювати вартість в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах, а також з використанням ним капіталів і впливом на них. Реалізація цього принципу демонструє достатність капіталу для досягнення стратегічних цілей підприємства в майбутньому і створення цінності. Цей принцип передбачає розкриття інформації про ризики і можливості, що виникають внаслідок положення підприємства на ринку і його бізнес-моделі; гнучкість бізнес-моделі підприємства; як підприємство дотримується балансу між короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими інтересами. Крім того, інтегрований звіт повинен включати: очікування менеджменту щодо майбутнього підприємства і іншу інформацію, яка дозволить користувачам оцінити перспективи його розвитку і можливі майбутні ризики; результати аналізу життєздатності поточної бізнес-моделі і факторів, що впливатимуть на діяльність підприємства в майбутньому.

2. Пов'язаність інформації – інтегрований звіт повинен представляти цілісну картину комбінацій, взаємозв'язку і взаємозалежності між факторами, що впливають на здатність підприємства створювати вартість протягом довгого часу. Пов'язаність інформації необхідна, щоб переконатися, що інтегрований звіт:

1) розкриває цінність підприємства, тобто як його стратегія, діяльність, управління і перспективи впливають на створення цінності протягом тривалого часу;

2) дає користувачам можливість зрозуміти різні фактори, які впливають на майбутнє підприємства та їх взаємодію;

3) надає можливість користувачам пов'язувати інформацію між елементами звіту, тобто зв'язок між операційним контекстом підприємства та стратегічним розвитком, бізнес-моделлю та результатами і

майбутніми перспективами; видами капіталів; фінансовою та нефінансовою інформацією.

3. Реагування та залучення зацікавлених сторін означає, що інтегрований звіт повинен розкривати інформацію щодо характеру та якості взаємодії підприємства з його основними зацікавленими сторонами, а також якою мірою враховує законні потреби зацікавлених сторін, інтереси і запити. Надані рекомендації зацікавленими особами про факти, важливі для підприємства з метою виявлення майбутніх тенденцій розвитку, розробки і оцінки стратегії, управління ризиками та прийняття рішень. Інтегрований звіт підвищує прозорість і підзвітність, що вкрай важливо для завоювання довіри і зміцнення стійкості. В цілому інтегрований звіт повинен містити релевантну інформацію та демонструвати зв'язки з іншими комунікаціями підприємства.

4. Суттєвість означає, що інтегрований звіт повинен містити суттєву інформацію, яка характеризує здатність підприємства створювати і зберігати цінність в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах. Суттєвою є інформація, яка з точки зору керівництва підприємства може впливати на оцінку основних зацікавлених користувачів здатності підприємства створювати цінність. При визначенні суттєвості управління підприємства повинні встановити, наскільки питання суттєво впливає або потенційно може вплинути на стратегію підприємства, бізнес-модель та на капітал підприємства. Оцінка суттєвості повинна проводитися щорічно, але ефективніше буде, якщо така оцінка буде інтегрована в щоденну управлінську діяльність компанії і буде включати залучення зацікавлених користувачів.

5. Стислість – інтегрований звіт повинен бути коротким, розкривати достатню і повну інформацію за принципом дотримання балансу між стислістю, повнотою і порівнянністю інформації. Звітність має бути сформована аналогічно внутрішній звітності, зокрема, у частині відображення інформації про фінансові результати, майновий стан підприємства та створення цінності у майбутньому.

6. Достовірність і повнота – інтегрований звіт повинен містити в собі всі істотні факти, як позитивні, так і негативні, в збалансованій формі і без помилок. Надійність і повнота інформації проявляється в збалансованості і відсутності помилок. Надійність інформації забезпечується якісною внутрішньою системою звітності, залученням за-

цікавлених осіб і зовнішнім підтвердженням. Збалансованість інтегрованого звіту забезпечується наступними заходами: вибір формату представлення інформації; рівномірне розкриття інформації про збільшення і зменшення капіталу, слабкі і сильні сторони підприємства; зіставлення інформації з цілями і прогнозами. Відсутність помилок передбачає застосування контрольних процедур, що сприяють зниженню ризику викривлення звітної інформації до прийнятного рівня.

7. Постійність і порівнянність – форма інтегрованого звіту має бути незмінною протягом тривалого часу і щоб можна було провести порівняння з іншими підприємствами в тих випадках, коли це суттєво для його здатності створювати вартість у майбутньому.

У Стандарті розкриваються елементи змісту інтегрованого звіту [23, ч. 4]. Проте, структура змісту інтегрованого звіту не є жорсткою.

Зміст інтегрованого звіту підприємства буде залежати від специфіки її діяльності і навколишнього її середовища та від рішень відповідальних менеджерів підприємства. Інтегрований звіт пов'язаний з іншими звітами і комунікаціями, необхідними тим чи іншим зацікавленим користувачам. Різні види капіталу (фінансовий, промисловий, інтелектуальний, людський, соціальний та природний), які використовує підприємство і на які воно впливає, його бізнес-модель і процес створення цінності протягом часу в сукупності з принципами формування звіту визначають його структуру і зміст. Ключові елементи (розділи) звітності наведені в табл. 2.2.

В загальному вигляді схема формування інтегрованої звітності, що наочно візуалізує взаємозв'язки і взаємообумовленості цілей, фундаментальних концепцій і провідних принципів з інформаційним наповненням елементів її змісту, наведена на рис. 2.5.

В розділі «Бізнес-модель» передбачається розкриття в звіті інформації про бізнес-модель підприємства і ступінь її гнучкості, а саме: напрями використання капіталів; бізнес-активність; позиціонування на ринку; підхід до інновацій і нововведень; можливості адаптування до змін; результати за видами капіталу.

Розділ «Стратегія і розподіл ресурсів» передбачає розкриття інформації щодо стратегії підприємства і методів її реалізації: короткострокові, середньострокові і довгострокові стратегічні цілі; стратегії, які підприємство збирається використовувати або вже використовує для досягнення своїх цілей; розподіл ресурсів; підхід до оцінювання досягнутих результатів.

Таблиця 2.2

Основні елементи інтегрованої звітності

Елемент	Опис елементу
Короткий опис підприємства та зовнішнього середовища	Місія, операційна структура, цінності, етика, основна діяльність, конкуренція, частка ринку
Бізнес-модель	Опис сегментів, пов'язані сторони, статут, опис спеціалізації, опис бізнес-моделі та її стійкість
Стратегія і розподіл ресурсів	Короткострокові, середньострокові, довгострокові цілі підприємства, стратегії їх досягнення та використані ресурси
Майбутня перспектива	Очікувані зміни, дії, пов'язані зі змінами, і готовність до змін
Ризики і можливості	Розкриття негативних і позитивних результатів діяльності, умов і заходів покращення ситуації, джерела можливостей та ризиків, які впливають на створення цінності, способи мінімізації ризиків
Корпоративне управління	Структура управління підприємством, процес прийняття рішень, відповідальність керівників
Дії (діяльність)	Якісна і кількісна інформація щодо досягнення організацією стратегічних цілей і ефективності використання капіталу

При розкритті розділу «Перспективи на майбутнє» інтегрований звіт повинен відповідати на питання, що очікує підприємство в майбутньому, з якими завданнями, проблемами і змінами воно зіткнеться в процесі реалізації стратегії, і які потенційні наслідки для її бізнес-моделі та майбутньої діяльності. Інтегрований звіт повинен включати інформацію:

- про зовнішнє середовище, потенційні можливості та ризики і аналіз того, як вони можуть вплинути на досягнення стратегічних цілей підприємства;
- про доступність і якість різних капіталів підприємства.

В розділі «Можливості та ризики» розкриваються ризики і можливості, які впливають на здатність підприємства створювати цінність в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах. Звіт повинен розкривати:

Рис. 2.5. Схема формування інтегрованої звітності

- джерело можливостей і ризиків, яке може бути зовнішнім або внутрішнім;
- ймовірність та причини виникнення ризиків підприємства і їх впливу на ефективність;
- заходи, використані для нейтралізації або пом'якшення впливу ризиків.

Розділ «Корпоративне управління» містить інформацію щодо структури управління підприємством з точки зору створення цінності в коротко-, середньо- і довгостроковому періодах, її мотивації та істотні аспекти компенсаційних політик (грошові виплати, відкладена компенсація, пенсійні виплати та угоди про дивіденди).

У розділі «Результати діяльності» інтегрований звіт повинен розкривати якісну і кількісну інформацію, в якій мірі підприємство досягло своїх стратегічних цілей і які результати його діяльності з точки зору ефективності використання капіталів, а саме:

- кількісні показники оцінки драйверів (факторів), можливостей і ризиків;
- інформацію про ефективність використання капіталу;
- інформацію про стан взаємовідносин з зацікавленими сторонами, а також задоволення інтересів та їх потреб;
- зв'язок між минулою і поточною діяльністю підприємства.

2.4. Формування інформації для складання звітності зі сталого розвитку та інтегрованої звітності

Одним із найпоширеніших форматів нефінансової звітності є звіт зі сталого розвитку, підготовлені за системою Глобальної ініціативи зі звітування (GRI). Суб'єкти господарювання самостійно обирають формат, розділи і структуру звіту зі сталого розвитку, керуючись Керівництвом зі звітності у сфері сталого розвитку G4 [13]. Згідно з міжнародними стандартами звітність зі сталого розвитку відображає істотні аспекти економічної, екологічної та соціальної діяльності підприємства з метою задоволення потреб зацікавлених сторін. Інформаційним забезпеченням економічної складової звітності зі сталого розвитку є облікова інформація та позабалансові облікові дані.

Відповідно до пункту 26 Директиви 2013/34/ЄС, Звіт керівництва є елементом фінансового звітування. Він є описовим звітом, пов'я-

заним із фінансовими звітами (financial statements), підготовленими відповідно до МСФЗ [10].

У п. 13 МСБО 1 «Подання фінансової звітності» зазначено, що підприємства, окрім фінансових звітів, надають фінансовий опис, складений управлінським персоналом [13], в якому розкривається пояснення основних характеристик фінансових результатів діяльності та фінансового стану суб'єкта господарювання, а також основні невизначеності, які пов'язані з ним.

Основною метою Звіту керівництва є: 1) забезпечення інформацією інвесторів, позикодавців та інших кредиторів для інтерпретації, оцінювання відповідних фінансових звітів у контексті середовища, в якому працює суб'єкт господарювання; 2) визначення найважливіших проблем, які стоять перед суб'єктом господарювання, і способів їх вирішення керівництвом; 3) надання оцінки стратегіям, що прийняті суб'єктом господарювання, та оцінювання ймовірності, що ці стратегії матимуть успіх.

Досягнення мети означає, що Звіт керівництва містить фінансові, але не передбачені бухгалтерськими стандартами, і нефінансові показники, а також описові пояснення діяльності суб'єкта господарювання. Складання Звіту керівництва ґрунтується на принципах:

- «очима керівництва», тобто у Звіті керівництва наводиться думка управлінського персоналу про стан, результати діяльності та розвиток підприємства;

- «комбінування з фінансовими звітами», тобто Звіт керівництва доповнює інформацію, наведену у фінансових звітах;

- «орієнтація на майбутнє», що означає необхідність наведення у Звіті керівництва пояснень про вплив минулих обставин, рішень, інших подій і факторів на майбутній розвиток суб'єкта господарювання, його фінансовий стан та результати діяльності.

Згідно з принципом «Комбінування з фінансовими звітами» (Integration with Financial Statements) або, як пропонується Радою з МСФЗ, у Положенні «Коментар керівництва», доповнення та укомплектування інформації фінансових звітів (Supplement and complement the financial statement information), Звіт керівництва доповнює та забезпечує повноту фінансових звітів. Це досягається завдяки наведенню додаткового тлумачення сум, зазначених у фінансових звітах, та пояснень умов і подій, які формували інформацію у фінансових звітах і які можуть вплинути на майбутні фінансові наслідки. Крім того,

Звіт керівництва повинен включати фінансову (кількісну) та нефінансову (якісну) інформацію про підприємство та результати його діяльності, що не наведена у фінансових звітах, але є актуальною для оцінки минулих результатів та прогнозування.

Базою формування вітчизняних методичних рекомендацій щодо складання Звіту керівництва є Директиви 2013/34/ЄС і 2014/94/ЄС та Положення з практики «Коментар керівництва» Ради з МСФЗ.

Відповідно до принципу «Орієнтація на майбутнє» (Forward Looking Orientation) у Звіті керівництва слід пояснювати минулі події, рішення, обставини та результати діяльності у контексті того, яким чином вони впливають на майбутню діяльність. Цей принцип також вимагає розкриття стратегії та цілей управління, можливих майбутніх подій, обставин, можливостей і ризиків, що базуються на припущеннях і які, на думку керівництва, можуть мати істотний вплив на розвиток суб'єкта господарювання, його фінансовий стан і результати діяльності.

При розкритті інформації у Звіті враховують розмір і вид діяльності підприємства. Для менеджерів, бухгалтерів, фінансистів важливими аспектами формування Звіту керівництва є його структура і зміст, оскільки ані Директива 2013/34/ЄС, ані Положення «Коментар керівництва» не містять детальних вимог щодо цих питань.

Згідно з Положенням «Коментар керівництва» зміст і обсяг Звіту залежить від фактів та обставин суб'єкта господарювання, однак наводиться п'ять ключових розділів звітування (табл. 2.3), які, на думку Ради з МСФЗ, вважаються корисними для користувачів.

Структуру Звіту керівництва згідно із ст. 19 Директиви 2013/34/ЄС та ст. 19а Директиви 2014/95/ЄС наведено на рис. 2.6.

Таблиця 2.3

**Структура Звіту керівництва відповідно до норм
Положення «Коментарі керівництва»**

Назва розділу	
А.	Характер бізнесу
Б.	Цілі управління та способи їх досягнення
В.	Результати діяльності та перспективи компанії
Г.	Найважливіші ресурси, ризики і відносини підприємства
Д.	Основні показники та коефіцієнти, які керівництво використовує для оцінки продуктивності діяльності щодо заявлених цілей

Рис. 2.6. Структура Звіту керівництва відповідно до норм Директив 2013/34/ЄС та 2014/95/ЄС

Директива розглядає Звіт керівництва значно ширше, ніж Положення «Коментар керівництва»: разом з аналізом фінансових показників діяльності компанії у звіті необхідно розкривати інформацію з питань довкілля та заходи щодо захисту прав робітників і боротьби з корупцією та хабарництвом.

Згідно з Директивою 2013/34/ЄС суб'єкти суспільного інтересу, чий цінні папери допущені до торгів на регульованому ринку, повинні у Звіт керівництва включати звіт про корпоративне управління. Вимоги щодо розкриття інформації про бізнес-модель підприємства, підходи до управління ним, ризики і фінансові результати його діяльності загалом тотожні.

Необхідно відзначити, що Директиви 2013/34/ЄС і 2014/95/ЄС більш спрямовані на розкриття інформації про соціально-екологічні аспекти діяльності підприємства. Посилання на додаткові пояснення, що зазначені в фінансових звітах, у Звіті керівництва можуть наводитися лише у разі необхідності.

Підприємства, які за Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» зобов'язані складати фінансову звітність на основі МСФЗ, повинні формувати Звіт керівництва, керуючись Положенням із практики «Коментарі керівництва», незважаючи на те, що Положення з практики не є МСФЗ, і суб'єкти господарювання не зобов'язані його неухильно дотримуватися.

Структура і зміст Звіту керівництва залежать від характеру бізнесу, цілей, прийнятих і відкоригованих керівництвом, і регулятивного середовища, в якому працює підприємство. Розкриття інформації залежить від специфіки конкретного суб'єкта господарювання. Керівництво визначає повноту, типи інформації і фінансові показники, які найкраще сприятимуть розумінню бізнесу суб'єкта звітування.

Фінансова звітність загального призначення забезпечує основних користувачів інформацією про економічні ресурси суб'єкта господарювання, права суб'єкта звітування та зміни в його економічних ресурсах і правах. Фінансові звіти загального призначення містять інформацію про активи суб'єкта звітування, його зобов'язання, власний капітал, доходи і витрати з метою оцінювання перспективи майбутніх чистих грошових надходжень та ефективності управління ресурсами суб'єкта звітування [14, 15].

Методичні рекомендації зі складання Звіту про управління, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 07.12.2018 р. № 982, дублюють майже всі основні положення Директив ЄС, що обумовлює необхідність узгодження вітчизняного законодавства в частині формування фінансової та нефінансової інформації про діяльність підприємства в Звіті про управління (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Порівняльна характеристика напрямів формування інформації згідно
Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління,
Директиви 2013/34/ЄС та Директиви 2014/95/ЄС [8, 9, 24]**

Методрекомендації зі складання Звіту про управління (р.ІІ, п.2, п.4)	Директива 2013/34/ЄС (ст. 19)	Директива 2014/95/ЄС (ст. 1)
Напрями формування звіту: - організаційна структура та опис діяльності підприємства; - результати діяльності; - ліквідність та зобов'язання; - екологічні аспекти; - соціальні аспекти та кадрова політика; - ризики; - дослідження та інновації; - фінансові інвестиції; - перспективи розвитку; - корпоративне управління (складають підприємства – емітенти цінних паперів). Підприємства, середня кількість працівників яких на дату складання річної фінансової звітності перевищує 500 осіб, включають у Звіт про управління нефінансові показники діяльності з інформацією щодо впливу його діяльності: - стислий опис моделі діяльності підприємства; - опис та результат політики, яку проводить підприємство; - основні ризики, що стосуються діяльності підприємства; - основні нефінансові показники	(а) ймовірні перспективи подальшого розвитку підприємства; (b) діяльність у сфері досліджень і розробок; (c) інформація про придбання власних акцій; (d) наявність філій підприємства; (e) використання підприємством фінансових інструментів та, якщо це суттєво для оцінки його активів, зобов'язань, фінансового стану та прибутків і збитків; (і) мета та політики підприємства щодо управління своїми фінансовими ризиками, у т. ч. його політики хеджування кожного основного виду прогнозованих операцій, де застосовується облік хеджування; (іі) ціновий, кредитний ризик, ризик ліквідності та ризик грошових потоків, на які наражається підприємство	Нефінансова звітність, що містить інформацію в обсязі, необхідному для розуміння розвитку, діяльності, стану та впливу на діяльність підприємства стосовно екологічних, соціальних та службових питань, поваги до прав людини, боротьби з корупцією та хабарництвом, включаючи: (а) короткий опис бізнес-моделі підприємства; (b) опис політики підприємства стосовно цих питань; (c) результати цієї політики; (d) основні ризики, пов'язані з питаннями щодо діяльності підприємства; (e) нефінансові ключові показники ефективності, що стосуються конкретного бізнесу

Основними недоліками методичних рекомендацій є:

- за напрямом «Екологічні аспекти» – відсутність в методичних рекомендаціях конкретних показників, що розкриваються у звітності;
- за напрямом «Соціальні аспекти та кадрова політика» – багато груп показників не враховують специфіку корпоративної структури підприємств та інтереси стейкхолдерів і працівників.

Для окремих категорій підприємств встановлюють додаткові вимоги до структури Звіту про управління (табл. 2.5). Якщо з певного питання інформація детально розкрита в Примітках до фінансової звітності, то в Звіті про управління на неї можна просто послатися.

Таблиця 2.5

Специфіка структури Звіту для окремих категорій

Розмір/вид підприємства	Особлива інформація до розкриття
Великі підприємства, середня кількість працівників яких на дату складання річної фінзвітності перевищує 500 осіб	Додатково включають: 1) стислий опис моделі діяльності підприємства; 2) опис політики*, яку проводить підприємство, щодо: - впливу на довкілля; - соціальних питань та соціального захисту працівників; - поваги прав людини; - боротьби з корупцією та хабарництвом; 3) результат такої політики; 4) основні ризики, пов'язані із зазначеними питаннями, що стосуються діяльності підприємства, а також здатність підприємства ефективно управляти цими ризиками; 5) основні нефінансові показники, що характеризують діяльність підприємства
* Якщо підприємство не проводить політики щодо зазначених питань, то нефінансова інформація повинна містити щодо цього чітке й аргументоване пояснення	
Середні підприємства	Мають право не відображати нефінансову інформацію
Лістингові компанії*	Наводять окремо інформацію про корпоративне управління з урахуванням вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» та Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»
* Підприємства-емітенти цінних паперів (ЦП), ЦП яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо ЦП яких здійснено публічну пропозицію	

В звіті розкривають як основні фінансові, так і нефінансові (де необхідно) показники щодо певного виду діяльності підприємства, у тому числі інформацію екологічного та соціального характеру.

У необхідних випадках у Звіті про управління можна наводити посилання на показники, подані в річній фінзвітності, а також додаткові пояснення до них.

Показники, що характеризують результати економічної діяльності підприємств, в звітності зі сталого розвитку розкривають фінансові результати та стан ринку. Міжнародні рекомендації зі складання звітності передбачають здійснення аналізу впливу на економічний стан зацікавлених сторін і на економічні системи на місцевому, регіональному і глобальному рівнях. Показники, що характеризують економічну діяльність, яка розкривається підприємствами у звітності, наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Економічні аспекти діяльності в звітності зі сталого розвитку [13]

Показники економічних аспектів діяльності	Інформація бухгалтерського обліку	Позаоблікова інформація
1	2	3
Аспект «Економічна результативність»		
G4-EC1 Створена і розподілена економічна вартість, в тому числі: доходи, операційні витрати, заробітна плата та інші виплати працівникам, пожертвування та інші інвестиції в товариства, нерозподілений прибуток, виплати постачальникам капіталу, виплати державам (окремо в розрізі країн, регіонів, ринків)	+	-
G4-EC2 Фінансові аспекти та інші ризики і можливості для діяльності підприємства, пов'язані зі зміною клімату, які впливають на доходи та витрати	+	+
G4-EC3 Забезпеченість зобов'язань підприємства згідно з пенсійними програмами відповідно до встановлених пільг, в тому числі відомості про частку заробітної плати, що вкладається працівником та роботодавцем	+	+

Продовження табл. 2.6

1	2	3
G4-EC4 Фінансова допомога від держави, в т.ч. податкові пільги і податкові кредити, субсидії, інвестиційні гранти, нагороди тощо	+	-
Аспект «Присутність на ринку»		
G4-EC5 Співвідношення стандартної заробітної плати початкового рівня робітників різної статі до встановленої мінімальної заробітної плати	+	+
G4-EC6 Частка керівників вищого рангу в істотних регіонах здійснення діяльності підприємства, найнятих з числа представників місцевого населення	+	+
Аспект «Непрямий економічний вплив»		
G4-EC7 Розвиток і вплив інвестицій в інфраструктуру та безоплатні послуги, включаючи позитивний та негативний вплив на місцеву економіку і місцеві товариства, а також комерційність і форму (грошова чи натуральна) інвестицій і послуг	+	
G4-EC8 Суттєвий непрямий економічний вплив, у тому числі сфера впливу, зокрема: зміна продуктивності праці підприємства, економічний розвиток в областях з високим рівнем бідності, економічний вплив на покращення чи погіршення соціальних та екологічних умов тощо	-	+
Аспект «Практики закупівель»		
G4-EC9 Частка витрат на місцевих постачальників в істотних регіонах здійснення діяльності, що включає аналіз бюджетів купівлі	+	-

Для формування звітності зі сталого розвитку згідно з GRI об'єкти інтегрованої звітності класифікуються за принципом балансового методу у відповідності з Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (табл. 2.7) виділені об'єкти бухгалтерського обліку відображають показники бухгалтерської звітності (фінансової, податкової, соціальної, статистичної) суб'єктів господарювання.

Таблиця 2.7

**Об'єкти бухгалтерського обліку
за показниками економічної діяльності [13, 15]**

Об'єкти бухгалтерського обліку	Показники економічних аспектів діяльності								
	EC1	EC2	EC3	EC4	EC5	EC6	EC7	EC8	EC9
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Необоротні активи:									
- нематеріальні активи									+
- основні засоби									+
- довгострокові фінансові інвестиції	+			+			+		
- капітальні інвестиції							+		+
- довгострокова дебіторська заборгованість				+					
- інші необоротні активи		+							+
2. Запаси:									
- виробничі запаси									+
- виробництво	+						+		
- готова продукція	+						+		
- товари	+								+
3. Кошти, розрахунки та інші активи:									
- грошові та інші кошти			+	+	+				+
- поточні фінансові інвестиції	+			+			+		
- розрахунки з дебіторами			+	+	+				
- інші активи		+		+					+
4. Власний капітал та забезпечення зобов'язань:									
- власний капітал		+							
- забезпечення зобов'язань		+	+				+		
5. Довгострокові зобов'язання									
		+							+

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Поточні зобов'язання:									
- розрахунки з постачальниками та підрядниками	+								+
- розрахунки за податками і платежами	+		+						
- розрахунки за страхуванням	+		+						
- розрахунки за виплатами працівникам	+		+		+	+			
- розрахунки з учасниками	+								
- розрахунки за іншими операціями	+	+							
7. Доходи і результати діяльності	+	+		+					
8. Витрати за елементами	+	+	+		+		+		
9. Витрати діяльності	+	+	+		+		+		

Звіт з управління повинні надавати тільки великі та середні підприємства. Останні можуть не відображати в ньому нефінансову інформацію.

Між звітом сталого розвитку та інтегрованим звітом є відмінності, а саме: звіт про сталий розвиток розкриває інформацію щодо впливу організації на оточуюче середовище; інтегрований звіт відображає, з одного боку, вплив зовнішнього середовища на організацію, а з іншого – вплив організації на оточуюче середовище.

Одним із складних питань є розкриття інформації в інтегрованій звітності провідного принципу «стратегічна спрямованість та орієнтація на майбутнє». Потрібно надати відповідь, яким чином організа-

ція враховує суттєві аспекти в стратегії, яким чином планує реалізацію стратегії на практиці та які інструменти реалізації є у організації, чи достатньо ресурсів для досягнення цих цілей.

Основні проблеми розкриття інформації щодо стратегії та шляхи їх вирішення наведені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Проблеми розкриття інформації щодо стратегії та шляхи їх вирішення

Проблеми розкриття інформації щодо стратегії	Шляхи вирішення проблеми розкриття інформації щодо стратегії
Інформація щодо стратегічних цілей носить декларативний характер	Розкриття стратегічних цільових орієнтирів (програми, проекти)
Стратегічні цілі не орієнтовані у часі	Розмежування стратегічних цілей на довго-, середньо- та короткострокові
Відсутність стратегії в розрізі видів діяльності	Розкриття стратегії в розрізі видів діяльності підприємств
Хід реалізації стратегії не оцінюється менеджментом	Розкриття інформації про внесок звітного періоду в реалізацію стратегії
Не розкривається розподіл ресурсів	Розкриття інформації щодо формування і використання капіталів

Аспект «результати діяльності» тісно пов'язаний зі стратегією і розподілом ресурсів. В міжнародних стандартах інтегрованої звітності пропонується розкривати інформацію про результати діяльності щодо:

цілей, ризиків і можливостей та надання пояснень стосовно результатів і перспектив діяльності;

впливу на капітали по всьому ланцюгу створення вартості;

стану відносин із зацікавленими сторонами та відповідного реагування на їх потреби;

зв'язку між результатами діяльності у минулому і майбутньому, а також між поточними результатами і перспективами організації.

Аспект інтегрованої звітності про перспективи на майбутнє необхідний для розкриття інформації про пріоритети розвитку організації на середньострокову і довгострокову перспективу, очікування організацією змін в зовнішньому середовищі і їх наслідках для продовження діяльності у майбутньому. Така інформація може охоплювати прогнозні ключові показники ефективності, поточні і прогнозні

витрати, що впливають на прибутковість, прогностичні показники цін на сировину і курси валют та їх вплив на організацію, очікувані макроекономічні умови.

Також необхідно розкрити взаємозв'язок показників результативності діяльності організації із винагородою членів вищого органу управління, керівників вищого рангу.

Впровадження інтегрованої звітності обумовлює вдосконалення систем збору і підготовки інформації. В цьому зв'язку збалансована система показників є найбільш ефективним інструментом для підготовки інтегрованої звітності, оскільки вона передбачає використання широкого кола нефінансових показників.

Збалансована система показників розроблена Р. Капланом і Д. Нортоном в 90-х роках минулого століття і представляє собою інтеграцію фінансових і нефінансових показників, систему стратегічного регулювання, в основі якої лежить детальний моніторинг ефективності по набору оптимально підібраних показників, що в повній мірі відображають всі аспекти діяльності організації [12]. Збалансована система показників (ЗСП) включає:

- збалансовані:
 - фінансові і нефінансові показники;
 - короткострокові і довгострокові оцінки;
 - внутрішні і зовнішні оцінки;
- проєкції (складові) оцінки:
 - фінанси;
 - клієнти;
 - внутрішні бізнес-процеси;
 - навчання та розвиток;
- засіб аналізу і систему управління.

Доповнення системи збалансованих показників показниками соціальної відповідальності надає можливість проаналізувати причинно-наслідковий взаємозв'язок між реалізацією стратегії і показниками результативності діяльності. Це є важливим для зовнішніх користувачів оскільки розкриття такої інформації дозволить проаналізувати створення цінності протягом часу.

2.5. Організація підготовки інтегрованої звітності

Процес підготовки інтегрованого звіту є безперервним. Так, після завершення етапу складання інтегрованого звіту, його візуалізації і оформлення оцінюється якість і релевантність звіту.

Процес підготовки звіту наведено на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Процес підготовки звіту

Основними завданнями підготовки звіту є: визначення суттєвості, проєктування і організація заходів щодо взаємодії із зацікавленими сторонами, забезпечення точності і достовірності звітної інформації. На виході ставляться завдання створення організаційної систе-

ми індикаторів і показників, створення нормативної бази в області публічної звітності, розробки концепції взаємодії із зацікавленими сторонами, підвищення кваліфікації співробітників компанії в області програмного забезпечення і безпосередньо складання звіту.

Процес підготовки інтегрованої звітності включає такі етапи:

Етап 1. Мета складання звітності: узгодження мети складання звітності (поліпшення репутації, збільшення цінності для акціонерів, підвищення конкурентоспроможності), визначення очікувань для підприємства і стейкхолдерів щодо створення цінності, схвалення керівництва підприємства.

Етап 2. Вибір стандарту: визначення стандарту або формату, згідно з яким підприємство буде готувати звіт (найбільш поширені міжнародні стандарти нефінансової звітності: стандарти GRI, AA1000, Global Compact), масштабу звіту (рівня розкриття економічних, соціальних і екологічних показників), мови публікації, часового періоду розкриття інформації, рівня верифікації. Розробка структури звіту з позиції обраного стандарту.

Етап 3. Формування робочої групи: дослідження ринку послуг в сфері підготовки та аудиту корпоративної звітності з метою прийняття рішення про залучення консультантів для складання інтегрованої звітності або організація роботи щодо складання звіту силами підприємства. Створення крос-секторальної робочої групи з різних підрозділів для підготовки звіту.

Етап 4. Підготовка звіту: аналіз інформації. Узгодження ключових питань розкриття інформації. Аналіз інших звітів, в т. ч. конкурентів на національному та глобальному рівнях для більшого розуміння нових ідей. Існуючі облікові системи дозволяють сформувати необхідну інформацію для складання інтегрованої звітності. Використання сучасних методів і систем управлінського обліку («АВ-костинг», «таргет-костинг», «Система збалансованих показників») дозволяють отримати фінансову і нефінансову інформацію щодо результативності економічної, соціальної і екологічної діяльності.

Етап 5. Зворотній зв'язок: залучення стейкхолдерів для визначення суттєвих питань, що підлягають розкриттю в звіті.

Етап 6. Формування алгоритму підготовки. Етап включає оформлення протоколу звітності (опис розкритих показників, методології і періодичності збору інформації), аналіз отриманих даних, опис алгоритму підготовки.

Етап 7. Шаблон звітності: узгодження ключових питань звіту, складання текстової частини звіту (шаблону), визначення графічної частини звіту.

Етап 8. Оформлення звітності: формулювання назви звіту, його структури і вступного слова керівництва підприємства.

Етап 9. Громадська і професійна верифікація: проведення громадської і професійної верифікації (аудиту) нефінансової звітності відповідно до загальноприйнятого стандарту Accountability або внутрішнього аудиту нефінансової звітності.

Етап 10. Публікація і розповсюдження звіту: створення електронної або друкованої версії звіту, розробка стилістики та дизайну звітності, окремого міні-сайту зі звітом на порталі підприємства.

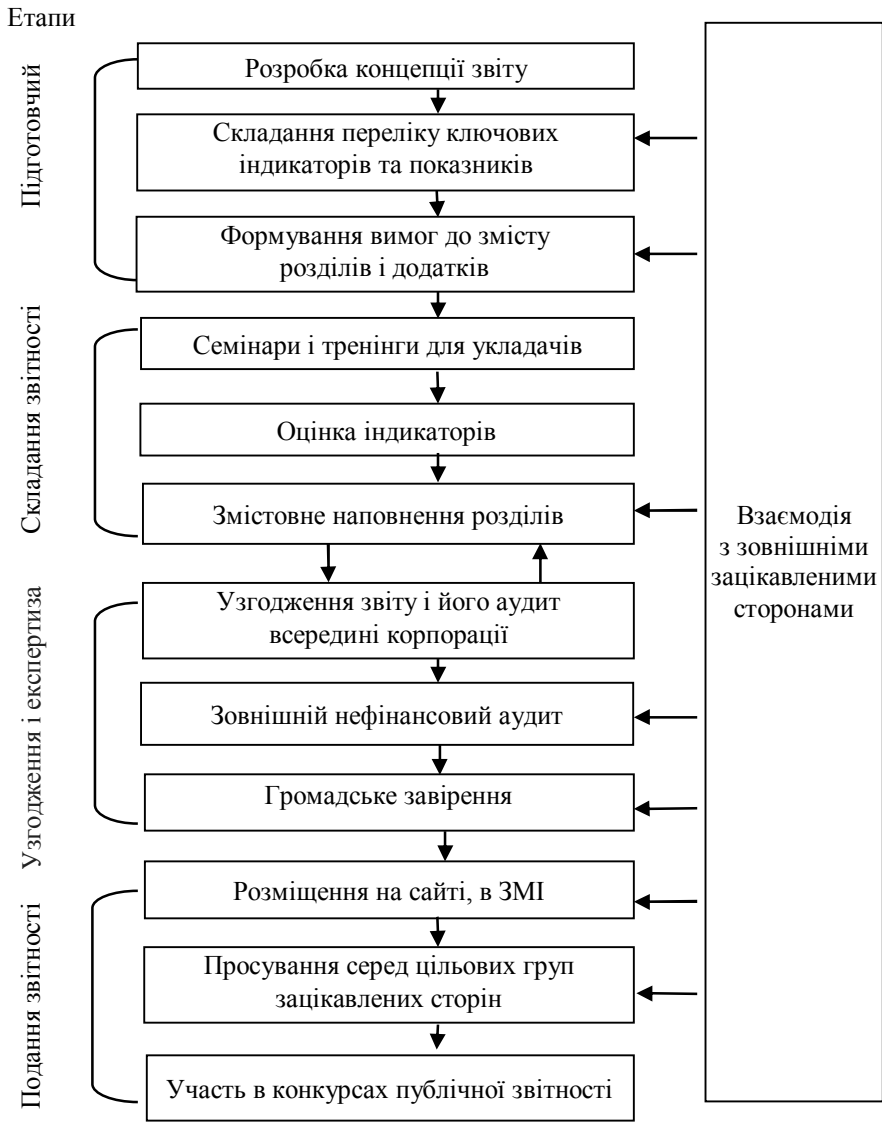
Етап 11. Характеристики результативності: розробка стратегії поширення звіту серед ключових стейкхолдерів, а також комунікаційної стратегії. Проведення огляду міжнародної і національної експертної інфраструктури оцінювання якості нефінансового звіту. Вибір місця презентації інтегрованої звітності після його публікації, участь в рейтингах, конкурсах, оглядах, реєстрах корпоративної звітності.

Методика формування інтегрованої звітності охоплює наступні аспекти:

- розробка політики для цілей інтегрованої звітності;
- визначення суттєвості;
- визначення меж інтегрованої звітності;
- розробка структури інтегрованого звіту;
- визначення складу інформації по кожному елементу звітності;
- визначення періодичності підготовки інтегрованої звітності.

Послідовність підготовки інтегрованої звітності здійснюється у відповідності з наведеним алгоритмом (рис. 2.8).

При розробці політики для цілей інтегрованої звітності ключовим питанням є вибір методів оцінки показників звітності. Виходячи з того, що в міжнародній практиці використовуються загальноприйняті методи вимірювання і відображення інформації, Міжнародні стандарти інтегрованої звітності не визначають конкретних ключових показників результативності діяльності та методів їх оцінки. Тому використовуються методи оцінки показників звітності на основі професійного судження з урахуванням галузевих особливостей підприємств.

При розробці структури інтегрованої звітності необхідно враховувати, що не передбачається дотримання обов'язкового формату інтегрованого звіту. Згідно з міжнародним стандартом інтегрованої звітності вісім елементів звіту: «огляд організації і зовнішнє середовище управління, бізнес-модель, ризики і можливості, стратегія і розподіл ресурсів, результати діяльності, перспективи на майбутнє, підґрунтя для підготовки і представлення» [23] можуть бути представлені в будь-якій послідовності. Інтегрований звіт охоплює сукупність фінансових і нефінансових показників, які об'єднані за загальним економічним змістом.

Процес формування інтегрованої звітності може починатися після складання фінансової звітності, оскільки вона повинна визначати стратегію підприємства, спираючись на аналіз досягнутих результатів в звітному періоді. Інформаційною базою для аналізу результатів діяльності підприємства є фінансова звітність. Паралельне формування фінансової та інтегрованої звітності можливо тільки на етапі аудиторської перевірки фінансової звітності організацій. Виправлення, що вносяться до фінансової звітності, повинні бути враховані і в інтегрованій звітності. Дотримання всіх етапів підготовки інтегрованої звітності є необов'язковим та залежить від мети складання звітності. При підготовці звітності необхідно орієнтуватися на міжнародні стандарти (GRI, AA1000), але, в разі потреби, розробляються внутрішні нормативні документи.

ГЛОСАРІЙ

Бізнес-модель підприємства – інструмент, за допомогою якого підприємство створює цінність. Вона являє собою обрану ним систему ресурсів, комерційної діяльності, продуктів і результатів, спрямовану на створення цінності в період часу.

Виробничий капітал – наявні у підприємства для виробництва товарів або надання послуг фізичні об'єкти, включаючи будівлі, обладнання, інфраструктуру.

Інтегрована звітність – це модель корпоративної звітності, в основі якої лежить концепція інтегрованого мислення, що припускає взаємозв'язок фінансової і управлінської звітності, звітів про корпоративне управління і винагороди та звітів щодо сталого розвитку.

Інтегрований звіт – це звіт, який об'єднує в короткому інтегрованому форматі фінансову і нефінансову інформацію про діяльність підприємства, його стратегії, перспективи, ризики і можливості створювати і підтримувати цінність в коротко-, середньо- і довгостроковому періоді в контексті зовнішнього середовища.

Інтелектуальний капітал – нематеріальні активи, засновані на знаннях (патенти, авторські права, програмне забезпечення, права і ліцензії та ін.).

Інформаційне забезпечення інтегрованої звітності – обліково-аналітична система підприємства без поділу інформації на внутрішню та зовнішню, а також без виділення інформації для цілей фінансового, управлінського або податкового обліку.

Капітали – запаси вартості, які використовуються підприємством в якості ресурсів у своїй діяльності, в результаті якої вони збільшуються, зменшуються або перетворюються. У Міжнародному стандарті інтегрованої звітності виділяються наступні види капіталів: фінансовий, виробничий, інтелектуальний, людський, природний і соціально-репутаційний.

Ключові елементи звітності: короткий опис підприємства та зовнішнього середовища, бізнес-модель, стратегія і розподіл ресурсів, майбутня перспектива, ризики і можливості, корпоративне управління, дії (діяльність).

Концепція інтегрованої звітності розкриває механізм створення доданої вартості компанії у визначених періодах із вхідних ресурсів (капіталів) у певний спосіб (бізнес-модель). Вона об'єднує інформацію про стратегію, корпоративне управління, результати і перспективи підприємства.

Людський капітал – компетенції співробітників, їх здатності і досвід, а також їх мотивації впроваджувати інновації, в тому числі їх відповідність структурі управління підприємством, підтримка, підхід до управління ризиками і етичні цінності.

Мета інтегрованої звітності – надання фінансової і нефінансової інформації щодо розподілу фінансового капіталу з урахуванням ключових факторів, які впливають на потенціал підприємства створювати цінність упродовж певного проміжку часу, що дозволяє зацікавленим користувачам оцінити майбутні економічні вигоди.

Методологічна база інтегрованої звітності: фундаментальні концепції капіталу (фінансового, промислового, інтелектуального, людського, соціального і природного), бізнес-модель, створення вартості.

Нефінансова звітність – добровільно розкрита інформація, що відображає достовірно і доступно для зацікавлених сторін основні аспекти та результати діяльності підприємства, пов'язані з реалізацією стратегії сталого розвитку бізнесу.

Основою підготовки інтегрованої звітності є три фундаментальні концепції: капіталу (фінансового, промислового, інтелектуального, людського, соціального і природного), бізнес-моделі, створення вартості.

Принципи Глобальної ініціативи щодо звітності (GRI): відкритість, залучення зацікавлених сторін, верифікація, повнота, значимість.

Природний капітал – невідновлювані природні ресурси, а також процеси, що дозволяють створювати товари або послуги, що підтримують минуле, сьогодення або майбутнє процвітання підприємства.

Соціально-репутаційний капітал – загальні норми і цінності, зразки поведінки, стосунки (зв'язки) з основними зацікавленими сторонами, а також довіра і готовність співпрацювати, які підприємство розвиває, прагнучи побудувати і підтримувати разом з зовнішніми зацікавленими сторонами.

Стратегічні інвестори зацікавлені в придбанні бізнесу, його прибутковому розвитку і отриманні високих, стабільних дивідендів. Отже, вони стають власниками господарюючого суб'єкта на тривалий період його існування.

Структура і зміст інтегрованої корпоративної звітності передбачають включення в її склад всіх видів звітів (фінансових і нефінансових) відповідно до обов'язкових і добровільних правил, норм і стандартів розкриття інформації.

Суттєва інформація – інформація, яка з точки зору керівництва підприємства може впливати на оцінку основних зацікавлених користувачів здатності підприємства створювати цінність.

Фінансовий капітал – резерв коштів, наявний у підприємства для використання при виробництві товарів, наданні послуг і надходить через фінансування (створюваний в результаті операцій або інвестицій).

Питання для самоконтролю

1. Поняття інтегрованої звітності.
2. Сутність концепції складання інтегрованої звітності.
3. Чим інтегрований звіт відрізняється від фінансового та нефінансового звітів?
4. Чи замінить інтегрована звітність фінансову і нефінансову звітність?
5. У чому полягають мета та завдання інтегрованої звітності?
6. Хто може підготувати інтегровану звітність?
7. Дайте характеристику концепції інтегрованої звітності.
8. Переваги та недоліки інтегрованої звітності.
9. Охарактеризуйте основні принципи підготовки інтегрованої звітності.
10. Чи є стандарт підготовки інтегрованої звітності?

11. Опишіть основні елементи інтегрованої звітності.
12. Які етапи включає процес підготовки інтегрованої звітності?
13. Що таке бізнес-модель?
14. На яких видах цінності як результату взаємодії з зовнішнім середовищем і капіталами фокусується інтегрований звіт?
15. Що таке концепція капіталів?
16. Які види капіталу виділяють згідно зі Стандартом?
17. Розкрийте сутність фінансового капіталу.
18. Які особливості має виробничий капітал?
19. Що включає в себе соціально-репутаційний капітал?
20. З чого складається природний капітал?
21. Сутність концепції «створення цінності».
22. Які заходи сприятимуть впровадженню інтегрованого мислення в практику організацій?
23. На що спрямована інтегрована звітність згідно зі Стандартом?
24. На яких принципах ґрунтується модель інтегрованої звітності?
25. Розкрийте сутність принципу стратегічної спрямованості та орієнтації на майбутнє.
26. Для чого необхідна зв'язність інформації?
27. Охарактеризуйте принцип реагування та залучення зацікавлених сторін.
28. В чому полягає принцип суттєвості?
29. Розкрийте сутність принципу достовірності і повноти.
30. Від чого залежить зміст інтегрованого звіту підприємства?
31. Яку інформацію повинен включати інтегрований звіт?
32. Що повинен розкривати звіт в розділі «Можливості та ризики»?
33. Яка інформація повинна міститися у розділі «Результати діяльності»?
34. Назвіть найбільш поширені міжнародні стандарти нефінансової звітності.

Тести для контролю знань студентів

1. Особливість інтегрованої звітності:

- а) її спрямованість на відображення результатів минулих років;
- б) вона містить більше кількісних даних ніж фінансова звітність;
- в) її спрямованість на майбутнє, тобто стратегічний фокус;
- г) всі відповіді вірні.

2. Кого можна віднести до групи «Stakeholders»:

- а) держава, робітники підприємства, кредитори, покупці;
- б) акціонери, кредитори, брокери, стратеги;
- в) покупці, інвестори, тактики, фінансисти;
- г) інвестори, покупці, брокери, ресурси.

3. Інтегрований звіт це:

- а) коротка інформація про фінансову стійкість компанії;
- б) звіт, який об'єднує в короткому інтегрованому форматі фінансову і нефінансову інформацію про діяльність компанії, її стратегії, перспективи, ризики і можливості створювати і підтримувати цінність;
- в) звіт про стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торговельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення;
- г) звіт про ефективне управління фінансовими ресурсами.

4. Який документ є першою версією Міжнародного Стандарту інтегрованої звітності:

- а) «Звітність про сталий розвиток»;
- б) «Міжнародна структура інтегрованої звітності»;
- в) «Звіт компанії майбутнього»;
- г) немає вірної відповіді.

5. Який документ регулює складання інтегрованої звітності:

- а) IFRS (Міжнародні стандарти фінансової звітності);
- б) Міжнародна структура інтегрованої звітності;
- в) IAS (міжнародні стандарти аудиту);
- г) ПСБО (перехідні стандарти бухгалтерського обліку).

6. Принципи побудови інтегрованого звіту:

- а) стійкість;
- б) стратегічна спрямованість;
- в) лаконічність;
- г) непорушність;

7. Вкажіть недоліки інтегрованої фінансової звітності:

- а) високі витрати на підготовку звітності, як грошові так і витрати часу;
- б) зменшення конкурентоспроможності компанії;
- в) полегшення доступу зацікавлених осіб до корпоративної інформації;
- г) полегшення доступу до міжнародних ринків.

8. Наведіть види капіталів, які є компонентами інтегрованої звітності:

- а) людський, додатковий;
- б) соціальний, фінансовий;
- в) основний, економічний;
- г) економічний, статутний.

9. Яка мета побудови інтегрованої звітності:

- а) надати інформацію, що дозволяє зацікавленим користувачам оцінити здатність господарюючого суб'єкта створювати майбутні економічні вигоди;
- б) надати інформацію власниками підприємства щодо результативності функціонування господарюючого суб'єкта;
- в) надати інформацію уряду та інвесторам, що дозволяє оцінити ефективність та прибутковість господарюючого суб'єкта;
- г) надати виключно менеджменту підприємства інформацію, що дозволяє оцінити вартість господарюючого суб'єкта.

10. Вкажіть переваги побудови інтегрованої звітності:

- а) відображає інформацію про бізнес-модель;
- б) легка побудова, низькі витрати часу;
- в) дає змогу проводити автоматичний аудит фінансової звітності;
- г) зниження доступу зацікавлених осіб до корпоративної інформації.

11. Вкажіть етапи, які належать до процесу підготовки інтегрованої звітності:

- а) вибір стандарту, формування робочої групи, громадська і професійна верифікація;
- б) формування робочої групи, визначення потреби в капіталі, професійна верифікація;
- в) визначення потреби в фінансових ресурсах, аналіз інформації про капітал, аудит;
- г) громадська і професійна верифікація, формування робочої групи, контроль якості звітності.

12. Які підприємства можуть підготувати інтегровану звітність:

- а) державні;
- б) приватні акціонерні товариства;
- в) товариства з обмеженою відповідальністю;
- г) будь-які.

13. Вкажіть структурні елементи інтегрованої звітності (за стандартом):

- а) бізнес-модель; перспективи на майбутнє, ризик і можливість;
- б) аналіз господарської діяльності, перспективи на майбутнє, ризик і можливість;
- в) аналіз господарської діяльності, SWOT-аналіз, вартісно-орієнтоване управління;
- г) SWOT-аналіз; результати контролю, перспективи на майбутнє.

14. Проранжуйте стейкхолдерів за ступенем важливості згідно західно-європейської моделі корпоративної системи відповідальності:

- а) споживачі;
- б) персонал;
- в) спілки;
- г) акціонери.

15. Основні завдання концепції інтегрованої звітності полягають у такому:

- а) задовольнити інформаційні потреби стейкхолдерів та відобразити зв'язок між стійкістю бізнесу і його економічною цінністю;
- б) відобразити взаємозв'язок між факторами ESG і фінансовими факторами у прийнятті рішень;
- в) змістити акцент показників оцінки результатів бізнесу з довгострокових на короткострокові;
- г) дотримуватися формату звітності за ESG-факторами.

16. Основою інтегрованої звітності є такі фундаментальні концепції:

- а) капіталу, бізнес-моделі;
- б) інтегрованості;
- в) стратегії;
- г) створення вартості.

17. Інтегрований звіт фокусується на наданні інформації про створення цінності як:

- а) цінність, схильна до впливу внутрішнього середовища організації;
- б) цінність, схильна до впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, в рамках якого працює організація;
- в) цінність, що створюється через взаємини з зацікавленими особами;
- г) всі відповіді вірні.

18. В рамках інтегрованого звіту розглядаються наступні види капіталів:

- а) промисловий, соціальний, природний;
- б) фінансовий;
- в) людський, інтелектуальний;
- г) економічний.

19. Резерв коштів, наявний у підприємства для використання при виробництві (створюваний в результаті операцій або інвестицій), це:

- а) промисловий капітал;
- б) фінансовий капітал;
- в) економічний капітал;
- г) виробничий капітал.

20. Наявні в організації для виробництва товарів або надання послуг фізичні об'єкти, включаючи будівлі, обладнання, інфраструктуру, це:

- а) промисловий капітал;
- б) фінансовий капітал;
- в) економічний капітал;
- г) виробничий капітал.

21. Нематеріальні активи:

- а) інтелектуальний капітал;
- б) людський капітал;
- в) економічний капітал;
- г) соціально-репутаційний капітал.

22. Невідновлювані і відновлювані природні ресурси, що дозволяють створювати цінність та підтримують діяльність організації:

- а) інтелектуальний капітал;
- б) людський капітал;
- в) природний капітал;
- г) екологічний капітал.

23. Впровадженню інтегрованого мислення в практику організацій сприятимуть такі заходи:

- а) залучення зацікавлених сторін в процес розробки стратегії сталого розвитку організації, орієнтованої на створення вартості;
- б) підтримка міжнародних і національних ініціатив в сфері сталого розвитку і соціально-відповідального ведення бізнесу;
- в) формування корпоративної культури соціальної відповідальності бізнесу, впровадження в практику організації принципів соціальної відповідальності та концепції сталого розвитку;
- г) розвиток інтегрованої звітності як інструмент забезпечення інтегрованого мислення.

24. У якому році було розроблено Міжнародний стандарт інтегрованої звітності:

- а) 1995 р.;
- б) 2004 р.;
- в) 2013 р.;
- г) 2015 р.

25. Згідно зі Стандартом інтегрована звітність орієнтована на:

- а) розвиток інтегрованого мислення, сконцентрованого на створенні економічного капіталу;

- б) підвищення якості інформації, наданої стейкхолдерам;
- в) розкриття механізму реалізації стратегії сталого розвитку;
- г) розвиток інтегрованого мислення, сконцентрованого на створенні вартості.

26. Принципи підготовки інтегрованої звітності:

- а) стратегічність;
- б) пов'язаність інформації, сталість і порівнянність;
- в) реагування та залучення зацікавлених сторін;
- г) суттєвість, надійність, повнота.

27. Збалансованість інтегрованого звіту забезпечується наступними заходами:

- а) вибір формату представлення інформації;
- б) рівномірне розкриття інформації про збільшення і зменшення капіталу, слабкі і сильні сторони підприємства;
- в) зіставлення інформації з цілями і прогнозами;
- г) дотримання єдиного формату представлення інформації.

28. Короткострокові, середньострокові, довгострокові цілі підприємства, стратегії їх досягнення та використані ресурси – це такий елемент інтегрованої звітності як:

- а) короткий опис підприємства та зовнішнього середовища;
- б) стратегія і розподіл ресурсів;
- в) майбутня перспектива;
- г) дії (діяльність).

29. Якісна інформація щодо досягнення організацією стратегічних цілей і ефективності використання капіталу – це такий елемент інтегрованої звітності як:

- а) короткий опис підприємства та зовнішнього середовища;
- б) стратегія і розподіл ресурсів;
- в) результати діяльності;
- г) ризики і можливості.

30. У розділі «Результати діяльності» інтегрований звіт повинен розкривати інформацію щодо ефективності використання капіталів, а саме:

- а) фактори вартості, можливостей і ризиків та інформацію про ефективність використання капіталу;
- б) інформацію про стан взаємовідносин з зацікавленими сторонами;
- в) інформацію про ефективність використання людських ресурсів;
- г) зв'язок між минулою і поточною діяльністю підприємства.

31. На якому етапі підготовки інтегрованої звітності проводиться дослідження ринку послуг в сфері підготовки та аудиту корпоративної звітності:

- а) формування робочої групи;
- б) зворотнього зв'язку;
- в) формування алгоритму підготовки;
- г) публікації і розповсюдження звіту.

32. На якому етапі процесу підготовки інтегрованої звітності створюється електронна або друкована версія звіту:

- а) формування робочої групи;
- б) зворотнього зв'язку;
- в) формування алгоритму підготовки;
- г) публікації і розповсюдження звіту.

33. На якому етапі процесу підготовки інтегрованої звітності оформляється протокол звітності (опис розкритих показників, методології і періодичності збору інформації), аналіз отриманих даних, опис алгоритму підготовки:

- а) вибору стандарту;
- б) формування робочої групи;
- в) формування алгоритму підготовки;
- г) публікації і розповсюдження звіту.

Література

1. Антошко Т. Р. Впровадження корпоративної соціальної відповідальності на промислових підприємствах : монографія / Т. Р. Антошко, П. В. Круш, Ю. В. Тюленєва. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 275 с.
2. Атамас П. Й. Інтегрована корпоративна звітність: проблеми впровадження / П. Й. Атамас // Економіка підприємства. – 2015. – № 1. – С. 78–85.
3. Баришнікова О. М. Особливості організації системи верифікації звітності сталого розвитку // Економіка та держава. – 2016. – № 8. – С. 131–140.
4. Воробей В. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу / В. Воробей, І. Журавська; за заг. ред. Ю. Щербініної. – К.: Представництво ООН в Україні, 2010. – 84 с.
5. Гарбенчуге Л. Корпоративная социальная отчетность в Украине / Л. Гарбенчуге // Финансы для бизнеса. – Вып. 4. – 2010. – С. 20–21.
6. Глобальний договір ООН Звіт про результати kpmg.ua. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2012/06/KPMG_in_Ukraine_Communication_on_Progress_2011_UKR.pdf

7. Давидюк Т. В. Конвергенція фінансової звітності та звітності в області стійкого розвитку: перспектива інформування про людський капітал вітчизняних компаній // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4 (54). – С. 69–73.
8. ДИРЕКТИВА 2013/34/ЕС Европейского Парламента и Совета о ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЕС Европейского Парламента и Совета и отменяющая Директивы Совета 78/660/ЕЕС и 83/349/ЕЕС от 26 июня 2013 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/MU13169>
9. ДИРЕКТИВА 2014/95 / ЄС ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ від 22 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://msfz.ligazakon.ua/magazine_article/FZZ00125
10. Екскурс до еволюції поглядів на співвідношення приватних і суспільних цілей / І. М. Семененко / Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами : [монографія]. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 147–161, 181–209.
11. Индекс прозрачности компаний. – К.: Seven Color, 2012. – 28 с.
12. Каплан Р. С. Стратегические карты. Трансформация нематериальных активов в материальный результат : монография / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон ; пер. с англ. М. Павлова. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 512 с.
13. Керівництво по звітності у сфері сталого розвитку G4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecp.ru/sites/default/files/download/stakeholder/Russian-G4-Part-Two.pdf>
14. Король С. Нефінансова звітність підприємства // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6. – С. 102–113.
15. Корягін М. В., Куцик П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності [Текст]: монографія / М. В. Корягін, П. О. Куцик. – К. : Інтерсервіс, 2016. – 276 с.
16. Костирко Р. О. Інтегрована модель звітності компаній: передумови, принципи, складові / Р. О. Костирко // Економіка України. – 2013. – № 2 (615). – С. 18–28.
17. Костирко Р. О. Перспективи міжнародної інтегрованої звітності / Р. О. Костирко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 794. – С. 181–187.
18. Костирко Р. О. Сучасні тенденції розвитку корпоративної соціальної звітності // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації : Збірник наукових праць. – Вип. 2(11). – Ч. 2. – К.: ПП «Рута», 2013. – С. 116–132.

19. Костюченко В. М., Богатир Н. В. Інтегрована звітність як інноваційна модель звітності корпоративних підприємств України // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 8. – С. 1126–1130.
20. Кузіна Р. В. Корпоративний облік і звітність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / Р. В. Кузіна. – Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2015. – 416 с.
21. Лоханова Н. О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень : монографія / Н. О. Лоханова. – Херсон: Грінь Д. С., 2012. – 400 с.
22. Лоханова Н. О. Інтегрована звітність як продукт цілісної обліково-аналітичної системи / Н. О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4 (47). – С. 50–56.
23. Международный стандарт интегрированной отчетности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://da-strateg.ru/wp-content/uploads/2015/09/Mezhdunarodnyj-Standart-integrirovannoj-otchetnosti-osnovnyye-polozheniya-1.pdf>
24. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління затв. Наказом Міністерства фінансів України 07.12.2018 № 982 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text>
25. Посібник із КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / кол. авт.: О. Лазоренко, Р. Колишко та ін. – К.: вид-во «Енергія», 2008. – 96 с.
26. Розвиток КСВ в Україні у 2012 році. Прогнози на 2013 рік – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gurt.org.ua/articles/17080/>
27. Руководство по отчетности в области устойчивого развития G4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecp.ru/sites/default/files/download/stakeholder/Russian-G4-Part-Two.pdf>
28. Семененко І. М. Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами : монографія / І. М. Семененко. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 7–110.
29. Слюсарева Л. В. Використання нефінансової звітності, як запорука застосування соціально-етичного маркетингу підприємствами України // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – Вип. 3 (51). – 2012. – С. 90–93.
30. Соціальна відповідальність: принципи та рекомендації щодо звітності (Проект) / Форум соціальної відповідальності бізнесу України. – К., 2006. – 20 с.
31. Deloitte, Write from the Start: Surveying Narrative Reporting in Annual Reports. – L.: Deloitte, 2008.

-
32. Eccles R. The value reporting revolution: moving beyond the earnings game / R. Eccles, R. Herz, E. Keegan. – New York : John Wiley & Sons., 2001. – 207 p.
 33. Integrated Reporting: a driver for Integrated Thinking Maturity. – Netherlands, Deloitte. 2015.
 34. ISO 20121 Система менеджмента устойчивого развития. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gostexpert.ru/data/files/20121-2014/65956.pdf>
 35. ISO / FDIS 26000 Руководство по социальной ответственности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://csr-eu-jm.com.ua/files/ISO26000.pdf>

Розділ 3.

ОБ'ЄКТИ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ

3.1. Формування інформації про капітал в інтегрованій звітності

Фундаментальною концепцією інтегрованого звіту є концепція капіталів. Успіх будь-якого підприємства залежить від різних видів капіталу. Відповідно до Міжнародних стандартів інтегрованої звітності під капіталами розуміється запас вартості, який збільшується, зменшується або трансформується внаслідок діяльності організації.

Капітали є джерелами створення цінності, таким чином, вони стають ресурсами, які вкладаються в бізнес-модель підприємства. Капітали в процесі створення продукту можуть зменшуватися, збільшуватися і не залишаються фіксованими протягом часу. Ця концепція передбачає різне поєднання капіталів в процесі створення продукту. Відповідно до МСІЗ, капітал – це запас вартості, який збільшується, зменшується або трансформується внаслідок діяльності організації та результатів цієї діяльності. Міжнародний стандарт інтегрованої звітності рекомендує при описі бізнес-моделі розкривати інформацію в розрізі видів капіталу: фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-репутаційного і природного [21].

Форми фінансового капіталу динамічно й постійно розвиваються, трансформуються за структурою і збагачуються за змістом, що обумовлює необхідність обґрунтування інструментарію інтегрованої звітності для відображення його змісту і процесу формування та використання при розкритті цієї інформації в інтегрованому звіті.

Характеристика видів капіталу згідно з Міжнародним стандартом інтегрованої звітності наведена в табл. 3.1 Розкриття інформації щодо використання та внеску капіталів в створення цінності надає можливість різним користувачам формувати уявлення про перспективи розвитку та стійкості компанії.

Таблиця 3.1

**Характеристика видів капіталу згідно з Міжнародним стандартом
інтегрованої звітності**

Вид капіталу	Визначення	Об'єкти
1	2	3
Фінансовий	резерв коштів, які є у підприємства для використання при виробництві товарів або наданні послуг; надходять через фінансування (боргове, часткове фінансування і гранти) або створюються в результаті операцій або інвестицій	грошові кошти
Виробничий	виробничі фізичні об'єкти (на відміну від природних фізичних об'єктів); наявні у організації для виробництва товарів або надання послуг	будівлі, обладнання, інфраструктура (дороги, порти, мости, сміттєпереробні заводи, водоочисні споруди тощо
Інтелектуальний	організаційні нематеріальні активи, засновані на знаннях	Інтелектуальні власність, наприклад, патенти, авторські права, програмне забезпечення, права і ліцензії, «організаційний капітал», наприклад, знання, що припускаються, системи, процедури і протоколи
Людський	компетенції співробітників, їх здатності і досвід, а також їх мотивація впроваджувати інновації, в тому числі їх відповідність структурі управління підприємства та її підтримка, підхід до управління ризиками та етичні цінності; здатність розуміти, розробляти і реалізувати стратегію підприємства; лояльність і мотивація для вдосконалення процесів, товарів і послуг, а також здатність управляти і співпрацювати	інвестиції в навчання персоналу, лояльність працівників до компанії, їх мотивація; етичні цінності; знання, навички, уміння, кваліфікації, здібності працівників тощо

Продовження табл. 3.1

1	2	3
Соціально-репутаційний	інститути і відносини в рамках спільнот і між ними, а також між групами зацікавлених сторін й іншими групами, здатність ділитися інформацією для підвищення індивідуального і колективного добробуту	загальні норми і цінності та зразки поведінки; відносини/зв'язки між основними зацікавленими сторонами, а також довіра і готовність співпрацювати; нематеріальні активи, пов'язані з брендом і репутацією, створеними підприємством; соціальні ліцензії на роботу підприємства
Природний	всі відновлювальні і невідновлювальні природні ресурси і процеси, які дозволяють створювати товари або послуги, що підтримують минуле, сьогодення або майбутнє процвітання підприємства	повітря, вода, земля, корисні копалини і ліси; біологічне різноманіття і здоров'я екосистеми

Фінансовий капітал суб'єкта господарювання та його оптимальна структура є ключовим критерієм ефективності діяльності, визначає її потенціал, а його обсяг – основним показником, який враховується при прийнятті рішень постачальниками фінансового капіталу при інвестуванні коштів.

Інтегрована звітність заснована на розумінні того, що майбутні грошові потоки та інші концепції цінності залежать від більш широкого спектра капіталів, взаємодій, діяльності, причин і наслідків, а також від відносин, які безпосередньо пов'язані зі змінами у фінансовому капіталі [20].

Головною характеристикою та основним призначенням фінансового капіталу є отримання доходу від його використання і вплив на відтворювальні процеси господарюючого суб'єкту. Проте, для того щоб не порушувати відтворювальний процес, необхідно будь-яку економічну зміну та її наслідки розглядати з позиції динаміки кругообігу фінансових ресурсів і з урахуванням даних змін та ризиків, які супроводжують ці зміни, будувати стратегію управління фінансовим капіталом. Найбільше значення для суб'єктів господарювання має

дослідження проблем вартості і структури фінансового капіталу, оптимізації потреби в ньому, виходячи з розмірів підприємства, галузевої специфіки, форми власності, організаційно-правового устрою. Тому необхідно для прийняття управлінських рішень доцільно постійно оцінювати ризики, які можуть виникати при очікуванні надприбутків від використання капіталу і при виникненні певних відхилень вносити відповідні корективи.

Основне призначення фінансового капіталу суб'єкта господарювання полягає в фінансово-інвестиційному забезпеченні його сталого розвитку. Основою відтворювальних процесів є кругообіг продуктивного капіталу підприємства, функціональна роль якого полягає в перетворенні наявних факторів виробництва і отриманні результатів: створенні продукту чи послуг з певним економічним ефектом – доходом.

Грунтуючись на концепції безперервного функціонування, особливу увагу варто зосередити на функціях безперервності та завершеності процесу руху капіталу від початкової форми до кінцевої, що характеризуються взаємозв'язком елементів трьох стадій кругообігу (грошової, продуктивної і товарної). Посилаючись на відомі теорії капіталу, закономірності кругообігу капіталу підприємства полягають у наступному: єдності споживчої вартості та вартості; пропорційності системи і її динаміки; об'єктивності вартісної характеристики; завершеності процесу руху функціональних форм капіталу; безперервності та систематичності руху капіталу. Найважливішою умовою ринкових відносин є дотримання закону єдності корисності та вартості, тобто відповідності різних форм капіталу на різних стадіях його руху. В протилежному випадку невідповідність веде до розбалансованості й зниження ринкової вартості активів і підприємства в цілому [18, с. 80–81].

Динамічність і пропорційність кругообігу є основою ефективності будь-якої економічної системи і базою дії інших закономірностей. Ці ознаки обумовлюються пропорціями технологічних параметрів виробництва і управління, що становлять основу для сталого розвитку економічної системи. У залежності від структури оборотного капіталу і ефективності використання фінансових ресурсів у підприємства існує обмеження на довгострокове зростання. Для багатьох підприємств через структуру оборотного капіталу цей поріг досить низький. Це

пов'язано з тим, що зростання прибутку, обумовлене ефектом віддачі від використання капіталу, починає нівелюватися приростом потреби в оборотному капіталі, що приводить до скорочення забезпеченості коштами і, як наслідок, подальшого зменшення масштабів діяльності. З цієї причини темп зростання, досягнутий на локальному проміжку часу, не можна поширити на довгострокову перспективу.

Динамічність вартісної характеристики і оновлення капіталу залежать від змін у ринкових процесах, а саме: цін на фактори виробництва, структури капіталу і закономірно – зміни витрат, доходів, податкової політики і нерозподіленого прибутку. Слід підкреслити, що капітал є сумою вартостей, а остання – потенційною грошовою сумою, що характеризує купівельну спроможність. Виходячи з цього, всі економічні блага мають купівельну спроможність, вони можуть бути обміняні на капітал і тому є потенційним капіталом. Зміни можуть бути наслідком порушень і неефективного використання капіталу. Таким чином, будь-які зміни необхідно розглядати з позиції динамічних змін усього капіталу [18, с. 82].

Відтворення капіталу проявляється через розподільну функцію фінансів [18]. Оскільки фінансові ресурси суспільства формуються за рахунок ресурсів низової ланки – підприємств, то логічно було б як основний елемент власних джерел формування капіталу виділити валовий дохід. Ґрунтуючись на класичній теорії кругообігу капіталу, слід підкреслити, що валовий дохід – категорія виробнича, яка є частиною валового продукту, що залишається за вирахуванням його частки споживання на здійснення відтворювальних процесів. Виділення з валового доходу такої економічної категорії, як додана вартість у формі прибутку, пов'язано з процесом поділу праці на необхідну і додану. Отже, валовий дохід являє собою універсальний показник і елемент формування власних джерел фінансування підприємства. Оскільки внутрішнім джерелом формування власного капіталу підприємства є прибуток, то чим вище рівень генерування прибутку в процесі виробничої діяльності, тим менше потреба в залученні фінансових ресурсів із зовнішніх джерел і, відповідно, вище рівень самофінансування його економічного розвитку.

Реалізація функції відтворення фінансового капіталу представлена в інтегрованому звіті за допомогою фінансових показників аналізу фінансового стану та оцінки вартості компанії:

- EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortization – прибуток до вирахування відсотків, податків і амортизації основних засобів і нематеріальних активів), EBIT (earnings before interest and taxes – прибуток до вирахування відсотків і податків);

- EBT (earnings before taxes – прибуток до вирахування податків), NOPAT (net operating profit after tax – чистий операційний прибуток після сплати податків), OIBDA (operating income before depreciation and amortization – операційний дохід до вирахування амортизаційних відрахувань).

Показник EBIT розкриває в інтегрованому звіті прибутковість діяльності суб'єкта господарювання без врахування податкової та фінансової політики. Позитивне значення EBIT показує, яку максимальну величину фінансових витрат може дозволити собі підприємство, зменшивши таким чином і податкові витрати без ризику отримати збитки. В той же час, віднімання відсотків і податків дозволяє абстрагуватися від структури капіталу підприємства (частки позикового капіталу) і податкових ставок, отримавши можливість порівнювати за цим показником на основі інтегрованої звітності різні підприємства.

Відтворювальну функцію фінансового капіталу характеризує прибуток до вирахування податків (EBT). Прибуток до оподаткування дозволяє порівнювати ефективність відтворення фінансового капіталу суб'єктів господарювання, що знаходяться в різних податкових юрисдикціях.

Операційний прибуток після сплати податків без урахування нарахованих відсотків по кредитах і отриманих позик характеризується показником NOPAT. Він розраховується на основі показника чистого прибутку, що відображається в звіті про фінансові результати і відсотків за кредит до сплати.

На сьогодні EBITDA став одним з найпопулярніших показників, що показує дохід, який принесла бізнес-модель суб'єкта господарювання в звітному періоді, і, отже, може використовуватися для оцінки рентабельності інвестицій і можливостей самофінансування, а також братися до уваги постачальниками фінансового капіталу при прийнятті рішення щодо розширення чи припинення вкладання коштів в господарську діяльність підприємства. Крім того, перевагою показника EBITDA для постачальників фінансового капіталу в процесі ознайомлення з інтегрованими звітами різних підприємств є те, що

він дозволяє порівнювати бізнес-одиниці з різним рівнем боргового навантаження, різними умовами оподаткування або різними обліковими політиками (наприклад, в частині обліку амортизації або переоцінки активів).

Показник EBITDA характеризує здатність компанії до обслуговування боргу, тобто цей показник в поєднанні з показником чистого прибутку слугує джерелом інформації про те, яку суму процентних платежів може відшкодувати компанія в найближчій перспективі [10]. Він використовується для оцінки рентабельності інвестицій і можливостей самофінансування, а також інвесторами при прийнятті рішення щодо вкладення капіталу в діяльність підприємства. Основною перевагою показника EBITDA є те, що він дозволяє порівнювати бізнес-одиниці з різним рівнем боргового навантаження, різними умовами оподаткування або різними обліковими політиками.

Показник OIBDA відрізняється від EBITDA, оскільки основою для його розрахунку є операційний прибуток, а не чистий прибуток. Таким чином, OIBDA не включає в себе неопераційні доходи, обсяг яких, як правило, змінюється з року в рік. Він включає лише дохід, отриманий за рахунок постійних процесів в бізнес-моделі, і не схильний до впливу одноразових нарахунків, наприклад, пов'язаних з курсовими різницями або податковими знижками.

Реалізація функції інтересів різних груп учасників проявляється в можливості захисту інтересів акціонерів і кредиторів підприємства і покриття збитків. Це означає, що рівень добробуту зацікавлених груп учасників залежить від ефективності використання і розподілу капіталу. Споживання в поточному періоді частини капіталу зменшує його величину, оскільки спрямовується на задоволення поточних потреб його власників (тобто перестає виконувати функції капіталу). Накопичена частина капіталу формує рівень майбутнього добробуту власників і відображає величину вартості підприємства.

Регулююча функція капіталу полягає в регулюванні грошового обігу шляхом контролю за рухом і зміною фінансових ресурсів чи зміною параметрів фінансового управління підприємства. Дана функція капіталу проявляється на етапі визначення критеріїв норми прибутку після виконання всіх зобов'язань, оцінки ефективності розподілу і використання фінансових ресурсів, досягнення збалансованості доходів і витрат та ефективності дивідендної політики. Застосування

концепції різних видів капіталу при відображенні надає зацікавленим користувачам уявлення про пріоритети сталого розвитку компанії і в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі за різними напрямками діяльності.

Тому в процесі функціонування системи управління фінансовим капіталом доцільно постійно оцінювати ризики, які можуть виникати при очікуванні надприбутків від його використання і при виникненні певних відхилень вносити відповідні корективи.

Функція забезпечення фінансової стійкості характеризується наступними показниками:

- рентабельність власних коштів (ROE) (характеризує ефективність використання власного капіталу);
- рентабельність активів, ROA (характеризує ефективність використання всіх активів підприємства);
- мультиплікація власного капіталу (фінансова залежність) (відоображає частку позикового капіталу в джерелах грошових коштів);
- маневреність власного капіталу (показує, яку частину власного капіталу вкладено в виробничий робочий капітал);
- покриття готівковими ресурсами процентних виплат (характеризує можливість суб'єкта господарювання погашати свої борги).

Реалізація інвестиційної функції фінансового капіталу розкривається на основі наступних показників:

- чиста теперішня вартість інвестиційного проєкту (NPV) (визначає динамічну норму ефективності інвестицій як норму приведення (дисконту), при якій сума дисконтованого доходу (прибутків) за певний час стає рівною інвестиційним витратам);
- внутрішня норма дохідності (IRR) (показує у відсотках прибуток з вкладеного капіталу за рік);
- дисконтовані показники рентабельності (RI) (показує, скільки за рік одержуємо чистого грошового потоку або чистого прибутку на одну грошову одиницю інвестиційних витрат); період окупності (Pod) (показує, з якого моменту часу (року, місяця) проєкт починає приносити прибуток або за скільки років вкладені інвестиції повернуться (окупляться));
- ефективність інвестицій (характеризує відповідність розрахункової прибутковості портфеля інвестиційних проєктів плановій, а також виконання встановлених на поточний рік ключових подій).

Реалізація функції відтворення фінансового капіталу може мати різні фінансові результати, як позитивні (прибуток), так і негативні (збиток). Позитивний фінансовий результат в інтегрованому звіті описується показниками, які характеризують функцію прибутковості фінансового капіталу.

Прибутковість фінансового капіталу комплексно розкриває інформацію про ефективність реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання, та описується в інтегрованому звіті показниками: окупність витрат основної бізнес-моделі (показує величину виробничих витрат, яка здійснюється для того, щоб отримати одну грошову одиницю чистого доходу); прибутковість витрат основної бізнес-моделі (визначає, скільки прибутку припадає на одну грошову одиницю понесених операційних витрат); рентабельність продажів (характеризує частку прибутку в ціні продукції); рентабельність інвестицій (показує, скільки грошових одиниць потрібно підприємству для отримання однієї грошової одиниці прибутку); виробничий важіль (показує, на скільки зміниться прибуток від основної діяльності підприємства при зміні виручки на 1%).

Ефективна реалізація вказаних вище функцій фінансового капіталу компанії сприяє розвитку соціальної сфери та фінансової підтримки соціальних програм, спонсорства тощо. Реалізація соціальної функції фінансового капіталу проявляється у поліпшенні умов праці та відпочинку працівників, наданні допомоги та пільг працівникам підприємства, реалізації соціальних проєктів. В інтегрованому звіті соціальна функція фінансового капіталу частково описується за допомогою показників корпоративної соціальної відповідальності, зокрема: обсяг витраченого фінансового капіталу на спонсорську допомогу в неприбутковій підприємства; благодійну діяльність; обсяг витраченого фінансового капіталу на соціальні програми працівникам (програми додаткової освіти, підвищення кваліфікації, стажування); на загальнодержавні чи місцеві соціальні програми; довготермінові вкладення фінансового капіталу в об'єкти соціальної сфери. Розкриття інформації щодо соціального капіталу сприятиме формуванню довіри до підприємств з боку різних груп зацікавлених сторін та покращення ділової репутації.

3.2. Інтелектуальний капітал як об'єкт інтегрованої звітності

3.2.1. *Вартісна оцінка інтелектуального капіталу й методика його відображення в інтегрованій звітності*

Інтелектуальний капітал за класичним уявленням складається з трьох стадій: формування (створення або оновлення), споживання (використання) і ринкової реалізації, та передбачає зміну трьох форм: грошової, продуктивної та товарної. На стадії формування інтелектуальний капітал підприємства (ІКП) змінює грошову форму, функція якої полягає у створенні передумов для виробничої діяльності, на продуктивну. Для розвитку ІКП є інвестиції у людський капітал підприємства, хоча на результати від цих інвестицій підприємство не буде мати прав власності.

На другій стадії кругообігу – стадії споживання – відбувається поєднання людського капіталу зі всіма іншими складовими ІКП, що проявляється у створенні нових знань у різних формах. Одна із особливостей капіталу та ІК полягає у тому, що він є самозростаючою вартістю, яку власник може збільшити у процесі її обігу, тобто ІК здатний до самозростання безпосередньо у процесі споживання.

Результатом стадії споживання ІКП є виробництво інтелектуальної продукції, що є як безпосередньо елементами людського, інтелектуально-технологічного, організаційного капіталів та капіталу відносин, так і традиційними товарами та послугами, для виробництва яких було використано ІКП. На третій стадії кругообігу – стадії ринкової реалізації – відбувається перетворення товарної форми ІК у грошову та перехід ІК із сфери виробництва у сферу обігу. Відповідно до міжнародних стандартів обліку та статистики, головними видами інтелектуальної продукції є об'єкти права інтелектуальної власності, програмні продукти та бази даних, R&D, консалтингові бізнес-послуги, роялті тощо. Зупинка кругообігу ІКП призведе до його знищення, тому що знання перестають відновлюватися, тобто перестають відповідати основній вимозі до капіталу. Отже, ІК здатний не тільки до самозростання, але й до самознищення, що підвищує важливість процесу управління розвитком ІКП.

Капітал (ІК) – це стратегічний бізнес-актив підприємства, який складається з двох основних елементів: явних і неявних знань, які

можуть бути використані для отримання конкурентних переваг і створення вартості (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Процес формування інтелектуального капіталу

Основне розмежування неявних і явних знань, які створюють інтелектуальний капітал, є можливість їх реалізації на ринку. Явні знання – інтелектуальний фонд підприємства, які можуть бути продані у вигляді, наприклад, патенту. Неявні знання – інтелектуальний ресурс підприємства, який важко реалізувати в чистому вигляді, без відповідного матеріального втілення (документація, ліцензії).

Інтелектуальний капітал включає інтелектуальну власність, нематеріальні активи, бренд, гудвіл та інші.

Інтелектуальний капітал виконує дві основні функції:

1) соціальну – стимулює розробку, виникнення нових видів діяльності, є необхідним ресурсом для прогресу та розвитку, підвищує якість і рівень життя;

2) економічну – є фактором економічного розвитку організації та конкурентоспроможності.

Виходячи з цього, вартість інтелектуального капіталу розподіляється на приватну (для підприємства-власника) і громадську (для всього суспільства). Громадська вартість окремих елементів ІК пов'язана з додатковою цінністю, яка використовується іншими членами суспільства. Для компанії ІК пов'язаний з фіксованими витратами, тоді як суспільство отримує позитивні зовнішні ефекти від його існування і використання.

Різниця між двома вартостями не повинна бути великою. Якщо громадська вартість ІК значно перевищує приватну вартість, то для власника інтелектуального капіталу руйнуються стимули для зрос-

тання його вартості, оскільки велика частина доданої вартості присвоюється суспільством. Якщо ж приватна вартість інтелектуального капіталу набагато перевищує суспільну, то суспільство зазнає втрат через привласнення результатів інтелектуальної діяльності виключно власником капіталу. В цьому випадку знижується «дифузний» потенціал інновацій. Потрібен оптимальний баланс, в якому враховувалися б інтереси власника ІК і суспільства, а результати інтелектуальної діяльності присвоювалися би обома сторонами.

Т. Стюарт розкриває три складові інтелектуального капіталу: людський капітал, організаційний (структурний) капітал, капітал відносин (рис. 3.2). Людський капітал – це «властивість пропонувати клієнтам рішення» [40, с. 126], тобто, по-перше, наявність знань і, по-друге, вміння використовувати їх для задоволення потреб клієнтів.

Рис. 3.2. Структура інтелектуального капіталу [28]

З позиції забезпечення підприємства ресурсами, інтелектуальний капітал є невід'ємною частиною ресурсного портфелю підприємства (рис. 3.3).

Організаційний капітал – це форми, методи, структури, які дозволяють ефективно здійснювати збір, тестування, організацію, фільтрацію, зберігання і розподіл існуючого знання. Т. Стюарт визначає структурний капітал, як «організаційні здібності організації відповідати потребам ринку» [40, с. 127]. Організаційний капітал виконує допоміжну функцію по відношенню до людського капіталу та клієнтського капіталу. Дані компоненти взаємопов'язані таким чином, що

надають певний синергетичний ефект на результативність один одного. Організаційний капітал, посилюючи ефективність клієнтського і людського, не існує без останніх. У той же час клієнтський капітал і людський капітал можуть існувати незалежно один від одного, але створюючи менше доданої вартості для підприємства.

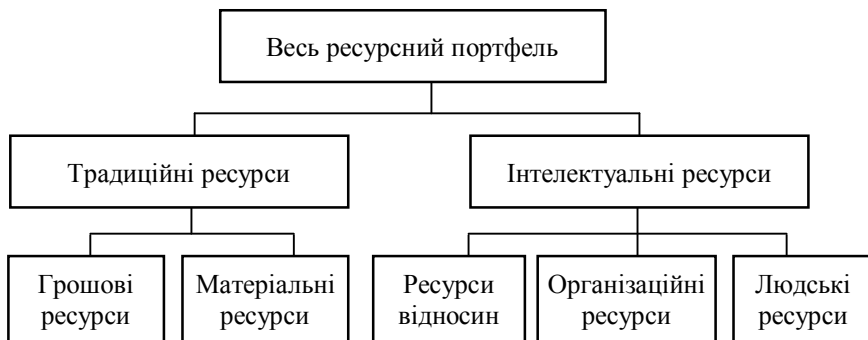

Рис. 3.3. Інтелектуальний капітал як частина ресурсного портфеля підприємства

Капітал відносин – це відносини підприємства зі споживачами його продукції. Це важлива частина інтелектуального капіталу, оскільки саме в цих відносинах інтелектуальний капітал перетворюється в гроші і приносить реальний дохід.

Різні складові ІКП – людський, організаційний, інтелектуально-технологічний капітали і капітал відносин – та різні витрати на їх формування мають різні характеристики процесу відтворення, оскільки існує суттєва різниця між рівнем зношення окремих його складових. Витрати на відтворення капіталу відносин, а саме рекламні витрати, потребують значно більшої частоти оновлення, ніж витрати на формування організаційного й технологічного капіталів підприємства, що зумовлюється значно більшою динамікою морального зношення капіталу відносин порівняно із організаційним та технологічним капіталами.

Оцінка вартості інтелектуального капіталу підприємства потребує визначення об'єкту і вибору методики його оцінки.

Складність оцінки інтелектуальних активів пов'язана зі специфічними особливостями, які полягають у такому:

1. Особливість зносу окремих складових інтелектуального капіталу:

- на відміну від матеріальних активів, знос ІК, як правило, визначається ступенем морального зносу;
- знос людського капіталу визначається ступенем природного зносу людського організму і властивих йому психофізіологічних функцій, а також старінням знань;
- для організаційного капіталу характерним є моральний знос;
- капітал відносин в процесі використання, як правило, збільшується, в окремих випадках він втрачає свою вартість (втрата споживача продукції).

2. Особливість ліквідності інтелектуального капіталу:

- неліквідність компонентів інтелектуальних активів, тобто, інтелектуальні активи підприємства не можуть бути відділені від матеріальних активів. Їх можна купити або продати тільки в складі бізнесу. Ліквідними можна вважати елементи інтелектуального капіталу, які можна відокремити і юридично оформити в якості самостійних об'єктів власності;

- інтелектуальні активи характеризуються значними неповернутими втратами, що є причиною підвищеного ризику. Взаємозалежність, взаємопов'язаність між собою компонентів інтелектуальних активів може призвести до того, що загальна вартість інтелектуальних активів перевищує вартість окремих їх елементів.

- людський капітал підприємства має обмежену ліквідність, тому що підприємство наймає робочу силу, а власником людського капіталу є сама людина. У разі покупки бізнесу передається тільки правонаступність по трудовим угодам;

- окремі елементи організаційного капіталу (патент, авторське право, ліцензії, ноу-хау) є ліквідними. До неліквідних елементів належать: корпоративна культура, організаційна структура;

- деякі елементи капіталу відносин (ділова репутація, стійкі зв'язки з постійними клієнтами) неможливо продати або купити, оскільки вони не належать підприємству на основі права власності. В окремих випадках можна реалізувати право використання торгової марки бренд і канали дистрибуції.

Розкриття в інтегрованій звітності Інформації про інтелектуальний капітал підприємств, насамперед, є необхідним для потреб стейк-

холдерів. Традиційна система бухгалтерського обліку не має повноцінного обліково-аналітичного забезпечення для відображення складових інтелектуального капіталу в звітності за таких обставин:

- недостатньо обґрунтованою є оцінка нематеріальних складових бізнес-моделі компанії й інвестицій в інтелектуальний капітал, які списуються на витрати, внаслідок чого постачальники фінансового капіталу одержують консервативні оцінки поточної вартості підприємства та його здатності до створення додаткової вартості у майбутньому;

- торгова марка з позиції бухгалтерського обліку – нематеріальний актив, що в процесі використання втрачає свою вартість і частинами переносить її на продукт. Насправді ці активи в процесі експлуатації не тільки не втрачають своєї вартості, а й, навпаки, нарошують її;

- патенти, ліцензії обліковуються за витратами на їх реєстрацію в бухгалтерському обліку, що не відповідає ринковій вартості;

- окремі елементи інтелектуального капіталу (кваліфікація персоналу, ділові якості персоналу, зв'язок з споживачами, інтернет-ресурси, частка ринку в інтелектуальному капіталі) не відображаються в балансі;

- гудвіл (goodwill) обліковується при його придбанні у складі бізнесу як майнового комплексу.

Невідповідність даних публічної звітності реальному стану підприємств може бути наслідком інформаційної асиметрії стосовно їх ринкової вартості. З метою розкриття інформації в інтегрованій звітності необхідним є раціональний вибір методичних підходів до вартісної оцінки окремих елементів інтелектуального капіталу.

Оцінку інтелектуального капіталу можна розмежувати на зовнішню і внутрішню.

Зовнішня оцінка інтелектуального капіталу здійснюється на основі даних статистичної звітності і ринкової інформації і використовується зовнішніми користувачами. Внутрішня оцінка інтелектуального капіталу слугує потребам керівництва та здійснюється на основі даних управлінського обліку. Це обумовлює використання різних підходів до оцінки інтелектуального капіталу та її інструментарію.

Так, зовнішній аналіз дозволяє визначити сумарну вартість інтелектуального капіталу на основі таких підходів:

- 1) витратного як різницю між ринковою та балансовою вартістю підприємства;
- 2) розрахункового як суми нематеріальних активів та гудвілу;
- 3) дохідного, в межах якого оцінюється можливість підприємства отримувати додаткові доходи.

Оскільки інтелектуальний капітал відображається у фінансовій звітності тільки як нематеріальні активи, в рамках зовнішнього аналізу неможливо оцінити вартість його складових.

Внутрішній аналіз, що може спиратися на дані управлінського обліку дозволяє визначати вартість інтелектуального капіталу на основі третього підходу, тобто як сукупність вартості його складових.

На рис. 3.4 розкрито інформаційну базу та підходи до визначення інтелектуального капіталу для зовнішніх та внутрішніх користувачів [16].

Засади вартісної оцінки ІК			
Внутрішня оцінка	Інформаційна база	Підходи до визначення	Зовнішня оцінка
	- фінансова звітність; - статистична звітність; - ринкові дані (котирування фондового ринку)	- ІК як різниця між ринковою та балансовою вартістю підприємства; - як спроможність підприємства отримувати додаткові доходи; - як сума нематеріальних активів та гудвілу	
	+ управлінський облік	+ як сума вартості складових ІК (ІК = людський + клієнтський + структурний)	

Рис. 3.4. Методичні засади вартісної оцінки інтелектуального капіталу

Формування інформації в інтегрованому звіті про інтелектуальний капітал передусє оцінка елементів інтелектуального капіталу, які дозволяють визначити як теперішню, так і майбутню (стратегічну) вартість інтелектуального капіталу, яка є важливою для майбутніх інвесторів.

Основними причинами оцінки ІК є:

1) надання інформації про ІК зовнішнім користувачам або внутрішнім користувачам, в першу чергу, менеджерам;

2) зростання різниці між балансовою і ринковою вартістю підприємства зумовлює вибір методів оцінювання інтелектуального капіталу як складника ринкової вартості підприємства.

Для оцінювання вартості ІК кожне підприємство повинне враховувати особливості вимірювання ІК, зовнішні і внутрішні чинники діяльності компанії.

На дохідність інтелектуального капіталу впливають такі фактори:

- неконкурентність (здатність розширення) – фундаментальна особливість активів, заснованих на знаннях, яка полягає в багаторазовому використанні без зменшення корисності. Такі активи характеризуються «зростаючим ефектом масштабу», коли цінність збільшується в міру їх використання;

- мережеві ефекти активів – вигоди на ринках багаторазово зростають залежно від розмірів мережі.

Проте, існують і чинники зниження вартості інтелектуального капіталу:

1. «Часткове виключення» і зовнішні ефекти. Практично всім елементам інтелектуального капіталу притаманні розпливчасті права власності через використання інтелектуального капіталу іншими агентами, що знижує його цінність для власника.

2. Ризик інтелектуального капіталу. Інтелектуальний капітал характеризується значними втратами, що є причиною підвищеного ризику. Традиційні методи скорочення ризиків, серед яких страхування ІК мають обмеження.

3. Неліквідність, пов'язана з малими граничними витратами на відтворення ІК, а також асиметричністю інформації у зв'язку з відсутністю ринкових цін.

Складність вибору методу оцінки ІК пов'язана безпосередньо з проблемами, що обумовлені недосконалістю не тільки в законодавчій базі, але і в системі показників оцінки інтелектуального капіталу. Що стосується вітчизняного досвіду, то проблема оцінки інтелектуального капіталу в значній мірі пов'язана з неадекватними очікуваннями і вимогами з боку суспільства і держави, оснований на деяких міфах про роль оцінки інтелектуального капіталу в господарському механізмі.

Економічна вигода від інтелектуального капіталу відображається у формі зростання вартості активів, прибутку, конкурентоспроможності, стабільності персоналу. Індикатори оцінки елементів інтелектуального капіталу наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Оцінка елементів ІК методом індикаторів

Структура ІК	Індикатор
Людський капітал	Кількість співробітників
	Фонд заробітної плати
	Фонд заробітної плати / кількість працівників
	Виручка / кількість співробітників
	Чистий прибуток / Кількість працівників
Капітал відношень	Виручка
	Темп зростання виручки / темп зростання ВВП галузі
	Витрати на маркетинг
Організаційний (структурний) капітал	Витрати / виручка
	Витрати / кількість працівників

Оцінка вартості інтелектуального капіталу ускладнюється наявністю специфічних його характеристик [33, с. 21–48].

1. Закон збільшення прибутку (the law of increasing returns). При використанні знання іншою стороною, його вартість не зменшується, як у випадку матеріальних активів, а збільшується. Ця властивість аналогічна «неконкурентності», проте, головне в даному випадку – збільшення вартості активу в разі його формального представлення. Явні знання при інших рівних умовах оцінюються дорожче, ніж неявні, оскільки ними може скористатися інший користувач.

2. Специфічність проявляється в залежності окремих елементів інтелектуального капіталу. Вартість ІК як єдиної системи збільшується порівняно з сукупністю окремих елементів. Це підтверджується аналізом угод по злиттю і поглинанню, де основною метою транзакції є отримання контролю над усім інтелектуальним капіталом підприємства.

Специфіка інтелектуального капіталу як особливої форми капіталу обумовлює наявність різних методичних підходів до оцінки його вартості. Залежно від оцінки інтелектуального капіталу підприємства та його складових, виділяють такі підходи:

- структурний підхід базується на нефінансових моделях та використанні різних одиниць вимірювання для кожного з елементів інтелектуального капіталу;

- вартісний підхід передбачає оцінку вартості ІК на основі агрегованих показників, не враховуючи оцінку вартості окремих його компонентів.

3.2.2. Нематеріальні активи та методи їх оцінки

Нематеріальні активи (НМА) є однією з найбільш значущих складових світових компаній, вони є основою забезпечення конкурентоспроможності та домінування на ринку, прибутковості провідних корпорацій. Поняття нематеріальних активів вужче ніж інтелектуальний капітал. НМА є складовою інтелектуального капіталу:

$$K = IB + PA + НМА, \quad (3.1)$$

де IB – інтелектуальна власність, PA – ринкові активи, НМА – нематеріальні активи.

Нормативним документом, де НМА розглядалися вперше як об'єкт обліку, був бюлетень «амортизація» НМА Комітету по методам бухгалтерського обліку Американського інституту бухгалтерів у 1944 р., а пізніше – в МСФЗ-38.

До основних характеристик нематеріальних активів згідно з МСФЗ 3 та МСБО 38 належать:

- 1) відсутність матеріально-речовинної (фізичної) структури;
- 2) можливість ідентифікації;
- 3) контрольованість;
- 4) здатність приносити користь (економічну вигоду);
- 5) використання протягом тривалого часу;
- 6) велика міра невизначеності можливого прибутку від їх використання

Нематеріальні активи є однією з найбільш важливих складових частин активів підприємства, яким властива висока та середня ступінь ризику (рис. 3.5).

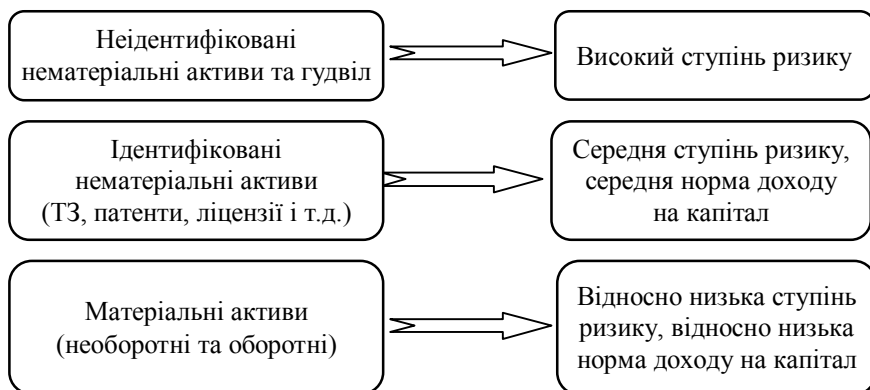

Рис. 3.5. Активи компанії та ступінь ризику

Термін «нематеріальні активи» впроваджено у вітчизняну нормативну базу. Згідно з Податковим Кодексом України нематеріальні активи – право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами (Податковий кодекс України).

Відповідно до П(С)БО 8 Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам (П(С)БО 8).

Оцінка є невід'ємною складовою бухгалтерського обліку та має здійснюватись при веденні господарської діяльності будь-яким підприємством або організацією задля повного відображення в обліку інформації про активи підприємства та може бути використана для досягнення поставленої мети.

Обставини, що зумовлюють оцінку вартості нематеріальних активів наведені на рис. 3.6.

Рис. 3.6. Обставини, що зумовлюють оцінку вартості нематеріальних активів

Використовувані на практиці підходи до оцінки вартості нематеріальних активів орієнтовано переважно на міжнародні стандарти оцінки майна (МСО).

Всі види оцінок можна звести до існування трьох теорій, а саме теорії об'єктивних оцінок, теорії суб'єктивних оцінок та теорії облікових оцінок.

Складність вартісної оцінки нематеріальних активів зумовлена:

- 1) різноманітністю об'єктів інтелектуальної власності, кожен з яких за законом має бути оригінальним;
- 2) різними формами їхнього практичного використання;
- 3) імовірнісним характером отриманих результатів вартісної оцінки.

Теорія об'єктивних оцінок базується на принципах, що актив повинен оцінюватись в умовах його реалізації. Проте, при здійсненні такої оцінки не береться до уваги вплив завжди понижуючої властивості, який могла б спричинити фактична ліквідація. У відношенні до таких специфічних активів як нематеріальні, практичність застосування такої оцінки є обмеженою, оскільки вони не можуть мати об'єктивної ринкової оцінки внаслідок відсутності активного ринку щодо їх реалізації і до них не можуть бути застосовані спільні критерії оцінювання як до інших активів. Вказана теорія також входить в суперечність з принципом безперервності діяльності, який використовується при формуванні фінансової звітності. Однак, стосовно торгової марки така теорія є виправданою при використанні методу роялті.

Теорія суб'єктивних оцінок ґрунтується на припущенні, що вартість активу залежить від індивідуальних умов функціонування в межах тих чи інших суб'єктів господарювання, інакше кажучи, у різних власників один і той же об'єкт буде мати різну цінність.

З цих позицій щодо торгової марки є виправданим застосування методів, які ґрунтуються на генеруванні доходу та капіталізації, а також експертні методи з використанням різних інтегральних показників (методи додаткового і надлишкового доходів, метод приросту грошових потоків, метод експертних оцінок).

Теорія облікової оцінки базується на використанні оцінки за фактичною (історичною) собівартістю. Об'єктивність такої методики підтверджується первинними документами і даними для формування вартості. Однак, суперечність такої оцінки впливає із основної суперечності бухгалтерського оцінювання, коли витрати на створення активу не відповідають його справедливій вартості. Крім того, як вже зазначалось, такі витрати, здійснені в минулому, досить слабо пов'язані з генерацією доходів в теперішньому часі. Прикладом такої методики є визначення вартості торгової марки способом сумарних витрат.

Специфіка нематеріальних активів (НМА) як складової інтелектуального капіталу обумовлює наявність різних підходів, які можна поділити на наступні групи [39] (рис. 3.7):

- методи прямого оцінювання НМА (Direct Intellectual Capital Methods, DICM) – оцінюють грошову цінність нематеріальних активів або інтелектуального капіталу за допомогою оцінки його окремих

компонентів які, в свою чергу, можуть оцінюватися безпосередньо окремо або через сукупність показників;

Рис. 3.7. Методи оцінки НМА підприємства

- методи ринкової капіталізації (Market Capitalization Methods, MCM) дозволяють оцінити вартість НМА як різницю між ринковою капіталізацією компанії і цінністю її балансової вартості;

- методи віддачі на активи (Return on Assets methods, ROA) – відношення середнього доходу суб'єкта господарювання до вирахування податків до матеріальних активів компанії (ROA компанії), яке порівнюється з аналогічним показником для галузі в цілому. Для розрахунку середнього додаткового доходу від НМА, отримана різниця множиться на матеріальні активи компанії;

- методи підрахунку очок (Scorecard Methods, SC) – передбачають ідентифікацію різних компонентів нематеріальних активів або ІК, а потім визначаються індикатори та індекси, які представляються як графіки чи оціночні карти;

- методи збалансованої оцінки (SC).

Методи оцінки, що базуються на прямому вимірюванні інтелектуального капіталу, включають в себе оцінку грошової вартості нематеріальних активів або інтелектуального капіталу шляхом виявлення їх різних складових елементів. Після того, як оцінені різні складові інтелектуального капіталу (ІК), розраховується загальна оцінка ІК підприємства і його співробітників. Недоліком даної групи методів є те, що їх складно пов'язати з фінансовою оцінкою вартості підприємства. Однак, вони застосовуються на всіх організаційних рівнях підприємства для оцінки наявних інтелектуальних ресурсів. Методи оцінки, що базуються на ринковій капіталізації, засновані на визначенні різниці між ринковою капіталізацією підприємства і власним капіталом. Отриманий показник і є вартість ІК підприємства. Ці підходи мають як позитивні, так і негативні сторони. Дана група методів використовується підприємствами, акції яких котируються на біржі.

Методи, що базуються на рентабельності активів (ROA), надають можливість порівняти рентабельність активів з аналогічним фінансовим показником по галузі.

Методи, які ґрунтуються на використанні рахункових карт (різні показники, що характеризують окремі компоненти нематеріальних активів) і бальної оцінки. Рахункова карта – інструмент, що забезпечує отримання даних про основні показники, які характеризують роботу співробітників, досягнення поставлених цілей, виконання завдань. Основою методів рахункових карт є пошук і оцінювання складових інтелектуального капіталу підприємства та їх індексів. Дані методи передбачають сукупну бальну оцінку в рахункових картах та дозволяють якісну оцінку елементів інтелектуального капіталу. Приклади методів оцінки інтелектуального капіталу по групам наведені в табл. 3.3.

Розглянемо більш детально вказані методи оцінки інтелектуального капіталу.

Методи прямого виміру окремих складових НМА передбачають оцінювання їх вартості на базі таких підходів:

- витратного підходу (наприклад, розрахунок суми витрат, понесених на створення об'єкта інтелектуальної власності);
- дохідного підходу – визначення прогнозного доходу, який підприємство може отримати, використовуючи конкретну складову ІК;

Таблиця 3.3

Приклади методів оцінки ІК за групами

№ з/П	Група	Метод	Засновник
1	DIC	Technology Broker	Брукінг (1996)
2	DIC	Оцінка патентів	Бонтіс (1996)
3	MCM	Коефіцієнт Тобіна	Стюарт (1997)
4	MCM	Ринкова вартість	Стендфіл (1998)
5	ROA	Розрахунок вартості нематеріальних активів	Стюарт (1997) Лютій (1998)
6	ROA	Додана економічна вартість (EVA)	Стюарт (1997)
7	SC	Scandia Navigator	Едвінсон Малоун (1997)
8	SC	Моніторинг нематеріальних активів	Свейбі (1985)

- ринкового (порівняльного підходу) – оцінюється складова ІК на основі порівняння минулих угод щодо передачі прав на аналогічні об'єкти.

Згідно з витратним підходом, вартість НМА варто визначати як суму вартостей людського капіталу, структурного (організаційного) та ринкового капіталу (рис. 3.8).

Сутність витратного підходу полягає у визначенні ринкової вартості об'єкта НМА на основі визначення фактичних витрат щодо створення, правову охорону і інших витрат, необхідних для його створення. Отримана таким чином вартість нового активу повинна бути скоригована з урахуванням інфляції і всіх втрат. Як правило, ці втрати виражаються в зниженні вартості оцінюваної власності за рахунок її старіння.

В рамках витратного підходу застосовують методи [26]: фіксованих витрат, відтворення вартості, вартості заміщення.

Внутрішня мета оцінки вартості ІК полягає в отриманні норм прибутку на інвестиції в той чи інший вид інтелектуального капіталу. Ця проблема має двоїтий характер. З одного боку, необхідно стежити за витратами (інвестиції) в елементи НМА, з іншого боку – відстежувати ті вигоди, які організація отримала від вкладених інвестицій. Різниця між витратами і вигодами – є норма прибутку на інвестиції.

Рис. 3.8. Вартість НМА підприємства згідно витратного підходу

Метод фіксованих витрат базується на визначенні вартості оцінюваного об'єкта на основі даних бухгалтерського обліку про витрати на створення (придбання) об'єкта НМА.

Метод відтворення вартості базується на ототожненні вартості прав на об'єкт НМА з витратами на його відтворення з урахуванням норми прибутку. Відновна вартість активу визначається як сума витрат, необхідних для створення нової точної копії оцінюваного активу.

Метод вартості заміщення передбачає оцінку витрат на основі аналога об'єкта. Ідея методу вартості заміщення полягає в тому, що

максимальна вартість певного нематеріального активу визначається мінімальною ціною, яку необхідно заплатити за придбання активу аналогічної корисності або аналогічної споживчої вартості.

Методи витратного підходу використовуються для цілей інвентаризації, балансового обліку, а також для визначення мінімальної ціни продажу об'єкту НМА, нижче якої угода для його власника стає невигідною. На основі витратного підходу оцінюють вартість таких НМА, як вартість результатів НДДКР, промислових зразків, ліцензій на право займатися певними видами діяльності. Ця вартість визначається як підсумок витрат в бюджеті витрат плюс прибуток.

Порівняльний підхід – сукупність методів оцінки вартості об'єкта НМА, заснованих на порівнянні з аналогічними об'єктами. Для порівняння вибирають об'єкти НМА конкурентів. Визначення ринкової вартості НМА з використанням порівняльного підходу включає такі процедури:

- вибір елементів порівняння об'єкта оцінки з аналогами;
- визначення відмінностей по кожному з елементів порівняно з аналогами;
- цін аналогів по кожному з елементів порівняння;
- визначення ринкової власності НМА шляхом цін аналогів.

Елементами порівняння є: обсяг майнових прав на об'єкт інтелектуального капіталу; умови фінансування угод з інтелектуального капіталу; зміна цін на інтелектуальний капітал; галузь, попит на продукцію, наявність конкуруючих пропозицій.

При використанні порівняльного підходу визначення вартості НМА здійснюється на основі добутку прибутку підприємства до оподаткування (Р), отриманого від використання оцінюваного активу за поточний рік, на мультиплікатор (М):

$$\text{НМА} = \text{М} * \text{Р} \quad (3.2)$$

Якщо прибуток постійний, то мультиплікатор розраховується за формулою:

$$\text{М} = 1/\text{r}_0, \quad (3.3)$$

де r_0 – ставка капіталізації для стабільно працюючих підприємств даної галузі.

Якщо прибуток стабільно зростає з темпом g , то $M = 1/r_0 - g$.

Для НМА ставка капіталізації зазвичай вища, ніж для інших активів і для бізнесу в цілому. Якщо для оцінки бізнесу найбільш часто використовуються мультиплікатори від 6 до 8, то при оцінці НМА мультиплікатор може дорівнювати 3–5.

Дохідний підхід – сукупність методів оцінки вартості об'єкта оцінки, заснованих на визначенні очікуваних доходів від об'єкта інтелектуального капіталу. Доходом від використання нематеріальних активів є різниця за період часу між грошовими надходженнями і грошовими виплатами за право використання НМА [19]. Визначення ринкової вартості об'єкта інтелектуального капіталу з використанням дохідного підходу здійснюється шляхом дисконтування або капіталізації доходів від його використання.

При розрахунку ставки дисконтування для грошових потоків, що створюються оцінюваним ІК, слід враховувати:

- безризикову ставку віддачі на капітал;
- величину премії за ризик, пов'язаний з інвестуванням капіталу в придбання ІК;
- ставку віддачі на капітал аналогічних за рівнем ризику інвестицій.

Визначення ринкової вартості НМА за методом дисконтування, включає наступні процедури:

- оцінка майбутніх грошових потоків від обсягу продажу з використанням НМА на підставі методу дисконтування;
- оцінка доходу, що припадає на частку оцінюваного НМА;
- визначення податку на прибуток;
- оцінка чистого прибутку від використання НМА (поточна вартість);
- визначення економічної вигоди правовласника (додатковий прибуток);
- розрахунок ринкової вартості об'єкту ІК.

При оцінці НМА за допомогою методу дисконтування грошовий потік визначається таким чином:

$$\text{ДГП} = C_e + \text{ВАО}, \quad (3.4)$$

де ДГП – дисконтований грошовий потік від використання НМА (ринкова вартість права на НМА); C_e – вартість ефекту, що генерується

нематеріальним активом; ВАО – вигода від амортизації оцінюваного НМА.

Визначення ринкової вартості об'єкта ІК, засноване на капіталізації, включає наступні основні етапи:

- визначення величини грошових потоків;
- визначення величини ставки капіталізації;
- розрахунок ринкової вартості НМА шляхом капіталізації грошових потоків від його використання.

Використання дохідного підходу з точки зору прибутковості об'єктів НМА ускладнюється у разі нестабільного фінансового стану підприємств.

В рамках дохідного підходу використовуються наступні методи:

- прямої капіталізації доходів;
- надлишковий прибуток;
- дисконтування грошових доходів (потоків);
- звільнення від роялті;
- виграшу в собівартості;
- переваги в прибутках.

Метод «звільнення від роялті» – застосовується при передачі права користування фірмовим найменуванням, логотипом, маркою іншої компанії, що передбачає виплати роялті. Потім визначається річний рівень продажів і тривалість життєвого циклу фірмової марки. Сума добутків річних продажів на роялті, дисконтована на поточну дату, являє собою вартість бренду.

Метод «звільнення від роялті» припускає, що НМА не належить істинному власнику, а наданий йому на ліцензійній основі за певні проценти від виручки – роялті. Патент насправді є власністю його справжнього власника, тому йому не потрібно платити роялті.

Модель розрахунку вартості інтелектуальної власності (ІВ) на основі методу звільнення від роялті для випадку, коли періоди платежів збігаються з календарним роком використання ІВ:

$$C_{iv} = \sum_{i=1}^n \frac{(B_i R_i - Z_i) * (1 - H_{pi})}{(1 + d)^i}, \quad (3.5)$$

де C_{iv} – вартість інтелектуальної власності; B_i – обсяг продукції, виробленої з використанням ОІВ в i -му році; R_i – ставка роялті в i -му році; Z_i – витрати по забезпеченню дієвості правової охорони ІВ за i -й рік; H_{pi} – ставка податку на прибуток в i -му році; d – відсоткова ставка, за

допомогою якої майбутні ГП приводяться до поточної вартості; n – ефективний термін використання ІВ дії прав.

Величина роялті є прямо пропорційною ставці роялті. Методами визначення ставки роялті є:

- на основі цін ліцензій через роялті, встановлені в раніше укладених ліцензійних договорах на право використання ІВ (НМА);
- на основі ринкових даних за угодами, укладеними з НМА, аналогічних об'єкту оцінки;
- на базі додаткового прибутку, що генерується НМА і частки правовласника в додатковому прибутку від НМА;
- на базі рентабельності (Pe) ліцензійної продукції:

$$R = D \frac{PE}{1+PE}, \quad \text{де} \quad Pe = \frac{\pi}{ц} = \frac{ц-с}{ц} \quad (3.6)$$

- на базі стандартної ставки роялті:

$$R = R_{cm} \times \prod_{n=1}^N K_n \quad (3.7)$$

Оцінка залишкової вартості – це перевищення вартості бізнесу над вартістю його чистих матеріальних і нематеріальних активів.

Переваги дохідного підходу полягають в тому, що він універсальний і дозволяє визначити вартість активу відповідно до цілей оцінки (ринкову, інвестиційну, тощо). Основний недолік дохідного підходу – складність отримання інформації для розрахунків.

Методи ринкової капіталізації базуються на припущенні, що НМА є джерелом доданої вартості підприємства, тобто різниця між балансовою вартістю підприємства та його ринковою вартістю – це і є вартість інтелектуального капіталу.

Концепція капіталу як сукупності факторів виробництва, які генерують дохід, на протигагу бухгалтерському підходу дозволяє визначити вартість власного капіталу наступним чином:

$$BK = (A_p - П_k) + НМА, \quad (3.8)$$

де A_p – ринкова вартість активів; $П_k$ – сумарні зобов'язання; НМА – нематеріальні активи.

Розбіжність балансової оцінки власного капіталу і його ринкової цінності означає, що існує прихований, або позабалансовий капітал, який має два джерела: різницю між ринковою і балансовою оцінками активів і неідентифікованими нематеріальними активами.

Критерієм формування ринкової вартості є різниця між ринковою (A_p) та балансовою (A_6) вартістю активів:

$$\Delta(A_p - A_6) > 0, \quad (3.9)$$

де Δ – знак збільшення фактору.

Різниця ринкової оцінки активів і їх балансової оцінки може бути від'ємною (рис. 3.9): $\Delta(A_p - A_6) < 0$, наприклад, внаслідок функціонального зносу технології, використаної даним підприємством. Від'ємний приріст $\Delta(A_p - A_6)$ компенсується позитивним приростом ринкової оцінки НМА_p (область b), тому ринкова вартість продовжує збільшуватися (дані комбінації чинників відображені похилою лінією, що розмежовує області b і d). У разі, коли негативний приріст $\Delta(A_p - A_6)$ вже не може бути компенсований приростом НМА_p (область d), ринкова вартість знижується.

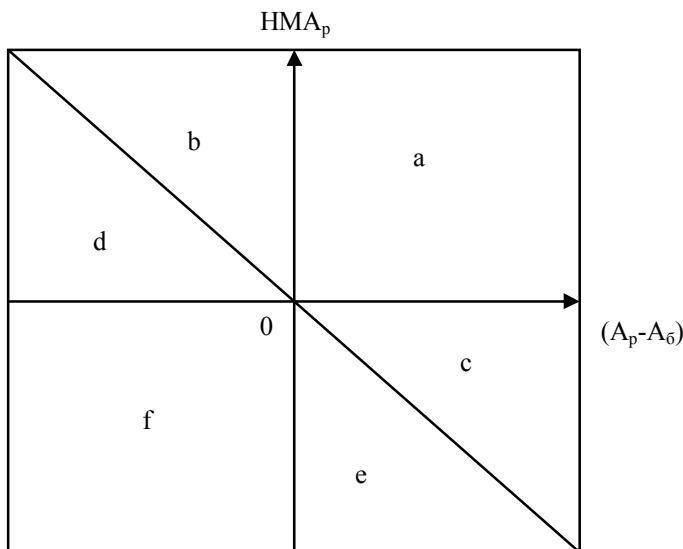

Рис. 3.9. Формування ринкової вартості підприємства в просторі двох факторів

Ринкову вартість потенціалу підприємства можна представити у вигляді:

$$V_p = A_p + \text{HMA}_p \quad (3.10)$$

Ринковий потенціал вартості з позиції впливу факторів на вартість підприємства оцінюється таким чином:

$$V_p = V_{\text{ВП}} + V_{\text{ПР}} \quad (3.11)$$

де $V_{\text{ВП}}$ – оцінка ринкової вартості виробничого потенціалу; $V_{\text{ПР}}$ – оцінка ринкової вартості потенціалу зростання.

Порівняння формул свідчить про те, що окремі елементи виробничого потенціалу і потенціалу зростання відносяться як до ідентифікованих активів, так і неідентифікованих (недосяжних) активів.

До методів ринкової капіталізації належать:

1. Модель Дж. Тобіна, яка визначає НМА як різницю між ринковою вартістю підприємства та балансовою вартістю його матеріальних активів.

Коефіцієнт Тобіна – співвідношення ринкової та балансової вартості підприємства розраховується за формулою:

$$q = P/C, \quad (3.12)$$

де P – ринкова вартість активів підприємства; C – балансова вартість активів фірми дорівнює сумі витрат, необхідних для придбання активів підприємства за поточними цінами.

Коефіцієнт « q » може розраховуватися двома способами: а) шляхом зіставлення ринкової капіталізації підприємства з величиною її чистих активів, б) шляхом порівняння ринкової ціни акцій і облігацій підприємства з відновлювальною вартістю активів фірми. Якщо ринкова вартість активів збігається з балансовою вартістю активів компанії, коефіцієнт Тобіна $q = 1$.

Значення коефіцієнта Тобіна $q > 1$, свідчить про те, що ринок високо оцінює нематеріальну складову фірми – її інтелектуальний капітал, практичне використання якого дає їй можливість отримувати додатковий прибуток. Для ефективних компаній значення коефіцієнта Тобіна досягає 5–10 одиниць, у наукомістких галузях воно ще вище, а для ІТ фірм – декількох сотень. Це засвідчує, що в таких компаніях головним виробничим чинником є інтелектуальний капітал, а матеріальні активи, практично не створюючи вартості, виступають у ролі інфраструктурного забезпечення [33, с. 22–34.].

З іншого боку, якщо $q < 1$, то ринкова вартість активів компанії менша, ніж їх балансова вартість. Це означає, що ринок недооцінює компанію.

У даній методиці за справедливую вартість підприємства приймається вартість фізичних активів, яку ділять на суму матеріальних активів, «відчутного» інтелектуального капіталу (патенти, програмне забезпечення, товарні знаки та ін.), зносу інтелектуального капіталу, конкурентної переваги.

До методів рентабельності активів належать:

1) Розрахункова вартість нематеріальних активів (*Calculated Intangible Value – CIV*) Т. Стюарта (1997 р.), Д. Люти (1998 р.) є модифікацією методу надлишкового прибутку. Дана модель передбачає розрахунок надлишкової прибутковості матеріальних активів, потім цей показник використовується як основа для визначення частки доходу, що отримана за рахунок нематеріальних активів. Вважається, що вартість інтелектуального капіталу створюється його здатністю генерувати додаткову, порівняно з середньогалузевим рівнем, рентабельність суб'єкта господарювання.

CIV визначається у такій послідовності:

- визначається середній операційний дохід (ЕВІТ) за три роки;
- на основі балансів за три роки визначається середня вартість матеріальних активів;
- розраховується рентабельність матеріальних активів (ROA) шляхом ділення доходів на середні матеріальні активи;
- визначається середньогалузева рентабельність матеріальних активів за аналогічний період часу;
- визначається надлишковий прибуток шляхом віднімання з середнього операційного доходу (п. 1) добутку середньої вартості матеріальних активів (п. 2) на середньогалузеву рентабельність (п. 4);
- визначається середня ставка податку за три роки; надлишковий прибуток зменшується на податок – це премія, отримана завдяки використанню НМА;
- чиста поточна вартість нематеріальних НМА визначається шляхом ділення результату, отриманого на п. 6, на прийнятну ставку дисконтування.

Метод CIV дозволяє визначити зв'язок між вартістю НМА підприємства, порівнювати між собою різні підприємства певної галузі.

Для вітчизняних підприємств застосування цього методу ускладнюється через відсутність достовірної інформації щодо середньогалузевої рентабельності.

2) Економічна додана вартість (*Economic Value Added – EVA*) Т. Стюарта (1997 р.). Зміна EVA свідчить про те, наскільки ефективно використовується інтелектуальний капітал підприємства. Вважається, що вартість інтелектуального капіталу створюється його здатністю генерувати більший прибуток, ніж буде необхідно віддати власникові капіталу даного суб'єкта господарювання.

Існує позитивний зв'язок між рівнем інтелектуального капіталу компанії та її економічною доданою вартістю (рис. 3.10).

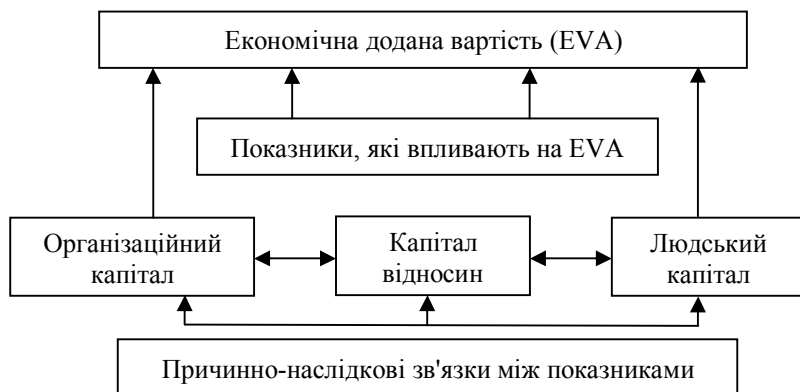

Рис. 3.10. Метод економічної доданої вартості та його взаємозв'язок з інтелектуальним капіталом

3) Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості ІК (*Value Added Intellectual Coefficient – VAIC*) – коефіцієнт доданої вартості від інтелекту або метод Пулика (*VAIC*). Метод Анте Пулика включає в себе низку показників, які враховують виручку, витрати, інвестиційний капітал, додану вартість людського, інвестиційного та структурного капіталу. За допомогою методу інтелектуальної доданої вартості оцінюється ефективність роботи співробітників в результативності діяльності організації. А саме – визначається результативність використання таких ресурсів: додана вартість фізичного капіталу (CEE), додана вартість людського капіталу (HCE), додана вартість структурного капіталу (SCE). Недоліком є неврахування чинника часу, що зни-

жує ціну інтелектуального капіталу. Це дозволяє оцінити внесок інтелектуального капіталу щодо створення вартості, спираючись на співвідношення трьох головних компонентів: робочий капітал підприємства (чистий оборотний капітал + капітальні активи), людський капітал, структурний капітал.

Коефіцієнт доданої вартості інтелектуального капіталу розраховується:

$$VAIC = HCE + CEE + SCE, \quad (3.13)$$

де HCE – додана вартість людського капіталу; CEE – додана вартість робочого капіталу; SCE – додана вартість структурного капіталу.

Чим більше буде отримане значення, тим вище оцінюється потенціал і перспективи підприємства. Показник VAIC знаходиться в межах від двох до п'ятнадцяти.

Ефективність інтелектуального капіталу визначається шляхом підсумовування ефективності використання людського і структурного капіталу.

$$ICE = HCE + SCE \quad (3.14)$$

Додана вартість людського капіталу дорівнює підсумку доданої вартості (VA) в цілому і доданої вартості людського капіталу (витрати на працю).

$$HCE = VA + HCE \quad (3.15)$$

Додана вартість робочого капіталу:

$$CEE = VA + CE, \quad (3.16)$$

де CE – інвестований капітал.

Додана вартість розраховується за формулою:

$$VA = \text{виручка від реалізації} - \text{собівартість} \\ + \text{людський капітал (витрати на працю)}$$

Методика оцінки показника EVA дозволяє визначити ефективність використання інтелектуальних ресурсів підприємства. Додана економічна вартість є різницею між скоригованою величиною чистого прибутку і вартістю інвестиційного капіталу компанії, який був задіяний для отримання цього прибутку. Розрахунок даного показника наведено в формулі:

$$EVA = NOPAT - WACC \times CE \quad (3.17)$$

Послідовність розрахунків складових моделі Пулика наведено на рис. 3.11.

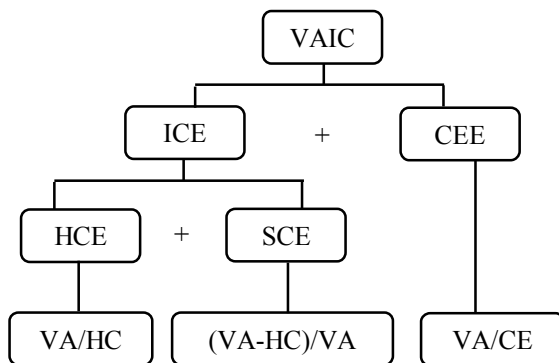

Рис. 3.11. Послідовність розрахунків складових інтелектуального коефіцієнта доданої вартості

Формула розрахунку інтелектуального коефіцієнту доданої вартості:

$$K_{ICE} = \frac{VA}{hC} + \frac{(VA-hC)}{VA} \quad K_{CEE} = \frac{VA}{CE}, \quad (3.18)$$

де VA – додана вартість (різниця виручки від реалізації і повної вартості матеріалів, придбаних для виробництва продукції); hC – повні витрати на зарплатню на підприємстві; CE – балансова вартість активів.

У коефіцієнті інтелектуальної доданої вартості перший показник відповідає ефективності використання власного капіталу, другий – ефективності використання людського капіталу, а третій – ефективності структурного капіталу. Третій член моделі фактично характеризує частку прибутку у доданій вартості підприємства [36; 37; 41]. При цьому, підприємства із більшою середньою заробітною платою можуть залучати персонал із більшим обсягом власного інтелектуального капіталу, що є наслідком зростання людського капіталу таких підприємств у більших масштабах порівняно з підприємствами із відносно низьким рівнем оплати праці. Існує прямий зв'язок частки витрат (β) із рівнем ефективності діяльності підприємства. Чим більша ефективність, наприклад ROE, тим більше підприємство витрачає на зрос-

тання обсягу власного людського капіталу у різних формах та на зворотний зв'язок між розміром підприємства і часткою капіталізованих витрат на оплату праці, а також на прямий зв'язок із рівнем невизначеності ринку (стандартне відхилення ROE по ринку) [34].

Необхідно враховувати вплив на вартість ІКП усіх складових інтелектуальних витрат: тих, що формують людський капітал підприємства – витрати на оплату праці; тих, що формують організаційний капітал – витрати на об'єднання тих, що формують капітал відносин – рекламні витрати та загалом витрати на збут.

Переваги методу А. Пулика полягають у використанні показників ефективності, що дозволяє більш точно відобразити роль ІК в створенні вартості компанії. Недолік даного методу – використання бухгалтерської звітності, тобто не враховуються всі властивості інтелектуального капіталу, а також майбутня діяльність компанії.

Приклад.

Визначте інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості (*VAIC*) методом А. Пулика за даними для ПАТ «Крок» (млн грн), наведеними нижче.

Розв'язання:

Коефіцієнт доданої вартості інтелектуального капіталу:

$$VAIC = ICE + CEE = HCE + SCE + CEE,$$

де CEE – ефективність інвестованого капіталу; ICE – ефективність інтелектуального капіталу; HCE – ефективність людського капіталу; SCE – ефективність структурного капіталу.

Показник	Значення	
	XXYY р.	XXZZ р.
Виручка	32 202	29 944
Собівартість:	28 544	26 504
витрати на оплату праці (НС)	3 326	3 622
витрати без врахування оплати праці	25 218	22 882
Інвестований капітал (СЕ)	36 058	38 819
Додана вартість (VA)	6 984	7 062

Результати розрахунків VAIC:

Показник	Значення	
	XXYY р.	XXZZ р.
1. Ефективність людського капіталу (HCE)	2,1	1,9
2. Ефективність структурного капіталу (SCE)	0,52	0,49
3. Ефективність інтелектуального капіталу (ICE) (п.1+п2)	2,62	2,39
4. Ефективність інвестованого капіталу (CEE)	0,19	0,18
5. Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості (VAIC)(п.3+п.4)	2,81	2,57

Аналіз отриманих результатів показує, що одна одиниця інвестованого капіталу приносить більше доданої вартості на 2761 тис. грн. Показник ефективності інвестованого капіталу свідчить про те, що в XXYY році на 1 тис. грн інвестованого матеріального капіталу компанія отримувала 190 грн доданої вартості, а в XXZZ році – 180 грн, що на 10 грн менше, ніж в попередньому.

Показник доданої вартості структурного капіталу також знизився в XXZZ році. Ефективність структурного капіталу (SCE) можна інтерпретувати в такий спосіб: у XXZZ році 1 тис. грн доданої вартості компанії приносила 490 грн структурного капіталу.

Найважлиvim компонентом VAIC для ПАТ «Крок» є показник доданої вартості інтелектуального капіталу, який, незважаючи на невелике зниження, показує дворазову віддачу від вкладення в людські ресурси.

Загальний внесок матеріальних і нематеріальних активів ПАТ «Крок» в додану вартість компанії в XXYY році становив 2 810 грн на 1 тис. грн вкладених активів, в XXZZ році – 2 570 грн.

2. Вартісний підхід (HVA) Г. Рооса [5] використовується як «багатовимірна» система бухгалтерського обліку, яка відображає внесок матеріальних і нематеріальних активів у формування ринкової вартості підприємства.

3. Метод аналізу взаємозв'язку ринкової та балансової вартості – Market-to-Book Value (Т. Стюарт, 1997 р. [28], Д. Люти, 1998 р.). Вартість інтелектуального капіталу (IC) приймається як різниця між біржовою (ринковою) й балансовою вартістю підприємств:

$$IC = n * (MV_S - BV_S), \quad (3.19)$$

де MV_S – ринкова вартість підприємства на одну акцію; BV_S – балансова вартість на одну акцію; n – кількість акцій.

4. Ринкова вартість, визначена інвестором (Investor assigned marketvalue – IAMV™), розроблена К. Стенфілдом (1998 р.). Відповідно до цієї концепції:

Справжня вартість компанії = Ринкова вартість її акцій =
Матеріальний капітал + Реалізований інтелектуальний капітал +
Розмивання інтелектуального капіталу + Стійка конкурентна
перевага

Особливістю цієї групи методів є спрямованість на оцінку та кількісне вимірювання інтелектуального капіталу, його вкладу у формування вартості підприємства. Основна увага акцентується на управлінні вартістю інтелектуального капіталу з метою підвищення вартості всього бізнесу.

До методів збалансованої оцінки відносять SC-методи, що передбачають розрахунок ключових показників, які характеризують досягнення стратегічних цілей підприємства. До цієї групи методів відносяться:

1) Система збалансованих показників (*Balanced Score Card* – BSC) розроблена Р. Каплан і Д. Нортон (1996 р.). Ефективність роботи підприємства оцінюється за допомогою індикаторів, що відображають чотири основних напрямки: 1) фінанси; 2) клієнти; 3) внутрішні процеси; 4) навчання. Індикатори визначаються на основі стратегічних цілей підприємства.

2) Монітор нематеріальних активів (*Intangible Asset Monitor* – IAM), автором якої є К. Свейбі (1997 р.). Виходячи зі стратегічних цілей підприємства, керівництво відбирає індикатори для вимірювання чотирьох аспектів отримання цінності від нематеріальних ресурсів шляхом: зростання, оновлення, використання/ефективності, зниження ризику/стабільності. К. Свейбі згрупував 25 методів оцінки інтелектуального капіталу в 4 групи: 1. Методи прямої зміни інтелектуального капіталу; 2. Методи ринкової капіталізації; 3. Методи рентабельності активів; 4. Методи рахункових карток [39]. Метод моніторингу нематеріальних активів дозволяє визначити стратегічну вартість інтелектуального капіталу та ефективність його використання в бізнес-моделі.

3) Навігатор «Скандія» (*Skandia Navigator*), запропонований Л. Едвінссоном і М. Малоун (1997 р.). Згідно з цим підходом, капітал компанії складається з двох компонентів: капіталу фінансового і капіталу інтелектуального. Фінансовий капітал адекватно відбивається в річному звіті, який служить також його документальним підтвердженням; інтелектуальний капітал, навпаки, нерідко утворений «прихованими цінностями», і тому його так важко підрахувати. Для *Skandia* інтелектуальний капітал складається з людського капіталу (розумових здібностей, навичок, творчого ставлення до справи, цілеспрямованості та ентузіазму працівників підприємства) і структурного підприємства (до якого належить все, що залишається на підприємстві, коли його працівники йдуть додому). Заснована на цих ідеях модель «*Skandia Navigator*» акцентує увагу на п'яти аспектах діяльності підприємства: 1) фінансовий – той, що відбивається в традиційному балансовому звіті підприємства та його звіті про прибутки і збитки з їх детальними показниками роботи підприємства в минулому; 2) споживчий аспект – охоплює всі питання, що стосуються клієнтів підприємства; 3) процесний (процеси, завдяки яким підприємство може продовжувати свою діяльність задля підвищення її ефективності); 4) оновлення та розвиток (інновації, дослідження і розробки, творчість і винахідництво, які необхідні, щоб підприємство могло успішно функціонувати і в майбутньому). Саме націленість на майбутнє і перетворює модель «*Skandia Navigator*» з простого методу представлення даних (яким є складання більшості річних звітів) в спосіб прокладання курсу на майбутнє; 5) людський аспект слугує сполучною ланкою між чотирма іншими. Ця система розроблена з метою визначення керівництвом підприємства крім фінансових показників важливих стратегічних перспектив. Інтелектуальний капітал оцінюється шляхом аналізу 164 параметрів, які охоплюють 5 компонентів: 1) фінанси; 2) клієнти; 3) процеси; 4) відновлення й розвиток; 5) люди. Модель пов'язує використання різних аспектів діяльності підприємства з його стратегічним розвитком і в основі такого інноваційного розвитку покладено саме інтелектуальні ресурси підприємства.

Ця модель надає інформацію у вигляді доповнення до фінансової звітності. Вона дає можливість менеджменту скласти більш повне уявлення про вартість та стратегію управління інвестиціями підприємства.

4) Результат ланцюга цінності (*Value Chain Scoreboard – VCS*), розроблений Б. Лев (2002 р.). Це матриця фінансових індикаторів, розбитих на три категорії відповідно до циклу розвитку: відкриття (навчання), впровадження, комерціалізація. Концентрується на здатності підприємства до інновацій. Виділяється дев'ять груп показників: внутрішня здатність до оновлення (дослідження, розвиток персоналу, організаційні процеси); накопичені, набуті здібності (закуплені технології, інвестиційна діяльність); ділова мережа (альянси, спільні підприємства, інтеграція клієнтів і постачальників).

Основними напрямками аналізу використання нематеріальних активів є: аналіз обсягу і динаміки нематеріальних активів; аналіз структури і стану нематеріальних активів за видами, термінами використання і правової захищеності; аналіз дохідності (рентабельності) і фондовіддачі нематеріальних активів; аналіз ліквідності нематеріальних активів і рівня ризику вкладення капіталу в нематеріальні активи. Система показників ефективності використання нематеріальних активів, що відображають рівень їх впливу на фінансовий стан і фінансові результати діяльності підприємства наведена в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Система показників ефективності використання НМА

Показник	Алгоритм	Характеристика
додатковий дохід на ІК в НМА (ДВК)	$ДВК = П/НМА$	додатковий прибуток від використання НМА
додатковий дохід на ІК з урахув. амортизації (ДВК)	$ДВК = П/НМА = П/A_m * A_m/НМА$	додатковий прибуток від використання НМА
Прибутковість НМА ($RO_{на}$)	$RO_{на} = П/НМА = П/В * В/НМА$	Формула прибутковості капіталу
Рентабельність нематеріального активу (RNA)	$RNA = \text{Прибуток} / \text{Середня за період вартість нематеріальних активів}$	прибуток на 1 грн НМА
Факторна модель прибутковості НМА	$RNA = \text{Прибуток} / \text{Обсяг продажу (виручка)} / \text{обсяг продажу} / \text{середня вартість НМА}$	Рентабельність залежно від рентабельності продажів і фондовіддачі
<i>Примітки:</i> П – прибуток від НМА; A_m – амортизація НМА; В – виручка; П/В – рентабельність; В/НМА – віддача НМА		

Перевага методів рентабельності активів полягає у простоті їх використання на рівні бухгалтерського обліку компанії. Також, як і методи оцінки коефіцієнта доданої вартості ІК, вони часто застосовуються під час злиття чи поглинання компаній. Недоліком є те, що ця група методів не містить інформацію про компоненти, що складають інтелектуальний капітал. Вони також вузько націлені на грошову складову і оцінку людського капіталу.

Облікова оцінка інтелектуального капіталу є найбільш доцільною для визначення теперішньої вартості його елементів.

3.2.3. Особливості оцінки людського капіталу

Людський капітал виражається в інтелектуальних можливостях персоналу підприємства забезпечувати досягнення цілей підприємства, а саме: у досвіді, навичках, компетенціях, внутрішній мотивації, креативності, інноваційності, комунікабельності, талантах, інтелекті та підприємницьких здібностях персоналу.

Людський капітал слід розглядати як:

- 1) складову інтелектуального капіталу;
- 2) сукупність витрат на його створення;
- 3) об'єкт інтелектуальної власності.

На відміну від структурного (організаційного) і клієнтського капіталів людський капітал підприємства не належить до нематеріальних активів, і, відповідно, не може оцінюватися за методиками нематеріальних активів підприємства. Виходячи з того, що власником людського капіталу є різні суб'єкти (людина та підприємство), він не відображається у балансі підприємства.

Вартісна оцінка людського капіталу підприємства здійснюється на основі вкладу у додану вартість.

Інвестиції в людський капітал – це всі вкладення в розвиток трудових ресурсів, які пов'язані з суттєвими витратами, що призводять до позитивних змін окремих його складових, сприяють інтелектуальному та професійному росту та зростанню або доходу підприємства.

Інвестиції в людський капітал, поділяють на три основні групи:

1. Витрати на освіту – вартість загальної і спеціальної освіти, формальна і неформальна освіта, витрати на навчання за місцем роботи.

2. Витрати на охорону здоров'я. До них відносять витрати на профілактику захворювань, медичне обслуговування, харчування, покращення житлових умов.

3. Витрати на мобільність, завдяки яким здійснюється міграція людини з місця з низькою продуктивністю праці в місця з відносно високою.

Цикл управління персоналом включає підбір і наймання персоналу, програми розвитку персоналу та системи винагороди.

Багатоаспектність поняття людського капіталу потребує розробки специфічних методів його оцінки для розкриття інформації про нього в інтегрованій звітності. Людський капітал як складна економічна категорія має якісні та кількісні характеристики.

У світовій практиці існують принципово різні підходи до оцінки й обліку людських ресурсів: так звані моделі активів (або «витратні») і моделі корисності [30].

Перші базуються на обліку витрат на людський капітал (за аналогією з основним капіталом) і його амортизацію, а другі спрямовані на безпосереднє оцінювання ефекту тих чи інших кадрових інвестицій.

В основі моделей активів (витрат) закладена звичайна схема бухгалтерського обліку основного капіталу, перероблена відповідно до особливостей людського капіталу. У спеціальних рахунках за розробленим переліком враховуються витрати на людські ресурси, які в залежності від змісту або розглядаються як довгострокові вкладення, що збільшують розмір функціонуючого людського капіталу, або списуються як втрати. Облік людського капіталу при такому підході відбувається в рахунках так само, як облік основного капіталу. Така методика обліку витрат на формування й удосконалення людського капіталу отримала назву «хронологічної моделі витрат».

У практиці обліку людського капіталу при визначенні його вартості використовується гудвіл [23, с. 90]. Під гудвілом розуміється умовна вартість ділових зв'язків фірми, підприємства; престиж; різниця між ціною підприємства і реальною вартістю його основного капіталу; комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємства, без відповідного збільшення активних операцій [6, с. 201].

Для оцінки людського капіталу підприємства використовуються кількісні й якісні показники. До якісних показників відносяться: середня чисельність робітників підприємства; вікова структура персоналу; освітня структура персоналу; середній стаж роботи за спеціальністю; сукупний стаж роботи на підприємстві; плинність і мобільність персоналу; професійно-кваліфікаційна структура персоналу.

Кількісні показники класифікуються наступним чином:

- показники, що характеризують вкладення у людський капітал: фонд заробітної плати, зарплата на одного працюючого, витрати на утримання спеціалістів, виплати, не пов'язані з виробництвом продукції;

- показники витрат на навчання персоналу: перепідготовку, підвищення кваліфікації та навчання кадрів;

- показники ефективності вкладень у людський капітал: приріст виручки (прибутку) в результаті виробничої підготовки і перепідготовки;

- витрати на наукові розробки:

- витрати на наукові дослідження, витрати на залучення вчених (консультації), фонд стимулювання винахідницької, інноваційної діяльності;

- витрати на охорону здоров'я.

Для оцінки людського капіталу використовуються традиційні методи оцінки інтелектуального капіталу:

- 1) витратний – метод, заснований на аналізі витрат на його створення та відтворення (оцінка витрат на основі даних бухгалтерського обліку: зарплата, навчання, медичне обслуговування, тощо);

- 2) дохідний – оцінка майбутніх доходів (ефект інвестицій) за рахунок кваліфікації як очікуване зростання обсягу виробництва;

- 3) метод порівняння – вузький характер, розраховуються втрати на заміщення робітників;

- 4) оцінка шляхом співвідношення людського капіталу і фінансового капіталу (приведена вартість майбутніх доходів (включаючи пенсію і грошові кошти);

- 5) аналітичні методи – оцінка по результатах (рентабельність, фондовіддача, зростання інтелектуальної власності);

- 6) оцінка гудвілу: різниця між ринковою вартістю і активами балансу.

Капіталізація людського капіталу визначається як процес зростання ринкової вартості людських ресурсів, збільшення віддачі від трудового потенціалу у вигляді росту продуктивності та рентабельності праці, ресурсів робочого часу, інноваційної активності персоналу тощо. Капіталізація (нагромадження) людського капіталу здійснюється в процесі накопичення працівником виробничого досвіду. Якщо цей процес відбувається безупинно, то в міру використання людського капіталу його якісна і кількісна характеристики поліпшуються і збільшуються. За рахунок накопичення людського капіталу його прибутковість збільшується до певного рівня, який обмежений верхньою межею трудової активності.

Проблеми оцінки капіталізації людського капіталу полягають у такому:

- зростання вартості (капіталізації) окремих підприємств відображає не тільки їх фінансовий стан, а й потенціал здатності людського капіталу до пошуку нових рішень;
- відмінна риса сучасної економіки – зростання активів людського капіталу на підприємствах;
- показник зростання вартості людського капіталу – перевищення ринкової вартості над балансовою, у зв'язку з чим виникає проблема оцінки цих активів, визначення капіталізації людського капіталу.

Елементи людського капіталу повинні відповідати усім вимогам, що пред'являються до оцінки активів, і тому до людського капіталу можна застосовувати традиційні методи оцінки активів. Б. Ньюмен, наприклад, стверджує, що капіталізація людського капіталу відображається в такій статті звітності як «гудвіл». Оцінка «гудвілу» обґрунтована тим, що враховується «працююча частина» людського капіталу, здатна приносити прибуток. Для покупця не важливо, яким людським капіталом абстрактно володіє фірма, що купується. Головне – як використовується цей капітал. Виходячи з того, що ринкова капіталізація ІК є важливим фактором забезпечення розвитку підприємства, необхідна оцінка капіталізації людського капіталу. До основних методів оцінки капіталізації людського капіталу належать:

- метод капіталізації ділової репутації;
- метод капіталізації усіх витрат, пов'язаних з розвитком людських ресурсів;

- метод капіталізації людських ресурсів за історичною ціною з урахуванням амортизації;
- метод оцінки активів ЛК на основі капіталізації придбання «гудвілу»;
- метод капіталізації за ціною відшкодування;
- метод капіталізації по можливій собівартості;
- компенсаційний метод капіталізації.

Розглянемо особливості кожного з вищевказаних методів.

1. Метод капіталізації витрат на розвиток людського капіталу передбачає розрахунок витрат, до яких належать витрати на:

- набір кадрів (оголошення тощо);
- конкурсний відбір (співбесіда, тестування тощо);
- наймання співробітників;
- освіти, підвищення кваліфікації;
- підтримку здоров'я найманих працівників;
- моніторинг підвищення кваліфікації.

Сума даних витрат дорівнює капіталізації людського капіталу.

2. Метод капіталізації людських ресурсів за історичною ціною з урахуванням амортизації (М. В. Глаутьер, Б. Андердоун) передбачає, що всі фактичні витрати на людський капітал, тобто первісна вартість щорічно зменшується на лінійну амортизацію.

3. Метод капіталізації за ціною відшкодування Е. Фламхольтца ґрунтується на припущенні:

- заміна кожного працівника призведе до додаткових витрат;
- нова вартість буде відображати грошову величину людського капіталу.

4. Метод капіталізації по можливій собівартості Е. Фламхольтца полягає у тому, що:

- всередині підприємства адміністрація влаштовує аукціон;
- всі співробітники «продаються» керівникам, які виступають «покупцями»;
- працівник, на якого не було «попиту», отримує ціну 0, а сумарна вартісна оцінка решти працівників становить вартість трудових ресурсів.

Компонентом людського капіталу є капітал відносин. Капітал відносин – це сукупність відносин із найближчим зовнішнім оточенням підприємства, а саме: стійкі, довірливі взаємовідносини підприємства із клієнтами; постачальниками матеріально-сировинних, ма-

теріально-технічних, фінансових, трудових та нематеріальних ресурсів; виробничими партнерами, торговими посередниками, логістичними та іншими партнерськими компаніями; суспільством та органами державної влади мезорівня. Важливою складовою капіталу відносин є бренди, імідж та репутація підприємства.

Клієнтська компонента людського капіталу як частина гудвілу підприємства може визначатися доходом, що отримується за рахунок продажу продукції постійним клієнтам. Процес оцінки клієнтської компоненти охоплює: визначення періоду прогнозування (3–5 років або інший горизонт розрахунку залежно від стабільності економіки або цілей оцінки); аналіз структури обслуговування ринку (наявність постійних і нових клієнтів), динаміки структури, обсягу угод, доходів і витрат на обслуговування різних категорій клієнтів; визначення доходів від наявності постійних клієнтів; визначення капіталізації, отриманої величини доходу (прибутку).

3.3. Гудвіл та оцінка його впливу на вартість підприємства

Гудвіл (або бедвіл) властивий кожному підприємству, він пов'язаний з його діловою репутацією. Основою формування ділової репутації є інформація, яка може бути отримана у формі зовнішньої та внутрішньої оцінки підприємства. При цьому може сформуватися нематеріальний актив підприємства – гудвіл, який здатний змінюватися залежно від наявної інформації (як позитивної так і негативної). Зовнішнім проявом ділової репутації буде суспільна оцінка не лише ділової репутації, а й підприємства взагалі. Це можна назвати «видимою частиною» ділової репутації, на основі якої контрагенти вирішують питання про вступ у економічні відносини з підприємством, а споживачі – про можливість придбання його товарів чи послуг.

В широкому розумінні гудвіл – це неідентифікований актив підприємства, який створює додатковий дохід, що є наслідком його переваг.

Сутність поняття «гудвіл» розглядається в двох аспектах:

1) економічний підхід визначає гудвіл як самостійний неідентифікований нематеріальний актив і ідентифікований нематеріальний актив та джерело надприбутку підприємства, який є більшим за середній показник прибутковості у галузі;

2) згідно з бухгалтерським підходом гудвіл – перевищення ринкової вартості підприємства над балансовою вартістю його активів.

Економічний підхід дозволяє створити передумови для відображення гудвілу як сукупності окремих ідентифікованих активів не лише під час об'єднання підприємств, а й під час його поточної діяльності. Виходячи з такого розуміння, гудвіл існує протягом всього періоду існування конкретного суб'єкта, а не лише під час його об'єднання з іншим суб'єктом. Як наслідок, в поточній діяльності суб'єкта може виникати внутрішній гудвіл – сукупність нематеріальних активів підприємства, які створюють для нього можливості одержання майбутніх вигід.

Внутрішній гудвіл формується на основі неідентифікованих активів підприємства, зокрема – це можливе джерело доходу і об'єкт ринкової угоди. Взагалі гудвілом може бути усе, що допомагає підприємству отримувати більше прибутку на одиницю активів, ніж у середньому по галузі. Нематеріальні активи (товарні знаки, бренд, технології, ноу-хау, спеціальні маркетингові розробки) істотно впливають на конкурентоспроможність і ефективність ведення бізнесу та здатні приносити додаткові прибутки. Тому гудвіл використовується як фінансовий показник для прийняття управлінських рішень. Позитивний гудвіл означає – фінансовий аналітик (ринку) вважає, що вартість фірми більше величини її власного капіталу (чистих активів), негативний (бедвіл) – вартість підприємства менше сукупної вартості активів і зобов'язань цього підприємства.

Бухгалтерський підхід передбачає розуміння гудвілу лише при здійсненні операцій придбання активів або корпоратизації. З цієї позиції гудвіл визначається як залишок, різниця між ринковою вартістю підприємства і сумою його матеріальних та ідентифікованих нематеріальних активів. В бухгалтерському обліку гудвіл визначається як різниця між вартістю придбання підприємства як цілісного майнового комплексу та справедливою вартістю його чистих активів на дату здійснення операції. Оцінка гудвілу може здійснюватися для підприємств будь-якої організаційно-правової форми, але об'єктивний результат досягається у випадку акціонерного товариства. При цьому гудвіл дорівнює різниці між ринковою капіталізацією компанії і вартістю її чистих активів в ринкових цінах. Усі позитивні або негативні фактори впливу пов'язані з іміджем фірми – фірмове найменування, географічне положення, особливості збуту і постачання, використан-

ня ноу-хау у виробничому процесі й управлінських ноу-хау в процесі маркетингу є елементами, які формують вартість гудвілу.

Таким чином, основні принципи відмінності між економічним і бухгалтерським підходами до трактування гудвілу полягають в наступному [17]:

1) економічний підхід припускає можливість розрахунку гудвілу (або його складових) діючого підприємства, а стандарти бухгалтерського обліку визнають можливість оцінки гудвілу лише за умови придбання підприємства;

2) в економічному підході гудвіл має економічний зміст у вигляді активу, стандарти ж бухгалтерського обліку розглядають гудвіл як умовну величину, що розраховується за певними правилами;

3) бухгалтерський гудвіл порівняно з економічним не скорочується, оскільки ці активи не визнаються стандартами звітності.

Основні характеристики гудвілу полягають у такому:

- є конкурентною перевагою підприємства, що дозволяє отримувати більш високий прибуток, в порівнянні зі середньогалузевими показниками;

- нематеріальний неідентифікований актив;

- відображається в фінансовій звітності тільки у разі придбання підприємства;

- є невідділним від компанії активом.

Виокремлення факторів гудвілу дає змогу з'ясувати його сутність і природу. Саме такі очевидні фактори формують додатковий щодо ідентифікованих активів потенціал підприємства.

Місце гудвілу в складі нематеріальних активів наведено на рис. 3.12.

За походженням гудвіл класифікується на внутрішній гудвіл і внаслідок придбання та об'єднання, поглинання бізнесу (M&A). Визнання гудвілу у випадку об'єднання або купівлі-продажу підприємств зумовлене наближенням вітчизняних бухгалтерських положень до стандартів міжнародної фінансової звітності, згідно з якими ділова репутація (гудвіл) визнається нематеріальним активом тільки у випадку об'єднання або купівлі-продажу підприємств. В американській теорії гудвіл – це капітал придбань, коли ціна, виплачена за компанію, перевищує ринкову цінність матеріальних активів.

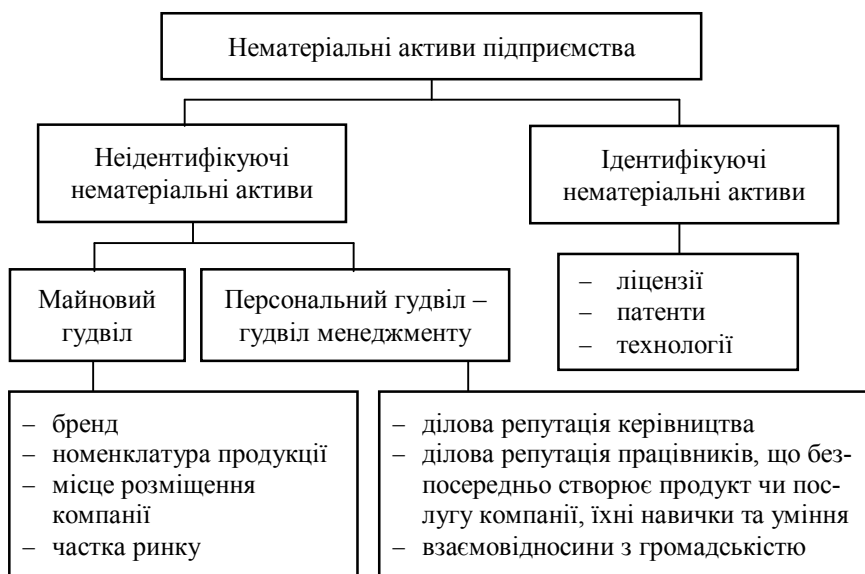

Рис. 3.12. Місце гудвілу в складі нематеріальних активів

Чинниками, що зумовлюють гудвіл є:

- ділова репутація підприємства – об'єкта придбання;
- бренд, торгові марки, патенти придбаного підприємства;
- клієнтська база та лояльність клієнтів до бренду чи підприємства;
- розроблене програмне забезпечення, інші технічні та технологічні розробки;
- культура управління, бізнес-модель та ефективно налагоджені бізнес-процеси, кваліфікація персоналу.

Виходячи з приналежності, гудвіл розрізняють як властивий майну і персональний. Гудвіл, властивий майну, – це гудвіл, який не змінюється при зміні її керівників і співробітників, адміністративних менеджерів. Прикладом є бренд підприємства.

Персональний гудвіл купується підприємством завдяки репутації та професіоналізму її менеджерів і зникає в разі їх звільнення.

За складом гудвіл можна класифікувати таким чином:

- гудвіл, що виникає внаслідок недооцінки активів придбаного підприємства;

- гудвіл, що впливає з ефективності придбаного підприємства як окремо діючого бізнесу (going-concern);
- гудвіл як вартісний вимірник синергетичного ефекту в результаті об'єднання бізнесу (synergy);
- гудвіл, що виникає внаслідок завищеної оцінки при визнанні окремих об'єктів чи переплаті за придбане підприємство.

За суб'єктом-носієм розрізняють: інституційний гудвіл і гудвіл, пов'язаний з професійною практикою його носія.

За природою виникнення гудвіл поділяється на прихований і набутий. Прихований гудвіл підприємства впливає на його діяльність, але не відображається у фінансовій звітності до моменту придбання підприємства. Набутий гудвіл є відображенням на балансі активу, що виникає після покупки компанією окремого підприємства.

Економічний гудвіл класифікується відповідно до джерела його виникнення на галузевий і гудвіл успадкування. Галузевий гудвіл відображає фактори, характерні для даної галузі (наявність інфраструктури, ресурсної бази та ін.). Гудвіл успадкування заснований на репутації, яку підприємства отримують від результатів своїх колишніх досягнень при організації ланцюжка створення цінностей (виробництво, збут, постачання та ін.).

Гудвіл має суттєвий вплив на діяльність підприємств. У більшості західних компаній гудвіл є значущим важелем створення нової вартості. Позитивний гудвіл надає такі переваги:

- підсилює конкурентоспроможність;
- забезпечує інвестиційну привабливість;
- призводить до зростання вартості підприємств та підвищення добробуту акціонерів (власників);
- сприяє довгостроковому розвитку компанії;
- забезпечує привабливість компанії при наборі персоналу;
- підвищує обсяги збуту продукції;
- сприяє лояльності покупців при виборі товарів підприємства;
- збільшує рентабельність і прибутковість підприємства [3].

Вплив гудвілу на діяльність підприємства проявляється наступним чином:

1. Взаємовідносини зі стейкхолдерами. Стейкхолдери зацікавлені в позитивному гудвілі підприємства, з яким їх пов'язують ділові відносини. Співробітники та менеджмент стають більш мотивовани-

ми і задоволеними роботою на підприємстві, що має добру ділову репутацію. Позитивна ділова репутація забезпечує довіру і співпрацю партнерів. Інвестори готові вкладати фінансові кошти в таке підприємство, що забезпечить додатковий інвестиційний дохід у порівнянні з середньогалузевим.

2. Обґрунтування напрямів розвитку підприємств. З точки зору бухгалтерського обліку, позитивний гудвіл збільшує активи компанії, яка виникає після угоди злиття-поглинання.

Гудвіл постійно оцінюється ринком, що визначає положення підприємства в галузі або на ринках, впливає на котирування її фінансових інструментів.

Основними цілями оцінки вартості гудвілу є:

- злиття або поглинання. Гудвіл займає значну частину вартості бізнесу, так, підприємства коштують в декілька раз дорожче сукупної вартості їх майна;

- інвестиційна привабливість. Оцінка гудвілу – це один із методів відображення цінності компанії і, як наслідок, залучення інвесторів;

- управління діловою репутацією. Оцінка гудвілу здійснюється з метою проведення якісного аналізу формування іміджу і репутації підприємства у відповідності з довгостроковими цілями;

- ефективність використання репутації. Оцінка гудвілу необхідна для здійснення аналізу ефективності його використання і впливу на рівень доходності;

- оцінка поточного стану ділової репутації сприяє прийняттю раціональних управлінських рішень. Необхідним є визначення ключових стейкхолдерів, які здійснюють вплив на результативність діяльності підприємства;

- визначення доходності гудвілу з позиції надлишкового прибутку у порівнянні, якщо б підприємство не мало позитивного гудвілу.

Майбутні економічні вигоди, пов'язані з нематеріальними активами, як правило, неможливо визначити з достатнім ступенем достовірності. Виникає суттєва проблема, пов'язана з неможливістю прямої оцінки цих елементів, тому існує безліч підходів до оцінки гудвілу, які умовно поділяються на два типи: якісні та кількісні. Першу групу утворюють якісні методи, до яких відносять рейтинговий метод, метод соціологічних опитувань, рекомендаційний, експертний та статистичний методи. В основу кількісних методів покладено вартісну оцінку гудвілу.

Існують різні підходи і методи оцінювання гудвілу (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Підходи і методи оцінювання гудвілу

Назва підходу оцінювання гудвілу	Сутність підходу оцінювання гудвілу	Методи оцінювання гудвілу в межах вказаного підходу
Залишковий (бухгалтерський) підхід	Полягає в оцінюванні гудвілу як різниці між вартістю бізнесу та вартістю ідентифікованих активів	Розрахунок величини гудвілу як різниці між сумою сплачених грошових коштів, переданих активів чи іншої компенсації та справедливою (балансовою) вартістю ідентифікованих активів
«Надлишковий» підхід	Базується на припущенні, що гудвіл генерує «надлишкові» (додаткові) економічні вигоди для підприємства	Оцінювання гудвілу через вимірювання обсягу генерованих ним «надлишкових» прибутків, доходів, грошових потоків
Вартісний підхід	Базується на порівнянні ринкової та балансової чи відновної вартості підприємства	Визначення вартості гудвілу як різниці між ринковою капіталізацією підприємства та балансовою, справедливою або відновлювальною вартістю його активів
Емпіричний підхід	Полягає в оцінюванні гудвілу шляхом розрахунку спеціальних коефіцієнтів, мультиплікаторів тощо	Визначення величини гудвілу шляхом розрахунку коефіцієнта ділової активності, мультиплікаторів прибутку тощо
Евристичний підхід	Базується на застосуванні евристичних методів	Експертне опитування та інші евристичні методи

Кількісними методами оцінки гудвілу є: балансові методи, методи ділової активності і надлишкових прибутків, методи роялті та залишкової вартості.

1. Балансові методи:

а) бухгалтерський метод – використовуються при придбанні підприємства, балансова вартість якого нижча, ніж вартість покупки. Різниця і відноситься підприємством-покупцем на гудвіл;

б) порівняльний метод – оцінка іміджу компанії у порівнянні з іміджем іншої компанії – здійснюється експертним методом шляхом анкетування, розрахунку вагових коефіцієнтів і ранжування;

в) витратний метод – базується на визначенні витрат на підготовку і використання ділової репутації;

г) метод надходжень – використовується для визначення вартості бренду, виділення доходу, отриманого за рахунок використання матеріальних активів і доходу від нематеріальних активів.

2. Методи ділової активності і надлишкових прибутків:

а) метод ділової активності – визначення гудвілу як різниці між чистим операційним прибутком та обсягом реалізованої продукції, помноженому на коефіцієнт рентабельності. Метод підходить для визначення поточної оцінки репутації підприємства. При розрахунках не враховується специфіка продукції;

б) метод додаткових прибутків – базується на положенні, що вартість товару з відомим брендом вище, ніж товару аналогічної якості при відсутності даної переваги. Різниця в ціні помножується на прогнозовані обсяги продажів товарів, що мають бренд за період життєвого циклу товару. В результаті отримуємо вартість бренду, одного зі складових гудвілу. При використанні даного методу оцінки, складністю виступає пошук аналогічного товару, що не має бренду.

в) метод надлишкових прибутків – заснований на порівнянні прибутковості даного підприємства і схожих підприємств галузі (або нормативними значеннями), а також виявленні різниці між ними, що не пояснюється впливом матеріальних активів [28]. Проте, встановити для економічної вигоди (прибутку, доходу тощо) суб'єктів ринкової економіки об'єктивні нормативи неможливо.

В методології бухгалтерського обліку також немає єдиного принципу формалізації об'єкта гудвілу, а тому використовують три основні підходи до організації його обліку:

1) списання гудвілу відразу після придбання підприємства (бізнесу);

2) капіталізації як нематеріального чи іншого особливого активу з подальшою амортизацією;

3) капіталізації як нематеріального чи іншого особливого активу без подальшої амортизації, проте з періодичною перевіркою зменшення його корисності [2].

Вплив гудвілу на вартість підприємства обумовлює необхідність його оцінки, яка ускладнюється практичною неможливістю ідентифікації всіх нематеріальних активів, які складають вартість гудвілу. Саме з цієї причини як у міжнародних, так і у вітчизняних нормативно-правових документах зазначається, що гудвіл можливо оцінити тільки під час купівлі-продажу або об'єднання підприємств [17, с. 181].

У методиках, що закріплені в нормативно-правових документах, пропонується застосування різних вартостей підприємства. Відповідно до міжнародних і українських бухгалтерських стандартів при розрахунку гудвілу використовується ринкова вартість активів і зобов'язань. Однак, не для всіх вітчизняних підприємств є можливим визначення ринкової вартості, оскільки не всі підприємства працюють на фондовому ринку, тому гудвіл не завжди відображається в звітності.

Методика оцінювання й обліку гудвілу при його визнанні залежить від способу обліку операцій з об'єднання бізнесу. Методологія бухгалтерського обліку передбачає два основних способи обліку операцій з об'єднання (злиття, приєднання) бізнесу – метод злиття часток (pooling of interest) та метод придбання (acquisition method).

Відповідно до методу придбання вартість гудвілу на дату придбання бізнесу визначають як різницю між сумою справедливої вартості переданої компенсації і вартості неконтрольованої частки та вартістю придбаних ідентифікованих активів за вирахуванням прийнятих зобов'язань [22].

У табл. 3.6 відображено методики розрахунку гудвілу відповідно до міжнародних, українських і американських бухгалтерських стандартів.

При цьому для окремих елементів гудвілу використовуються різні методи оцінювання. Наприклад, маркетингові чи технологічні компоненти гудвілу можна оцінити за допомогою доходного підходу, за якого функцію доходного індикатора можуть виконувати альтернативні платежі роялті чи франчайзі тощо. При цьому, сума вартостей визнаних нематеріальних активів не повинна перевищувати величину гудвілу.

Таблиця 3.6

**Методики розрахунку гудвілу відповідно до міжнародних,
українських і американських бухгалтерських стандартів**

Нормативний документ	Формула розрахунку гудвілу
МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»	$GW = B_{nn} - CB_{A3}$, де B_{nn} – вартість придбання підприємства; CB_{A3} – справедлива вартість активів і зобов'язань
П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» (Україна)	$GW = B_{nn} - CB_{A3}$, де B_{nn} – вартість придбання підприємства; CB_{A3} – справедлива вартість активів і зобов'язань
USGAAP, SFAS 142 «Гудвіл та інші невідчутні активи» (США)	$GW = B_{nn} - (IA - Z)$, де B_{nn} – вартість придбання підприємства; IA – вартість ідентифікованих активів підприємства; Z – зобов'язання підприємства

На практиці для розрахунку величини гудвілу та аналізу його впливу на фінансовий результат використовуються методи надлишкового прибутку, надлишкових ресурсів та залишкової вартості.

1. Метод надлишкового прибутку з урахуванням середньогалузевої суми прибутку. Гудвіл за цим методом розраховується за формулою:

$$GW = \frac{П - RA_{\text{ср}} \times A}{K_k} \times 100\%, \quad (3.20)$$

де GW – гудвіл; $П$ – чистий операційний прибуток; $RA_{\text{ср}}$ – середньогалузевий коефіцієнт рентабельності активів; A – величина активів підприємства; K_k – ставка капіталізації.

Ставка капіталізації розраховується за формулою:

$$P_k = \frac{\text{Прибуток}}{HA} \times 100\%, \quad (3.21)$$

де HA – нематеріальні активи.

2. Методи оцінки гудвілу, що ґрунтуються на визначенні надлишкових ресурсів:

$$GW = \left(\frac{ЧП}{РА} - А \right) \times W, \quad (3.22)$$

де GW – гудвіл; $ЧП$ – чистий прибуток; $РА$ – рентабельність активів; $А$ – вартість активів; W – частка власних коштів у структурі пасивів підприємства [15].

$$GW = \frac{ЧД - МА \times K_K}{K_{HMA}}, \quad (3.23)$$

де GW – гудвіл; $ЧД$ – чистий дохід; $МА$ – вартість чистих матеріальних активів; K_K – коефіцієнт капіталізації чистого доходу від основної діяльності; K_{HMA} – коефіцієнт капіталізації нематеріальних активів [27].

3. Методи роялті та залишкової вартості:

а) метод «звільнення від роялті» – застосовується при передачі права користування фірмовим найменуванням, логотипом, маркою іншої компанії, що передбачає виплати роялті. Потім визначається річний рівень продажів і тривалість життєвого циклу фірмової марки. Сума добутків річних продажів на роялті, дисконтована на поточну дату, являє собою вартість бренду.

Метод «звільнення від роялті» припускає, що НМА не належить істинному власнику, а наданий йому на ліцензійній основі за певні проценти від виручки – роялті. Патент насправді є власністю його справжнього власника, тому йому не потрібно платити роялті. Частину виручки підприємство мало було б виплачувати у вигляді винагороди (роялті) власникам цієї інтелектуальної власності. Насправді ж цю частину підприємство залишає собі, яку і вважають додатковим прибутком, який створюється даним нематеріальним активом.

Вартість грошових потоків, сформованих на підставі цього прибутку, приймається за ринкову вартість оцінюваного активу.

Модель розрахунку вартості інтелектуальної власності (ІВ) на основі методу звільнення від роялті для випадку, коли періоди платежів збігаються з календарним роком використання ІВ:

$$C_{iv} = \sum_{i=1}^n \frac{(B_i R_i - 3_i) * (1 - НП_i)}{(1 + d)^i}, \quad (3.24)$$

де C_{iv} – вартість інтелектуальної власності; B_i – обсяг продукції, виробленої з використанням ОІВ в i -му році; R_i – ставка роялті в i -му році;

Z_i – витрати по забезпеченню дієвості правової охорони ІВ за i -й рік; H_{pi} – ставка податку на прибуток в i -му році; d – % ставка, за допомогою якої майбутні ГП приводяться до поточної вартості; p – ефективний термін використання ІВ дії прав.

Величина роялті є прямо пропорційною ставці роялті. Методами визначення ставки роялті є:

- на основі цін ліцензій через роялті, встановлених в раніше укладених ліцензійних договорах на право використання ІВ (НМА);
- на основі ринкових даних за угодами, укладеними з НМА, аналогічних об'єкту оцінки;
- на базі додаткового прибутку, що генерується НМА і частки правовласника в додатковому прибутку від НМА;
- на базі рентабельності (Pe) ліцензійної продукції:

$$R = D \frac{PE}{1+PE}, \quad \text{де} \quad Pe = \frac{\Pi}{Ц} = \frac{Ц-C}{Ц} \quad (3.25)$$

- на базі стандартної ставки роялті:

$$R = R_{cmx} \prod_{n=1}^N K_n \quad (3.26)$$

б) оцінка залишкової вартості – це перевищення вартості бізнесу над вартістю його чистих матеріальних і нематеріальних активів.

Оцінка гудвілу пов'язана з ідентифікованими активами, зокрема з товарним знаком або брендом. В загальному вигляді вартість гудвілу можна розрахувати:

$$B_{HMA} = B_{инма} + B_{ннма}, \quad (3.27)$$

де $B_{инма}$ – вартість ідентифікованих НМА; $B_{ннма}$ – вартість неідентифікованих НМА.

$$B_{ннма} = B_{гудвіл} \quad (3.28)$$

$$B_{\Gamma} = B_{\Pi} - [B_{ма} + B_{фа} + B_{инма}] \quad (3.29)$$

$$B_{\Gamma} = \sum B_{ннма}, \quad (3.30)$$

де B_{Π} – вартість підприємства; $B_{ма}$ – вартість матеріальних активів; $B_{фа}$ – вартість фінансових активів; $B_{нма}$ – вартість нематеріальних активів.

Бренд – це нематеріальний актив підприємства, який генерує додаткові фінансові потоки та сприяє збільшенню прибутків завдяки силі впливу на ринок і можливості встановлення більш високих (преміальних) цін на продукцію, тобто бренд спроможний створювати додаткову вартість.

Основні підходи і методи оцінки ціни бренду як самостійного нематеріального активу регламентує міжнародний стандарт ISO 10668 «Brand valuation. Requirements for monetary brand valuation». Основні цілі оцінки вартості бренду згідно зі стандартом ISO 10668:

1. Продаж та купівля бізнесу.
2. Злиття і поглинання.
3. Ліцензування і франчайзинг.
4. Обґрунтування кредитоспроможності.
5. Вихід на ринок IPO.
6. Переговори з потенційними інвесторами.
7. Обґрунтування збитку від контракту.
8. Складання фінансових звітів.
9. Обґрунтування маркетингового бюджету.
10. Податкове планування.

Відповідно ISO 10668 використовують 3 альтернативних підходи до оцінки бренда: дохідний, ринковий, витратний.

Вартість бренду – це чиста приведена вартість (Net Present Value – NPV) майбутніх грошових потоків, що генеруються даним брендом компанії, своєрідний надлишок над цінністю, яку мають для споживачів немарочні товари (П. Дойль). Вартість бренду розраховується за формулою:

$$\sum_{i=t}^T \frac{CF_i^B}{(1+WACC)^i}, \quad (3.31)$$

де CF_i^B – грошові потоки, які генеруються брендом; WACC – середньозважені витрати на капітал.

Приклад премії за бренд наведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Приклад премії за бренд

Найбільш улюблені бренди	Премія, яку споживачі готові платити за марку по відношенню до ціни конкуруючих брендів (%)
Tide	100
Lancome	100
Volvo	40
Heinz	100
Heineken	30
American Express	50
Hertz	30
Pampers	50
Honda	20

Розглянемо приклади оцінки гудвілу за різними методами.

Приклад 1.

Дані про величину гудвілу ПАТ «Промінь», які містяться у річній фінансовій звітності підприємства:

Динаміка величини гудвілу та нематеріальних активів ПАТ «Промінь»

Рік	ПАТ «Промінь»					
	Прибуток, тис. грн	Активи, тис. грн	НА, тис. грн	Рентабельність чистих активів, %	Ставка капіталізації, %	Гудвіл, тис. грн
2014	-32452	439075	1887	-7,391	17,20	-5384,76
2015	-20176	502080	2348	-4,018	8,59	-10352,91
2016	12906	479892	1588	2,689	8,13	-6501,52
2017	219373	696307	2065	31,505	106,23	1167,04
2018	297502	897226	1554	33,158	191,44	911,93

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності

Наведені дані свідчать, що гудвіл та нематеріальні активи на підприємстві ПАТ «Промінь» становлять незначну частку у загальному складі активів

За період 2014–2016 рр. досліджуване підприємство «Промінь» має негативний гудвіл, що свідчить про його сумнівну ділову репутацію у ці роки. З 2017 року величина гудвілу позитивна.

Приклад 2.

Визначення вартості гудвілу методом надлишкового прибутку.

Для визначення вартості гудвілу потрібно виділення його частки серед інших НМА підприємства. Методика розрахунку гудвілу наступна:

1. Визначення ринкової вартості активів.
2. Оцінка нормалізованого чистого прибутку підприємства.
3. Визначення середньогалузевої прибутковості на активи або власний капітал.
4. Розрахунок очікуваного прибутку (п.1*п.3).
5. Визначення надлишкового прибутку (п.2–п.4).
6. Розрахунок вартості гудвілу (п.5/Капіталізації).

Найменування	Вартість, тис. грн
Ринкова вартість активів підприємства	40000
Нормалізований чистий прибуток	16000
Очікуваний прибуток	$40000 * 0,15 = 6000$
Надлишковий прибуток	$16000 - 6000 = 10000$
Вартість гудвілу	$10000 / 0,20 = 5000$
Ринкова вартість надлишкового прибутку і ринкової вартості активів	45000

Приклад 3.

Керівництво ПрАТ «Столиця» вирішило оцінити гудвіл компанії методом надлишкових прибутків. Чисті активи компанії склали 400 000 доларів, а річний чистий прибуток 80 000 доларів. В результаті проведеного аналізу діяльності підприємств аналогів було визначено, що рентабельність їх активів складає в середньому 15%. Визначити гудвіл компанії.

Розв'язання:

1) Розрахуємо рентабельність чистих активів ПрАТ «Столиця» за формулою:

$$P_{\text{ча}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ЧА}} * 100\%,$$

де ЧП – чистий прибуток; ЧА – чисті активи підприємства.

$$P_{\text{ча}} = 80000 / 400000 * 100\% = 20\%.$$

2) Отримане значення показника чистої рентабельності активів ПрАТ «Столиця» показує, що прибуток даної організації на 5% більше середнього значення по аналогічним підприємствам. Згідно з методом оцінки з позиції надлишкового прибутку така розбіжність виникла через те, що не була врахована частина активів ПрАТ «Столиця», а саме – гудвіл.

3) Відповідно, для того, щоб отримати прибуток в розмірі 80 000 доларів США при рентабельності 15% підприємству необхідно мати активи на суму 533 тисячі доларів ($80\,000/0,15$). Таким чином, вартість гудвілу підприємства становить:

$$533\,000 - 400\,000 = 133\,000 \text{ дол. США.}$$

Приклад 4.

Підприємство є брендовою торговою організацією і продає товари як в своїй спеціалізованій мережі, так і в магазинах, не пов'язаних з торговою сіткою. Виробничі потужності (в даному випадку торгівлі площи) становить 79% під брендовий продаж, а решта продаж здійснюється на 21% торгових площ. Обсяг виручки під торговою маркою складають 83,6 млн грн, обсяг виручки за іншими продажами становлять 19,7 млн грн, середньорічні витрати організації по захисту прав та підтримання своєї торгової марки становлять 1,1 млн грн, середньогалузева норма рентабельності продажу виходячи із звітів відкритих компаній становить 0,17, мінімальна норма дохідності на власний капітал оцінюється на рівні 0,18 (ставка дисконтування).

Розрахунок вартості проведемо за допомогою методу приросту грошового потоку за формулою:

$$\Delta \Pi = \Pi_{\text{тм}} \times K_{\text{тм}} - \Pi_{\text{нтм}} \times K_{\text{нтм}} - B,$$

де $\Pi_{\text{тм}}$ – грошовий потік, який генерується продажем товарів під цією торговою маркою; $\Pi_{\text{нтм}}$ – грошовий потік, який генерується продажем товарів через інші магазини; $K_{\text{тм}}$ – коефіцієнт площ під торговою маркою; $K_{\text{нтм}}$ – коефіцієнт площ під неторговою маркою; B – витрати на підтримання торгової марки та її захист.

Підставивши відповідні значення в формулу, отримаємо приріст грошового потоку :

$$83,6 / 0,79 - 19,7 / 0,21 - 1,1 = 10,9 \text{ млн грн.}$$

Середньорічний додатковий чистий прибуток від використання торгової марки становитиме: $0,17 \times 10,9 = 1,853$ млн грн.

На основі розрахунку капіталізація додаткового прибутку із застосуванням в якості коефіцієнта капіталізації рекомендованої ставки дисконтування 0,18 оцінимо вартість торгової марки:

$$1,853 / (1+0,18) = 1,57 \text{ млн грн.}$$

Торгова марка не є сталою величиною і даний розрахунок проводиться з огляду на поточну теперішню вартість поточного року.

Приклад 5.

Визначення вартості гудвілу методом «звільнення від роялті».

Планується випуск продукції з використанням винаходу що охороняється патентом України. Ставка дисконтування $i=20\%$, витрати з підтримання патенту несе ліцензіат.

Визначимо вартість патенту методом звільнення від роялті:

Показник	Роки				
	1	2	3	4	5
Виручка, тис. грн	262 500	265 600	274 400	348 300	325 000
Роялті, %	5	5	5	4	4
Дохід від роялті, тис. грн	13 125	13 280	13 720	13 932	13 000
Витрати на підтримку патенту, тис. грн	2,7	2,7	2,7	2,3	2,3
Прибуток до оподаткування від патенту, тис. грн	13 122,3	13 277,3	13 717,3	13 929,7	12 997,7
Податок на прибуток (18%), тис. грн	2362,01	2389,91	2469,11	2507,34	2339,58
Чистий прибуток від патенту, тис. грн	10 760,29	10887,39	11 248,19	11422,35	10658,11
Чинник поточної вартості ($1/(1+i)^n$)	0,833333	0,694444	0,578704	0,482253	0,401878
Поточна вартість доходів, тис. грн ($7*8$)	8966,90	7560,68	6509,37	5508,46	4283,26
Загальна вартість прав на використання винаходу, що охороняється патентом, тис. грн	32 828,68				

ГЛОСАРІЙ

Бренд – це нематеріальний актив підприємства, який генерує додаткові фінансові потоки та сприяє збільшенню прибутків завдяки силі впливу на ринок і можливості встановлення більш високих (преміальних) цін на продукцію.

Витратний підхід – підхід, який охоплює сукупність методів, заснованих на визначенні витрат, необхідних або для відновлення, або заміщення об'єкта оцінки (метод накопичених чистих активів і метод ліквідаційної вартості).

Гудвіл – це неідентифікований актив підприємства, який створює додатковий дохід, що є наслідком його переваг.

Дохідний підхід – підхід, який поєднує сукупність економіко-математичних методів оцінки вартості, заснованих на визначенні очікуваних доходів від використання об'єкта оцінки в прогностному періоді (метод дисконтування грошових потоків і метод капіталізації прибутку).

Інтелектуальний капітал – це стратегічний бізнес-актив підприємства, який складається з двох основних елементів: явних і неявних знань, які можуть бути використані для отримання конкурентних переваг і створення вартості.

Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості ІК – вимірює, наскільки ефективно інтелектуальний капітал створює вартість, спираючись на співвідношення трьох головних компонентів: робочий капітал підприємства (чистий оборотний капітал + капітальні активи), людський капітал, структурний капітал.

Інтелектуальний потенціал – можливість системи інтелектуальних ресурсів формувати такі управлінські компетенції, які на основі вибраних бізнес-процесів забезпечують досягнення визначених стратегій підприємства.

Метод «звільнення від роялті» – метод оцінки інтелектуального капіталу, який базується на припущенні, що НМА, не належить істинному власнику, а наданий йому на ліцензійній основі за певні проценти від виручки – роялті.

Методи ринкової капіталізації – базуються на припущенні, що ІК є джерелом формування доданої вартості підприємства, тобто різниця між балансовою вартістю підприємства та його ринковою вартістю – це і є вартість ІК.

Метод надлишкового прибутку – метод оцінки інтелектуального капіталу, заснований на положенні – частина прибутку компанії, що перевищує «нормальну» рентабельність матеріальних активів, отримується за рахунок НМА.

Монітор нематеріальних активів (К. Свейбі) – індикатори для вимірювання чотирьох аспектів отримання цінності від нематеріальних ресурсів шляхом: зростання, оновлення, використання / ефективності, зниження ризику / стабільності.

Навігатор «Скандія» – модель оцінки інтелектуального капіталу на основі аналізу 164 параметрів, які охоплюють 5 компонентів: 1) фінанси; 2) клієнти; 3) процеси; 4) відновлення й розвиток; 5) люди. Модель пов'язує використання різних аспектів діяльності компанії з її стратегічним розвитком і в основі розвитку покладено інтелектуальні ресурси підприємства.

Неявні знання – інтелектуальний ресурс підприємства, який важко реалізувати в чистому вигляді, без відповідного матеріального втілення (документація, ліцензії).

Нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований.

Порівняльний підхід – підхід, який ґрунтується на принципі визначення ефективності альтернативних інвестицій та передбачає використання даних щодо реально сформованих ринком цін, які інтегрально враховують всі фактори, що впливають на величину вартості власного капіталу оцінюваного підприємства.

Явні знання – інтелектуальний фонд підприємства, які можуть бути продані у вигляді, наприклад, патенту.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «інтелектуальний капітал».
2. За якими ознаками класифікуються знання? Наведіть приклади явного та неявного знання.
3. Які основні функції виконує інтелектуальний капітал?
4. Порівняйте категорії «інтелектуальний капітал» та «інтелектуальний потенціал».
5. Назвіть основні складові інтелектуального капіталу підприємства.
6. Визначте особливості інтелектуального капіталу для оцінювання його вартості.
7. Охарактеризуйте підходи до визначення категорії «людський капітал». Як вона співвідноситься з категорією «інтелектуальний капітал»?
8. З яких компонентів складається людський капітал компанії?
9. Які існують підходи до оцінки інтелектуального капіталу підприємства?
10. Чим відрізняються знання від інших нематеріальних активів підприємства?

11. Що таке нематеріальні активи? Яке їх значення для сучасної системи господарювання та підвищення ефективності діяльності підприємства?
12. Розкрийте сутність організаційного капіталу.
13. Розкрийте сутність капіталу відносин. Проаналізуйте його склад.
14. Визначте склад індикаторів, з допомогою яких можна оцінити елементи інтелектуального капіталу.
15. Для чого потрібно управляти НМА?
16. Які етапи включає базова модель НМА?
17. Визначте переваги управління нематеріальними активами.
18. Яке значення людського капіталу у складі інтелектуального капіталу підприємства?
19. Які завдання та проблеми стоять перед організацією у процесі управління інтелектуальними активами?
20. Які методи оцінки інтелектуального капіталу організації ви знаєте?
21. Визначте особливості дохідного, порівняльного та витратного підходів до оцінки інтелектуального капіталу.
22. Що таке гудвіл? Як оцінити вартість гудвілу методом надлишкового прибутку та методом «звільнення від роялті»?
23. Що таке бренд? Охарактеризуйте складові бренду: активи, силу та вартість.
24. З'ясуйте особливості дохідного, ринкового та витратного підходів до оцінки людського капіталу.
25. Які елементи включає цикл управління персоналом компанії?
26. Що повинна включати система мотивації персоналу?
27. Які показники використовують для оцінки вигоди від використання інтелектуального капіталу?
28. Які методи оцінки капіталізації людського капіталу Ви знаєте?

Тести для контролю знань студентів

1. Знання – це:

- а) зафіксовані певним чином відображення реальної дійсності, об'єктів або явищ, що реально існують;
- б) продукт свідомої або несвідомої переробки інформації, що дозволяє цілеспрямовано отримувати бажані результати;
- в) вільне поєднання досвіду та інформації, що становить загал достовірної інформації про реальність та професіоналізм їх використання;
- г) сукупність даних, що належать до ситуації;
- д) уся наявна інформація.

-
-
- 4. Хто з відомих економістів XX століття вперше використовував поняття «інтелектуальний капітал»:**
- а) Т. Стюарт;
 - б) Л. Едвінссон;
 - в) Дж. К. Гелбрейт;
 - г) К.-Е. Свейбі.
- 5. Хто вважав, що інтелектуальний капітал – це сума всіх знань працівників підприємства і дає йому конкурентну перевагу на ринку:**
- а) Т. Стюарт;
 - б) Р. Каплан;
 - в) Е. Брукінг;
 - г) К. Мервин.
- 6. Інтелектуальний капітал виконує такі основні функції:**
- а) економічну, правову та творчу;
 - б) соціальну та економічну;
 - в) правову, економічну та соціальну;
 - г) соціальну та правову.
- 7. Сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам компанії – це:**
- а) людський капітал;
 - б) клієнтський капітал;
 - в) робоча сила;
 - г) інтелектуальний капітал;
 - д) інноваційний капітал.
- 8. Ресурси, втілені в конкретних людях, що працюють в організації або пов'язані з нею таким чином, що організація отримує можливість використовувати ці ресурси – це:**
- а) інтелектуальні ресурси;
 - б) людські ресурси;
 - в) організаційні ресурси;
 - г) ресурси відношень.
- 9. Що не належить до інтелектуального капіталу:**
- а) людські активи (знання, досвід, майстерність, творчість);
 - б) інтелектуальні активи (інформація, стратегії, програми, публікації);
 - в) інтелектуальна власність (патенти, торговельні марки, видавничі права);
 - г) структурні активи (корпоративна культура, організаційні моделі, процеси і процедури виробництва і маркетингу);
 - д) оборотні активи (сировина, матеріали, напівфабрикати).

10. Що входить до складу інтелектуального капіталу підприємства:

- а) ринкові активи, інтелектуальна власність, фінансові активи;
- б) ринкові активи, інтелектуальна власність, культура організації;
- в) людський капітал, інтелектуальна власність, технології і фінанси;
- г) людський капітал, організаційний капітал, клієнтський капітал;
- д) сукупність знань, навичок, умінь людини.

11. Накопичені й використовуються компанією стійкі відносини з партнерами, клієнтами – це:

- а) людський капітал;
- б) капітал відносин;
- в) мережевий капітал;
- г) адміністративні ресурси;
- д) інфраструктурні ресурси.

12. До складу якого капіталу можуть бути включені ділова репутація (гудвіл), взаємовідносини з постачальниками та споживачами, канали розподілу тощо:

- а) людський капітал;
- б) структурний капітал;
- в) організаційний капітал; г) капітал відносин.

13. До організаційного капіталу підприємства належить:

- а) ділова репутація;
- б) товарний знак;
- в) бренд;
- г) зв'язки із споживачами;
- д) корпоративна культура.

14. Яка із структурних складових інтелектуального капіталу накопичує знання для діяльності, що представляє цінність для споживача і прискорює рух інформації всередині компанії:

- а) людський капітал;
- б) організаційний капітал;
- в) клієнтський капітал;
- г) інноваційний капітал.

15. Що є головною ознакою підприємства, яке володіє інтелектуальним капіталом:

- а) ринкова капіталізація компанії перевищує бухгалтерську вартість основних фондів, матеріальних і фінансових коштів;
- б) в компанії приділяється багато уваги розвитку НДДКР;
- в) всі процеси в компанії інформатизовані, сформована солідна база даних про споживачів;

г) вартість нематеріальних активів включають в бюджет витрат підприємства і це, відповідно, збільшує загальну вартість капіталу підприємства.

16. Який вид нематеріальних активів створюють інформаційно-комунікаційні технології, фінансова структура, бази даних, методи оцінки ризиків, корпоративна культура:

- а) ринкові активи;
- б) інфраструктурні активи;
- в) людські активи;
- г) інтелектуальна власність.

17. Мотиви праці у людини формуються, якщо:

- а) у розпорядженні підприємства є необхідні блага, відповідно соціально обумовленим потребам людини;
- б) для отримання благ необхідні трудові зусилля працівника;
- в) трудова діяльність дозволяє працівнику одержати блага з меншими матеріальними і моральними затратами, ніж інші види діяльності;
- г) всі відповіді вірні.

18. Визначенням різниці між ринковою та обліковою вартістю компанії (різниця складатиметься з нематеріальних активів, до яких належить також інтелектуальний капітал) є:

- а) аналітичним методом вимірювання інтелектуального капіталу;
- б) синтетичним методом вимірювання інтелектуального капіталу;
- в) комбінованим методом вимірювання інтелектуального капіталу;
- г) вартісним методом вимірювання інтелектуального капіталу.

19. Для оцінки вартості об'єктів інтелектуального капіталу існують такі основні підходи:

- а) ринковий підхід, дохідний підхід, витратний підхід;
- б) дохідний підхід, витратний підхід, корпоративний підхід;
- в) ринковий підхід, корпоративний підхід;
- г) дохідний підхід, витратний підхід.

20. Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості (VAIC) дозволяє компанії визначити внесок у додану вартість матеріальних і нематеріальних активів та має вигляд:

- а) $VAIC = CEE$ (додана вартість фізичного капіталу) + HCE (додана вартість людського капіталу) + SCE (додана вартість структурного капіталу);
- б) $VAIC = CEE$ (додана вартість фізичного капіталу) + HCE (додана вартість людського капіталу) – SCE (додана вартість структурного капіталу);
- в) $VAIC = CEE$ (додана вартість фізичного капіталу) + HCE (додана вартість людського капіталу) / SCE (додана вартість структурного капіталу);

г) $VAIC = CEE$ (додана вартість фізичного капіталу) + HCE (додана вартість людського капіталу) $\times SCE$ (додана вартість структурного капіталу).

21. Найефективнішим методом при оцінці торговельної марки та патентів є:

- а) ринковий підхід;
- б) дохідний підхід;
- в) витратний підхід;
- г) корпоративний підхід.

22. Метою формування портфеля нематеріальних активів є:

- а) прийняття управлінських рішень щодо нововведень;
- б) сприяння інтелектуальному розвитку персоналу;
- в) збільшення інноваційного потенціалу підприємства на основі сукупності НМА, що мають різну ступінь ліквідності і різну вартість;
- г) організація людських ресурсів.

23. Гудвіл – це:

- а) різниця між ринковою та балансовою вартістю компанії;
- б) право на інклюзивне використання фірмового найменування юридичної особи;
- в) емблема, символ або малюнок, зареєстровані в установленому порядку для відмінності конкретного виконавця від інших;
- г) права на використання природних ресурсів.

Література

1. Бабець І. Г. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / І. Г. Бабець, І. П. Мойсеєнко; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2015. – 158 с.
2. Бондар М. І. Визначення гудвілу при придбанні підприємства з метою його відображення в обліку / М. І. Бондар // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 24. – С. 528–537
3. Борко Ю. Л. Фінансовий механізм управління інтелектуальною власністю [Текст] : [монографія] / Ю. Л. Борко; Акад. прав. наук України, НДІ інтелект. власності. – К.: Лазурит-Поліграф, 2010. – 215 с.
4. Бояр А. О. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / А. О. Бояр; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т міжнар. відносин, Каф. міжнар. інформації. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 268 с.
5. Бутко М. П. Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору : монографія / М. П. Бутко, О. В. Попело; Черніг. нац. технол. ун-т. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2014. – 371 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
7. Гордійчук А. С. Економіка інтелектуальної власності [Текст] : навч. посіб. / А. С. Гордійчук, О. А. Стахів; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. – Рівне: НУВГП, 2012. – 330 с.
8. Дергачова В. В. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / В. В. Дергачова, С. О. Пермінова; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К., 2015. – 415 с.
9. Дороніна О. А. Капіталізація людського капіталу в системі завдань кадрової політики / О. А. Дороніна // Вісник ДонУЕП. – Донецьк, 2012. – № 2. – С. 48–51.
10. Золотухина Т. В. Показатели ЕВИТ и ЕВИТДА: особенности вычисления по данным МСФО-отчетности Корпоративная финансовая отчетность. [Електронний ресурс]. – 2015. – № 5. — Режим доступу: <https://finotchet.ru/articles/90/#>
11. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / В. А. Бабенко, А. П. Лимар; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2011. – 152 с.
12. Інтелектуальний капітал підприємства як об'єкт оцінки : монографія / К. Г. Сердюков, Н. Л. Гавкалова, М. П. Хохлов, Л. В. Єфремова, І. Л. Лебедева. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2012. – 323 с.
13. Каплан Р. С. Стратегические карты. Трансформация нематериальных активов в материальный результат : монографія / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон ; пер. с англ. М. Павлова. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 512 с.
14. Капферер Ж.-Н. Бренд навсегда: создание, развитие, поддержка ценности бренда / Жан-Ноэль Капферер; [пер. с англ. Е. В. Виноградовой; под общ. ред. В. Н. Домнина]. – М.: Вершина, 2007. – 448 с.
15. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом : монографія / НАН України. Інститут економіки промисловості; ДонУЕП. – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 359 с.
16. Ковтуненко К. В. Особливості обліку та оцінки інтелектуального капіталу як фактору інноваційного розвитку промислового підприємства : монографія / К. В. Ковтуненко, Л. В. Скороходова. – Луганськ: Вид-во «Нюлідж», 2013. – 125 с.
17. Корчемлюк А. І., Литвинчук І. Л., Циганенко Г. В. Гудвіл корпоративних підприємств : монографія / А. І. Корчемлюк, І. Л. Литвинчук, Г. В. Циганенко; наук. редактор Є. І. Ходаківський. – Житомир, 2013. – 160 с.
18. Костирко Л. А. Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств: стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація : монографія / Л. А. Костирко. – Луганськ: Вид-во «Нюлідж», 2012. – 474 с.

19. Костирко Р. О. Комплексна оцінка вартості підприємства : монографія / Р. О. Костирко, Н. В. Тертична, В. О. Шевчук ; 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2008. – 288 с.
20. Максимова В. Ф., Кузіна Р. В. Деякі питання формування складу фінансових і нефінансових показників інтегрованої звітності // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. – 2015. – Вип. 2(1). – С. 243–249
21. Международный стандарт интегрированной отчетности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://da-strateg.ru/wp-content/uploads/2015/09/Mezhdunarodnyj-Standart-integrirovannoj-otchetnosti-osnovnye-polozheniya-1.pdf>
22. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_006
23. Ніколайчук М. В. Проблеми оцінки людського капіталу в системі формування конкурентної політики підприємств / М. В. Ніколайчук // Вісн. Хмельниц. нац. університету. – 2011. – № 5. – Т. 1. – С. 90–94.
24. Національний стандарт оцінки № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-%D0%BF>
25. Нікітчина С. О. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / С. О. Нікітчина; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницьк. ун-т, 2014. – 226 с.
26. Осмятченко Л. М. Методологія оцінки інтелектуального капіталу : монографія. – К.: КНЕУ, 2012. – 205 с.
27. Романюк О. І. Інтелектуальна власність : навч. посіб. для студ. екон. спец. ВНЗ / О. І. Романюк; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. – 268 с.
28. Стюарт Т. А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Томас А. Стюарт ; Пер. с англ. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.
29. Сучасні тенденції розвитку обліку, контролю й аналізу нематеріальних активів [Текст] : монографія / за заг. ред. Ф. О. Журавки. – Суми: Ярославна, 2015. – 208 с.
30. Тугускина Г. Н. Основные подходы и методы оценки человеческого капитала в стоимости бизнеса. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_AND_2009/Economics/49162.doc.htm
31. Турило А. М. Інтелектуальний капітал – основа інноватизації, ефективності і корпоративної стратегії підприємства : монографія / А. М. Турило, О. В. Корнух; ДВНЗ «Криворізький національний університет». – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. – 227 с.

-
32. Черевко Г. В. Інтелектуальна власність : навч. посіб. / Г. В. Черевко. – К.: Знання, 2008. – 412 с.
 33. Череп А. В. Методичні підходи до оцінки інтелектуальної власності промислових підприємств [Текст] : монографія / А. В. Череп, В. В. Ярмош; Держ. ВНЗ «Запоріз. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 255 с.
 34. Ballester M., Livnat J., Sinha N. Tracks: Labor costs and investments in human capital // *Journal of Accounting, Auditing & Finance*. 2002. Vol. 17(4). P. 351–373
 35. Bontis N. Assessing knowledge assets: a review of the models used to measure intellectual capital / N. Bontis // *International Journal of Management Reviews*. – 2001. – № 3. – P. 41–60.
 36. Joshi M., Cahill D., Sidhu J., Kansal M. Intellectual capital and financial performance: an evaluation of the Australian financial sector // *Journal of Intellectual Capital*. 2013. Vol. 14(2). P. 264–285;
 37. Ozkan N., Cakan S., Kayacan M. Intellectual capital and financial performance: A study of the Turkish Banking Sector // *Borsa Istanbul Review*. 2017. Vol. 17(3). P. 190–198, p. 196.
 38. Roos G., Pike, S. and Fernstrom L. Valuation and reporting of intangibles – state of the art in 2004. // *Learning and Intellectual Capital* 2. 21–48. 2005.
 39. Sveiby K. E. Methods for Measuring Intangible Assets [Electronic resource] / K. E. Sveiby. – Access mode: [http:// www.sveiby.com/ articles/IntangibleMethods.htm](http://www.sveiby.com/articles/IntangibleMethods.htm). – Title from screen.
 40. Stewart T. A. The Intellectual Capital: The new Wealth of Organizations. – London, 1997. – 546 p.
 41. Ting I. W. K., Lean H. H. Intellectual capital performance of financial institutions in Malaysia // *Journal of Intellectual Capital*. 2009. Vol. 10(4). P. 588–599.

Розділ 4.

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

4.1. Визначення суттєвості в інтегрованій звітності

Суттєвість інтегрованої звітності носить ціннісний характер. Принципам суттєвості в Міжнародному стандарті інтегрованої звітності відводиться найбільш значуще місце, що свідчить про складність процесу її визначення та важливості цього процесу для реалізації самої концепції. Для відображення інформації про істотні факти в інтегрованій звітності застосовується професійне судження. Істотні факти розглядаються з різних точок зору, як внутрішніх, так і зовнішніх, чому сприяє регулярна взаємодія з основними користувачами такої звітності. Для врахування характеру суттєвого факту надається найважливіша інформація, зокрема: пояснення даного факту і його впливу на стратегію розвитку підприємства, її бізнес-модель або капітал, значущу взаємодію і взаємозалежність, що дозволяє зрозуміти причини та наслідки, погляд підприємства на даний факт, дії для управління ним і те, наскільки вони були ефективні.

Якщо є невизначеність щодо будь-якого факту, то необхідно розкрити інформацію про такі невизначеності, наприклад: пояснення невизначеності, діапазон можливих результатів і пов'язаних з ними припущень і ймовірностей. Якщо встановлено неможливість визначити найважливішу інформацію про даний факт, то необхідно розкрити це і вказати причину. Залежно від характеру факту може знадобитися його окреме подання в інтегрованій звітності.

Міжнародний стандарт інтегрованої звітності допускає значний ступінь самостійності професійного судження щодо суттєвості інформації. Основними принципами суттєвості інтегрованої звітності є: «суттєвість», «кратність», «достовірність і повнота». Інтегрований звіт повинен охопити істотні для всіх зацікавлених сторін теми, що відображають процес створення вартості організації в короткостро-

ковому, середньостроковому і довгостроковому періодах, відрізнятися повнотою свого складу, але, в той же час, бути коротким і достовірним.

Суттєвість, відповідно до Міжнародного стандарту інтегрованої звітності, полягає в тому, що звіт повинен розкривати інформацію, яка впливає на здатність організації створювати вартість в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах [8].

У Міжнародному стандарті інтегрованої звітності передбачено поетапне визначення суттєвості (рис. 4.1).

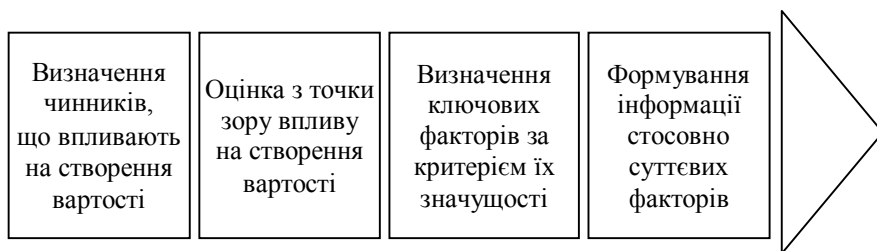

Рис. 4.1. Поетапне визначення суттєвості

На першому етапі визначаються основні значущі фактори – це «ті чинники, які впливають або можуть впливати на здатність організації створювати вартість». Значимість факторів визначається шляхом розгляду впливу на такі ключові елементи, як стратегія підприємства, його управління, результати діяльності або перспективи. Фактори, визначені менеджментом, вважаються значимими, якщо безпосередньо впливають на вартість. Але також необхідно враховувати точки зору ключових зацікавлених сторін. Суттєвими є фактори, які можуть бути легко ідентифіковані в короткостроковому періоді та призвести до зміни вартості в середньо- і довгостроковій перспективі.

Другий етап передбачає оцінку важливості виділених на першому етапі значущих факторів в контексті впливу на створення підприємством вартості. Не всі значущі фактори, виділені на першому етапі, будуть визнані суттєвими. Визначенню ступеню важливості передують кількісна і якісна оцінка масштабу впливу фактора. В процесі оцінки масштабів впливу підприємства розглядаються такі аспекти, як:

- кількісні та якісні фактори;

- фінансові, операційні, стратегічні, репутаційні та нормативні перспективи впливу;
- сфера впливу внутрішня або зовнішня;
- часовий період.

На третьому етапі визначаються пріоритетні групи ключових факторів відповідно до їх масштабності.

На четвертому, заключному етапі, визначається інформація, яка підлягає включенню до звіту на основі професійного судження. Забезпеченню об'єктивності щодо процесу визначення факторів сприяє регулярна взаємодія з інвесторами та іншими сторонами для гарантії, що інтегрований звіт відповідає своїй основній меті.

Для зняття протиріччя між принципами суттєвості і стислості межі звіту стають ключовим елементом процесу його визначення. Визначення меж інтегрованого звіту має два аспекти: 1) визначається порядок та складові елементи фінансової звітності; 2) формується інформація про ризики, можливості та результати інших компаній зацікавленим сторонам або пов'язаним з ними, які виходять за межі компанії. Такі ризики, можливості і результати повинні мати значний вплив на здатність підприємства створювати вартість.

Крім того, необхідно надавати в звіті короткий опис процесу визначення суттєвості і ключових висновків, в тому числі інформацію, що містить список значущих тем, порядок їх оцінки, а також розкриття ролі органів управління підприємства та інших її співробітників і представників зацікавлених сторін в цьому процесі. Приклад визначення суттєвості наведено в табл. 4.1.

Згідно зі стандартом AA1000 і GRI соціальна відповідальність підприємства вимірюється величиною вкладень (витрат), відображених в соціальному обліку, прийнятою на підприємстві еколого-соціальною політикою і реалізованими програмами. Параметри суттєвості цих добровільно взятих на себе зобов'язань постійно звіряються на реалізаційному рівні всіх бізнес-процесів на відповідність (верифікацію) принципам сталого розвитку ООН і стандартам менеджменту (ISO), з коригуванням (реагуванням) на облік зацікавленості всіх стейкхолдерів при дієвому моніторингу. Результати соціально-відповідальної діяльності зводяться в соціальній звітності, перевіряються незалежним аудитом.

Таблиця 4.1

Визначення суттєвості

Суттєві питання ланцюжку створення вартості	Паливо	Традиційне виробництво енергії	Відновлюване виробництво енергії	Електро- і газопостачання загального користування	Роздріб	Без лічильника
Краще обслуговування клієнтів						
Доступність енергії				+	+	
Інноваційні продукти та послуги		+	+		+	+
Обслуговування замовників				+	+	+
Зменшення впливу на довкілля						
Якість повітря		+	+			
Довкілля та біорізноманіття		+	+	+		
Цикл ядерного палива		+				
Утилізація відходів		+		+	+	
Управління водокористуванням		+	+	+		
Створення безпечного, успішного і динамічного робочого місця						
Компенсації та пільги		+	+	+	+	+
Здоров'я, безпека і благополуччя		+	+	+	+	+
Навчання і підвищення кваліфікації		+	+	+	+	+
Створення цінності для суспільства						
Непрямий економічний вплив		+	+	+		
Охорона здоров'я та безпека	+	+	+	+	+	+
Здійснення ефективного управління						
Корпоративне управління	+	+	+	+	+	+
Взаємодія із зацікавленими сторонами	+	+	+	+	+	+
Стійкий ланцюжок постачання	+	+	+	+	+	+
+ – Показники суттєвості проблеми в ланцюжку створення вартості						

У Стандарті не закріплені конкретні ключові показники ефективності та методи оцінки. Стандарт також не вимагає відображення

окремих фактів, а лише підкреслює рекомендації щодо їх відображення в звіті.

Згідно зі Стандартом відповідальні особи за підготовку інтегрованого звіту повинні враховувати конкретні обставини підприємства для визначення, які факти є суттєвими і як вони повинні розкриватися з урахуванням загальноприйнятих методів вимірювання і відображення інформації. У разі ж, якщо існує опублікована організацією інформація, аналогічна тій, яка включена в інтегрований звіт, то вона повинна бути сумісна з нею.

4.2. Оцінка якості корпоративної звітності та її взаємозв'язок з інтегрованою звітністю

Для оцінки якості інтегрованих звітів використовуються наступні критерії:

1. Критерій розкриття інформації щодо основної діяльності. Основними характеристиками даного критерію є:

- відомості стосовно ключових подій підприємства за звітний період;
- основні показники результативності за звітний період;
- дотримання вимог фінансових ринків;
- якість інформації про стратегію підприємства, результати її реалізації;
- інформація про взаємозв'язок і взаємозалежність «винагороди» з результативністю діяльності підприємства;
- якість відображення інформації щодо положення на ринках;
- якість інформації щодо ризиків та управління ними;
- відображення показників інноваційної діяльності підприємства;
- відображення інформації про використання активів;
- якість розкриття показників результативності господарської діяльності, досягнення стратегічних цілей (КПЕ);
- наявність показників результативності фінансово-економічної діяльності підприємства;
- розкриття прогнозних даних за основними показниками результативності діяльності підприємства.

2. Другий критерій – розкриття інформації стосовно діяльності у сфері сталого розвитку. Основні параметри даного критерію:

- відображення в звіті цілей, системи і стратегії підприємства в управлінні ризиками (політика, нормативні документи);
- якість розкриття інформації щодо економічного і соціального впливу на довкілля;
- зміст елементів звітності і показників результативності згідно зі стандартами GRI G4;
- якість і кількість наведених показників результативності підприємства в управлінні ризиками;
- зміст в звіті основних прогнозних даних за показниками результативності підприємства в управлінні ризиками;
- розкриття основних ризиків.

3. Третій критерій – відповідність рекомендаціям Міжнародної ради з інтегрованої звітності (найбільш значимий в рамках проведеної оцінки). В нього входять:

- опис середовища, в якій працює підприємство, в тому числі ризики і можливості;
- огляд бізнес-моделі суб'єкта господарювання (опис того, як підприємство створює і підтримує свою вартість в довгостроковій перспективі, включаючи значущі фактори, що впливають на нього, ресурси і взаємини, які використовуються підприємством і на які воно впливає);
- опис того, як стратегічні цілі пов'язані з бізнес-моделлю (здатністю створювати і підтримувати вартість в довгостроковій перспективі);
- орієнтація на майбутнє: відображення в різних розділах звіту прогнозів і перспектив розвитку підприємства;
- пов'язаність інформації: розкриття в звіті пріоритетних тем, наявність перехресних посилань між розділами звіту, посилань на інші звіти (в тому числі звіти дочірніх підприємств), корпоративні сайти та інші інформаційні ресурси та ін.;
- оцінка результативності: опис зв'язку між результатами (виробничими, фінансовими та ін.) підприємства та винагородою менеджменту, опис КПЕ підприємства та менеджменту.

Оцінка в рамках третього критерію проводиться на підставі матеріалів Міжнародного стандарту інтегрованої звітності.

4. Четвертий критерій – взаємодія із зацікавленими сторонами - включає в себе такі параметри, як:

а) взаємодія з зацікавленими сторонами в звітному періоді. У свою чергу, цей параметр включає в себе наступні підпункти:

- інформацію про концепцію підприємства до взаємодії зі стейкхолдерами, наявність регламентів і планів по взаємодії;
- методи виявлення та обліку стейкхолдерів;
- перелік ключових зацікавлених сторін та їх інтересів;
- інформацію щодо взаємодії із зацікавленими сторонами в звітному році, в тому числі націлених на інформування стосовно проміжних результатів в період між випусками річних звітів.

б) взаємодія з зацікавленими сторонами в процесі підготовки звіту включає:

- якість відображення відомостей по взаємодії зі стейкхолдерами в період підготовки звіту;
- таблиці запитів стейкхолдерів;
- зміст в звіті планів і зобов'язань підприємства, позначених в результаті взаємодії із зацікавленими сторонами;
- зміст в звіті інформації про виконання зобов'язань, заявлених у попередньому періоді;
- громадське завірення звіту.

Вказані критерії оцінки якості базуються на Міжнародному стандарті інтегрованої звітності. Вони дозволяють оцінити якість звіту та його відповідність стандартам. За результатами аналізу звіту в цілому можна оцінити його якість, компетентність, відповідність і достовірність. Наведені ключові показники в табл. 4.2 можуть бути використані для планування та оцінки ефективності діяльності підприємства, якості аудиту нефінансових показників. Результати аналізу вказаних показників розраховуються на основі публічної інформації та звітності.

Сформована система ключових показників сприятиме успішному вирішенню завдань в сфері сталого розвитку. Використання ключових показників надає можливість інтегруватися з сучасними моделями оцінки якості та результативності менеджменту підприємства, серед яких: модель результативного менеджменту (MPM), модель ділової досконалості (EFQM) Європейського фонду управління якістю. Ці моделі побудовані на базі міжнародних стандартів серії ISO 9001, зокрема ISO 9004:2009 «Менеджмент для досягнення стійкого успіху організації».

Таблиця 4.2

**Ключові показники індикативного планування та оцінки
ефективності діяльності підприємства**

Сфера застосування	Показник
Для оцінки результативності стратегії стійкого зростання	Зниження середнього зносу основних засобів
	Фінансова допомога та інвестиції, отримані від органів державної влади
	Обсяг інвестицій в інфраструктуру і послуги, що надаються для суспільного блага
	Частка інвестицій на інновації в загальному обсязі інвестицій, %
	Частка інвестицій на екологічну діяльність в загальному обсязі інвестицій, %
Для оцінки задоволення потреб і очікувань акціонерів та інвесторів	Ринкова капіталізація емітента
	Фактичний рівень прибутковості інвестованого капіталу, %
Для оцінки задоволення потреб і очікувань споживачів	Індекс цін (тарифів)
	Штраф за недотримання законодавства та нормативних вимог, стосовно надання та використання продукції і послуг
Для оцінки задоволення потреб і очікувань поставальників і партнерів	Оборотність кредиторської заборгованості
	Частка простроченої кредиторської заборгованості в загальній величині кредиторської заборгованості, %
Для оцінки ефективності основної (операційної) діяльності	Рентабельність власного капіталу (ROE), %
	Рентабельність продукції (продажів), %
	Коефіцієнт чистої прибутковості
	Коефіцієнт ліквідності
Для оцінки ефективності фінансової діяльності	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)
	Відношення суми залучених коштів до капіталу та резервів, %
	Частка дивідендів в прибутку, %
Для оцінки ефективності інвестиційної діяльності	Коефіцієнт інвестиційної активності
	Загальний коефіцієнт економічного розвитку
	Амортизація до обсягу виручки, %

4.3. Система індикаторів і показників інтегрованої звітності

Інтегрований звіт є ефективним інструментом управління сталим розвитком за умови формування якісної системи показників, що характеризують віддачу капіталів і ефективність бізнес-моделі. Така система показників необхідна для різних користувачів звітності з метою прийняття тих чи інших рішень. Інтегрована звітність об'єднує фінансові показники і нефінансові показники відповідно до керівництва GRI (Глобальна ініціатива зі звітності). Згідно з Міжнародним стандартом інтегрований звіт повинен містити інформацію, що дозволяє оцінити здатність підприємства створювати в процесі своєї діяльності її вартість. GRI пропонує формування нефінансових показників за трьома аспектами діяльності: економічна, соціальна та екологічна складові, а також методику кількісного відображення соціальної та екологічної відповідальності [5; 10].

Проте, стандарт не визначає порівняльні показники в звіті, конкретні ключові показники ефективності (КПЕ), а також методи оцінки окремих господарських операцій. Показники інтегрованої звітності охоплюють показники МСФЗ щодо фінансової звітності, сталого розвитку, ефективності капіталів та діяльності підприємства. Наявність нефінансових показників в звіті надає можливість розкрити цільові показники за факторами створення вартості підприємства.

Основні вимоги до формування фінансових і нефінансових показників для потреб управління сталим розвитком підприємства полягають у наступному:

- відповідність показникам, що характеризують внутрішні процеси господарської діяльності;
- забезпечення зв'язку між фінансовою та нефінансовою інформацією;
- розкриття факторів вартості за принципом суттєвості;
- відображення цільових векторів, прогнозів та перспектив стратегічного розвитку;
- розкриття інформації, достатньої для оцінки тенденцій зміни вартості;
- порівнянність з показниками інших звітів, прогнозами і перспективними планами;
- відповідність загальноприйнятим порівняльним показникам галузі або регіону;

- порівняння з якісною інформацією з метою підвищення значущості та релевантності. Інформація звіту включає пояснення методів оцінки, які є основою для визначення причин відхилень від цільових показників, тенденцій або порівняльних даних, а також пояснення, чому вони очікуються або не очікуються [8].

Методологічним базисом формування фінансових показників є концепції:

- концепція цінності орієнтує на формування інформації щодо створення доданої вартості та аналізі впливу вартісних факторів з урахуванням соціальної і екологічної складових;

- концепція справедливої вартості означає відображення у звітності показників про фінансовий стан і результати діяльності підприємства за принципом реальної оцінки елементів звітності;

- концепція сталого розвитку означає формування інформації щодо результативності економічної, соціальної та екологічної діяльності підприємства в межах звітності;

- концепція пріоритету економічного змісту над правовою формою, реалізація якої забезпечує більш вірогідне розкриття елементів звітності;

- концепції прозорості – відображення суттєвих аспектів діяльності компанії.

Інтегрована звітність містить інформацію про різні види капіталу (табл. 4.3).

У загальному вигляді систему показників інтегрованої звітності можна представити за трьома видами діяльності:

1. Показники результативності економічної діяльності об'єднують базові і похідні показники: доходи, операційні витрати, додану вартість, виплати співробітникам, постачальникам сировини і матеріалів, постачальникам капіталу, державі, пожертвування та інші інвестиції в співтовариства, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), фондовіддачу, фондомісткість, рентабельність інвестицій в інтелектуальний капітал, спонсорські внески.

2. Показники, що характеризують екологічну діяльність, пов'язані як з вхідними потоками (сировиною, енергією, водою), так і з вихідними потоками (викидами, скидами, відходами, витратами на підтримку довкілля (фінансування заходів щодо екологічної безпеки, відрахування з прибутку у Фонд екологічної безпеки, придбання активів екологічного призначення, рентабельність системи екологічної безпеки).

Таблиця 4.3

Основні оціночні аспекти, відображені в інтегрованій звітності

Основні показники, за якими проводиться оцінка діяльності	Основні форми фінансової та нефінансової звітності	Розкриття інформації
1	2	3
Фінансовий аспект		
Показники, що характеризують ефективність використання власного та запозиченого капіталу (показники фінансового стану)	Звіт про фінансовий стан; Звіт про сукупний дохід; Звіт про рух грошових коштів; Звіт про власний капітал; Примітки до річної фінансової звітності; Капітальні інвестиції, вибуття та амортизація активів; Податкова декларація з податку на прибуток	Інформація щодо активів, зобов'язань та власного капіталу, доходів і витрат, надходження та видатків грошових коштів, складових власного капіталу та ін.
Виробничий аспект		
Показники, що характеризують стан та ефективність використання основного капіталу підприємства, стан та рух виробних запасів	Звіт про фінансовий стан; Примітки до річної фінансової звітності; Капітальні інвестиції, вибуття та амортизація активів; Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію; Звіт про виробництво та реалізацію промислової продукції	Інформація щодо наявності, складу та руху основних засобів, показників виробництва промислової продукції за видами
Людський (кадровий) аспект		
Показники, що характеризують людський ресурс, витрати на навчання та розвиток персоналу, продуктивність праці, компетенції працівників, результати праці	Звіт з праці; Звіт про умови праці, пільги та компенсації за роботу у шкідливих умовах праці; Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум отриманого з них податку; Інформація про зайнятість і працевлаштування громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню; Звіт про зайнятість та працевлаштування інвалідів	Інформація щодо кількості робітників, використання робочого часу штатних працівників, складу фонду оплати праці та інших виплат, стану умов праці, пільг та компенсацій за роботу у шкідливих умовах праці та за особливий характер праці

Продовження табл. 4.3

1	2	3
Інтелектуальний аспект		
Показники, що характеризують інтелектуальний капітал залежать від використовуваних методів його оцінки, тому можуть включати: вартість нематеріальних активів, структуру капіталу, показники прибутку, додану вартість	Звіт про фінансовий стан; Примітки до річної фінансової звітності; Капітальні інвестиції, вибуття та амортизація активів	Інформація щодо стану та руху активів
Природний (екологічний) аспект		
Показники, що характеризують екологічний капітал розділяються на декілька груп: 1) які відображають ефективність операційної екологічної діяльності; 2) які відображають ефективність інвестицій у екологічну діяльність; 3) які відображають ефективність фінансування екологічної діяльності	Звіт про фінансовий стан; Звіт про сукупний дохід; Примітки до річної фінансової звітності; Звіт про охорону атмосферного повітря; Витрати на охорону довкілля та екологічні платежі; Поводження з відходами; Податкова декларація з екологічного податку	Інформація щодо результатів екологічної діяльності, викидів шкідливих речовин в атмосферу, водних об'єктів, утворення та утилізації відходів, оцінки витрат на охорону довкілля та ін.
Соціальний аспект		
Показники, що характеризують соціальний капітал, рівень довіри, цінності, інтенсивність взаємодії, правила взаємодії в колективі, соціально-психологічний клімат, стабільність	Звіт про фінансовий стан; Звіт про сукупний дохід; Примітки до річної фінансової звітності; Звіт про травматизм на виробництві; Звіт із праці; Звіт про умови праці, пільги та компенсації; Звіт про заробітну плату за професіями окремих працівників; Звіт про витрати на утримання робочої сили	Інформація щодо складу фонду оплати праці та інших виплат, стану умов праці, пільг та компенсацій за роботу у шкідливих умовах праці та за особливий характер праці та ін.

3. Показники, що характеризують соціальну діяльність, об'єднують показники гарантії трудової зайнятості, інтелектуалізації праці, професійного зростання і просування по службі, збільшення доходів трудового колективу, витрати на навчання та інтелектуалізацію праці, культурний рівень робітників, стан здоров'я робітників та членів їх родин, екологічну чистоту виробництва.

3.1. Показники, що характеризують організацію праці: зайнятість; взаємовідносини співробітників і керівництва; здоров'я та безпека на робочому місці; навчання та освіта; різноманітність і рівні можливості.

3.2. Показники, що характеризують права людини: практика інвестування та соціальний пакет інвестицій в проєкти соціальної сфери; недопущення дискримінації; свобода асоціації і ведення колективних переговорів; дитяча праця; примусова і обов'язкова праця; підходи до забезпечення безпеки; права корінних і нечисленних народів.

3.3. Показники, що характеризують взаємодію з суспільством: спільнота; корупція; державна політика; перешкода конкуренції; відповідність вимогам.

3.4. Показники відповідальності за якість продукції: здоров'я і безпека споживача; маркування продукції та послуг; маркетингові комунікації; недоторканість приватного життя споживача; відповідність вимогам.

Окремим блоком виділяється система показників, що характеризують відтворення капіталів підприємства, оскільки інтегрована звітність заснована на розумінні того, що майбутні грошові потоки та реалізація концепції цінності залежать від використання капіталів, взаємодій діяльності, причин і наслідків, а також від відносин, які безпосередньо пов'язані зі змінами у фінансовому капіталі [6]. Форми фінансового капіталу динамічно й постійно розвиваються, трансформуються за структурою і збагачуються за змістом, що вимагає відповідного методологічно обґрунтованого інструментарію інтегрованої звітності для відображення (табл. 4.4) [9].

Виходячи з того, що капітал – це вартість, яка спроможна створювати додану вартість за різних умов внутрішнього середовища, здатний приносити різний економічний ефект, визначальними показниками такого ефекту є розмір капіталу та отриманого чистого прибутку, рівень рентабельності та обсяг доходу.

Таблиця 4.4

Система показників, що характеризують відтворення капіталів підприємства

Система показників	Характеристика
1	2
Виробничий капітал	
Забезпеченість необоротними активами Виробнича потужність Обсяг коштів, спрямованих на інвестиційну діяльність	Рівень виробничої потужності та обсяг фінансового капіталу, вкладеного в необоротні активи
Темп зміни необоротних активів	Перспективи розвитку та розширення господарської діяльності
Співвідношення матеріальних активів і дебіторської заборгованості	Матеріальні активи, залучені в процес господарювання, що припадають на обсяг дебіторської заборгованості
Темп зміни власного капіталу	Наміри підприємства щодо залучення власних інвестицій
Маневреність власних коштів	Частка власного фінансового капіталу, вкладена в найбільш мобільні активи
Фінансовий капітал	
EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortization – прибуток до вирахування відсотків, податків і амортизації основних засобів і нематеріальних активів)	Здатність компанії до обслуговування боргу
EBIT (earnings before interest and taxes – прибуток до вирахування відсотків і податків)	Прибутковість діяльності суб'єкта господарювання без врахування податкової та фінансової політики
EBT (earnings before taxes – прибуток до вирахування податків)	Ефективність відтворення фінансового капіталу
NOPAT (net operating profit after tax – чистий операційний прибуток після сплати податків)	Операційний прибуток після сплати податків без урахування нарахованих відсотків по кредитах і отриманим позикам
OIBDA (operating income before depreciation and amortization – операційний дохід до вирахування амортизаційних відрахувань)	Операційний дохід, отриманий за рахунок постійних процесів в бізнес-моделі, і не схильний до впливу одноразових нарахувань, наприклад, пов'язаних з курсовими різницями або податковими знижками

Продовження табл. 4.4

1	2
Людський капітал	
Приріст (зниження) середньої заробітної плати	Темпи зростання середньої заробітної плати
Співвідношення реальної заробітної плати до мінімального рівня заробітної плати в країні	Рівень реальної заробітної плати відносно мінімальної
Співвідношення заробітної плати до ставки капіталізації	Відтворення людського капіталу
Рентабельність персоналу	Чистий прибуток на одного працівника, тис. грн
Співвідношення між обсягом продукції та сумою людського та фізичного капіталу	Продуктивність фізичного і людського капіталу
Співвідношення між приростом людського капіталу і приростом ВДВ для підприємства	Ефективність використання людського капіталу
Додана вартість людського капіталу – підсумок доданої вартості (VA) в цілому і витрат на працю	Внесок людського капіталу
Інтелектуальний капітал (ІК)	
Додатковий дохід відносно інтелектуального капіталу	Додатковий прибуток від нематеріальних активів (НМА)
Рентабельність нематеріальних активів (RNA)	Прибуток на 1 грош. од. нематеріальних активів
Ефективність інтелектуального капіталу	Сукупність ефективності людського і структурного капіталу
Додана вартість інтелектуального капіталу – підсумок доданої вартості людського, робочого і структурного капіталів	Додана вартість інтелектуального капіталу
Природний капітал	
Витрати на екологічну безпеку	Опис екологічної політики
Споживання ресурсів довкілля (зниження, приріст)	Рівень витрат на охорону довкілля
Коефіцієнт витрат компанії на екологічний захист. Коефіцієнт співвідношення витрат на охорону довкілля і собівартості продукції. Коефіцієнт співвідношення витрат на довкілля і чистого прибутку	

Продовження табл. 4.4

1	2
Соціальний капітал	
Обсяг благодійних внесків	Благодійні програми
Коефіцієнт зростання заробітної плати	Рівень соціальної відповідальності
Коефіцієнт плинності кадрів. Коефіцієнт росту освітнього рівня співробітників. Коефіцієнт витрат на соціальний захист працівників	Рівень ефективності витрат на соціальну підтримку спільноти
Співвідношення витрат на соціальну підтримку навколишньої спільноти (B_{nc}) до чистого прибутку (ЧП)	Частка витрат на довкілля, що припадає на 1 грош. од. прибутку

Для оцінки внеску капіталів в створення доданої вартості та перспектив розвитку підприємства показники інтегрованої звітності необхідно класифікувати у розрізі видів капіталів: 1) фінансового капіталу – фундаментальна вартість бізнесу; 2) виробничого – досягнута потужність і ступінь її використання; 3) інтелектуального - величина нематеріальних активів і ефективність їх використання; 4) соціального – репутація компанії, рівень ефективності витрат на соціальну підтримку спільноти, рейтингові оцінки; 5) людського – чисельність персоналу, рівень продуктивності праці, рівень внеску людського капіталу в додану вартість; 6) природного – витрати на екологічний захист довкілля, фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-репутаційного та природного. Між вказаною системою показників існує взаємозв'язок, оскільки вони базуються на концепціях цінності та сталого розвитку.

Система показників соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) в інтегрованій звітності наведена у (табл. 4.5).

Дослідження та оцінка впливу показників СВД на капітали здійснюється за допомогою системи показників, що наведена в табл. 4.6

Таблиця 4.5

Система показників, що характеризують соціально-відповідальну діяльність підприємства

Показник 1	Алгоритм 2	Умовні позначення 3	Характеристика 4
Загальні показники СВД:			
Індекс соціальних інвестицій	$I = CI / \dot{C}_i$ $I = (CI / BP) * 100 \%,$	де CI – обсяг соціальних інвестицій (включаючи добровільні і обов'язкові витрати на соціальні програми); $\dot{C}_i$ – середньоспискова чисельність робітників де BP – валовий обсяг продажу	величина соціальних інвестицій, яка припадає на 1 працівника частка соціальних інвестицій відповідно до обсягу продажу компанії
Показники соціальної відповідальності:			
1) перед працівниками: - коефіцієнт зростання заробітної плати;	$K_{ЗП} = \frac{ЗП_{C_1}}{ЗП_{C_0}} \times 100\%,$	де $ЗП_{C_1}$, $ЗП_{C_0}$ - середньомісячна заробітна плата у звітному і попередньому роках	рівень соціальної відповідальності перед працівниками
- коефіцієнт плинності кадрів;	$K_{ПК} = \frac{ПК_{C_1}}{q_{заг1}} \times 100\%,$	де $ПК_{C_1}$ - середня плинність кадрів у звітному році; $q_{заг1}$ - загальна кількість робітників у звітному році	

Продовження табл. 4.5

1	2	4	3
- коефіцієнт росту освітнього рівня співробітників; - коефіцієнт витрат на соціальний захист працівників	$K_{OP} \frac{q_{ПК1}}{q_{заг1}} \times 100\%,$ $K_{CЗ1} \frac{B_{CЗ1}}{B_{CЗ0}} \times \frac{q_{заг1}}{q_{заг0}},$	де $q_{ПК1}$ - кількість робітників, що пройшли підвищення кваліфікації у звітному році де $B_{CЗ1}$, $B_{CЗ0}$ - витрати на соціальний захист у звітному і попередньому роках	
2) показники СВП перед навколишнім середовищем: - коефіцієнт соціальних витрат на навколишню спільноту ($K_{ПНС}$); - співвідношення витрат на соціальну підтримку навколишньої спільноти ($B_{НС}$) до чистого прибутку (ЧП);	$K_{ПНС} \frac{B_{CВ0}}{B_{НС0}} \times 100\%$ $\frac{B_{НС1}}{ЧП_1} \times 100\%$		рівень СВП перед навколишнім середовищем; рівень витрат на охорону навколишнього середовища; рівень ефективності витрат на соціальну підтримку спільноти
3) показники екологічної відповідальності: - коефіцієнт екологічної результативності ($K_{ЕР}$);	$K_{ЕР} \frac{П(ВР)}{ЕР} \times 100\%,$	де П – фінансовий результат діяльності підприємства; ВР – обсяг продукції; ЕР – результативність екологічної діяльності (кількість витраченої енергії, викинутих в атмосферу газів, спожитої води)	одночасно відображає ефективність від економічної і екологічної діяльності

Продовження табл. 4.5

1	2	3
- коефіцієнт витрат компанії на екологічний захист (K_{BE});	$K_{BE} \times \frac{B_{E1}}{B_{E0}} \times 100\%$,	рівень ековитрат на екологічний захист
- коефіцієнт співвідношення витрат на охорону довкілля і собівартості продукції $K_{BE/C}$;	$K \frac{B_E}{C}$,	частка витрат на охорону довкілля відносно собівартості продукції
- коефіцієнт співвідношення витрат на довкілля і чистого прибутку	$K \frac{B_E}{ЧП}$	частка витрат на довкілля, що припадає на 1 грн прибутку

Таблиця 4.6

Показники аналізу соціальної діяльності підприємства відповідно характеру впливу на капітал

Показник	Формула	Умовні позначення	Нормативне значення
1	2	3	4
Людський капітал			
Витрати на покращення умов праці в розрахунку на одного співробітника компанії	$B_{\text{уп1с}} \frac{B_{\text{уп}}}{\text{Ч}_c}$	$B_{\text{уп}}$ – витрати на покращення умов праці; Ч_c – середньооблікова чисельність співробітників	Зростання в динаміці
Питома вага премій, заохочувальних виплат у фондї оплати праці	$ПВ_{\text{нз}} \frac{ПЗВ}{\text{ФОП}} \times 100\%$	$ПЗВ$ – загальний обсяг премій, заохочувальних чи компенсаційних виплат; ФОП – фонд заробітної плати	Зростання в динаміці
Коефіцієнт співвідношення заробітної плати, що виплачувалась із затримкою та середньомісячної заробітної плати працівників	$K_{\text{зпз}} \frac{ЗПЗ}{\text{СЗП}}$	$ЗПЗ$ – заробітна плата, що виплачувалась із затримкою; СЗП – середньомісячна заробітна плата працівників	Скорочення в динаміці
Коефіцієнт співвідношення середнього розміру заробітної плати працівників компанії з середнім по галузі	$K_{\text{срзп}} \frac{\text{СЗП}}{\text{СЗПГ}}$	СЗП – середній розмір заробітної плати працівників компанії; СЗПГ – середній розмір заробітної по галузі	Зростання в динаміці
Коефіцієнт витрат на соціальний захист працівників	$K_{\text{всз}} \frac{B_{\text{сз}}}{\text{ЧД}}$	$B_{\text{сз}}$ – розмір витрат на соціальний захист; ЧД – чистий дохід від реалізації продукції	Зростання в динаміці
Інтелектуальний капітал			
Коефіцієнт рівня витрат на розвиток персоналу	$K_{\text{врп}} \frac{B_{\text{рп}}}{\text{ЧД}}$	$B_{\text{рп}}$ – обсяг витрат на розвиток персоналу; ЧД – чистий дохід від реалізації продукції	Зростання в динаміці

Продовження табл. 4.6

1	2	3	4
Питома вага інвестицій на розвиток науки, освіти і технологій в загальній сумі інвестицій підприємства	$ПВ_{ip} \times \frac{I_p}{I} \times 100\%$	I_p – обсяг інвестицій на розвиток науки, освіти і технологій; I – загальна сума інвестицій підприємства	Зростання в динаміці
Соціальний капітал			
Коефіцієнт рівня сплати податків і зборів у бюджет	$K_{пз} = \frac{ПЗ}{ЧД}$	$ПЗ$ – сплачені податки та збори; $ЧД$ – чистий дохід від реалізації продукції	Зростання в динаміці
Коефіцієнт рівня сплати дивідендів	$K_{д} = \frac{Д}{ЧД}$	$Д$ – сплачені дивіденди; $ЧД$ – чистий дохід від реалізації продукції	Зростання в динаміці
Коефіцієнт відношення витрат на соціальну підтримку територіальних громад до чистого прибутку	$K_{сп} = \frac{В_{сп}}{ЧП}$	$В_{сп}$ – обсяг витрат на соціальну підтримку; $ЧП$ – чистий прибуток підприємства	Зростання в динаміці
Питома вага інвестицій, які спрямовуються на благодійні заходи, у чистому прибутку підприємства	$ПВ_{бз} = \frac{I_{бз}}{ЧП} \times 100\%$	$I_{бз}$ – обсяг інвестицій які спрямовуються на благодійні заходи; $ЧП$ – чистий прибуток підприємства	Зростання в динаміці
Клієнтський капітал			
Коефіцієнт впливу соціальних інвестицій на збільшення кількості споживачів (клієнтів)	$K_{лт} = \frac{\Delta K_t}{\Delta C_t}$	ΔK_t – приріст чисельності клієнтів за період реалізації заходів соціальної відповідальності. ΔC_t – приріст витрат на заходи соціальної відповідальності	Зростання в динаміці

Продовження табл. 4.6

1	2	3	4
Природний капітал			
Економічний ефект за рахунок економії на штрафних санкціях	$E_{зш} = П_1 - (П_0 - K_{шп})$	П ₁ – прибуток підприємства, соціальна діяльність якого спрямовується на відповідність екологічному законодавству; П ₀ – прибуток підприємства до початку соціального інвестування, яке спрямоване на створення умов виробництва відповідно до екологічного законодавства; K _{шп} – коефіцієнт, що характеризує прогнозне значення частки екологічних штрафів у прибутку	Зростання в динаміці
Показник економії від впровадження енерго- / ресурсозберігаючих технологій в адміністративній діяльності	$E_a = AV_0 - AV_1$	AV ₀ – адміністративні витрати до впровадження енерго- / ресурсозберігаючих технологій; AV ₁ – адміністративні витрати після впровадження енерго- / ресурсозберігаючих технологій	Зростання в динаміці
Коефіцієнт рівня сплати екологічних податків і зборів у бюджет	$K_{епз} = \frac{EP_3}{ЧД}$	EP ₃ – обсяг сплачених екологічних податків та зборів; ЧД – чистий дохід від реалізації продукції	Скорочення в динаміці
Коефіцієнт витрат на охорону довкілля до чистого прибутку	$K_{од} = \frac{B_{од}}{ЧП}$	B _{од} – обсяг витрат на охорону довкілля; ЧП – чистий прибуток	

Різні аспекти впливають на зміни драйверів вартості підприємства, що призводить до зміни ефективності бізнесу. Подальшому розвитку компанії сприятиме чітке розуміння інтересів інвесторів у зростанні її вартості. Ключові драйвери, які використовують інвестори в процесі аналізу та вибору підприємства наведені в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

**Показники, що використовуються інвесторами
для вибору підприємства [15, с. 51]**

Драйвери інвесторів	Доходи	Витрати	Ризик / вартість капіталу
Основні фінансові критерії	виручка від продажів	структура витрат (визначення рентабельності)	структура капіталу, схильність до ризику (визначення ставки дисконтування, яка використовується для коригування майбутніх грошових потоків)
Критерії сталого розвитку	інноваційний менеджмент управління якістю продукції, розвиток людського капіталу	робота з постачальниками, раціональне використання довкілля, безпека і гігієна праці	раціональне використання довкілля, корпоративне управління, управління ризиками безпеки і гігієни праці

Оцінка вартості в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі є складним завданням для всіх зацікавлених сторін. Створенню вартості сприятиме впровадження інтегрованого менеджменту ефективності за рахунок інтеграції фінансових і нефінансових показників, які відображаються в інтегрованій звітності (рис. 4.2).

Різні рівні драйверів вартості можуть описати процес створення цінності в деталях і мету підприємства для всіх зацікавлених сторін. Збалансований набір драйверів має відповідати стратегії і сприяти досягненню стратегічної мети компанії. Після того, як драйвери вартості підприємства визначені, вони можуть бути виміряні за допомогою відповідних ключових показників ефективності.

Таким чином, сформована інформація на основі вказаної вище системи показників дозволяє оцінити здатність підприємства створю-

вати цінність протягом часу, містить опис того, як організація використовувала та має намір використовувати різні капітали, вплив на ці капітали протягом конкретного проміжку часу, фактори створення цінності організації та ймовірність ризиків, що впливають на них.

Рис. 4.2. Вплив інтегрованої звітності на ефективність вартісно-орієнтованого управління [15, с. 52]

ГЛОСАРІЙ

Економічна додана вартість (EVA) – ключовий показник результативності управління процесами створення вартості.

Значущі фактори – чинники, які впливають або можуть впливати на здатність організації створювати вартість. Значимість факторів визначається шляхом розгляду впливу на такі ключові елементи, як стратегія організації, її управління, результати діяльності або перспективи.

Інтегрована звітність – об'єднує фінансову інформацію згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), а також вітчизняними Положеннями з бухгалтерського обліку, розробленими на основі МСФЗ, з нефінансовою інформацією щодо сталого розвитку відповідно до керівництва GRI (Глобальна ініціатива зі звітності).

Концепція справедливої вартості – дозволяє надавати користувачам інформацію про фінансовий стан і результати діяльності організації за принципом реальної вартості елементів звітності.

Методи оцінки інформації звіту – аналітичні методи оцінки відхилень від цільових показників, тенденцій або порівняльних даних щодо очікувань майбутніх результатів.

Огляд бізнес-моделі суб'єкта господарювання – опис того, як організація створює і підтримує свою вартість в довгостроковій перспективі, включаючи значущі фактори, що впливають на організацію, ресурси і взаємини, які використовуються організацією і на які вона впливає.

Орієнтація на майбутнє – відображення в різних розділах звіту прогнозів і перспектив розвитку організації.

Оцінка результативності – опис зв'язку між результатами (виробничими, фінансовими та ін.) організації та винагородою менеджменту, опис КПЕ організації та менеджменту.

Пов'язаність інформації – розкриття в звіті пріоритетних тем, наявність перехресних посилань між розділами звіту, посилань на інші звіти (в тому числі звіти дочірніх організацій), корпоративні сайти та інші інформаційні ресурси та ін.

Соціальна відповідальність підприємства – вимірюється величиною вкладень (витрат), відображених в соціальному обліку, згідно з прийнятою в компанії еколого-соціальною політикою і реалізованими програмами.

Суттєвість – відповідно до Міжнародного стандарту інтегрованої звітності звіт повинен розкривати інформацію, яка впливає на здатність організації створювати вартість в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні принципи при визначенні суттєвості в рамках концепції інтегрованої звітності.
2. Що таке суттєвість, відповідно до Міжнародного стандарту інтегрованої звітності?
3. Опишіть етапи визначення суттєвості відповідно до Міжнародного стандарту інтегрованої звітності.
4. Охарактеризуйте перший етап визначення суттєвості.
5. Які аспекти розглядаються в процесі оцінки масштабів впливу організації?
6. Що визначається на заключному етапі визначення суттєвості відповідно до Міжнародного стандарту інтегрованої звітності?
7. Які аспекти має визначення меж інтегрованого звіту?
8. Що таке соціальна відповідальність підприємства згідно стандартів AA1000 і GRI?
9. Які критерії інтегрованих звітів використовуються для оцінки якості?
10. Назвіть основні характеристики критерію розкриття інформації про основну діяльність.
11. Які параметри має критерій розкриття інформації про діяльність у сфері сталого розвитку?
12. Що входить у критерій «відповідність рекомендаціям Міжнародної ради по інтегрованій звітності»?
13. Які параметри включає в себе взаємодія із зацікавленими сторонами?
14. Які ключові показники для індикативного планування, оцінки ефективності діяльності та результативності управління підприємства ви можете назвати?
15. В чому полягають основні вимоги до визначення кількісних показників в разі актуальності для поточної ситуації функціонування організації?
16. Які концепції є методологічним базисом формування фінансових показників?
17. Що можна віднести до показників результативності економічної діяльності?
18. Які показники результативності соціальної діяльності ви можете назвати?
19. Чим обумовлюється необхідність створення комплексної системи кількісних показників?
20. Які ключові драйвери, використовують інвестори в процесі аналізу та вибору компанії?

Тести для контролю знань студентів

- 1. Які основні принципи стикаються при визначенні суттєвості в рамках концепції інтегрованої звітності:**
 - а) суттєвість;
 - б) кратність;
 - в) цілісність;
 - г) достовірність і повнота.
- 2. Скільки етапів передбачено при визначенні суттєвості у Міжнародному стандарті інтегрованої звітності:**
 - а) 2;
 - б) 3;
 - в) 4;
 - г) 6.
- 3. В процесі оцінки масштабів впливу організації розглядаються такі аспекти як:**
 - а) фінансові, операційні, стратегічні, репутаційні та нормативні перспективи впливу;
 - б) кількісні та якісні фактори;
 - в) сфера впливу внутрішня або зовнішня;
 - г) часовий період.
- 4. На якому етапі визначається інформація, яка підлягає включенню до звіту на основі професійного судження:**
 - а) 1;
 - б) 3;
 - в) 4;
 - г) 6.
- 5. Які критерії використовуються для оцінки якості інтегрованих звітів:**
 - а) розкриття інформації про діяльність у сфері сталого розвитку;
 - б) відповідності рекомендаціям Міжнародної ради з інтегрованої звітності;
 - в) розкриття інформації про основну та фінансову діяльність;
 - д) взаємодії із зацікавленими сторонами.
- 6. Для оцінки результативності стратегії стійкого зростання використовуються такі показники як:**
 - а) ринкова капіталізація емітента;
 - б) зниження середнього зносу основних засобів;
 - в) фактичний рівень прибутковості інвестованого капіталу;
 - г) обсяг інвестицій в інфраструктуру і послуги, що надаються для суспільного блага.
- 7. Які показники використовуються для оцінки задоволення потреб і очікувань акціонерів та інвесторів:**
 - а) ринкова капіталізація емітента;

- б) частка прибутку, витраченої на соціальні програми і стимулюючі виплати;
- в) фактичний рівень прибутковості інвестованого капіталу;
- г) обсяг інвестицій в інфраструктуру і послуги, що надаються для суспільного блага.

8. Які показники використовуються для оцінки задоволення потреб і очікувань менеджерів і співробітників:

- а) частка прибутку, витраченого на соціальні програми і стимулюючі виплати;
- б) зниження середнього зносу основних засобів;
- в) співвідношення середньої заробітної плати по організації до середньої заробітної плати в регіоні;
- г) обсяг інвестицій в інфраструктуру і послуги, що надаються для суспільного блага;

9. Для оцінки ефективності основної (операційної) діяльності використовуються такі показники:

- а) ринкова капіталізація емітента;
- б) рентабельність власного капіталу;
- в) зниження середнього зносу основних засобів;
- г) коефіцієнт фінансової незалежності (автономії).

10. Концепція, яка дозволяє надавати користувачам інформацію про фінансовий стан і результати діяльності організації за принципом реальної вартості елементів звітності - це:

- а) концепція пріоритету економічного змісту над правовою формою;
- б) концепція справедливої вартості;
- в) концепція суттєвості;
- г) концепції прозорості.

11. Концепція, реалізація якої забезпечує більш вірогідне розкриття елементів звітності - це:

- а) концепція пріоритету економічного змісту над правовою формою;
- б) концепція справедливої вартості;
- в) концепція суттєвості та достовірності;
- г) концепції прозорості.

12. Ключові показники інтегрованої звітності об'єднують:

- а) показники результативності соціальної діяльності;
- б) показники результативності економічної діяльності;
- в) показники результативності екологічної діяльності;
- г) показники результативності державної політики.

13. До показників результативності взаємодії з суспільством належать:

- а) корупція;
- б) навчання та освіта;
- в) державна політика;
- г) взаємовідносини співробітників і керівництва.

14. До показників підходів до організації праці можна віднести:

- а) маркетингові комунікації;
- б) навчання та освіту;
- в) державну політику;
- г) взаємовідносини співробітників і керівництва.

Література

1. Баришнікова О. М. Методика проведення процедури верифікації корпоративної соціальної звітності / О. М. Баришнікова // Ефективна економіка. – 2016. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5122>
2. Колповська А. Застосування соціальної звітності в муніципальному управлінні / А. Колповська // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 4(19). – С. 261–270.
3. Король С. Я. Нефінансова звітність підприємства / С. Я. Король // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6 – С. 102–113.
4. Кужелев М. О. Соціальний звіт корпорації: перспективи провадження в корпоративну практику України / М. . Кужелев // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.14. – С. 103–108.
5. Лоханова Н. О. Інтегрована звітність як продукт цілісної обліково-аналітичної системи / Н. О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4 (47). – С. 50–56.
6. Максимова В. Ф., Кузіна Р. В. Деякі питання формування складу фінансових і нефінансових показників інтегрованої звітності // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. – 2015. – Вип. 2(1). – С.243–249 (С. 245).
7. Мацьків Р. Т. Нефінансова звітність - складова управління соціальною відповідальністю підприємств нафтогазового комплексу / Р. Т. Мацьків // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3926>
8. Международный стандарт интегрированной отчетности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://da-strateg.ru/wp-content/uploads/2015/09/>

Mezhdunarodnyj-Standart-integrirovannoj-otchetnosti-osnovnye-polozheniya-1.pdf

9. Макаренко І.О. Інтегрована звітність як майбутнє корпоративної звітності / І.О. Макаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 24–25 жовтня 2013 р.) : у 2-х т. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ2, 2013. – Т. 2. – С. 63–65
10. Синьков Л. С. Роль нефинансовой отчетности в оценке устойчивости развития горных предприятий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-nefinansovoy-otchetnosti-v-otsenke-ustoychivosti-razvitiya-gornyh-predpriyatiy>. – С. 8. – Назва з екрану.
11. Столяревська М. Є., Копняк Н. І. Суттєвість інформації фінансової звітності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/21_NIEK_2007/Economics/24653.doc.htm
12. Хрущ В. О. Розвиток соціального аудиту в системі соціального управління / В. О. Хрущ // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 2. – 2013. – С. 98–102.
13. Цветкова Н. Суттєвість інформації фінансової звітності та її вплив на економічні рішення користувачів // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – №7. – С. 38 -45.
14. Щирба М. Т. Концепція суттєвості в обліку і звітності підприємства / І. М. Щирба, М. Т. Щирба // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: економічна. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2014. – Вип. 45. – С. 337–342.
15. Integrated Reporting: a driver for Integrated Thinking Maturity. – Netherlands, Deloitte. 2015.
16. Waddock S. A. (2003) Stakeholders performance implications of corporate responsibility. International Journal of Business Performance Management, 5 (2/3), pp. 114–124.

Розділ 5.

ВЕРИФІКАЦІЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

5.1. Поняття, нормативне регулювання і документальний супровід аудиту інтегрованої звітності

У світі все більше поширюється практика і розвиток громадського засвідчення нефінансових звітів. Процедура верифікації звітності (аудит, суспільне завірення) – один з важливих етапів складання звітності. Призначення громадського засвідчення корпоративного нефінансового звіту полягає у наступному:

- сприяння публічному визнанню результатів ділової практики, інформація про які міститься в корпоративному звіті;
- підвищення рівня довіри зацікавлених сторін компанії до інформації, що міститься у звіті;
- підвищення відкритості та прозорості діяльності організацій через розвиток процесу нефінансової звітності;
- виявлення успішних результатів ділової практики як істотного нематеріального активу, значущого для суспільства в цілому;
- сприяння розвитку процесу нефінансової звітності в компанії.

Під аудитом звіту розуміється процедура перевірки, аналізу та підтвердження одного або декількох аспектів:

- якості звіту (розміщеної в ньому кількісної та якісної інформації);
- суттєвості представлених даних;
- відповідності змісту звіту обраній (організацією, що звітує) системі звітності;
- об'єктивності поданих результатів взаємодії зі стейкхолдерами і т. д.

Під верифікацією розуміють метод, який за допомогою низки конкретних принципів і підходів дозволяє оцінити якість підготовлених організацією матеріалів, наприклад, її звітів, а також існуючих в організації систем, процесів і рівень компетентності, які забезпечують ефективність її роботи.

Метою верифікації у нефінансовому звітуванні є перевірка правдивості (достовірності) як кількісних, так і якісних даних та їх відповідності очікуванням груп впливу. Верифікація повинна містити оцінку відображення компанією усіх істотних питань у своєму соціальному звіті. Верифікації підлягають не лише показники, наведені у нефінансовому звіті, а й система їх збору та зведення. У цьому зв'язку верифікація допомагає не лише підтвердити правдивість інформації, а й отримати інформацію про можливі способи вдосконалення системи управління соціальною відповідальністю компанії. Проведення верифікації/аудиту нефінансової звітності є сигналом про серйозність сприйняття корпоративної соціальної відповідальності компанією.

Аудиторська оцінка (верифікація незалежним аудитором) охоплює внутрішні процеси компанії, механізми контролю. Така оцінка забезпечує впевненість керівництва в тому, що прийняті ним рішення були засновані на точних даних. Вона також є однією з форм управління ризиками, гарантуючи точність представленої в звітності інформації. Громадські слухання – це нова і більш сучасна форма зворотного зв'язку. Повинна бути розроблена прозора політика проведення громадських слухань, а керівництво повинно в обов'язковому порядку вивчати результати таких слухань і відповідним чином реагувати. Вони необов'язково повинні погоджуватися з усім почутим, але вони повинні наводити аргументи на захист своєї позиції. Крім того, представлена компанією інформація може носити вибірковий характер і відображати найбільш сприятливі результати. Без офіційної оцінки і верифікації може виникнути ризик подання на слуханнях невірної інформації. Застосування одночасно двох підходів може стати хорошим компромісом в даній ситуації. Оцінка незалежного аудитора забезпечує впевненість керівництва і тестує систему внутрішнього контролю і процедури підготовки фінансової звітності, в той час як громадські слухання підтверджують, що компанія належним чином реагує на істотні проблеми. Звіт підтверджується незалежним аудитором, після чого він може офіційно депонуватися в базах міжнародних і вітчизняних спеціалізованих організацій, наприклад в GRI. Звіт, підтверджений аудиторами, враховується при складанні рейтингів і прогнозів сталого розвитку компанії. Практика його складання і публікації сприятливо впливає як на імідж, так і на інвестиційну привабливість підприємства. Якщо звіт був верифікований (пройшов ауди-

торську перевірку) незалежною організацією, то символ рівня застосування Керівництва GRI (A, B або C) пишеться зі знаком «+». Деякі підприємства посилають свої звіти на перевірку в саму організацію GRI «Глобальна ініціатива зі звітності». В такому випадку на звіті також ставиться логотип «Перевірено GRI».

На сучасному етапі в основному використовуються два підходи до верифікації звітності.

1. Верифікація компаніями в сфері фінансового аудиту та сертифікації. В якості методичної основи використовуються методики, які розроблені професійними аудиторами. Базовими міжнародними стандартами аудиту нефінансової звітності є:

- ISAE 3000 – стандарт для проведення будь-якого засвідчення, яке відрізняється від фінансового аудиту. Цей стандарт розроблений Радою з міжнародних стандартів аудиту та прийнятий в 2004 році і входить в серію міжнародної федерації бухгалтерів (IFAC). Стандарт ISAE 3000 є базовим для перевірки якості нефінансових звітів;

- AA1000AS – спеціалізований стандарт для засвідчення якості підготовлених компанією звітів у сфері сталого розвитку, а також існуючих в компанії систем і процесів, які забезпечують ефективність діяльності. Додаткові вимоги викладені в керівництві з використання AA1000AS для провайдерів і компаній, що проходять засвідчення. Стандарт перевірки, AA1000AS, був розроблений британським інститутом Accountability, остання версія опублікована в 2008 році. У деяких країнах застосовуються національні стандарти, наприклад стандарт AT101, прийнятий Американським інститутом дипломованих громадських бухгалтерів, і Розділ 5025 керівництва, опублікованого Канадським товариством привілейованих бухгалтерів, GRI.

Найбільш поширеним в світі є Керівництво GRI – стандарт формування нефінансової звітності, що містить вимоги до аудиту. На сьогодні розроблено прототип Методики підготовки інтегрованого звіту IIRC, йде публічне обговорення.

2. Процедура громадського засвідчення має безпосереднє відношення до теорії стейкхолдерів, вона засновується на розкритті методів її застосування для засвідчення нефінансової звітності. На відміну від першого підходу, який використовується професійними аудиторами, тут головним є методика перевірки інформації залежно від потреб зацікавлених сторін. Формат, предмет та процедури громадсько-

го аудиту поки що не регламентуються документами. Основна мета перевірки звітів щодо сталого розвитку – висловити думку стосовно відповідності звіту стандартам його підготовки, надійності і достовірності інформації звіту або окремих його якісних і кількісних показників.

Посилення вимог фондових бірж, законодавчих норм зростання інтересу з боку інвесторів до питань сталого розвитку спонукають компанії до підвищення надійності, достовірності та актуальності інформації щодо сталого розвитку. Аудиторська перевірка інтегрованої звітності передбачає дворівневу систему аудиторського контролю: внутрішній аудит і зовнішній аудит.

Внутрішній аудит орієнтований на оптимізацію ризиків, пов'язаних з соціально-відповідальним веденням підприємницької діяльності, і контролює відповідність бізнес-процесів встановленим законодавчим нормам, правилам, стандартам (ISO, AA1000). За визначенням міжнародного Інституту внутрішніх аудиторів (Institute of Internal Auditors) внутрішній аудит сприяє покращенню діяльності підприємства та досягненню поставлених цілей за допомогою системного упорядкованого підходу до оцінки та підвищення ефективності управління ризиками, контролю і корпоративного управління [30]. Внутрішній аудит відіграє важливу роль при підготовці звітності зі сталого розвитку, а також в оцінці і підвищенні ефективності процесів управління ризиками стійкості [29]. Це пояснюється тим, що звітність зі сталого розвитку поглиблює розуміння того, як краще управляти ризиками та створювати можливості для соціально відповідального бізнесу. Внутрішній аудит згідно зі стратегією GRI сприяє сталому розвитку організації;

Зовнішній аудит визначає відповідність та достовірність показників, відображених в звітності, принципам Глобального договору і стандарту GRI. GRI використовує термін «зовнішнє підтвердження» для загальної характеристики та позначення діяльності, спрямованої на визначення якості звіту та інформації, що міститься в ньому. Він охоплює широкий спектр підходів до зовнішньої оцінки як процесів по розкриттю стійкості, так і звітності. Зовнішній контроль може також стосуватись діяльності, спрямованої на опубліковані висновки або процеси (наприклад, процеси визначення змісту звіту, в тому числі застосування принципу суттєвості або процесу взаємодії із за-

цікавленими сторонами). Цим він відрізняється від діяльності, спрямованої на перевірку якості або рівня діяльності організації, оцінку відповідності [29]. В стандарті наведено вимоги щодо висновку про зовнішнє засвідчення та за кожним стандартним показником (стратегія й аналіз; профіль організації; визначені суттєві аспекти та межі; взаємодія із зацікавленими сторонами; загальні відомості про звіт; корпоративне управління; етика та доброчесність), проходження процедур зовнішнього засвідчення та відповідний висновок. Крім того, надається опис політики та практики щодо зовнішнього засвідчення звіту зі сталого розвитку, принципи його проведення та участь керівників вищого рангу у такій роботі [31]. Згідно з Глобальною ініціативою зі звітності організація повинна дотримуватися вимог та принципів здійснення зовнішнього аудиту якості та достовірності інтегрованої звітності. Для цього необхідно: чітко визначення оригінального джерела – використаної інформації; реєстрація надійних свідчень для обґрунтування зроблених припущень та бази даних для проведення складних розрахунків; зазначення вимог до точності, з якою визначені допустимі межі похибки вихідних даних (в іншому разі вони потребують підтвердження заявою їх власників).

Незалежне зовнішнє засвідчення має наступні характеристики:

- виконується групами чи особами, зовнішніми і незалежними по відношенню до організації, компетентними у верифікації інтегрованої звітності;

- реалізується систематичним, документованим і заснованим на свідченнях, описується процедурами та здійснюється на основі професійних стандартів або протоколів аудиту;

- результати оформляються у вигляді письмового висновку, який адресовано читачам інтегрованого звіту і надає оцінку того, чи є звіт підготовленим у відповідності з Методикою інтегрованої звітності.

Метою зовнішньої верифікації КСВ є висловлювання незалежної думки про відповідність діяльності та звітності компанії принципам соціально відповідального ведення бізнесу, визначених Глобальним договором ООН і стандартами AA1000 і GRI. Основними завданнями верифікації інтегрованої звітності є: збір достатніх доказів для висловлювання думки, пошук помилок і спотворень, виявлення резервів оптимізації, визначення ступеню повноти, достовірності і точності.

Предметом аудиту інтегрованої звітності є звіт, взаємовідносини з зацікавленими сторонами, діяльність компанії. Аудит звітності здійснюється за критеріями відповідності стандартам серії AA1000, стандарту публічної звітності і держкорпорацій. Такими критеріями є: надійність, достовірність та відповідність стандарту GRI; аудит діяльності компанії, внутрішніх процесів у відповідності зі стандартом AA1000APS. Залежно від предмету аудиту розрізняють два типи засвідчення: Type 1 – перевірка діяльності на відповідність принципам суттєвості та реагування; Type 2 – оцінка надійності щодо сталого розвитку з урахуванням результатів перевірки діяльності за типом Type 1.

До об'єктів зовнішнього контролю відносять: діяльність організації (процеси) з опублікованих висновків (наприклад, процеси для визначення змісту звіту, в тому числі застосування принципу суттєвості або процесу взаємодії із зацікавленими сторонами); оцінка якості – визначення рівня діяльності організації, сертифікації результатів діяльності або оцінки відповідності.

Аудит нефінансових показників разом з фінансовими дозволяє побачити увесь комплекс проблем і своєчасно скоректувати стратегічні цілі. Більшість компаній розкривають нефінансові показники сталого розвитку. Порівняльна характеристика верифікації фінансової звітності з нефінансовою звітністю свідчить про наявність відмінностей, що наведені в табл. 5.1.

На професійне судження аудитора про достатність, прийнятність та обґрунтованість доказів впливають джерела і надійність інформації. Зокрема, такі чинники, які допоможуть аудитору сформулювати думку щодо достовірності нефінансової звітності:

- характер фінансової інформації та методи, які використовуються для оцінки даних з позицій точності і повноти;
- підходи до підготовки інформації та звітності;
- якість внутрішніх нормативних документів в сфері соціальної відповідальності;
- стан системи внутрішнього контролю;
- відсутність значного досвіду аудиту соціальної відповідальності;
- ймовірність істотного спотворення елементів звіту.

Таблиця 5.1

Порівняльна характеристика аудиту публічної фінансової та нефінансової звітності

Критерії відмінності	Аудит бухгалтерської (фінансової) звітності	Аудит нефінансової звітності
Користувачі	Власники / акціонери, інвестори, інші постачальники фінансового капіталу	Власники / акціонери, інвестори, співробітники, бізнес-партнери, органи влади та інші зацікавлені сторони
Регулювання	Імперативні вимоги національного законодавства	Диспозитивні вимоги міжнародних стандартів, найбільш використовуваних із яких є GRI
Форма звітності	Визначена національним законодавством	Відсутня чітка, нормативно визначена структура і зміст
Об'єкт дослідження	Фінансовий стан, фінансові результати, рух грошових коштів	Економічні, екологічні і соціальні аспекти діяльності компанії
Об'єкт аудиторської оцінки	Фінансові показники, їх достовірність, відповідність державному, галузевому і організаційному регулюванню (внутрішній обліковій політиці)	Фінансові і нефінансові показники
Періодичність складання	Щорічно	Періодичність жорстко не визначена, як правило, щорічна і піврічна
Методичний інструментарій	Визначений зовнішніми нормативними документами і внутрішніми локальними документами аудиторських організацій	Чітко не визначений. Потребує наукового обґрунтування і практичної апробації

Одним з ключових завдань проведення аудиторської перевірки інтегрованої звітності є вибір аудиторських процедур, які дозволять отримати належні аудиторські докази для формування думки щодо достовірності інтегрованої звітності в частині фінансових і нефінансових показників. Аудит інтегрованої звітності передбачає проведен-

ня аудиторських процедур по суті, контрольних аудиторських процедур і процедур узгодження. Перелік аудиторських процедур по суті включає такі заходи:

- перевірка відповідності управлінських процесів і процесів підготовки звітності принципам підготовки інтегрованої звітності, які розкриті в керівних документах Міжнародної ради з інтегрованої звітності, а також завданням підготовки звітності сталого розвитку;
- проведення серії інтерв'ю та ділових зустрічей з представниками керівництва корпорації, відповідальними за формування стратегії, управління результативністю і надання інтегрованої звітності;
- аналіз документів компанії щодо реалізації принципів сталого розвитку;
- розгляд результатів діалогу з зацікавленими сторонами (вивчення протоколів круглих столів, нарад);
- порівняльний аналіз інтегрованої звітності корпорації зі звітністю інших вітчизняних і міжнародних корпорацій, що працюють в тій же галузі;
- виявлення суттєвих питань в діяльності компанії на основі аналізу публікацій в ЗМІ і корпоративних ресурсах;
- аналіз вибірки даних і процесів їх збору за ключовими показниками результативності в області екології, підходів до організації праці, прав людини, взаємодії з суспільством і відповідальності за продукцію.

В процесі проведення аудиту широко використовується аналітичний інструментарій. Аналіз в динаміці дозволить отримати аудиторські докази надійності застосування припущення безперервності. Аналіз відносних показників сприяє кращому розумінню діяльності клієнта і дозволяє проводити порівняльне зіставлення результативності діяльності з іншими підприємствами галузі та регіону. Всі показники, що розкриваються в рамках відповідності стандартам GRI, з метою аналізу розмежовуються на монетарні, кількісні і описові. Для монетарних і кількісних показників здійснюється порівняльний та динамічний аналіз. Аналіз описових показників передбачає попередню обробку різних скоригованих моделей.

Зовнішній аудит сприяє підвищенню довіри зацікавлених сторін до ключових показників, впевненості щодо якості нефінансового звіту, зниженню ризиків вивільнення потенційно недостовірної або

неточної інформації. З точки зору репутації, зовнішнє засвідчення забезпечує «конкурентні переваги» [29].

5.2. Соціальний аудит

Соціальний аудит є одним із інструментів управління соціальним розвитком та регулювання соціоекономічних відносин за допомогою добровільного соціального діалогу всіх сторін, зацікавлених у досягненні соціального консенсусу. Соціальний аудит має значення для власників, інститутів громадянського суспільства, інвесторів, споживачів, менеджерів, працівників. Передумовами виникнення соціального аудиту є: усвідомлення приватним бізнесом того, що позитивний соціальний імідж підприємства значно підвищує його конкурентну спроможність; зростання ролі соціального чинника і людського капіталу; результат тиску суспільства на бізнес з метою регулювання соціально значущих аспектів діяльності підприємства; тенденція до збільшення кількості нефінансових звітів.

Соціальний аудит – специфічна форма аналізу, ревізії умов соціального середовища підприємства з метою виявлення чинників соціального ризику і здійснення пропозицій щодо їх зниження – є результатом розвитку інших форм аудиту, зокрема, управлінського і фінансового, шляхом розширення критеріїв ефективності, оскільки включає в їх склад безліч соціальних чинників [27].

Предметом обстеження соціального аудиту є: матеріальні активи соціальної сфери, фінансово-економічна інформація соціальної спрямованості, людський ресурс. Для того, щоб персонал виступав основним чинником підвищення конкурентоспроможності організації, мав цілі, співвідносні з основними цілями організації, продуктивно й умотивовано працював, необхідно використовувати всі наявні резерви. Виявити ж їх і розробити програму вдосконалення системи управління персоналом допоможе соціальний аудит. Предметом обстеження соціального аудиту є не просто матеріальні активи або фінансово-економічна та інша інформація, а людський ресурс. Соціальний аудит може використовувати держава з метою забезпечення стійкого і довгострокового соціального розвитку. Соціальний аудит можна застосовувати як інструмент для налагодження повноцінного діалогу і співпраці між державою, бізнесом та інститутами громадян-

ського суспільства. Стан соціальної безпеки підприємства можна розглядати через умови колективних договорів, профспілкових угод, які обумовлюють соціальний захист працівників та характеризують стан соціальної безпеки підприємства. Дослідження вітчизняної законодавчої бази та умов соціальних договорів на підприємствах дає можливість виділити найважливіші принципи соціальної безпеки підприємства: соціальна справедливість у галузі трудових відносин – однакова винагорода за однакову працю, право на безпеку та гігієну праці, збереження здоров'я, працездатності громадян, на соціальну допомогу в разі захворювань, на високий рівень компенсації загубленої працездатності, забезпечення медичної, соціальної та професійної реабілітації тих, хто постраждали на виробництві; всебічний та обов'язковий характер захисту працівників від соціальних і професійних ризиків, забезпечення права на соціальний захист, як головного орієнтиру соціально-економічного розвитку суспільства; мінімальний рівень соціальних і професійних ризиків, наявність відповідної інформації, забезпечення необхідного рівня особистої безпеки робітників.

При проведенні соціального аудиту необхідно виходити з того, що в ідеалі організація повинна забезпечувати: споживачам – високу якість товарів і послуг, повагу до їх людської гідності; працівникам – достойну оплату праці і умови роботи, охорону здоров'я і працездатності, турботу про проблеми і потреби, рівні права і можливості трудової діяльності незалежно від статі, віку, расової належності; власникам і інвесторам – ставлення довіри, гарантування оптимального прибутку на вкладений капітал, вільний доступ до інформації, обмежений тільки рамками закону і умовами конкуренції; постачальникам – справедливе і чесне поводження з ними, розвиток довгочасних і стабільних зв'язків, обмін інформацією і залучення до участі у процесі планування; місцевому населенню – дотримання загальнолюдських норм поведінки, підтримку миру і безпеки, дотримання прав людини, спонсорських акцій, участь у суспільному житті; конкурентам – взаємну увагу, розвиток відкритих ринків товарів і капіталів, відмову від використання сумнівних засобів досягнень конкурентних переваг, повагу прав власності, у тому числі, інтелектуальної; стосовно довікля – виконання всіх санітарних норм, проведення заходів по охороні природи. З урахуванням цих позицій і повинна оцінюватися діяльність організації. Методологічною основою соціального аудиту є

загальна теорія технологізації, як процесу, характерного для соціального розвитку. Соціальний аудит охоплює такі напрямки:

- корпоративне управління;
- аудит соціальної звітності;
- ділова етика;
- людські ресурси;
- охорона довкілля;
- система менеджменту якості;
- відносини з місцевими громадами;
- права людини.

Головним напрямком соціального аудиту є перевірка соціальної звітності для визначення ступеню соціальної відповідальності суб'єктів господарювання. Розкриття основних блоків відкритої соціальної звітності надає уявлення щодо значущості аудиту при перевірці соціально важливої інформації в суспільстві: у першому блоці соціального звіту «Загальна інформація» розкривається позиція керівництва відносно цілей публічної інформації; основні принципи системи управління компанії; діючі системи корпоративної політики; зміст (тематика та об'єкти/види діяльності) звітності; підходи і методи публічної звітності, контактна інформація для зворотного зв'язку. Другий, економічний блок розкриває характер економічної діяльності; розподіл по ринках; основних партнерів; зміни обсягу і характеру виробництва; найбільш значимі інвестиційні проекти і договори; частку заробітної плати, сировинних та енергетичних ресурсів в собівартості продукту; витрати на навчання та інші форми вкладень в людські ресурси; сплачені податки і витрати на добродійність.

Соціальний блок надає інформацію про безпеку виробництва, травматизм; умови праці; забезпечення здоров'я персоналу, захворюваність; створення робочих місць; заробітну плату і премії, соціальні пільги; плінність кадрів і джерела відновлення персоналу; інформування і навчання персоналу; інформування споживача про властивості продукції і маркування; шефство над соціально-культурними об'єктами і спонсорство.

Екологічний блок розкриває характеристики впливу виробничого процесу, продукції і послуг на повітря, водні об'єкти, ґрунт, флору і фауну, здоров'я людини; аварійний і позаштатний вплив; споживання енергії і енергоносіїв; споживання ресурсів; можливості вторинно-

го використання або переробки продукції; діяльність по зниженню і запобіганню негативного впливу на природне середовище; параметри взаємодії з партнерами для зниження впливу на довкілля; добровільну діяльність щодо охорони та відновлення природних і культурно-історичних об'єктів.

Аудит корпоративної соціальної відповідальності може використовуватися для оцінки внутрішньої ефективності соціальної діяльності та фокусується:

- на реальних результатах соціальної політики і практики компанії;
- на порівнянні отриманих результатів з показниками інших компаній (по галузях і регіонах);
- на порівнянні результатів з очікуваннями зацікавлених осіб;
- на впливі соціально-відповідальної поведінки на показники основної діяльності підприємства.

Соціальний аудит передбачає зіставлення системи цінностей підприємства з поведінкою у вирішенні питань бізнес-етики і внутрішньої оперативної практики.

Цілі аудиту полягають у наступному: виявити невідповідність заявлених цілей реальній практиці; раннє виявлення проблем; оцінка фінансової віддачі від соціально-відповідальної поведінки (зниження витрат на набір, підготовку персоналу, підвищення продуктивності праці); оцінка втрат від соціально-безвідповідальної поведінки щодо працівників, втрати від виплати штрафів.

Аудит соціальної відповідальності здійснюється за двома напрямками:

- внутрішній аудит забезпечує оптимізацію ризиків, пов'язаних з соціально-відповідальним веденням підприємницької діяльності, і контролює всі бізнес-процеси (діяльність) у векторній спрямованості відповідності встановленим законодавчим нормам, правилам, стандартам (ISO, AA1000) і прийнятим політикам;
- зовнішній аудит визначає відповідність соціальної відповідальності, відображеної в звітності, принципам Глобального договору і стандартам GRI, а також підтверджує достовірність (валідність) її показників.

Стандартом передбачений зовнішній аудит звітності на завершальному етапі його підготовки. Стандарт AA1000AS [32] також реко-

мендує проводити зовнішній аудит з метою забезпечення якості звітності. Метою зовнішньої верифікації КСВ є вираз незалежної думки про відповідність діяльності і звітності компанії принципам соціально відповідального ведення бізнесу в певних рамках Глобального договору ООН і за стандартами AA1000 і GRI. Основні постулати верифікації звітності сформовані та викладені в Стандарті верифікації звітів AA1000 [27].

Згідно зі стандартами AA1000 і GRI соціальна відповідальність компанії вимірюється величиною вкладень (витрат), відображених в соціальному обліку відповідно з прийнятими в компанії екологічною і соціальною політиками.

Параметри суттєвості цих добровільно взятих на себе зобов'язань постійно співставляються на рівні всіх бізнес-процесів на відповідність (верифікацію) принципам сталого розвитку ООН і стандартам менеджменту (ISO). На особливу увагу заслуговують рекомендації щодо процедури та критеріїв, як основи проведення їх соціального і етичного аудиту. Наприклад, зазначені такі критерії, як: повнота представлення всіх економічних, екологічних та соціальних аспектів діяльності підприємства; регулярність і своєчасність; інтеграція або включення процесу збору даних для складання нефінансового звіту та їх контролю у повсякденну практику організації. Крім того, є вимога щодо надання підприємством інформації для підтвердження його зусиль, спрямованих на організацію спілкування з усіма зацікавленими сторонами і оприлюднення достовірної адекватної інформації. Відповідно до стандарту AA1000 аудит нефінансової звітності передбачає, зокрема, безпосереднє спостереження за процесом підготовки звітності, встановлення адекватності інформації та її джерел. Процес підготовки звітності та адекватність джерел інформації є ключовими факторами забезпечення відповідності звітності вимогам користувачів. Верифікація інтегрованої звітності здійснюється на основі інформації щодо окремих об'єктів і їх характеристик, розрахункових показників, поточного обліку і спостереження, бази даних реєстраторів, довідкових матеріалів; непрямих оцінок та використання аналітичних розрахункових або узагальнених показників.

Об'єктом соціального аудиту є окремі організації, їх діяльність, галузь, регіон в цілому, окремі види документів (соціальні звіти, про-

екти, програми). Завдяки своїй універсальності та комплексності пояснюється широкий спектр суспільних функцій соціального аудиту.

Алгоритм аудиту відповідності вимогам стандартів GRI, ISO 26000, AA1000 на етапі впровадження принципів соціальної відповідальності в діяльність компанії наведено в табл. 5.2. Основою цього алгоритму є експертна оцінка масиву думок стейкхолдерів компанії.

Таблиця 5.2

Аудиторські процедури на етапі впровадження принципів соціальної відповідальності (оптимізація ризиків)

Цільове завдання	Назва процедури	Призначення процедури	Використання результатів
Ранжування критеріїв сталого розвитку: економічна стабільність, екологічна безпека, соціальна відповідальність	Процедура Борда	Ранжування альтернатив	Ранг критеріїв враховується при розробці і коригуванні планів і політик соціально відповідального управління
Вибір більш значущих для компанії інтересів стейкхолдерів за альтернативами критеріїв сталого розвитку	Процедура парних порівнянь	Визначення «цінності» вимог стейкхолдерів за критеріями сталого розвитку	Значущість вимог і пропозицій при розробці програм соціально відповідального ведення бізнесу
Оцінка груп стейкхолдерів	Коригування на «коефіцієнт впливу»	Визначення пріоритетності впливу	Визначається суттєвість вимог за ступенем впливу груп стейкхолдерів на діяльність компанії

В загальному вигляді модель верифікації соціальної звітності наведено на рис. 5.1. Базовими елементами аудиторської перевірки КСВ є фінансовий аудит, аудит господарської діяльності та стратегічний аудит. Основним елементом моделі є фінансовий аудит, оскільки він ґрунтується на великому масиві інформації та доказів щодо результативності соціально відповідальної діяльності підприємства. Стратегічний аудит охоплює комплекс експертно-аналітичних і конт-

рольних заходів, що дозволяють оцінити ефективність використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей компанії.

Застосування методики верифікації КСВ залежить від вибору показників звітності і напрямків діяльності, визначених підприємством. Так, верхній блок моделі – стратегічний аудит представляє собою комплекс експертно-аналітичних і контрольних заходів, що дозволяють оцінити ефективність використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей, визначених підприємством.

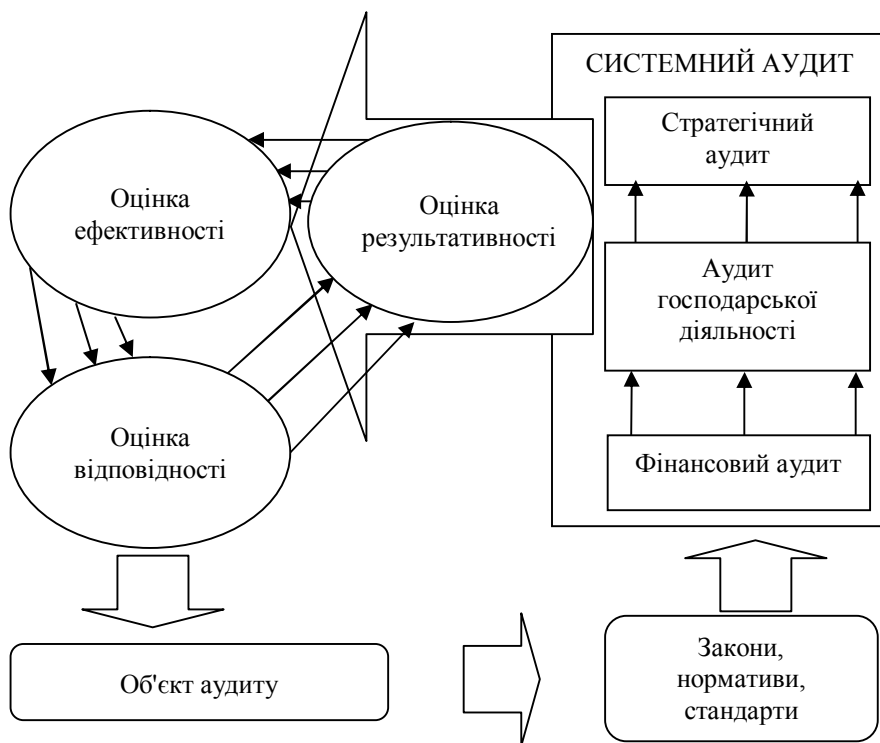

Рис. 5.1. Модель верифікації соціальної звітності

Процес проведення соціального аудиту ділиться на етапи: підготовчий етап, збір інформації, обробка і аналіз інформації, складання звіту.

1. Підготовчий етап включає: укладання договору між аудиторською фірмою і клієнтом; підбір персоналу аудиторської компанії (створення команди аудиторів); визначення рівня проведення аудиту (підрозділу, відділу, всієї компанії).

2. Збір інформації. Існує декілька методик оцінки соціальної відповідальності організацій. В практиці менеджменту відомі наступні кількісні показники виміру соціального ефекту діяльності корпорацій, запропоновані рядом американських вчених на початку 80-х років XX-го століття: 1) соціальні індикатори, які визначають індекси якості життя на основі вимірювання кількісних параметрів – умови життя, стан охорони здоров'я, транспорту і інші оцінки впливу на якість життя соціальної діяльності корпорацій; 2) соціальні вигоди і витрати відповідних компаній для працівників, клієнтів, постачальників, місцевих органів у цілому (покращення довкілля і місцеві податки належать до місцевих вигід); 3) оцінка витрат по соціальних програмах, ефективності їх виконання, які дозволяють «розумно» складати бюджет і збільшувати «соціальний дохід» на капіталовкладення [33].

3. Обробка і аналіз інформації. Обробка інформації може проводитися методом розрахунку соціального індексу. Для кожної із груп питань розраховуються бали. Організація таким чином визначає свій рейтинг, а також співвідношення між цілями і зусиллями організації у соціальній сфері («що організація хоче» і «що організація робить» з однієї сторони, і «що організація отримує» – з іншої).

4. Складання звіту. Оцінка соціальної діяльності підприємства завершується складанням звіту, у якому аналізуються принципи соціальної направленості, визначається відповідальність кожної із груп персоналу і пропонуються стимулюючі заходи. Надання впевненості нефінансовій інформації, найбільш суттєвою методологічною проблемою є підвищення якості розкриття інформації та надання доказів щодо надійності показників нефінансового звіту. Насамперед, питання стосується підготовки інформації – її збору, класифікації та узагальнення. За міжнародними стандартами аудиту обліково-інформаційне забезпечення нефінансової звітності є одним з найважливіших контекстуарних факторів. Належна підготовка інформації дозволяє отримати впевненість щодо доцільності та необхідності проведення дослідження певних аспектів діяльності підприємства

вже на етапі визначення меж аудиту. Надання впевненості щодо нефінансового звіту вимагає перевірки аудитором не тільки інформації, але й процедур. У звіті можуть бути розглянуті шляхи вдосконалення управління персоналом, включаючи впровадження нових технологій, пропозиції, які стосуються модифікації існуючих процедур, вдосконалення документації, уточнення.

5.3. Екологічний аудит як складова аудиту корпоративної соціальної звітності

Екологічний аудит є новітнім інструментом, що дозволяє ефективно регулювати вимоги екологічної безпеки, а також знизити комерційний ризик, пов'язаний з прийняттям управлінських рішень.

Одним з інструментів, що дозволяє здійснювати необхідну оцінку діяльності та забезпечення сталого розвитку підприємства є екологічний аудит. Екологічний аудит отримав досить міцне закріплення в практиці всіх промислово розвинених країн. Національна агенція по охороні довкілля США у 1984 році розробила концепцію екологічного аудиту федеральних агенцій. Значна увага питанням екологічного аудиту приділялась в країнах Європейського Союзу – у 1982 році була прийнята Директива щодо екологічного аудитування, 29 червня 1993 р. – Керівництво Європейського Союзу з екологічного аудиту (The Eco Management and Audit Scheme (EMAS)), у квітні 1995 році підготовлено пакет документів – стандарти серії ISO 14000. Цей документ передбачає обов'язкове проведення екологічного аудиту та публікацію його результатів щодо впливу компанії на довкілля. Одночасно із Правилами екологічного аудиту, затвердженими директивою ЄС, у Великобританії розроблений і впроваджений Стандарт для системи екологічного керування BS 7750. Міжнародною організацією по стандартизації розроблено міжнародні норми екологічного аудиту ISO 14000. Згідно з Міжнародною організацією зі стандартизації (ICO) «Екологічний аудит є математичний і документований процес перевірки, що полягає в об'єктивному одержанні і оцінці інформації і спрямований на те, щоб встановити, чи відповідають критеріям контролю конкретні екологічні заходи, явища, системи регулювання або дані про них, і у повідомленні результатів цієї перевірки споживачу» [33, с. 344]. Міжнародна торгова палата визначає екологічний аудит

як інструмент управління, що охоплює систематичну, документовану, періодичну та об'єктивну оцінку відповідності організаційної системи управління охороною довкілля, функціонування обладнання екологічним цілям, що передбачає підвищення контролю за практичною діяльністю в галузі охорони довкілля, а також оцінку відповідності виробництва екологічній політиці компанії, включаючи і відповідність нормативним вимогам системи екологічного менеджменту та аудиту (CEMAEMAS).

Грунтуючись на міжнародному досвіді, в Україні 1 січня 1998 р. були адаптовані ряд міжнародних стандартів: ДСТУ ISO 1401097 «Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Загальні принципи»; ДСТУ ISO 1401197 «Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Процедури аудиту. Аудит систем управління навколишнім середовищем»; ДСТУ ISO 1401297 «Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології». Потім було підготовлено єдиний стандарт ДСТУ ISO 19011:2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління». У 2004 році було прийнято Закон України «Про екологічний аудит» від 24 червня 2004 р. [9].

Згідно закону України «Про екологічний аудит», екологічний аудит – це незалежний вид діяльності, який включає перевірку суб'єктів господарювання, пов'язаних із забезпеченням екологічної безпеки, раціональним використанням та відтворенням природних ресурсів, захистом і конкурентоспроможністю об'єкта аудиту та його інвестиційною привабливістю [9].

– За видами екологічний аудит може бути добровільним, обов'язковим, зовнішнім і внутрішнім [9]. Добровільний може проводитися з ініціативи власника або керівництва підприємства у випадках: 1) зміна власника об'єкта; 2) передача об'єкта в оренду, в заставу; 3) необхідність модернізації виробничого або технологічного процесу. Обов'язковий екологічний аудит проводиться на тих підприємствах, перелік яких визначається законодавчо, в наступних випадках: 1) виконання міжнародних зобов'язань з охорони довкілля; 2) доручення державних органів; 3) вивчення можливого впливу на довкілля при приватизації державних і муніципальних підприємств; 4) реалізація процедури банкрутства підприємства; 5) обґрунтування інвестиційних проєктів, якщо це передбачено в умовах інвестування.

Зовнішній аудит може проводитися як за власним бажанням компанії, так і через законодавчо встановлену обов'язковість, незалежними аудиторами.

Внутрішній аудит здійснюється за ініціативою керівництва штатними працівниками та аудиторами для потреб управління.

Суб'єктами екологічного аудиту є: аудитори, тобто фахівці, які мають відповідний кваліфікаційний сертифікат та ліцензію на заняття аудиторською діяльністю; аудиторські фірми, тобто організації, в статутну діяльність яких входить надання аудиторських послуг та які мають відповідну ліцензію згідно з законодавством; замовники екологічного аудиту.

Об'єктами екологічного аудиту є різні види діяльності, що спроможні негативно впливати на стан довкілля та здоров'я населення, серед них: інвестиційні та приватизаційні програми і проекти розвитку підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, в тому числі військового призначення, діяльність яких пов'язана з екологічним ризиком для довкілля та здоров'я населення; побудова атомних електростанцій, сховищ для їх відходів; кредитні угоди, інвестиційні підрядні контракти, реалізація яких може призвести до порушення екологічних нормативів, негативного впливу на стан довкілля та здоров'я населення; галузеві та місцеві господарські і адміністративні рішення, реалізація яких може призвести до порушення екологічних нормативів чи негативного впливу на довкілля та здоров'я населення, господарську діяльність підприємств; екологічно небезпечні діючі об'єкти, системи, комплекси, в тому числі військового та оборонного призначення; підприємства, організації та установи незалежно від форм власності і підпорядкування, у тому числі військового призначення, господарська діяльність яких пов'язана з екологічними ризиками для довкілля та здоров'я населення; об'єкти, системи, комплекси загального природокористування і забезпечення очищення стічних промислових і комунальних вод, зменшення відходів, викидів і скидів виробництва; об'єкти приватизації майна державних підприємств і організацій.

Метою екологічного аудиту є оцінка відповідності встановленим критеріям (вимогам) аудіювання господарської та іншої діяльності (в тому числі системи управління довкіллям) в частині впливу на до-

вкільля і її компоненти, внесення рекомендацій щодо поліпшення діяльності, яка впливає на довкілля.

Для оцінки об'єктів екологічного аудиту використовуються критерії – конкретні вимоги, які містяться в законодавстві з охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, в стандартах, а також в екологічній політиці організації та в положеннях контрактів.

Досягнення цілей екологічного аудиту забезпечується вирішенням наступних завдань:

- отримання достовірної інформації про діяльність підприємств та інших господарських суб'єктів в галузі використання природних ресурсів і охорони довкілля, підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності за рахунок впровадження екологічно чистих передових технологій і екологічного маркування;

- сприяння підприємствам в регулюванні своєї екологічної політики шляхом формування пріоритетних завдань, які слід реалізувати в першу чергу;

- зниження фінансового ризику господарських суб'єктів і підприємств;

- застосування і контроль за дотриманням міжнародних екологічних норм, принципів і правил;

- зміцнення довіри громадськості, уряду і акціонерів до підприємств;

- аналіз даних про вплив довкілля на стан здоров'я населення;

- аналіз дозвільної документації в галузі охорони довкілля, раціонального природокористування та екологічної безпеки;

- перевірка достовірності інтегрованої звітності в частині відображення інформації про природоохоронну діяльність організації, а також про відповідність порядку ведення бухгалтерського обліку та діяльності в екологічній сфері з чинним законодавством України.

Необхідно зазначити, що існує перелік ознак, які свідчать про те, що на підприємстві існує високий рівень екологічного ризику. Відповідно до п. 40 МСА 1010 до розгляду екологічних питань при аудиторській перевірці фінансової звітності належать:

- наявність звітів, підготовлених екологами-спеціалістами, внутрішніми аудиторами або екологічними аудиторами, в яких зазначено про екологічні проблеми;

- порушення законів та нормативних документів з охорони довкілля, про які зазначено у звітах органів контролю;
- коментарі про екологічні питання у кореспонденції юристів;
- збільшені або надмірні гонорари юристам чи екологам-консультантам, або виплати штрафів унаслідок порушення екологічних законів та нормативних документів.

Зміст екологічного аудиту наведено на рис. 5.2.

Рис. 5.2. Зміст екологічного аудиту

При проведенні екологічного аудиту основними етапами перевірки є:

1) попередній – передбачає дослідження об'єкту, в ході якого аудитор отримує знання про об'єкт аудиту, характер діяльності, стратегію організації і пов'язані з нею ризики господарської діяльності,

узгоджує умови проведення аудиту, та розробляє план заходів, програму та графіки аудиту.

2) основний – збір аудиторських доказів з використання певних аудиторських процедур, безпосереднє проведення аудиту, опитування керівництва і співробітників, робота з документами, візуальне та інструментальне дослідження об'єкта, лабораторний аналіз, оцінка впливу екологічних питань на фінансову звітність. Міжнародним комітетом з аудиторської практики Міжнародної федерації бухгалтерів підготовлено Положення з міжнародної аудиторської практики (ПМАП) 1010 «Облік екологічних питань аудиту фінансової звітності».

3) підготовка звіту з екологічного аудиту. Виявлення відповідності (невідповідності) екологічних характеристик об'єкта національним стандартам і міжнародним нормам. У заключній частині звіту даються рекомендації підприємству по виправленню наявних порушень і поліпшення екологічних характеристик. Реалізація результатів екологічного аудиту: доведення результатів аудиту до керівництва підприємства, співробітників, державних органів, акціонерів і громадськості.

Основними напрямками екологічного аудиту є:

- аудит екологічної політики організації (відповідність вимогам екологічного законодавства);
- дослідження екологічної безпеки використовуваних на виробництві сировини, технологій та обладнання;
- оцінка масштабів забруднення довкілля, а також економічних збитків, які понесе держава;
- аудит відходів виробництва і споживання (оцінка відповідності нормам забруднення);
- вивчення раціональності використання природних ресурсів на певній території;
- аудит природоохоронних витрат (правильність оцінки фінансового стану та фінансових результатів, обумовлених екологічною діяльністю);
- оцінка екологічного ризику та виявлення екологічних проблем в регіонах і в цілому по країні, а також розробка заходів щодо їх вирішення;

- аудит екологічної звітності (виявлення і виправлення помилок, підвищення довіри до звітності з боку зацікавлених користувачів).

Останнім часом особливого значення набуває необхідність проведення внутрішнього екологічного аудиту, як одного з аспектів управління діяльністю сучасного підприємства з метою не лише підвищення конкурентоздатності української продукції, а й збільшення довіри іноземних інвесторів до українських виробників. Він проводиться за бажанням керівництва компанії штатними працівниками і аудиторами. Основні вимоги до внутрішнього екологічного аудиту сформульовані в додатку 2 Положення № 761/2001 Європейського парламенту і Ради Європи від 19 березня 2001 року, який так і називається «Вимоги внутрішнього екологічного аудиту». В Україні внутрішній екоаудит зафіксований у ст. 13 Закону України «Про екологічний аудит», у якому зазначено, що внутрішній екологічний аудит підприємства проводиться на замовлення його власника чи органу, уповноваженого на управління ним, для власних потреб. І хоча в цьому Законі внутрішній екоаудит передбачений, дієвого механізму його проведення не розроблено.

Внутрішній екологічний аудит будь-якого промислового підприємства передбачає: аналіз внутрішнього контролю управління виробничим процесом; оцінку слабких місць і полумок контрольного устаткування; облік ризику обстежуваного об'єкта для довкілля; збір доказів практичної ефективності внутрішнього екологічного контролю; оцінку зібраних матеріалів для визначення недоліків системи заходів щодо охорони довкілля; формування та надання звіту про результати екологічного аудиту керівництву. Критеріями внутрішнього екологічного аудиту є документи, які встановлюють вимоги до господарської діяльності щодо дотримання природоохоронного законодавства. Програма внутрішнього екологічного аудиту містить такі складові:

- напрям проведення екологічного аудиту;
- об'єкт внутрішнього екоаудиту;
- сферу здійснення;
- час проведення;
- критерії внутрішнього екоаудиту;
- мету;
- список екоаудиторів;
- дату представлення звіту;

- технічне забезпечення, яке призводить до підвищення якості проведення внутрішнього екологічного аудиту.

Результатом проведення процедур внутрішнього екологічного аудиту є звіт, під час підготовки якого аудитори повинні дати відповіді на безліч питань, зокрема:

1) оцінювання ступеню відповідності об'єкта внутрішньої екоаудиторської перевірки критеріям екологічного аудиту:

- чи можна стверджувати, що працівники підрозділу знають, мають в своєму розпорядженні, розуміють і використовують документи системи менеджменту якості і (або) екологічного менеджменту;

- чи підтверджується дотримання вимог документів системи менеджменту якості і (або) екологічного менеджменту необхідними даними і фактами;

- чи всі вимоги цих документів забезпечують досягнення цілей підрозділу в сфері якості й (або) екологічного менеджменту;

2) оцінювання ефективності виробничо-господарської діяльності:

- чи є результативною діяльність підрозділу (виробничого процесу), тобто чи досягнуто заплановані результати;

- чи є ефективною діяльність підрозділу (процесу), тобто чи достатньо ефективно використовуються природні ресурси;

3) оцінювання можливості поліпшення виробничо-господарської діяльності:

- чи є реальною можливість поліпшити результат виробничо-господарської діяльності підрозділу або виробничого процесу (зокрема скоротити витрати, підвищити якість, зменшити негативний вплив на довкілля);

- які саме рекомендації можуть бути надані екоаудиторською групою.

Звіт про проведення екологічного аудиту надає можливість інвесторам приймати доцільні інвестиційні рішення та оцінити минулі і майбутні екологічні аспекти виробничо-господарської діяльності підприємств, а саме:

- рівень дотримання природоохоронного законодавства;

- заходи, необхідні для того, щоб гарантувати таку відповідність природоохоронному законодавству і пов'язані з цим витрати;

- фінансові наслідки екологічних проблем, виявлених в ході екоаудиту.

- витрати на очищення забруднених місць;
- витрати на забезпечення дотримання природоохоронного законодавства, зокрема, шляхом модернізації технологічних процесів;
- юридичний і фінансовий ризики, а також ризик для репутації інвестора;
- нові можливості, зокрема, нові ринки збуту чи підвищення еколого-економічної ефективності внаслідок виконання рекомендацій екоаудиторів.

5.4. Міжнародні стандарти аудиту та нефінансова інформація

Значна кількість суб'єктів господарювання у світі готують та оприлюднюють власні річні звіти, частиною яких є звіт керівництва або звіт з управління. Проте, в різних країнах він може мати інші назви. Наприклад, у Канаді та США цей документ носить назву Management Discussion and Analysis (MD&A), що українською можна перекласти як Звіт керівництва та аналіз, у Великій Британії до 2006 року він мав назву Operational and Financial Review (OFR) – Оцінка діяльності та фінансовий огляд, з 2006 року у зв'язку з прийняттям Закону про компанії – Director's Report – Звіт директорів, у Німеччині – Management Report – Звіт керівництва.

З метою узагальнення діючої практики складання такого фінансового огляду у грудні 2010 року Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності ухвалила Положення «Коментарі керівництва». Положення не входить до складу Міжнародних стандартів фінансової звітності (надалі – МСФЗ) і має лише рекомендаційний характер щодо підготовки Звіту керівництва для компаній, які звітують за МСФЗ.

Вимога наведення в річному звіті компанії інформації щодо розвитку діяльності суб'єкта господарювання та його поточного стану містилася в Директиві 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані з ними звіти окремих типів компаній, що внесла поправки в Директиву 2006/43/ЄС Європейського Парламенту [6]. Відповідно до цієї Директиви у звіті також необхідно було наводити інформацію про важливі події, які відбулися після звітного року, вірогідні перспективи подальшого розвитку суб'єктів господарювання, діяльність у сфері інноваційних досліджень, впровадження новітніх

технологій, інформацію про викуп власних акцій, основні ризики та невизначеності діяльності підприємств, інформацію з питань довкілля, персоналу та корпоративного управління.

Таким чином, світова практика наведення в річному звіті компанії паралельно з фінансовими звітами описової інформації є традицією фінансового звітування.

У 80-х роках минулого століття в США та Великій Британії громадськість почала активно цікавитися соціальними й екологічними аспектами діяльності компаній, поступово поширивши нові правила на лістингові та інші публічні компанії. У результаті цих ініціатив було розроблено низку систем стандартів щодо підготовки нефінансової звітності соціально-екологічного характеру. У 2009 році з ініціативи Принца Уельського у присутності інвесторів, представників ООН, керівних органів Міжнародної федерації бухгалтерів (IFAC), Ініціативи зі сталого розвитку (GRI) та інших організацій було створено Міжнародний комітет з інтегрованої звітності (IIRC). Мета нового органу полягала у створенні глобальних стандартів Інтегрованої звітності. Нові стандарти було опубліковано в грудні 2013 року. А нова інтегрована звітність як альтернативний формат діючої бізнес-звітності повинна об'єднати фінансову звітність і звітність щодо сталого розвитку (інформацію про екологічні, соціальні, етичні аспекти діяльності підприємства) в єдине взаємопов'язане інформаційне поле. Ураховуючи зростаючу соціальну спрямованість обліку і звітності, Рада Європейського Парламенту у 2014 році прийняла Директиву 95/ЄС, яка вносить зміни до Директиви 34/ЄС та окреслює коло питань до розкриття у звіті керівництва, серед яких і вимоги до розкриття інформації про заходи щодо захисту прав робітників і боротьби з корупцією та хабарництвом.

Таким чином, звіт керівництва (або звіт про управління) є одночасно складовою інтегрованої та фінансової звітності суб'єктів господарювання і, як вже відзначалось, в попередніх розділах нефінансова інформація, наприклад соціальні екологічні, політичні, благодійні аспекти діяльності суб'єктів господарювання є предметом уваги менеджменту, внутрішніх та зовнішніх аудиторів. Крім міжнародних вимог, це спричинено і тим, що Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», в редакції Закону № 2164 – VIII від 05.10.2017 року [24] (надалі – Закон № 2164) вимагає складання звіту

про управління, що має містити фінансову й нефінансову інформацію. Така інформація характеризує стан, перспективи розвитку суб'єкта господарювання, розкриває основні ризики, пов'язані з невідомістю його діяльності.

Звіт зобов'язані подавати разом із фінансовою та консолідованою фінансовою звітністю великі підприємства, зокрема суб'єкти, що становлять суспільний інтерес. Середні підприємства мають право подавати його у скороченому вигляді. Критерії розподілу підприємств визначені Законом № 2164 та представлені в табл. 5.3.

Таблиця 5.3

**Поділ підприємств на категорії «Великі», «Середні», «Малі», «Мікро»
за Законом України № 2164**

Класифікація підприємств	Критерії віднесення підприємств (на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному)		
	Балансова вартість активів (євро)	чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (євро)	середня кількість працівників (осіб)
Мікро-	до 350 тис.	до 700 тис.	до 10
Малі	до 4 млн	до 8 млн	до 50
Середні	до 20 млн	до 40 млн	до 250
Великі	понад 20 млн	понад 40 млн	понад 250

Закон № 2164 надає визначення: «підприємства, що становлять суспільний інтерес – це підприємства-емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств [24].

Фінансова звітність підприємств, що становлять суспільний інтерес, великих та середніх підлягає обов'язковому незалежному аудиту. До складу фінансової звітності включено звіт про управління.

Методичні рекомендації зі складання звіту про управління затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 7 грудня 2018 р. № 982 [17]. З метою систематизації та співставності інформації звіт про управління формується за такими напрямками:

- 1) організаційна структура та опис діяльності підприємства;
- 2) результати діяльності;
- 3) ліквідність та зобов'язання;
- 4) екологічні аспекти;
- 5) соціальні аспекти та кадрова політика;
- 6) ризики;
- 7) дослідження та інновації;
- 8) фінансові інвестиції;
- 9) перспективи розвитку;
- 10) корпоративне управління (складають підприємства-емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію) [17].

В свою чергу, інформація про корпоративне управління розкривається на вимогу Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [25], а саме наводиться:

- власний кодекс корпоративного управління;
- інформація про проведені загальні збори акціонерів (учасників) та загальний опис прийнятих на них рішень;
- персональний склад наглядової ради та колегіального виконавчого органу (за наявності) емітента, їхніх комітетів (за наявності), інформація про проведені засідання та загальний опис прийнятих на них рішень;
- опис основних характеристик систем внутрішнього контролю і управління ризиками емітента, тощо.

Фінансова звітність відіграє роль публічного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, тому потребує прозорості, яку саме і надає звіт про управління, що є по суті звітом керівництва, підготовленим у вигляді тестового пояснювального файлу (пояснювальної записки). Звіт надає можливість всім користувачам фінансової звітності переглянути стан та досягнуті результати діяльності суб'єкта господарювання, виявити їх відхилення від раніше запланованих, з'ясувати причини та наслідки виявлених відхилень, оцінити ефекти-

вність внутрішнього контролю та менеджменту. Суб'єкти господарювання його наводять разом з фінансовою звітністю на власній вебсторінці або вебсайті в мережі Інтернет, починаючи з 2018 року. У разі подання консолідованої фінансової звітності подається консолідований звіт про управління.

Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», ст. 14 п.3 вимагає наступне: в аудиторському звіті за результатами обов'язкового аудиту, щонайменше, має наводитися інформація про узгодженість звіту про управління (консолідованого звіту про управління), який складається відповідно до законодавства, з фінансовою звітністю (консолідованою фінансовою звітністю) за звітний період; про наявність суттєвих викривлень у звіті про управління та їх характер [8].

Тому згідно до Міжнародних стандартів аудиту [16] (надалі – МСА) аудитор має оцінити аудиторські ризики, спланувати перевірку та отримати достатні та прийнятні аудиторські докази щодо достовірності фінансової звітності.

Виходячи з професійного судження, аудитор має визначити, який саме МСА слід застосувати при дослідженні звіту про управління, розробити відповідні робочі документи, де зафіксувати отримані аудиторські докази та зроблені на їх підставі висновки. В практиці аудиту існує принаймні два підходи щодо застосування МСА під час перевірки звіту про управління та іншої інформації, що не включена у фінансову звітність:

- по-перше, це МСА 720 «Відповідальність аудитора щодо іншої інформації в документах, що містять фінансову звітність, яка підлягала аудиту» (якщо звіт про управління, інші звітні дані перевіряються як складова фінансової звітності);

- по-друге, МСЗНВ 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації» (якщо звіт про управління, інші звітні дані перевіряються окремо).

При застосуванні МСА 720 метою аудитора є вжиття належних заходів у разі, якщо до складу документів, які містять фінансову звітність, що підлягала аудиту, та звіту аудитора щодо неї, входить також інша інформація, яка може поставити під сумнів достовірність цієї фінансової звітності та звіт аудитора. У разі, якщо під час розгляду іншої інформації аудитор ідентифікує суттєву невідповідність, він

повинен визначити, чи слід переглядати фінансову звітність, яка підлягала аудиту, або іншу інформацію.

У разі, якщо аудитор визначив необхідність перегляду іншої інформації, але управлінський персонал відмовляється виконати такий перегляд, аудитор повинен повідомити про це тих, кого наділено найвищими повноваженнями (вищий менеджмент, власників), а також:

- включити до звіту аудитора параграф «Інші питання», який описує суттєву невідповідність згідно з МСА 706 «Пояснювальні параграфи та параграфи з інших питань у звіті незалежного аудиту»;
- утриматися від надання звіту аудитора; відмовитися від виконання завдання, якщо відмова можлива відповідно до закону або нормативного акту.

Приклад параграфу «Інші питання» у звіті незалежного аудитора щодо нефінансової інформації:

«Протягом нашого аудиту Україна та більшість країн світу опинилися перед світовою загрозою некерованого поширення коронавірусної інфекції COVID 19. Запровадження Кабінетом Міністрів України карантинних та обмежувальних заходів, спрямованих на протидію подальшому поширенню інфекції зумовили виникнення додаткових ризиків діяльності суб'єктів господарювання.

Компанія, як постачальник значних обсягів готової продукції за кордон, у звіті про управління визнала, що ці обставини можуть мати суттєвий вплив на господарську діяльність та фінансові результати через можливе зменшення обсягів поставки.

У зв'язку з такими обставинами, нами були проведені додаткові аудиторські процедури щодо виявлення можливого впливу додаткових ризиків, пов'язаних з поширенням коронавірусної хвороби і карантинних заходів та зроблені додаткові запити управлінському персоналу. Управлінський персонал вважає, що ці події можуть суттєво вплинути на подальшу діяльність Компанії та її фінансові результати в 2020 році, але наразі цей вплив неможливо достовірно оцінити. Ми не модифікуємо нашу думку з цього приводу».

В цьому параграфі привернуто увагу на те, що у звіті про управління менеджментом оцінено вплив форс-мажорних обставин на діяльність суб'єкта господарювання (вплив коронавірусної інфекції COVID-19).

Аудитор для документування зібраних доказів розробляє робочі документи. Слід зауважити, що вони не стандартизовані за МСА, тому кожна аудиторська фірма вдається до внутрішньофірмових розробок. Приклад робочого документу щодо тестування звіту про управління представлено в табл. 5.4.

Таблиця 5.4

**Робочий документ «Перевірка аудитором звіту керівництва
(звіту про управління)»**

Питання для розгляду	Відповіді		Чи узгоджується зміст звіту з іншою інформацією, що отримана аудитором під час аудиту фінансової звітності	Примітки (пояснення та зауваження аудитора)
	так/ні	немає потреби		
1	2	3	4	5
Чи включений річний звіт керівництва до річної інформації про емітента?	так		так	
Чи містить звіт керівництва (звіт про управління):				
достовірний огляд розвитку емітента та його діяльності за звітний період?	так		так	
опис ризиків та невизначеностей, з якими стикається емітент у своїй господарській діяльності?	так		так	
вірогідності перспективи подальшого розвитку емітента?	так		так	
інформацію про розвиток емітента?	так		так	
інформацію про укладення деривативів або вчинення правочинів щодо похідних цінних паперів емітентом, якщо це впливає на оцінку його активів, зобов'язань, фінансового стану і доходів або витрат емітента?	так		так	не було

Продовження табл. 5.4

1	2	3	4	5
інформацію про завдання та політику емітента щодо управління фінансовими ризиками, у тому числі політику щодо страхування кожного основного виду прогнозованої операції, для якої використовуються операції хеджування?	так		так	
інформацію про схильність емітента до цінових ризиків, кредитного ризику, ризику ліквідності та/або ризику грошових потоків?	так		так	
Чи містить Звіт про корпоративне управління посилання на:				
власний кодекс корпоративного управління, яким керується емітент? Чи є посилання, де відповідні тексти перебувають у публічному доступі?	так		так	немає в публічному доступі
кодекс корпоративного управління фондової біржі, об'єднання юридичних осіб або інший кодекс корпоративного управління, який емітент добровільно вирішив застосовувати? Чи є посилання, де відповідні тексти перебувають у публічному доступі?	ні		так	
всю відповідну інформацію про практику корпоративного управління, застосовувану понад визначені законодавством вимоги? Чи надає емітент інформацію про практику корпоративного управління?	ні		так	не було практики понад визначену законом
відхилення від вимог корпоративного кодексу (або практики корпоративного управління) та причини такого відхилення протягом року?	ні		так	

Продовження табл. 5.4

1	2	3	4	5
Чи містить Звіт про корпоративне управління:				
інформацію про проведені загальні збори акціонерів (учасників) та загальний опис прийнятих на зборах рішень?	так		так	
персональний склад Наглядової ради та колегіального виконавчого органу (за наявності) емітента, їхніх комітетів (за наявності), інформацію про проведені засідання та загальний опис прийнятих на них рішень?	ні		так	наглядова рада не створювалась
опис основних характеристик систем внутрішнього контролю і управління ризиками емітента?	так		так	описана в окремому Звіті про управління
перелік осіб, які прямо або опосередковано є власниками значного пакета акцій емітента?	ні		так	Два власники
інформацію про будь-які обмеження прав участі та голосування акціонерів (учасників) на загальних зборах емітента?	ні		так	
інформацію про порядок призначення та звільнення посадових осіб емітента?	ні		так	
інформацію про повноваження посадових осіб емітента?	так		так	
Чи містить Звіт про корпоративне управління фінансової установи інформацію про:	Не є фінансовою установою			
власників істотної участі (в тому числі осіб, що здійснюють контроль за фінансовою установою), їх відповідність встановленим законодавством вимогам та зміну їх складу за рік?				

Продовження табл. 5.4

1	2	3	4	5
склад Наглядової ради фінансової установи та його зміну за рік, у тому числі утворені нею комітети?				
склад виконавчого органу фінансової установи та його зміну за рік?				
факти порушення членами наглядової ради та виконавчого органу фінансової установи внутрішніх правил, що призвело до заподіяння шкоди фінансовій установі або споживачам фінансових послуг?				
заходи впливу, застосовані протягом року органами державної влади до фінансової установи, в тому числі до членів її наглядової ради та виконавчого органу?				
розмір винагороди за рік членів Наглядової Ради та виконавчого органу фінансової установи?				
значні фактори ризику, що впливали на діяльність фінансової установи протягом року?				
наявність у фінансової установи системи управління ризиками та її ключові характеристики?				
результати функціонування протягом року системи внутрішнього аудиту (контролю), а також дані, зазначені в примітках до фінансової та консолідованої фінансової звітності відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку?				
результати оцінки активів у разі їх купівлі-продажу протягом року в обсязі, що перевищує встановлену у статуті фінансової установи величину?				

Продовження табл. 5.4

1	2	3	4	5
операції з пов'язаними особами, в тому числі в межах однієї промислово-фінансової групи чи іншого об'єднання, проведені протягом року?				
діяльність зовнішнього аудитора, зокрема: загальний стаж аудиторської діяльності; кількість років, протягом яких надає аудиторські послуги такій фінансовій установі; перелік інших аудиторських послуг, що надавалися такій фінансовій установі протягом року; випадки виникнення конфлікту інтересів та/або суміщення виконання функцій внутрішнього аудитора; ротацію аудиторів у фінансовій установі протягом останніх п'яти років; стягнення, застосовані до аудитора Аудиторською палатою України протягом року, та факти подання недостовірної звітності фінансовій установі, що підтверджена аудиторським висновком, виявлені органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг?				Аудиторська фірма проводить аудит перший рік після визнання підприємства таким, що становить суспільний інтерес. В 2019 р. надавали послуги з надання впевненості щодо Звітних даних суб'єкта господарювання. Ніяких інших послуг цьому клієнту ніколи не надавали, крім аудиту фінансової звітності за 2017 рік
використані рекомендації органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, щодо аудиторського висновку?				
зовнішнього аудитора наглядової ради фінансової установи, призначеного протягом року?				

Продовження табл. 5.4

1	2	3	4	5
захист фінансовою установою прав споживачів фінансових послуг, зокрема: наявність механізму розгляду скарг; прізвище, ім'я та по батькові працівника фінансової установи, уповноваженого розглядати скарги; стан розгляду фінансовою установою протягом року скарг стосовно надання фінансових послуг (характер, кількість скарг, що надійшли, та кількість задоволених скарг); наявність позовів до суду стосовно надання фінансових послуг фінансовою установою та результати їх розгляду?				
Висновки: На нашу думку, інформація, яка була включена до Звіту про корпоративне управління у відповідності до вимог пунктів 5–9 частини 3 пункту 3 статті 40¹ Закону № 3480-IV та яка була включена до складу річного звіту суб'єкта господарювання станом на 31.12.2018 року, була підготовлена у відповідності до вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» пункти 5-9 частини 3 пункту 3 статті 40¹, і надана інформація узгоджена з фінансовою звітністю. На нашу думку, Звіт про корпоративне управління включає всю інформацію, про яку йде мова у пунктах 5–9 та 1–4 частини 3 пункту 3 статті 40¹ Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок». Наша думка про фінансову звітність не розповсюджується на звіт про управління. Ми ознайомилися зі звітом про управління, за підготовку якого несе відповідальність управлінський персонал суб'єкта господарювання, та на основі проведеної нами роботи, дійшли висновку, що фінансова та нефінансова інформація, представлена у звіті про управління, узгоджується з інформацією, представленою у фінансовій звітності та не протирічить одна одній. Виходячи з принципу професійного скептицизму, наших знань і розуміння бізнесу та внутрішнього контролю суб'єкта господарювання, отриманих в ході аудиту, ми не виявили суттєвих неправильних тверджень у звіті про управління.				
Робочий документ склав, аудитор ПІБ, підпис, дата				
Робочий документ перевірів, аудитор ПІБ, підпис, дата				

При застосуванні МСЗНВ 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації» (якщо звіт про управління перевіряється окремо), аудиторів слід планувати та виконувати завдання з професійним скептицизмом, отримати розуміння предмету перевірки та обставин завдання для ідентифікації та оцінки ризиків суттєвого викривлення інформації про предмет перевірки. Ступінь розуміння предмету перевірки є результатом професійного судження аудитора. Слід також визначити характеристики предмету перевірки, які особливо доречні для потенційних користувачів, які зазначаються у звіті з надання впевненості. Аудитор здійснює також і оцінку критеріїв предмету перевірки, їх прийнятності стосовно предмету та мети перевірки. При цьому аудитор може використовувати встановлені або спеціально розроблені для мети чи предмета перевірки критерії. Аудитор розглядає суттєвість та ризики завдання з надання впевненості, слід зменшити виявлені ризики завдання до прийнятно низького рівня за обставин завдання.

При формуванні звіту аудитора за МСЗНВ 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації» слід звернути увагу на наступне:

- аудитором приймається рішення про достатність отриманих доказів, що підтвердять висновок;
- звіт має бути виключно у письмовій формі.

Приклад звіту незалежного аудитора (практикуючого фахівця) щодо фінансової та нефінансової інформації замовника наведено нижче.

ЗВІТ З НАДАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ АУДИТОРА (НЕЗАЛЕЖНОГО ПРАКТИКУЮЧОГО ФАХІВЦЯ)

**щодо звітних даних Компанії «XXX»
за рік, що закінчився 31.12.2019 р.**

Отримувач звіту:

Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

Наглядовій раді

Предмет завдання.

Предметом завдання є перевірка та надання обґрунтованої впевненості щодо фінансової та нефінансової інформації, наведеної у звіті про управління, звітних даних Компанії «XXX» (надалі – Компанія) за рік, що закінчився 31.12.2019 р., відповідно до Міжнародного стандарту за-

вдань із надання впевненості 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації», а також вимог чинного законодавства України.

Застосовні критерії.

Критерії, за допомогою яких було оцінено звітні дані Компанії, містяться в Порядку надання звітності фінансовими компаніями, фінансовими установами – юридичними особами публічного права, довірчими товариствами, а також юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але мають визначену законами та нормативно-правовими актами Держфінпослуг або Нацкомфінпослуг можливість надавати послуги з фінансового лізингу, затвердженому Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 26.09.2017 р. № 3840 (надалі – Порядок № 3840) та Наказі Міністерства Фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління» від 07.12.2018 № 982 (надалі – Наказ № 982).

Властиві обмеження.

Наша перевірка та надання обґрунтованої впевненості стосується тільки інформації, яка відображена у звіті про управління Компанії та її звітних даних.

Конкретна мета.

Метою завдання є надання обґрунтованої впевненості щодо відповідності звітних даних Компанії вимогам Порядку № 3840, відповідності звіту про управління Наказу № 982 та його узгодженість із фінансовою звітністю в цілому.

Опис виконаної роботи.

Ми виконали завдання відповідно до Міжнародного стандарту завдань з надання впевненості 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації».

Завдання передбачало виконання процедур для отримання обґрунтованої впевненості щодо того, чи складені звітні дані та дані звіту про управління Компанії на підставі даних бухгалтерського обліку за відповідний період відповідно до Порядку № 3840 та Наказу № 982. Планування та проведення перевірки було спрямоване на одержання розумних підтверджень щодо відсутності у наданій інформації суттєвих невідповідностей законодавчим вимогам. Під час перевірки зроблено дослідження шляхом тестування доказів на обґрунтування сум та інформації, розкритих у звітах Компанії, що не є фінансовою звітністю.

Під час перевірки ми дійшли висновку, що інформація, яка розкрита у цих звітах (звіт про управління, звітні дані), сформована відповідно до законодавчих вимог та підготовлена на підставі даних бухгалтерського обліку.

Відповідальність управлінського персоналу.

Управлінський персонал несе відповідальність за складання звітних даних та звіту про управління, відповідно до чинного законодавства України та за такий внутрішній контроль, який він вважає необхідним для складання цих звітів, що не містять суттєвих викривлень внаслідок шахрайства або помилки.

Відповідальність аудитора (незалежного фахівця).

Нашою відповідальністю є надання впевненості щодо достовірності звітних даних, звіту про управління Компанії на основі результатів виконаного нами завдання.

Ми дотримались вимог Міжнародного стандарту контролю якості 1 та, відповідно, впровадили в аудиторській компанії комплексну систему контролю якості, включаючи задокументовану політику та процедури щодо дотримання етичних вимог, професійних стандартів і застосовних вимог законодавчих та нормативних актів. Ми дотримались вимог незалежності та інших етичних вимог, викладених у Кодексі етики професійних бухгалтерів, затвердженому Радою з Міжнародних стандартів етики для бухгалтерів, який ґрунтується на фундаментальних принципах чесності, об'єктивності, професійної компетентності та належної ретельності, конфіденційності та професійної поведінки, та, відповідно, вимог Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 року № 2258-VIII.

Висновок.

На нашу думку, звітні дані та звіт про управління Компанії за рік, що закінчився 31.12.2019 р., підготовлено на підставі даних бухгалтерського обліку та відповідно до вимог законодавства.

Обмеження щодо розповсюдження.

Цей Звіт підготовлений виключно для надання до Нацкомфінпослуг, Наглядовій раді Компанії та не може використовуватися для інших цілей і не може бути розповсюдженим між іншими сторонами ніж Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та Наглядова рада Компанії.

П.І.Б., підпис аудитора (практикуючого фахівця)

Адреса аудиторської фірми, номер реєстрації в реєстрі суб'єктів аудиторської діяльності

Дата

Хоча робочий документ щодо тестування звіту про управління є уніфікованим, його формат не залежить від обраного формату звіту аудитора за МСА, формування висновку аудитора щодо інформації, представленої у цьому звіті має свої особливості та потребує професійного судження аудитора.

Таким чином, звіт про управління є додатковим документом до річних фінансових звітів: балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід), звіту про власний капітал, звіту про рух грошових коштів та приміток до фінансових звітів. Отже, основне призначення звіту про управління полягає в такому:

1) забезпечити інформацією регуляторів інвесторів, позикодавців та інших кредиторів для інтерпретації й оцінювання відповідних фінансових звітів у контексті середовища, у якому працює суб'єкт господарювання. Така інформація висвітлює думку керівництва не лише про позитивні й негативні результати діяльності, а й пояснює їх причину та можливі наслідки;

2) визначити найважливіші проблеми, які постають перед суб'єктом господарювання, і способи їх вирішення керівництвом суб'єкта господарювання;

3) пояснити основні тенденції та фактори, які можуть вплинути на продуктивність діяльності суб'єкта господарювання, його стан і розвиток, дати оцінку стратегіям, що прийняті суб'єктом господарювання, та оцінити ймовірність того, що ці стратегії матимуть успіх.

Звіт з управління, фінансова та нефінансова інформація, що представлені в ньому є предметом дослідження аудитора, а його аудитування підвищує рівень довіри до такої інформації.

ГЛОСАРІЙ

AA1000AS – спеціалізований стандарт для засвідчення якості підготовлених компанією звітів у сфері сталого розвитку, а також існуючих в компанії систем і процесів, які забезпечують ефективність діяльності.

Аудит звіту – процедура перевірки, аналізу та підтвердження одного або декількох аспектів: якості звіту, суттєвості представлених даних, відповідності змісту звіту обраній системі звітності, об'єктивності поданих результатів взаємодії зі стейкхолдерами.

Аудиторська оцінка – охоплює внутрішні процеси компанії, механізми контролю і механізми корпоративного управління. Така оцінка забезпечує впевненість керівництва в тому, що прийняті ним рішення були засновані на точних даних. Вона також є однією з форм управління ризиками, гарантуючи точність представленої в звітності інформації.

Верифікація – метод, який за допомогою низки конкретних принципів і підходів дозволяє оцінити якість підготовлених організацією матеріалів, наприклад, її звітів, а також існуючих в організації систем, процесів і рівня компетентності, які забезпечують ефективність її роботи.

Внутрішній аудит – забезпечує оптимізацію ризиків, пов'язаних з соціально-відповідальним веденням підприємницької діяльності і контролює відповідність бізнес-процесів встановленим законодавчим нормам, правилам, стандартам (ISO, AA1000).

Громадські слухання – нова і більш сучасна форма зворотного зв'язку.

Екологічний аудит – це незалежний вид діяльності, який включає перевірку суб'єктів господарювання, пов'язаних із забезпеченням екологічної безпеки, раціональним використанням та відтворенням природних ресурсів, захистом і конкурентоспроможністю об'єкта аудиту та його інвестиційною привабливістю.

Зовнішній аудит – визначає відповідність та достовірність показників, відображених в звітності, принципам Глобального договору і стандарту GRI.

ISAE 3000 – стандарт для проведення будь-якого засвідчення, яке відрізняється від фінансового аудиту. Стандарт розроблено Радою з міжнародних стандартів аудиту та прийнято в 2004 році і входить в серію міжнародної федерації бухгалтерів (IFAC).

Керівництво GRI – стандарт нефінансової звітності містить вимоги до аудиту.

Критерії екологічного аудиту – конкретні вимоги, які містяться в законодавстві з охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, в стандартах, а також в екологічній політиці організації та в положеннях контрактів.

Мета екологічного аудиту – оцінка відповідності встановленим критеріям (вимогам) аудитування господарської та іншої діяльності (в тому числі системи управління навколишнім середовищем) в частині впливу на довкілля і її компоненти, внесення рекомендацій щодо поліпшення діяльності, яка впливає на довкілля.

Об'єкт соціального аудиту – окремі організації, їх діяльність, галузь, регіон в цілому, окремі види документів (соціальні звіти, проекти, програми).

Оцінка якості – визначення рівня діяльності організації, сертифікації результатів діяльності або оцінки відповідності.

Предмет обстеження соціального аудиту – матеріальні активи соціальної сфери, фінансово-економічна інформація соціальної спрямованості, людський ресурс.

Соціальний аудит – специфічна форма аудиту соціального середовища та соціальної діяльності підприємства.

Стратегічний аудит – комплекс експертно-аналітичних і контрольних заходів, що дозволяють оцінити ефективність використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей, визначених підприємством.

Тип засвідчення «Type 1» – перевірка діяльності на відповідність принципам суттєвості та реагування.

Тип засвідчення «Type 2» – Type 1 + оцінка надійності щодо сталого розвитку.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає призначення громадського засвідчення корпоративного нефінансового звіту?
2. Які аспекти перевіряються, аналізуються та підтверджуються при аудиті звіту?
3. Що таке верифікація?
4. Розкрийте сутність аудиторської оцінки.
5. Які підходи використовуються до верифікації звітності?
6. Які ви знаєте базові міжнародні стандарти аудиту нефінансової звітності?
7. Надайте характеристику стандарту AA1000AS.
8. Охарактеризуйте процедуру громадського засвідчення.
9. Яка основна мета перевірки звітів щодо сталого розвитку?
10. Яку систему аудиторського контролю передбачає аудиторська перевірка інтегрованої звітності?
11. Що таке внутрішній аудит?
12. Розкрийте сутність зовнішнього аудиту.
13. Що необхідно для дотримання організацією вимог та принципів здійснення зовнішнього аудиту якості та достовірності інтегрованої звітності?
14. Які характеристики має незалежне зовнішнє засвідчення?
15. Назвіть основні завдання верифікації інтегрованої звітності.
16. За якими критеріями здійснюється аудит звітності?
17. Які розрізняють типи засвідчення залежно від предмету аудиту?
18. Що належить до об'єктів зовнішнього контролю?
19. Які заходи включає перелік аудиторських процедур?
20. Що ви знаєте про соціальний аудит?

21. Назвіть передумови виникнення соціального аудиту.
22. Що є предметом обстеження соціального аудиту?
23. Які найважливіші принципи соціальної безпеки підприємства ви можете назвати?
24. Які напрямки охоплює соціальний аудит?
25. Дайте характеристику основних блоків відкритої соціальної звітності?
26. На чому фокусується аудит корпоративної соціальної відповідальності?
27. В чому полягають цілі аудиту?
28. За якими напрямками здійснюється аудит соціальної відповідальності? Опишіть їх.
29. Що є об'єктом соціального аудиту?
30. Дайте характеристику аудиторських процедур на етапі впровадження принципів соціальної відповідальності.
31. Назвіть етапи, з яких складається процес проведення соціального аудиту.
32. Розкрийте сутність екологічного аудиту як складової аудиту корпоративної соціальної звітності.
33. Яким може бути екологічний аудит за видами?
34. Назвіть суб'єкти та об'єкти екологічного аудиту.
35. Яка мета екологічного аудиту?
36. Завдяки вирішенню яких завдань забезпечуються цілі екологічного аудиту?
37. Назвіть основні етапи перевірки при проведенні екологічного аудиту.
38. Які основні напрямки екологічного аудиту ви знаєте?
39. Які складові містить програма внутрішнього екологічного аудиту?

Тести для контролю знань студентів

- 1. Метод, який дозволяє оцінити якість підготовлених організацією звітів:**
 - а) сертифікація;
 - б) верифікація;
 - в) інтеграція;
 - г) стандартизація.
- 2. Призначення громадського засвідчення корпоративного нефінансового звіту полягає у наступному:**
 - а) виявлення успішних результатів ділової практики як істотного нематеріального активу, значущого для суспільства в цілому;
 - б) підвищення рівня довіри зацікавлених сторін компанії до інформації, що міститься у звіті та підвищення відкритості та прозорості діяльності організації через розвиток процесу нефінансової звітності;

в) сприяння публічному визнанню результатів ділової практики, інформація про які міститься в корпоративному звіті, та сприяння розвитку процесу нефінансової звітності в компанії;

г) всі відповіді вірні.

3. Базовими міжнародними стандартами аудиту нефінансової звітності є:

а) AT101;

б) ISAE 3000;

в) AA1000AS;

г) Керівництво GRI.

4. Яку систему аудиторського контролю передбачає аудиторська перевірка інтегрованої звітності:

а) дворівневу;

б) трирівневу;

в) чотирирівневу;

г) правильної відповіді немає.

5. Що забезпечує оптимізацію ризиків, пов'язаних з соціально-відповідальним веденням підприємницької діяльності, і контролює відповідність бізнес-процесів стандартам:

а) процедура громадського засвідчення;

б) внутрішній аудит;

в) верифікація звітності;

г) зовнішній аудит.

6. Який з наведених варіантів визначає відповідність та достовірність показників, відображених в звітності, принципам Глобального договору і стандарту GRI:

а) процедура громадського засвідчення;

б) внутрішній аудит;

в) верифікація звітності;

г) зовнішній аудит.

7. Аудит звітності здійснюється за критеріями:

а) відповідність стандарту ISAE 3000;

б) надійність, достовірність та відповідність стандарту GRI;

в) об'єктивність поданих результатів взаємодії зі стейкхолдерами та відповідність змісту звіту обраній системі звітності;

г) аудит діяльності компанії, внутрішніх процесів у відповідності зі стандартом AA1000APS.

8. Скільки типів засвідчення розрізняють залежно від предмету аудиту:

- а) один;
- б) три;
- в) два;
- г) п'ять.

9. Передумовами виникнення соціального аудиту є:

- а) зростання ролі соціального чинника і людського капіталу;
- б) результат тиску суспільства на бізнес з метою регулювання соціально значущих аспектів діяльності підприємства;
- в) усвідомлення приватним бізнесом того, що позитивний соціальний імідж підприємства значно підвищує його конкурентну спроможність;
- г) всі відповіді вірні.

10. Предметом обстеження соціального аудиту є:

- а) нематеріальні активи соціальної сфери;
- б) фінансово-економічна інформація соціальної спрямованості;
- в) матеріальні активи соціальної сфери та людський ресурс;
- г) окремі організації, їх діяльність, галузь, регіон в цілому, окремі види документів (соціальні звіти, проекти, програми).

11. Які з перерахованих напрямків охоплює соціальний аудит:

- а) корпоративне управління та ділова етика;
- б) охорона довкілля та права людини;
- в) людські ресурси та аудит соціальної звітності;
- г) всі відповіді вірні.

12. Яка аудиторська процедура враховується при розробці планів соціально-відповідального управління:

- а) процедура парних порівнянь;
- б) процедура Борда;
- в) коригування на «коефіцієнт впливу»;
- г) правильної відповіді немає.

13. Після якої аудиторської процедури визначається суттєвість вимог за ступенем впливу груп стейкхолдерів на діяльність компанії:

- а) процедура парних порівнянь;
- б) процедура Борда;
- в) коригування на «коефіцієнт впливу»;
- г) правильної відповіді немає.

14. Вибір більш значущих для компанії інтересів стейкхолдерів за альтернативами критеріїв сталого розвитку - це цільове завдання такої аудиторської процедури як:

- а) процедура парних порівнянь;
- б) процедура Борда;
- в) коригування на «коефіцієнт впливу»;
- г) правильної відповіді немає.

15. Скільки існує видів екологічного аудиту:

- а) 2;
- б) 4;
- в) 3;
- г) 5.

16. Процес проведення соціального аудиту ділиться на етапи:

- а) планування збору інформації, перевірка інформації та складання звіту;
- б) підготовчий етап, збір інформації обробка і аналіз інформації та складання звіту;
- в) планування збору інформації, збір інформації, перевірка інформації та складання звіту;
- г) правильної відповіді немає.

17. За видами екологічний аудит може бути:

- а) зовнішнім та внутрішнім;
- б) позаплановим та цільовим;
- в) обов'язковим та добровільним;
- г) всі варіанти вірні.

18. При проведенні екологічного аудиту основними етапами перевірки є:

- а) основний;
- б) заключний;
- в) попередній;
- г) підготовка звіту з екологічного аудиту.

Література

1. Атамас П. Й. Інтегрована корпоративна звітність: проблеми впровадження / П. Й. Атамас // Економіка підприємства. – 2015. – № 1. – С. 78–85.
2. Баришнікова О. М. Методика проведення процедури верифікації корпоративної соціальної звітності / О. М. Баришнікова // Ефективна економіка.

- ка. – 2016. – № 8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5122>
3. Баришнікова О. М. Особливості організації системи верифікації звітності сталого розвитку / О. М. Баришнікова // Економіка та держава. – 2016. – № 8. – С. 131–140.
 4. Воробей В., Журовська І. Нефінансова звітність: інструмент відповідального бізнесу / В. Воробей, І. Журовська. – Київ, 2010. – 84 с.
 5. ДИРЕКТИВА 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради про щорічної фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та зв'язаних з ними звітів визначених типів компаній, що вносять поправки до Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради та скасовуюча Директиву Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU13169>
 6. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності, що вносить зміни до Директив Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС і припиняє дію Директиви Ради 84/253/ЄЕС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_844#Text
 7. Екологічний аудит : підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, В. М. Навроцький. – К.: Вища шк., 2000. – 344 с.
 8. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>
 9. Закон України «Про екологічний аудит» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2009. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>
 10. Інтегрована звітність: аналітичний огляд за липень 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/csr_ukraine_white_paper_2013_july_integrated_reporting.pdf. - Назва з екрану
 11. Костирко Р. Інтегрована звітність - інструмент забезпечення сталого розвитку суспільства / Р. Костирко, Т. Лісничка // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2012. – № 24. – С. 189–195.
 12. Костирко Р.О. Комплексна оцінка вартості підприємства : монографія / Р. О. Костирко, Н. В. Тертична, В. О. Шевчук. – Х. : Фактор, 2008. – 278 с.
 13. Костирко Р. О. Перспективи міжнародної інтегрованої звітності / Р. О. Костирко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 794. – С. 181–187.

14. Костирко Р. О. Сучасні тенденції розвитку корпоративної соціальної звітності / Р. О. Костирко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації : зб. наук. пр. – Київ, 2013. – Вип. 2 (11), ч. 2. – С. 116–132.
15. Костирко Р. О. Інтегрована модель звітності компаній: передумови, принципи, складові / Р. О. Костирко // Економіка України. – 2013. – № 2 (615). – С. 18–28.
16. МСА Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Видання 2016–2017 року. – Частина 1, 2, 3. Офіційний сайт Аудиторської палати України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua>
17. Наказ Міністерства Фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління» від 07.12.2018 № 982. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18>
18. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0336-13>. – Назва з екрану.
19. НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>. – Назва з екрану.
20. Розвиток екологічного середовища регіону як цільовий напрям інституційного забезпечення його сталого розвитку / І. М. Семененко // Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами : [монографія]. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 221–242.
21. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: видання 2006 р.: [пер. з англ. О. В. Селезньов та ін.]. – К.: ТОВ ІАМЦ-АУ «СТАТУС», 2006. – 1152 с.
22. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2016–2017 років. Частина II. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C2.pdf
23. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: Закон України від 16 липня 1999 р. (зі змін. і доп. № 2210-VIII (2210-19) від 16.11.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
24. «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV в ред. Закону від 05.10.2017 р. № 2164-VIII // База даних «Законодавство України» // ВР України. [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу : : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 21.08.2020).
25. «Про цінні папери та фондовий ринок»: Закон України від 23.02.2018 № 3480-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 21.08.2020)
26. Редько О. Ю. Аудит в Україні. Морфологія : [монографія] / О. Ю. Редько. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – 493 с.
27. Хрущ В. О. Розвиток соціального аудиту в системі соціального управління / В.О. Хрущ // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 2. – 2013. – С. 98–102.
28. Assurance on non-financial information. Existing Practices And Issues. From Website of ICAEW. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.icaew.com/~media/corporate/files/technical/audit%20and%20assurance/assurance/assurance%20on%20non%20financial%20information.ashx#:~:text=Assurance%20on%20non%2Dfinancial%20information%3A%20existing%20practices%20and%20issues%20is,for%20practitioners%20in%20this%20area.>
29. The external assurance of sustainability reporting, 2013. From Website of GRI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.comunicarseweb.com/sites/default/files/biblioteca/pdf/14073538_39_GRI_Trends-in-External-Assurance-of-Sustainability-Reports_July-2014.pdf
30. The Institute of Internal Auditors. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://na.theiia.org/standards-guidance/Pages/Standards-and-Guidance-IPPF.aspx>
31. The Value of Extra-Financial Disclosure. What Investors and Analysts Said, July 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.accountingforsustainability.org/content/dam/a4s/corporate/home/KnowledgeHub/The%20value%20of%20extra%20financial%20disclosure.pdf.downloadasset.pdf>
32. ISO 20121 Система менеджмента устойчивого развития. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gostexpert.ru/data/files/20121-2014/65956.pdf>
33. ISO / FDIS 26000 Руководство по социальной ответственности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csr-eu-jm.com.ua/files/ISO26000.pdf>

Розділ 6.

АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

6.1. Вимоги до інформаційного забезпечення прогнозного аналізу стійкості сталого розвитку підприємств

Аналіз і прогнозування сталого розвитку підприємств передбачає формування якісної інформації для обґрунтування вибору параметрів стратегії. Наявність необхідної інформації дає змогу оцінити результативність діяльності підприємства, виявити негативні тенденції та відхилення від цільових векторів розвитку, спрогнозувати параметри стратегії сталого розвитку підприємств. Це посилює вимоги до формування фінансової інформації для здійснення аналізу економічного потенціалу підприємств.

Міжнародні стандарти фінансової звітності поряд з національними положеннями бухгалтерського обліку є інструментами формування інформаційної бази аналізу економічного потенціалу підприємств. Для аргументації такого висновку зосередимо увагу на вимогах щодо розкриття інформації, що містяться у міжнародних та національних стандартах фінансової звітності.

МСБО 1 «Надання фінансової звітності» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» містять вимоги щодо структури та змісту звітності. Фінансова інформація інтегрованої звітності, сформована відповідно до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, надає об'єктивну і достовірну картину про фінансовий стан і результати діяльності підприємств. Для аргументації такого ствердження зосередимо увагу на вимогах щодо розкриття інформації, що містяться у міжнародних та національних стандартах фінансової звітності.

Інформація про активи, зобов'язання, власний капітал, доходи і витрати, прибутки і збитки, інші зміни у власному капіталі, рух грошових коштів та інша, що міститься у звітності та в примітках до неї, надає можливість прогнозувати рух грошових коштів підприємства в

майбутньому, їх розподіл в часі та визначати економічний потенціал на перспективу [13, с. 2–4].

Інформація, отримана в звіті про рух грошових коштів, відповідно до вимог МСБО 7 «Звіти про рух грошових коштів» дає можливість розрахувати модифіковані показники фінансової стійкості: оборотності із використанням даних про надходження грошових коштів замість виручки від продажу; показники ефективності – з чистим грошовим потоком замість прибутку [13, с. 46]. Чистий грошовий потік є критерієм оцінки видів діяльності підприємства. Показник вартості грошових коштів у часі є основою аналітичної оцінки ринкової вартості підприємства за доходним підходом. Позитивний залишок грошового потоку свідчить про ефективне управління ліквідними активами.

Одним з важливіших індикаторів економічного потенціалу є показники, що характеризують ступінь забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування. В зв'язку з цим необхідно керуватися МСБО 2 «Запаси» [13, с. 37] та П(С)БО 9 «Запаси» [25, с. 39–40, 325–340], які визначають методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про запаси і розкриття її у фінансовій звітності, а також порядок обліку запасів, способи розрахунку собівартості, що використовуються для визначення собівартості запасів. Вибір одного із способів оцінки запасів при їх вибутті впливає безпосередньо на фінансові результати підприємства.

Дослідження фінансового стану підприємства обумовлює необхідність оцінювання наслідків зміни облікової політики у відповідності з МСБО 8 «Облікова політика, зміни в розрахункових бухгалтерських оцінках і помилках» [3, с. 64] та П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [25, с. 28–30]. Відповідно до МСБО 8, підприємство повинне змінювати свою облікову політику, коли її зміни призводять до того, що фінансова звітність надає надійну і більш значиму інформацію про вплив операцій, інших подій або умов на фінансовий стан, фінансові результати діяльності або потоки грошових коштів.

МСБО 12 «Податки на прибуток» [13, с. 111–112] та П(С)БО 17 «Податок на прибуток» [25, с. 45, 595–598] дозволяють більш точно оцінити стійкість підприємства до податкових зобов'язань на підставі використання показників постійних і тимчасових податкових різниць між балансовою вартістю активу або зобов'язання і їх податковою

базою. Для здійснення контролю прибутковості необхідно керуватися трьома відомими методами: суми податку без урахування тимчасових різниць («наскрізного потоку»), метод нарахування («повної відстрочки»), врахування податкового ефекту у часі («часткової відстрочки») [25, с. 153–154].

Інформація, сформована у відповідності з МСБО 16 «Основні засоби» [13, с. 162] та П(С)БО 7 «Основні засоби» [25, с. 35–37, 136–159], є джерелом аналізу майнового стану підприємств, зокрема: руху основних засобів, ефективності їх використання, зношеності, наявності джерел відтворення, амортизаційної політики. Слід зазначити, що оцінка об'єктів за відображенням в балансі в цілому відповідає МСБО. Регулювання питань обліку та контролю нематеріальних активів і амортизаційної політики здійснюється у відповідності з вимогами МСБО 38 [13, с. 538] та П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [25, с. 38–39, 209]. Здійснення контролю надає підприємству можливість передбачати майбутні вигоди, які очікується одержати від використання необоротних активів. Визнання активу в якості нематеріального згідно МСБО 38 ґрунтується на економічному змісті активів, в той час як в П(С)БО 8 юридична форма превалює над економічним змістом.

Згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності та бухгалтерського обліку рекомендовано оцінку активів за історичною вартістю і як альтернативний підхід – за поточною вартістю. Вибір оцінки статей звітності залежить від обраної концепції збереження капіталу, тому історична і поточна вартість розглядається в розрізі активів і зобов'язань. Оцінка доходів, витрат і капіталу залежить від оцінки активів і зобов'язань.

Передумовою аналізу ефективності діяльності підприємства є дотримання вимог МСБО 18 «Дохід» [13, с. 211–219] та П(С)БО 15 «Дохід» [25, с. 44, 419–426]. Прибуток визначається на основі показників доходів і витрат за принципом нарахування. Інформація фінансової звітності дає можливість співставити доходи і витрати за відповідний період часу та точніше оцінити фінансовий результат і спрогнозувати майбутні грошові потоки. В цьому зв'язку необхідно досліджувати вплив зміни доходу від реалізації в залежності від обіговості на фінансовий результат. Слід зазначити, що перевищення доходів над витратами позитивно впливає на зміни власного капіталу, фінансового стану в цілому та фінансову стійкість підприємства.

Підприємствам, що здійснюють операції в іноземній валюті, слід керуватися вимогами МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» [13, с. 284] та П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [25, с. 46, 1045]. Це пов'язано з тим, що коливання валютних курсів можуть суттєво вплинути на фінансову стійкість підприємств. Відповідно до П(С)БО 21 курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті та інших монетарних статей про операційну діяльність відображаються у складі інших операційних доходів (витрат), а від перерахунку монетарних статей про інвестиційну і фінансову діяльність – у складі інших доходів (витрат). Від'ємна сума курсової різниці вираховується із суми іншого додаткового капіталу, зменшуючи тим самим фінансову стійкість підприємства.

Для підприємств, що знаходяться під контролем материнської організації, та надають консолідовану фінансову звітність інформаційною базою для аналізу фінансової стійкості є фінансова звітність, складена у відповідності з МСБО 27 «Консолідована і окрема фінансова звітність» [13, с. 327–337] та НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність». Така інформація дозволяє проаналізувати, яким чином фінансовий стан окремих дочірніх підприємств вплинув на фінансову стійкість головної материнської компанії.

Коригування фінансової звітності з урахуванням рівня інфляції здійснюється відповідно до МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції» [13, с. 353] та П(С)БО 22 «Вплив інфляції» [25, с. 47, 1049]. Всі статті у звіті про фінансові результати перераховуються на основі використання змін загального індексу цін з дати відображення доходів або витрат у бухгалтерському обліку.

На фінансовий результат підприємства і, відповідно, на його фінансову стійкість впливає правильність віднесення фінансових інструментів до окремих класифікаційних груп. Тому важливе значення для оцінки фінансової стійкості мають міжнародні стандарти МСБО 32 «Фінансові інструменти – розкриття і надання інформації» [13, с. 387–419], МСБО 39 «Фінансові інструменти – визнання і оцінка» [13, с. 659–656] та національні П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [25, с. 40–43, 371–372, 646–648, 653–677]. МСБО 32 та МСБО 39 визначають порядок визнання і оцінки фінансових активів та фінансових зобов'язань, які здійснюють вирішальний вплив на платоспроможність. Вказані стандарти на відміну від інших стандар-

тів розкривають питання оцінки ризиків, засобів їх контролю і розподілення ризиків і вигід від володіння активом між різними сторонами. Відповідно до П(С)БО 13 фінансові активи оцінюються на кожну наступну після визнання дату балансу за їх справедливою вартістю. Згідно з П(С)БО 10 поточна дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та призначеної для продажу) та оцінюється за чистою реалізаційною вартістю. Методика, за якою здійснюється коригування реального результату від реалізації, та умови створення резерву сумнівних боргів згідно з вітчизняними нормативними актами не відповідають вимогам МСБО. Для здійснення аналізу фінансової стійкості необхідно враховувати вимоги міжнародних стандартів бухгалтерського обліку щодо оцінки дебіторської заборгованості за поточною вартістю. Критерії віднесення фінансових інвестицій до поточних за П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» (термін утримання, що не перевищує 12 місяців з дати балансу) відрізняються від міжнародних стандартів (вільна конвертація на фондовому ринку).

Для ранньої ідентифікації погіршення фінансового стану та оперативного реагування на ризикові ситуації з метою їх попередження у майбутньому доцільно використовувати інформацію, сформовану у відповідності з МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність» [13, с. 455–467]. Цей стандарт передбачає порядок надання інформації для аналізу фінансової стійкості підприємств за звітний період, менший ніж повний фінансовий рік.

Порядок розкриття інформації щодо визнання втрат від зменшення корисності активів, яке впливає на вартість активів і прибутковість, надається в МСБО 36 [13, с. 484] та П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» [25, с. 163–165]. В МСБО 36 вказано, що балансову вартість активу слід зменшувати до суми його очікуваного відшкодування, якщо сума очікуваного відшкодування активу менша від його балансової вартості. Таке зменшення корисності призводить до збитку. Слід зазначити, що групування активів згідно з П(С)БО 28 не відповідає МСБО 36. Правильне визначення групи активів, яка генерує грошові потоки, є підставою для перегляду корисності об'єкта або групи об'єктів і, як наслідок, впливає на результативність використання активів. Тому цю обставину необхідно враховувати при здійсненні аналізу фінансової стійкості підприємств.

Також пріоритетним завданням аналізу економічного потенціалу підприємства є визнання резервів. Порядок обліку та визнання резервів, умовних зобов'язань та умовних активів встановлені МСБО 37 «Резерви, умовні зобов'язання та умовні активи» [13, с. 470] та П(С)БО 11 «Зобов'язання» [25, с. 42, 1072]. Згідно з МСБО 37 підприємство повинно розкривати інформацію щодо балансової вартості резервів за видами зобов'язань на початок і кінець періоду і змін резервів за звітний період. Умовами створення резервів є: наявність високої вірогідності, що майбутні події призведуть до зменшення економічних вигод у зв'язку з його погашенням; величина зобов'язання може бути достатньо обґрунтованою. Слід підкреслити, що між МСБО 37 і П(С)БО 11 також є розбіжності. В П(С)БО 11 «Зобов'язання» не акцентується увага на розкритті інформації щодо класифікації, визначення умов формування резервів за видами зобов'язань та їх оцінки в фінансовій звітності. Крім того, не вказано, за якою вартістю зобов'язання мають оцінюватися в бухгалтерському обліку та звітності. Збільшення розміру зобов'язань зменшує фінансову стійкість підприємства, оскільки збільшує його залежність від зовнішніх джерел фінансування. Зростання частки власного капіталу в джерелах фінансування призводить до зменшення зобов'язань і зниження ризику їх непогашення. Тому, при дослідженні зобов'язань необхідно враховувати, що фінансова стійкість знаходиться в прямій залежності від розміру власного капіталу.

Інформація, підготовлена у відповідності з МСФЗ IFRS 8 «Операційні сегменти» (до 01.01.09 МСФЗ 14 «Сегментна звітність») [13, с. 111] та П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» [25, с. 48–49, 1079–1089], дозволяє проаналізувати економічний потенціал для підприємств, звітність якого складається за господарськими або географічними сегментами та оцінити вплив на неї результатів діяльності окремих сегментів, виділених на основі внутрішньої організаційної структури і системи внутрішньої звітності. Звітність, складена за сегментами, дозволяє виявити резерви прибутковості та зниження ризику, що впливають на фінансову стійкість і результати діяльності підприємства в цілому.

Використання національних стандартів бухгалтерського обліку та звітності у поєднанні з міжнародними в якості базових інструментів забезпечить результативність аналізу економічного потенціалу підприємства.

6.2. Система показників аналізу інтегрованої звітності в розрізі бізнес-моделі і капіталів підприємства

Система показників сталого розвитку підприємства має такі особливості: об'єднання фінансових і нефінансових показників; орієнтація на гармонізацію цілей стейкхолдерів; орієнтація на стратегічний розвиток; гнучкість у формуванні показників, що забезпечує універсальність застосування; обмежений набір показників для прийняття управлінських рішень. Узгодженість показників проявляється в зв'язках між монетарними і немонетарними одиницями виміру, стратегічним і оперативним рівнями управління, минулими і майбутніми результатами, а також внутрішніми і зовнішніми аспектами діяльності підприємства.

Трансформація капіталів відбувається в процесі створення організацією вартості в рамках її бізнес-моделі. Важливо зрозуміти те, що капітал не є фіксованою величиною і змінюється в часі – протягом всієї господарської діяльності організації існує постійна взаємодія між різними видами капіталу. Так, окремі види капіталу можуть в процесі здійснення організацією своєї діяльності збільшуватися, інші ж – зменшуватися, а деякі – трансформуватися з одного в інший. Наприклад, природний капітал може трансформуватися у фінансовий, а фінансовий, в свою чергу, в результаті діяльності організації може трансформуватися в людський капітал. Зміна ж вартості капіталів відбувається в результаті здійснення бізнес-процесів, які можна класифікувати наступним чином: 1) бізнес-процес управління (корпоративне управління, стратегічне); 2) соціальний і мережевий бізнес-процеси (ринкової діяльності); 3) бізнес-процеси поточної операційної діяльності (виробничі бізнес-процеси); 4) бізнес-процеси інноваційної та інвестиційної діяльності; 5) бізнес-процеси фінансової діяльності; 6) бізнес-процеси кадрової політики [3].

Аналіз інтегрованої звітності, в першу чергу, спрямований на те, щоб оцінити зміни вартості і цінності капіталу компанії, визначаючи приховані драйвери створення вартості в організації. Процес аналізу на основі інтегрованої звітності наведено на рис. 6.1.

Аналіз результативності діяльності організації здійснюється на основі системи показників, представлених за чотирма групами у розрізі видів капіталів.

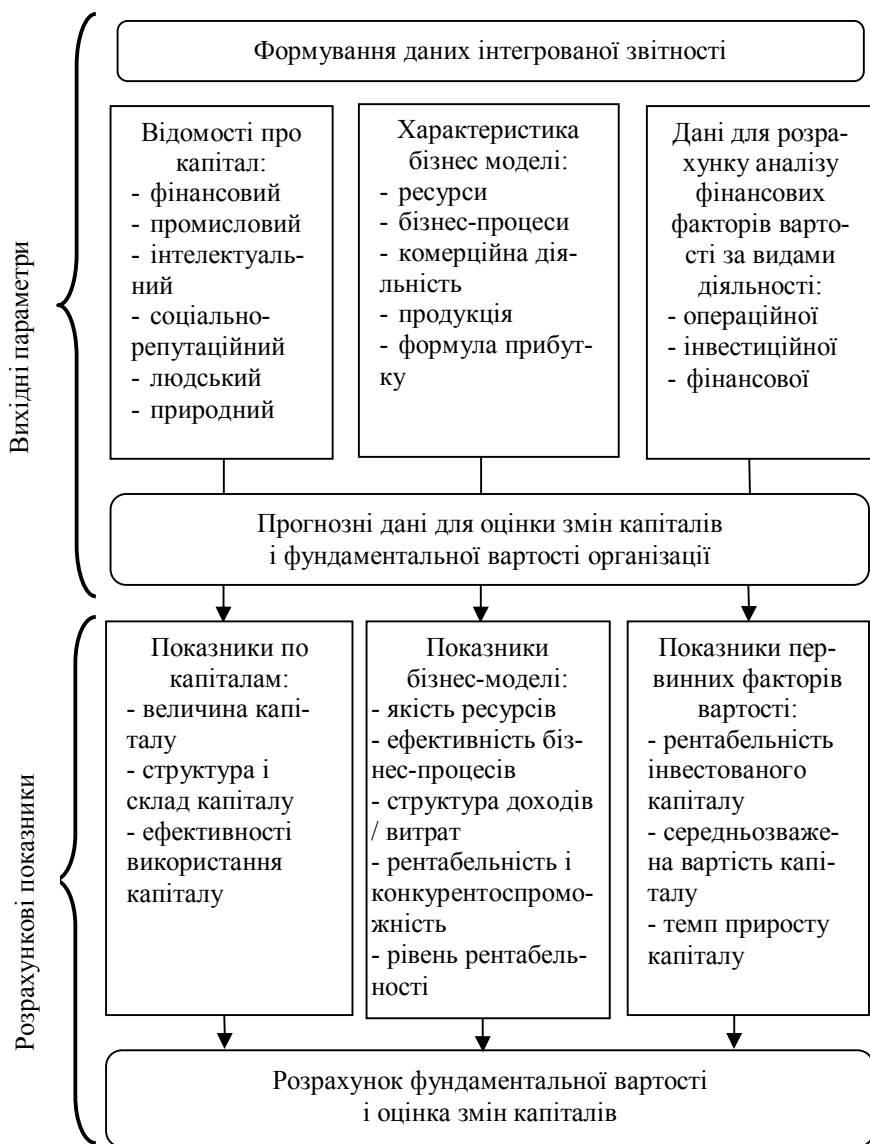

Рис. 6.1. Процес аналізу інтегрованої звітності

Перша група показників характеризує фінансовий капітал, а саме: фундаментальна вартість бізнесу, динаміка, структура і величина фінансового капіталу за джерелами формування і напрямками використання; вартість пакета майбутніх проєктів; коефіцієнти ринкової активності; коефіцієнт капіталізації прибутку; дивідендна політика; частка компанії в складі ключових індексів; динаміка котирувань цінних паперів і обсяги торгів; кредитні рейтинги компанії; фундаментальна вартість бізнесу.

Друга група об'єднує показники виробничого капіталу: досягнута потужність і ступінь її використання, структури, величини і динаміки виробничого капіталу, капітальних витрат на розширення потужностей, енергоємності, трудомісткості, капіталомісткості виробництва, матеріаломісткості, зносу, ресурсомісткості продукції; фондоозброєності, ефективності, потужність і ступеню її використання.

Третя група показників характеризує зміни інтелектуального капіталу: величина нематеріальних активів; соціально-репутаційного – показники репутації компанії, рейтингові оцінки; людського – чисельність персоналу і рівень продуктивності праці; природного – його величина, динаміка вартості, структура і величина витрат на інтелектуальний капітал; кількісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності; питома вага нематеріальних активів у вартості всіх активів; величина інвестицій на інтелектуальний капітал; питома вага інноваційного виробництва відносно виручки.

Четверта група показників характеризує природний капітал: якісні характеристики природних ресурсів; величина, структура і динаміка споживаних природних ресурсів; споживання води на одиницю виробленої продукції або наданої послуги; показники забруднення довкілля – викиди і відходи, в тому числі в розрахунку на одиницю, динаміка і структура інвестицій в екологічні об'єкти, проєкти, природоохоронні інвестиції.

Для України розробка методики оцінки інтелектуального капіталу є важливим завданням. Існують синтетичні і аналітичні методи оцінки. Найпростіший, синтетичний метод вимірювання капіталу-це різниця між ринковою вартістю компанії та її обліковою вартістю. Цей метод оснований на припущенні, що ринкова ціна акцій завжди відображає реальну вартість компанії і випадкові фактори не мають жодного впливу на її реальну вартість. В цьому випадку різниця між

ринковою і обліковою вартістю складатиметься з нематеріальних активів (НМА), до яких належить і інтелектуальний капітал.

Інтелектуальний капітал при використанні синтетичного методу визначається:

$$ІК = A_0 * (q - 1) - A_6, \quad (6.1)$$

де A_0 – очікувана відновлювана вартість активів; q – співвідношення ринкової і очікуваної відновлюваної вартості (A_p / A_0); A_6 – балансова вартість активів.

Основними параметрами ефективності інтелектуального капіталу (ІК) є економічний результат. Економічна вигода від ІК відображається у формі зростання вартості активів, прибутку, конкурентоспроможності, стабільності персоналу. Наприклад, рентабельність персоналу ЧП/Ч (чисельність працівників дозволяє оцінити повернення інвестицій). Індикаторами оцінки елементів інтелектуального капіталу є (табл. 6.1): економічна вигода від інтелектуального капіталу відображається у формі зростання вартості активів, прибутку, конкурентоспроможності, стабільності персоналу.

Таблиця 6.1

Оцінка елементів ІК методом індикаторів

Структура ІК	Індикатор
Людський капітал	Кількість співробітників
	Фонд заробітної плати
	Фонд заробітної плати / кількість працівників
	Виручка / кількість співробітників
	Чистий прибуток / Кількість працівників
Капітал відношень	Виручка
	Темп зростання виручки / темп зростання ВВП галузі
	Витрати на маркетинг
Організаційний (структурний) капітал	Витрати / виручка
	Витрати / кількість працівників

Для оцінки ефективності використання нематеріальних активів (НМА) використовується система показників, наведена в табл. 6.2.

Система показників, що об'єднує соціально-репутаційний капітал: стабільність клієнтської бази; коефіцієнт «збереження» покупців; частка «втрачених» покупців; частка нових покупців; показники

співпраці з постачальниками; репутація контрагентів; динаміка витрат компанії на допомогу соціально незахищеним групам, на захист довкілля, на громадські проекти; характеристика стандартів соціальної підтримки працівників; коефіцієнт плинності кадрів; оборот по прийому; оборот з вибуття персоналу, показники репутації компанії, рейтингові оцінки.

Таблиця 6.2

Система показників ефективності використання НМА

Показник	Алгоритм	Характеристика
додатковий дохід на ІК в НМА (ДВК)	$ДВК = П / \overline{НМА}$	додатковий прибуток від використання НМА
додатковий дохід на ІК з урахув. амортизації (ДВК)	$ДВК = П/НА = П/A_m * \overline{НМА}$	додатковий прибуток від використання НМА
доходність НМА ($RO_{на}$)	$RO_{на} = П/НА = П/В * \overline{НМА}$	формула доходності капіталу
рентабельність нематеріального активу (RHA)	$RHA = \text{прибуток} / \text{середня за період вартість нематеріальних активів}$	прибуток на 1 грн НМА
факторна модель прибутковості НМА	$RHA = \text{прибуток} / \text{обсяг продажу (виручка)} / \text{обсяг продажу} / \text{середня вартість НМА}$	рентабельність залежно від рентабельності продажів і фондівіддачі
Примітки: П - прибуток від НМА; A_m - амортизація НМА; В - виручка; П/В - рентабельність; В/НМА - віддача НМА		

Виходячи з того, що на створення цінності підприємства впливає капітал відносин, необхідним є дослідження клієнтської бази. Стан клієнтського капіталу компанії можна оцінити за допомогою коефіцієнта сталості клієнтської бази:

$$K_c = K_d / K \quad (6.2)$$

де K_d – кількість клієнтів з довгостроковими відносинами (більше 1 року); K – загальна кількість клієнтів фірми.

Значення показника менше 0,2 свідчить про нестабільність клієнтської бази, від 0,2 до 0,6 – про добру стабільність, від 0,6 до 1 – база клієнтів стійка.

Методику аналізу стабільності клієнтської бази наведено нижче (приклад 1).

Приклад 1.

Загальна кількість клієнтів ТОВ «АВС» за 2012 р. складає 150 осіб, 100 клієнтів з них мають довгострокові відносини з досліджуваним підприємством. У 2013 році загальне число клієнтів збільшилося до 188 осіб, в тому числі до 132 постійних клієнтів.

Звіт про стан і використання клієнтської бази

№ з/п	Назва показника	20XX	20YY	Абсолютне відхилення
1	Загальна кількість клієнтів фірми, осіб., в тому числі:	150	188	+38
2	Число клієнтів з довгостроковими відносинами, осіб	100	132	+32
3	Чистий прибуток, тис. грн	1000	1200	+200
4	Коефіцієнт сталості клієнтської бази Кс, [пункт 2 / пункт 1]	0,67	0,70	+0,03
5	Прибуток підприємства, який припадає на постійних клієнтів, тис. грн, [пункт 3 * пункт 4]	670	840	+170

Розмір чистого прибутку склав 1000 тис. грн і 1200 тис. грн за 20XX і 20YY роки відповідно. Тоді коефіцієнт сталості бази в 20XX р. складе 0,67 (100/150), в 20YY р. – 0,70 (132/188), отже, організація зміцнює відносини з своїми клієнтами. За 20XX рік прибуток, який принесли фірмі постійні клієнти, склав 670 тис. грн (0,67 * 1000), в 20YY р. – 840 тис. грн (0,7 * 1200).

За умови зростання частки постійних клієнтів підприємство має конкурентні переваги, оптимізує витрати на рекламу і, таким чином, може отримати ефект, а показник сталості клієнтської бази є одним з інструментів маркетингової стратегії.

Людський капітал характеризується системою показників: динаміки і структури чисельності персоналу, залученості, задоволеності і лояльності персоналу, кваліфікації і рівня професійної підготовки, коефіцієнту виробничого травматизму, показників охорони праці та промислової безпеки, інвестицій в людський капітал, мотивації персоналу, рівня оплати праці, зростання середньої заробітної плати, розміру диференціації в оплаті праці, рівня продуктивності праці.

Для того щоб оцінити, скільки прибутку в середньому припадає на одного співробітника, розраховують показник рентабельності персоналу (P_n):

$$P_n = \text{ЧП} / \text{Ч}, \quad (6.3)$$

де ЧП – чистий прибуток підприємства, Ч – чисельність працівників підприємства.

Рентабельність персоналу дозволяє оцінити повернення інвестицій в людський капітал.

Капіталізацію людського капіталу можна визначити як процес зростання ринкової вартості людських ресурсів, збільшення віддачі від наявного трудового потенціалу у вигляді зростання продуктивності та рентабельності праці, ресурсів робочого часу, інноваційної активності персоналу (приклад 2).

Приклад 2.

У 20XX році працівники ТОВ «АВС» з 249 робочих днів на рік були відсутні через хворобу: Іванчук І.І. – 27 днів, Сидоренко С.С. – 24 дні, Петренко П.П. – 2 дні. Протягом 20YY року за рахунок підприємства були організовані медичні огляди персоналу, в результаті яких були відвернені захворювання співробітників. За 20YY рік з 247 робочих днів на рік Іванчук І.І. був відсутній за листками непрацездатності 12 днів, Сидоренко С.С. – 5 днів, Петренко П.П. – 0 днів. Чистий прибуток підприємства за 20XX рік становить 1000 тис. грн, за 20YY рік – 1200 тис. грн.

Значення коефіцієнтів здоров'я по кожному співробітнику наведені в рядку 4 табл. 2 «Звіт про стан людського капіталу». Сума значень K_z за 20XX рік склала 2,78, за 20YY рік – 2,93, тобто з фактично 3 співробітників в 20XX році працювало тільки 2,78 людини (за станом здоров'я), а в 20YY році – 2,93 людини.

Невикористані потужності підприємства у вигляді людського капіталу дорівнюють 0,22 (3-2,78) і 0,07 (3-2,93) в 20XX і 20YY роках відповідно. У 20XX році в середньому на одного співробітника припало 333 тис. грн чистого прибутку (1000/3), а в 20YY році – 400 тис. грн (1200/3). Таким чином, в 20XX році втрати від неефективного використання людського капіталу склали 73 тис. грн (0,22 * 333), а в 20YY році – 28 тис. грн (0,07 * 400), що майже в три рази менше показника минулого року. В даному випадку можна го-

ворити про позитивну віддачу інвестицій в здоров'я співробітників, оскільки втрати людського капіталу були зменшені, а резерв на збільшення рентабельності персоналу частково використаний протягом 20YY року.

Таблиця 2

Звіт про стан і використання людського капіталу

№ з/п	Назва показника	20XX	20YY	Абсолютне відхилення
1	Число робочих днів у році, дні	249	247	-2
2	Кількість працівників, осіб	3	3	-
3	Число днів відсутності за листками непрацездатності, дні:			
	- Іванчук І.І.	27	12	-15
	- Сидоренко С.С.	24	5	-19
	- Петренко П.П.	2	0	-2
4	Коефіцієнт здоров'я, Кз [(пункт 1 – пункт 3 / пункт 1):			
	- Іванчук І.І.	0,89	0,95	+0,06
	- Сидоренко С.С.	0,90	0,98	+0,08
	- Петренко П.П.	0,99	1	+0,01
	РАЗОМ:	2,78	2,93	+0,15
5	Чистий прибуток, тис. грн	1000	1200	+200
6	Рентабельність персоналу, тис. грн [пункт 5 / пункт 2]	333	400	+67
7	Втрати людського капіталу, осіб [пункт 2–пункт 4]	0,22	0,07	-0,15
8	Резерв збільшення рентабельності персоналу, тис. грн [пункт 6 * пункт 7]	73	28	-45

Для оцінки стану та використання структурного капіталу розраховується коефіцієнт інтелектуальної автономії (K_{ia}):

$$K_{ia} = P_c / P, \quad (6.4)$$

де P_c – вартість патентів (свідоцтв), створених співробітниками організації; P – загальна вартість патентів на балансі організації.

Даний показник демонструє частку патентів (свідоцтв), створених співробітниками самостійно, від загального числа використовуваних фірмою патентів. Якщо значення даного показника приймає

значення від 0 до 0,5, це говорить про низький рівень інтелектуальної автономії. Високою автономією можна вважати ситуацію, при якій значення коефіцієнта знаходиться в межах від 0,5 до 1. Коефіцієнт інтелектуальної автономії дозволяє оцінити, наскільки досліджувана компанія незалежна в розробці нових об'єктів інтелектуальної власності. Визначити, яка частина виручки пов'язана з її інтелектуальною автономією можна, помноживши показник загальної виручки за період на пропонуваній коефіцієнт інтелектуальної автономії (приклад 3).

Приклад 3.

Загальна вартість патентів на балансі ТОВ «АВС» у 20XX році склала 80 тис. грн, у тому числі 60 тис. грн – вартість патентів, створених співробітниками фірми. У 20YY році загальна вартість патентів збільшилася до 100 тис. грн, з них 90 тис. грн – вартість власних патентів. Коефіцієнт інтелектуальної автономії для організації у 20XX році становить 0,75 (60/80), в 20YY році – 0,90 (90/100), що свідчить про зміцнення інтелектуальної незалежності організації в поточному періоді.

Показники незалежності інтелектуального капіталу та використання структурного капіталу підприємства наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Звіт стану та використання структурного капіталу підприємства

№ з/п	Назва показника	20XX	20YY	Абс. відхилення
1	Загальна вартість патентів, тис. грн, в тому числі:	80	100	+20
2	Вартість патентів, створених співробітниками самостійно, тис. грн	60	90	+30
3	Коефіцієнт інтелектуальної автономії, K_{ia} [пункт 2 / пункт 1]	0,75	0,90	+0,15
4	Загальна виручка підприємства, тис. грн	2500	3500	+1000
5	Виручка підприємства від інтелектуальної автономії, тис. грн, [пункт 3 * пункт 4]	1 875	3150	+ 1275

Таким чином, використання інтелектуального капіталу та його складових в наведених вище прикладах вказує на поліпшення фінансового результату компанії внаслідок зменшення втрат від використання людського капіталу, економії на залученні нових клієнтів, а також внаслідок збільшення обсягів продажів запатентованих винаходів.

Показники, що характеризують ефективність бізнес-процесів аналогічні показникам, згрупованим за видами капіталів, оскільки в процесі здійснення бізнес-процесів відбувається зміна вартості і цінності окремих видів капіталу. Ключовими для розвитку бізнесу є бізнес-процеси інноваційної діяльності, внаслідок реалізації яких компанія може забезпечити стратегічний розвиток і стає зростання фундаментальної вартості бізнесу.

Наявні у компанії ресурси і бізнес-процеси у сукупності створюють основу для відтворення вартості всіх видів капіталу в інтересах як самої організації, так і стейкхолдерів. Аналіз створення вартості здійснюється на основі показників стану, динаміки та ефективності використання всіх видів капіталу, ефективності бізнес-процесів, оцінки якісних критеріїв впливу зовнішніх і внутрішніх факторів вартості.

В процесі аналізу майбутньої вартості здійснюється оцінка зміни величини всіх видів капіталу, ефективності бізнес-процесів і факторів фундаментальної вартості. Крім того, оцінюється якість корпоративного управління на основі результатів оцінки бізнес-процесів та інформації, що міститься в звіті.

Таким чином, нова ідеологія корпоративної інтегрованої звітності визначає необхідність модернізації аналітичного та облікового забезпечення, основним завданням якого є формування релевантної (фінансової і нефінансової) інформації для підготовки інтегрованої звітності. Для вирішення даного завдання необхідним є розробка внутрішнього корпоративного стандарту розкриття інформації; формування структури і складу аналітичних рахунків в обліку і форм управлінської звітності, що відображають інформацію, необхідну для формування нефінансової звітності, оцінки та аналізу інформації для складання інтегрованої корпоративної звітності; розробку і включення в облікову політику форм нефінансової звітності для стейкхолдерів, які відповідають вимогам вітчизняних і міжнародних стандартів.

6.3. Комплексний аналіз економічного потенціалу підприємств

Аналітична інформація є основою формування відповідної реакції на нові ситуації, що викликані динамічним впливом різних чинників на зміни економічного потенціалу. На сьогодні існують різні методичні підходи до даного аспекту аналізу, які умовно можна розділити на традиційні і динамічні. Традиційні підходи передбачають застосування різних методик до аналізу: номерних, бальних, регресійних і індексних, які детально висвітлені в спеціальній літературі. Однак, в існуючих методиках відсутні чітке визначення граничних станів економічного потенціалу підприємства, а також рекомендації щодо перспектив вибору стратегії сталого розвитку підприємства. Крім того, у вказаних вище методиках з проведення комплексного аналізу економічного потенціалу підприємства бракує глибокого аналізу ситуацій, пов'язаних з невизначеністю і ризиком.

З огляду на багатоаспектний характер категорія «економічний потенціал» є комплексною характеристикою використання ресурсних можливостей і визначає кінцеві результати фінансово-господарської діяльності за їх конкретною формою. Зміна одного з параметрів економічного потенціалу підприємства призводить до зміни в інших і, як наслідок, до зміни потенціалу відтворення вартості підприємства. Тому при розробці стратегії сталого розвитку необхідна аналітична оцінка формування економічного потенціалу в контексті пропорційності відтворення вартості підприємства. Ця обставина зумовлює необхідність проведення комплексного аналізу економічного потенціалу і його резервів, за результатами якого визначаються параметри стратегії сталого розвитку підприємства та розробляються заходи щодо підвищення результативності його діяльності.

Послідовність комплексного аналізу економічного потенціалу підприємства наведено на рис. 6.2.

Методологічною основою комплексного аналізу економічного потенціалу є системний підхід та правила узагальнення аналітичної інформації [9, с. 142, 143]. Аналіз економічного потенціалу базується на таких принципах [10, с. 478–486]:

1. Використання системного підходу в процесі комплексного аналізу економічного потенціалу проявляється в двох аспектах: по-перше, економічний потенціал розглядається як система, що склада-

ється з окремих елементів, по-друге, оцінка економічного потенціалу ґрунтується на формуванні багаторівневої та взаємопов'язаної системи показників, що надає можливість оцінювати вплив окремих елементів (чинників) на потенціал. Тому для дослідження і оцінки економічного потенціалу сталого розвитку підприємств виділено такі

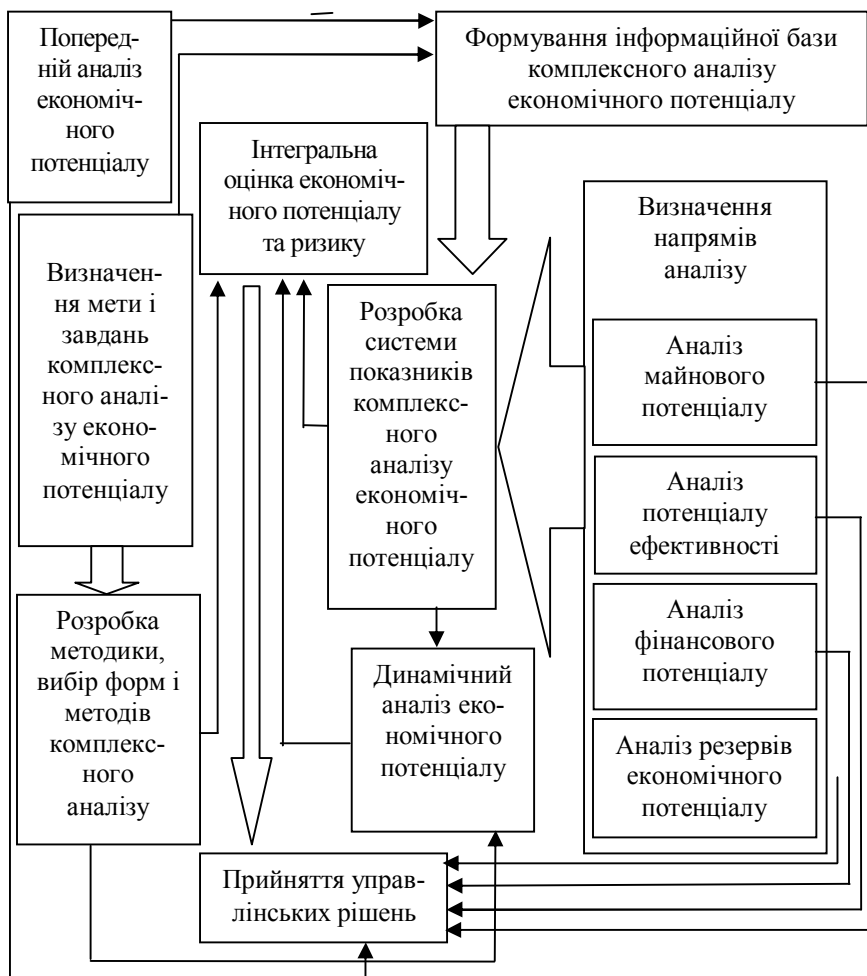

Рис. 6.2. Послідовність комплексного аналізу економічного потенціалу підприємства

взаємопов'язані напрями аналізу: аналіз впливу майнового потенціалу на економічний потенціал, аналіз впливу ефективності на економічний потенціал, аналіз впливу фінансового потенціалу на економічний потенціал. Залежно від напрямів аналізу економічного потенціалу показники систематизовані з наданням методики їх розрахунку в табл. 6.3 [8, с. 170].

Таблиця 6.3

Система показників комплексного аналізу економічного потенціалу підприємств

Показник	Методика розрахунку	Умовні позначення
1	2	
ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ВІДТВОРЕННЯ МАЙНОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ		
Розділ 1. Показники ефективності амортизаційної політики		
Коефіцієнт відновлення основних засобів за рахунок амортизації	$K_{\text{ноз}} = \frac{A_m}{OЗ_n}$	A_m – нарахована амортизація, $OЗ_n$ – первісна вартість основних засобів
Коефіцієнт оборотності основних засобів	$K_{\text{об}} = \frac{A_m + ЧП_o}{OЗ_n}$	$ЧП_o$ – чистий прибуток від операційної діяльності
Розділ 2. Показники аналізу стану основних засобів		
Коефіцієнт зносу основних засобів	$K_z = \frac{З_{\text{оз}}}{OЗ_n}$	$З_{\text{оз}}$ – знос основних засобів
Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_n = \frac{OЗ_z}{OЗ_n}$	$OЗ_z$ – залишкова вартість основних засобів
Розділ 3. Показники ефективності використання основних засобів		
Капіталовіддача	$K_{\text{кв}} = \frac{ВР}{OЗ}$	$ВР$ – виручка від реалізації, $OЗ$ – середньорічна вартість основних засобів
Рентабельність основних засобів	$K_p = \frac{\Pi}{OЗ}$	
ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ПОТЕНЦІАЛ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
Розділ 1. Показники ефективності операційної діяльності		
Коефіцієнт трансформації	$K_{\text{тп}} = \frac{ЧД}{A - КЗ}$	A – активи, $КЗ$ – кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги

Продовження табл. 6.3

1	2	3
Коефіцієнт рентабельності активів	$K_{pa} = \frac{BP}{A}$	BP - валовий прибуток, $\bar{A}$ - середня вартість активів за аналізований період
Коефіцієнт рентабельності обігу	$K_{pn} = \frac{\Pi_o}{ЧД}$	Π_o - прибуток від операційної діяльності, ЧД - чистий дохід від реалізації продукції
Розділ 2. Показники ділової активності		
Оборотність активів	$K_a = \frac{BP}{A}$	
Оборотність оборотних активів	$K_{oa} = \frac{BP}{OA}$	OA - оборотні активи
Оборотність запасів	$K_{oz} = \frac{BP}{\bar{3}}$	3 - середньорічна вартість виробничих запасів
Оборотність дебіторської заборгованості	$K_{odz} = \frac{BP}{\bar{ДЗ}}$	ДЗ - середньорічна вартість дебіторської заборгованості
Розділ 3. Показники ефективності операційної діяльності з урахуванням впливу інфляції		
Коефіцієнт трансформації з урахуванням впливу інфляції	$K_{tp} = \frac{ЧД \cdot \sqrt{J_i^{n.p.} \times J_i^{k.p.}}}{A + \sum_{k=1}^n HMA_k \cdot J_i^k - KЗ}$	$J_i^{n.p.}, J_i^{k.p.}$ - рівень інфляції на початок і кінець року, HMA - немонетарні активи
Коефіцієнт рентабельності активів (на основі валового прибутку) з урахуванням впливу інфляції	$K_{pa} = \frac{ЧД \cdot \sqrt{J_i^{n.p.} \times J_i^{k.p.}} - C'}{A + \sum_{k=1}^n HMA_k \cdot J_i^k}$	$C' = \bar{3}_n \cdot I_{nз} + \bar{3}_п \cdot I_{пз} + \bar{3}_к \cdot I_{кз}$ C' - скоригована на рівень інфляції собівартість реалізованої продукції, $\bar{3}_n, \bar{3}_к, \bar{3}_п$ - запаси готової продукції на початок і кінець звітного періоду та покупка запасів впродовж звітного періоду, $I_{nз}, I_{пз}, I_{кз}$ - індекси для перерахунку початкових, покупних і кінцевих запасів

Продовження табл. 6.3

1	2	3
ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ПОТЕНЦІАЛ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ		
Розділ 1. Показники ліквідності		
Коефіцієнт абсо- лютної ліквідності	$K_{ал} = \frac{ГК + ЦП}{ПЗ}$	ГК - грошові кошти, ЦП – ви- соколіквідні цінні папери, ПЗ - поточні зобов'язання
Коефіцієнт термі- нової ліквідності	$K_{тл} = \frac{ГК + ЦП + ДЗ}{ПЗ}$	ДЗ - дебіторська заборгова- ність
Коефіцієнт інкасо-ліквідності (загальний коефі- цієнт покриття)	$K_{ін} = \frac{ОА}{ПЗ}$	
Розділ 2. Показники аналізу грошових потоків		
Коефіцієнт збала- нсованості грошо- вих потоків (корел- яції позитивних і негативних гро- шових потоків)	$r_{гп} = \frac{\delta_{xy}^2}{\delta_x \times \delta_y},$ $\delta_{xy}^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$ $\delta_x = \sqrt{(\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2) / n},$ $\delta_y = \sqrt{(\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2) / n}$	x_i, y_i - сума позитивного і негативного грошових пото- ків за і-й часовий інтервал, $\bar{x}, \bar{y}$ - середня величина по- зитивного і негативного грошових потоків за і-й ча- совий інтервал, n - кількість часових інтерва- лів в аналізованому періоді
Коефіцієнт доста- тності чистого грошового потоку	$KD_{чгп} = \frac{ЧГП}{ВКЗ + \Delta З + Д} \sqrt{2}$	ЧГП - чистий грошовий по- тік, ВКЗ - виплати по довго- і короткострокових кредитах і позиках, $\Delta З$ - приріст запасів у складі оборотних активів, Д - дивіденди, виплачені власникам підприємства за аналізований період
Коефіцієнт реін- вестування чисто- го грошового потoku	$KР_{чгп} = \frac{ЧГП - Д}{\Delta РІ + \Delta ДФІ}$	$\Delta РІ, \Delta ДФІ$ - сума приросту реальних і довгострокових фінансових інвестицій

Продовження табл. 6.3

1	2	3
Коефіцієнт ефективності грошового потоку	$K_{\text{ЕГП}} = \frac{\text{ЧГП}}{\text{НГП}}$	НГП - негативний грошовий потік
Коефіцієнт рентабельності чистого грошового потоку	$K_{\text{рЧГП}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ЧГП}}$	ЧП - чистий прибуток
Рівень самофінансування вхідного грошового потоку	$K_{\text{Свгп}} = \frac{\text{ГП}_{\text{ВХ}} - \text{ГП}_{\text{ВХк}}}{\text{ГП}_{\text{ВХ}}}$	ГП _{ВХ} - вхідний грошовий потік, ГП _{ВХк} - вхідний грошовий потік за кредитами
ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ		
Коефіцієнт економічної автономії (незалежності)	$K_{\text{фа}} = \frac{\text{ВК}}{\text{А}}$	ВК - власний капітал
Співвідношення позикового і власного капіталу	$K_{\text{фс}} = \frac{\text{ПК}}{\text{ВК}}$	ПК - позиковий капітал
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{м}} = \frac{\text{ВОК}}{\text{ВК}}$	ВОК - власні оборотні кошти
Співвідношення мобільних та імобілізованих засобів	$K_{\text{мі}} = \frac{\text{ОА}}{\text{НА}}$	НА - необоротні активи
Оборотність власного капіталу	$K_{\text{овк}} = \frac{\text{ВР}}{\text{ВК}}$	$\overline{\text{ВК}}$ - середньорічна вартість власного капіталу
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	$K_{\text{рвк}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВК}}$	
Коефіцієнт дивідендних виплат	$K_{\text{дв}} = \frac{\text{Д}_a}{\text{ЧП}_a}$	Д _а - сума дивіденду, виплаченого на одну акцію, ЧП _а - чистий прибуток на одну просту акцію
Показник темпу стійкого зростання власного (акціонерного) капіталу	$T_{\text{ст}} = \frac{\text{ЧП}(1 - K_{\text{дв}})}{\text{ВК}}$	

2. При формуванні інструментарію, системи показників аналізу економічного потенціалу необхідно базуватися на єдності статичного та динамічного підходів. Статичний підхід передбачає здійснення ретроспективного і поточного аналізу економічного потенціалу [8, с. 166–169].

3. Дотримання принципу інформаційних взаємозв'язків між блоками і показниками аналізу економічного потенціалу. Реалізація цього принципу означає побудову теоретичної моделі, яка визначає взаємозв'язок елементів впливу на економічний потенціал (рис. 6.3).

З наведеної на рис. 6.3 схеми видно, що комплексний аналіз економічного потенціалу включає 14 взаємопов'язаних агрегованих блоків аналізу. Перший блок передбачає попередній динамічний аналіз чинників впливу на економічний потенціал підприємства. Вихідна інформація першого блоку, а також блоку аналізу виробництва і реалізації продукції (блоки 3, 5) є інформаційною базою для оцінки ризику фінансово-господарської діяльності (блок 12). Блок 2 передбачає аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу на основі показників матеріаломісткості, оборотності обігових засобів і продуктивності праці. Інформація цього блоку використовується для аналізу обсягу випуску, структури і якості продукції, робіт, послуг (блок 3) і аналізу витрат (блок 4). Взаємозв'язок між блоками 3, 5 і 6 не потребує додаткових пояснень.

Поточний аналіз руху грошових потоків підприємства здійснюється протягом всього операційного періоду (блок 8). Взаємозв'язок між блоками 3, 8, 11 і 10 є необхідним для вибору рішень про використання прибутку на відтворення виробничого потенціалу підприємства або розподіл між власниками. Резерви економічного потенціалу, які отримані за рахунок обмеження розподілу прибутку, впливають на структуру внутрішніх джерел відтворення майнового потенціалу. Окрім того, аналіз резервів здійснюється на етапі оцінки ефективності використання внутрішніх інвестиційних ресурсів. Таким чином, аналіз майнового потенціалу (блок 10) взаємопов'язаний з аналізом резервів (блок 13). При цьому слід зазначити, що на відтворення майнового потенціалу впливає чистий грошовий потік, який складається з суми чистого прибутку від операційної діяльності та амортизаційних відрахувань у поточному періоді. Цей висновок підтверджує взаємозв'язок між блоками 8 і 10. При виборі доцільних управлінських рішень з формування резервів економічного потенціалу необхід-

но використовувати результати аналізу ефективності використання майнового потенціалу і внутрішніх резервів за рахунок вибору доцільних амортизаційних інструментів. Крім того, ефективність використання майнового потенціалу безпосередньо впливає на зростання обсягу виробництва і ефективність діяльності підприємства. Звідси, підтверджується взаємозв'язок між блоками 10 і 3.

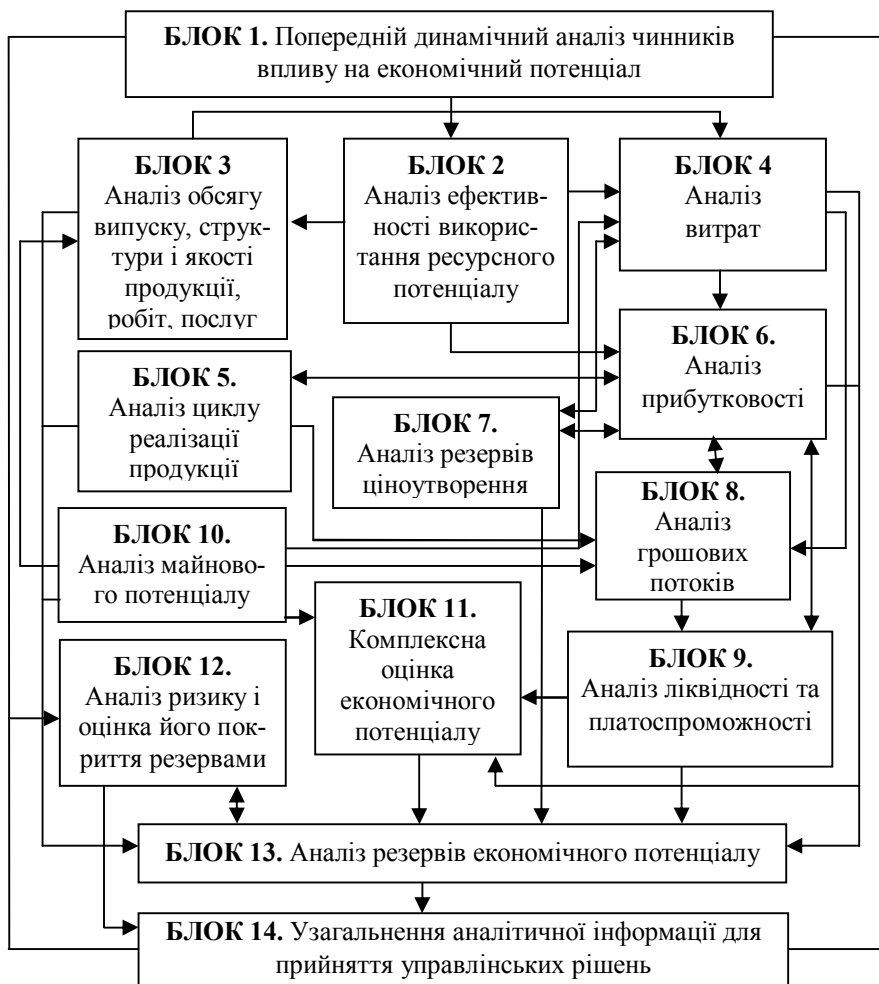

Рис. 6.3. Схема взаємозв'язку блоків в системі комплексного аналізу економічного потенціалу

Блок 7 передбачає формування аналітичної інформації щодо ефективності діяльності структурних підрозділів для оцінки резервів внутрішнього ціноутворення – однієї з складових блоку 11. Системний аналіз результатів центрів відповідальності базується на інформації щодо їх витрат і прибутковості, яка сформована в блоках 4 і 6.

Взаємозв'язок аналізу ризику і оцінки його покриття резервами (блок 12) з блоком узагальнення аналітичної інформації (блок 14) підтверджує висновок про те, що в сучасних умовах ризику і невизначеності фінансово-господарської діяльності контроль ризику і оцінка його покриття резервами прямо впливає на доцільність прийняття управлінських рішень.

Взаємозв'язок між блоками 6, 8 і 9 узгоджується з концепцією прийняття раціонального рішення [23, с. 149–150] на основі результатів попереднього аналізу та оцінки ризику. Це припущення обумовлено тим, що існує свій діапазон або «набір» можливих результатів, і кожен результат має свою ймовірність виникнення. «Ризик» і «невизначеність» знаходяться на протилежних кінцях спектру «об'єктивність – суб'єктивність прийняття рішень» [23, с. 149–150] (рис. 6.4).

Рис. 6.4. Спектр «ризик – невизначеність» при прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення прибутковості

У ситуаціях ризику використовуються об'єктивні значення вірогідності для статистичного прогнозування, тоді як в ситуаціях невизначеності вірогідність є суб'єктивною оцінкою правдоподібності.

Критерієм прийняття рішень є здатність підприємства до генерації прибутку у відповідності з допустимим рівнем ризику, за яким підприємство може забезпечити прибуткову діяльність. Графічне представлення варіанту управлінського рішення із забезпечення прибутковості (рис. 6.4) надає уявлення про оцінку доцільності рішення з врахуванням його рівня достовірності (від 1 до 0). Залежно від рівня ризику (мінімальний, припустимий, високий, неприпустимий) визначається вид контролю (спостережний, мінімальний, посилений, коригуючий), який доцільно здійснювати для забезпечення ефективності, та надаються рекомендації щодо прийняття рішень з коригування цільових параметрів ефективності. Використання запропонованого підходу до попереднього контролю потенціалу ефективності діяльності підприємства надає можливість визначити контрольні точки, види і процедури поточного контролю відповідно до принципу суттєвості.

Таким чином, результати аналізу за вказаними вище блоками використовуються для комплексної оцінки економічного потенціалу (блок 11) і його резервів (блок 13). Завершальним блоком даної структурно-логічної схеми є прийняття управлінських рішень щодо використання резервів і визначення параметрів економічного потенціалу підприємства. Узагальнені результати аналізу ризику, комплексної оцінки економічного потенціалу і його резервів (блоки 11, 12, 13) використовуються в якості інформаційної бази прийняття управлінських рішень.

В загальному вигляді взаємозв'язки між окремими блоками комплексного аналізу економічного потенціалу підприємства наведені в табл. 6.4 у вигляді залежностей узагальнюючих показників.

3. Інтегральна оцінка економічного потенціалу здійснюється на основі часткових показників, які отримані на етапах аналізу майнового потенціалу, потенціалу ефективності, фінансового потенціалу. Реалізація принципу інтегрованості [9, с. 143] ґрунтується на використанні запропонованої моделі інтегральної оцінки економічного потенціалу, яка сформована у вигляді багатовимірного об'єкта і надає можливість 1) досліджувати зміни показників економічного потенціалу; 2) зіставляти рівень економічного потенціалу окремого підприємства з галузевим і цільовим; 3) упорядковувати процес розрахунку цільових показників для визначення профілю економічного потенціалу; 4) здійснювати аналіз інтегральних показників економічного потенціалу (рис. 6.5).

Таблиця 6.4

Визначення взаємозв'язків між узагальнюючими показниками комплексного аналізу економічного потенціалу підприємства

Залежності між узагальнюючими показниками аналізу	Взаємозв'язки між блоками аналізу
1	2
1. Оцінка впливу негативних чинників на економічний потенціал- оцінка ризику	Блок 1 - Блок 12
2. Продуктивність праці - обсяг виробництва продукції	Блок 2 - Блок 3
3. Матеріаловіддача - обсяг виробництва продукції	Блок 2 - Блок 3
4. Витрати матеріальних і трудових ресурсів - собівартість	Блок 2 – Блок 4
5. Амортизація - витрати	Блок 10 - Блок 4
6. Обсяг виробництва - витрати	Блок 3 - Блок 4
7. Витрати - ціна товару (послуги)	Блок 4 - Блок 7
8. Обсяг реалізації продукції - прибуток	Блок 5 - Блок 6
9. Ціна товару (послуги) - прибуток	Блок 7 - Блок 6
10. Витрати - прибуток	Блок 4 - Блок 6
11. Чистий прибуток від операційної діяльності - чистий грошовий потік	Блок 6 - Блок 8
12. Амортизаційні відрахування - чистий грошовий потік	Блок 10 - Блок 8
13. Фондовіддача - обсяг виробництва продукції	Блок 10 - Блок 3
14. Обсяг реалізації продукції - рентабельність	Блок 5 - Блок 6
15. Дебіторська заборгованість - втрати операційного прибутку	Блок 5 - Блок 6
16. Дебіторська заборгованість - додаткові витрати	Блок 5 - Блок 4
17. Прибутковість - платоспроможність	Блок 6 - Блок 9
18. Резерви зростання обсягу випуску продукції, підвищення якості продукції та прибутковості за рахунок зміни структури виробничої програми - резерви економічного потенціалу	Блок 3 - Блок 13
19. Резерви, пов'язані з циклом реалізації продукції - резерви економічного потенціалу	Блок 5 - Блок 13
20. Резерви зниження витрат - резерви економічного потенціалу	Блок 4 - Блок 13
21. Резерви ціноутворення - резерви економічного потенціалу	Блок 7 - Блок 13

Продовження табл. 6.4

1	2
22. Резерви зростання прибутку і рентабельності - резерви економічного потенціалу	Блок 6 - Блок 13
23. Резерви платоспроможності та ліквідності - резерви економічного потенціалу	Блок 9 - Блок 13
24. Резерви майнового потенціалу - резерви економічного потенціалу	Блок 10 - Блок 13
25. Величина наявних резервів - покриття ризику резервами	Блок 13 - Блок 12
26. Рівень ризику - величина сформованих резервів економічного потенціалу	Блок 12 - Блок 13
27. Ефективність витрат - комплексна оцінка економічного потенціалу	Блок 4 - Блок 11
28. Рентабельність - комплексна оцінка економічного потенціалу	Блок 6 - Блок 11
29. Ефективність майнового потенціалу - комплексна оцінка економічного потенціалу	Блок 10 - Блок 11
30. Рівень ризику - прийняття управлінських рішень	Блок 12 - Блок 14
31. Величина наявних резервів - прийняття управлінських рішень щодо використання резервів	Блок 13 - Блок 14

Ключовими елементами моделі інтегральної оцінки економічного потенціалу є функціональні складові економічного потенціалу; компоненти функціональних складових економічного потенціалу; критерії оцінки (потенціал, результативність, резерви); узагальнюючі (інтегральні) показники оцінки економічного потенціалу за функціональними складовими та критеріями; інтегральний показник економічного потенціалу.

Взаємозв'язок між складовими і рівнем економічного потенціалу можна представити наступним чином:

- економічний потенціал (ЕП) ↔ майновий потенціал (МП);
- економічний потенціал (ЕП) ↔ потенціал ефективності (ПЕ);
- економічний потенціал (ЕП) ↔ фінансовий потенціал (ФП).
- Взаємозв'язок між критеріями і рівнем економічного потенціалу оцінюється на основі наступної послідовності:
- економічний потенціал (ЕП) ↔ потужність (П);
- економічний потенціал (ЕП) ↔ результативність (Р);
- економічний потенціал (ЕП) ↔ резерви (Рез).

Рис. 6.5. Модель інтегральної оцінки економічного потенціалу
(див. умовні позначення у поясненнях до формули (6.5))

Рівень економічного потенціалу оцінюється за формулою:

$$I_{\text{еп}} = \left(\sum_{s=1}^m \sum_{k=1}^{n_s} \text{КП}_{\text{ks}}^h (f_{\text{ов}}(\text{ТП}_{\text{iks}}, \text{СП}_{\text{iks}})) \cdot \text{КБ}_h \right) / \text{КБ}_{\text{max}} \rightarrow 1, \quad (6.5)$$

де ТП_{ik} – тенденція зміни i -го показника k -ї групи s -ї складової (критерія) економічного потенціалу; СП_{ik} – стан показників у порівнянні з нормативними; $f_{\text{ов}}$ – функція якісної оцінки відповідності показників рівню економічного потенціалу; КП_{ks}^h – кількість показників k -ї групи s -ї складової (критерія) економічного потенціалу, що відповідають рівню h ; КБ_h – кількість балів, що відповідають рівню економічного потенціалу h ; n_s – кількість груп показників, що характеризують s -ту складову (критерій) економічного потенціалу; m – кількість складових (критеріїв) економічного потенціалу; КБ_{max} – максимальна кількість балів, що відповідає високому рівню економічного потенціалу.

Високому рівню економічного потенціалу відповідає максимальне значення інтегрального показника ($I_{\text{еп}}=1$), відхилення від якого засвідчуватиме про ризик втрат економічних вигід.

6.4. Прогнозний аналіз сталого розвитку підприємств

На етапі розробки і реалізації фінансової стратегії важливе значення має прогнозування сталого розвитку підприємства. Для розробки стратегії сталого розвитку необхідна нова концепція аналізу та оцінки, що дозволяє оцінити вплив вартісних чинників та виявити напрямки підвищення стійкості підприємства. Існуючі методи аналізу орієнтовані на використання ретроспективного підходу до прогнозів розвитку підприємства. Проте, для стратегічного планування придатним є прогнозний аналіз сталого розвитку підприємства, який базується на використанні даних інтегрованої корпоративної звітності. Головна мета прогнозного аналізу – визначення параметрів сталого розвитку підприємства на основі його стратегічної вартості.

Прогнозування здійснюється на різних стадіях діяльності в межах планування. В цьому зв'язку найбільш складною проблемою є оцінка стратегічної вартості підприємства. Даний підхід до прогнозування сталого розвитку підприємства розглядається як альтернатива попередньому. Така постановка задачі припускає проведення порів-

няльного аналізу та оцінки результатів прогнозування на основі двох підходів з метою вибору найкращого: 1) розрахунок вартості підприємства на основі майнового підходу; 2) розрахунок вартості підприємства, скорегованої на критерії якості оцінки, ризику та інфляції. При розв'язанні даної задачі виникає ряд проблем: (1) вибір критеріїв оцінки вартості підприємства залежить від цілі, яку ставить перед собою користувач такої інформації. Тут варто нагадати, що при оцінці вартості підприємства можуть використовуватися різні підходи і способи оцінки. Тому в даній роботі для реальної оцінки вартості підприємства пропонується використовувати інтегральний показник, який дозволяє врахувати якість оцінки, рівень інфляції і ризик реалізації фінансової стратегії; (2) необхідність якісної оцінки інформаційної бази, використовуваної для розрахунку прогнозних показників стратегічної вартості. Недостовірність чи недостатність інформації може призвести до помилкових результатів оцінки вартості підприємства. В даному випадку необхідно крім традиційного бухгалтерського балансу використовувати аналітичні (модифіковані) балансові моделі, сформовані на основі уточненої оцінки статей балансу вартості підприємства; (3) оптимізація процедури прогнозування сталого розвитку підприємства на основі його стратегічної вартості, реалізація якої ґрунтується на сценарному підході.

На даному етапі особливо актуальною є оцінка перспектив потенційного зростання вартості підприємства. Всі показники, які використовуються для оцінки вартості підприємства, розраховуються на основі даних минулих періодів. На вірогідність розрахунку по прогнозуванню динаміки стратегії підприємства впливають ряд факторів, серед яких зміна потенціалу фінансової стійкості, інфляція, ризик. Одночасно проблематичність прогнозування оцінки вартості підприємства обумовлена застосуванням різних підходів до розв'язання цієї задачі, тобто різні способи оцінки повинні доповнювати один одного. Це означає, що для прогнозування сталого розвитку підприємства доцільно ґрунтуватися, з одного боку, на комплексній оцінці, а з іншого – на сценарних розрахунках його стратегічної вартості.

Стратегічна вартість лежить в основі цільової функції фінансової стратегії сталого розвитку підприємства. Мова йде про прогнозування сталого розвитку підприємства на основі його стратегічної вартос-

ті. Грунтуючись на концепції корисності [2, с. 17–21; 93; 253], під стратегічною вартістю варто розуміти вартість підприємства (чистих активів чи чистих пасивів), скориговану на критерії якості (похибки) оцінки, інфляції і фінансового ризику.

З огляду на комплексну природу вартості підприємства, при прогнозуванні будемо керуватися такими ключовими принципами, як достовірність, безперервність, адекватність, гнучкість, інтегрованість, сегментність і інформативність [11, с. 193–195].

Правила принципу достовірності випливають із врахування інтересів різних груп учасників економічних відносин узгоджуються з вимогами підготовки і якісних характеристик фінансової звітності, передбачених НП(С)БО 1. Це означає, що побудова моделі оцінки вартості залежить від цілей і задач, обумовлених тими, хто її організує.

Постулати принципу безперервності ґрунтуються на концепції безупинного функціонування підприємства, передбаченої НП(С)БО 1. При прогнозуванні стратегічної вартості підприємства варто ґрунтуватися на допущеннях про те, що збільшення вартості відбувається: (1) у результаті прояву ефекту синергії, тобто зростання прибутку і ефективного використання потенціалу фінансових можливостей підприємства; (2) за рахунок ліквідації активів, які не приносять економічної вигоди і не сумісних із загальною продуктивною структурою. Мова йде про дотримання ліквідності та оптимальної структури фінансових ресурсів. Даний принцип узгоджується з теорією перетворення бізнесу.

Принцип гнучкості – передбачає виявлення негативних явищ і основних факторів, які впливають на стратегічну вартість підприємства (помилки у розрахунках, ризику), з метою їх ідентифікації на етапі прогнозування параметрів сталого розвитку.

Для узгодження оцінок по різних підходах і одержання максимально наближеної до реальної вартості підприємства, крім загальних факторів, пропонується додатково враховувати дві групи факторів: (1) прямого впливу – вибір методу оцінки (майнового, дохідного, порівняльного), визначення припущень і вихідних передумов, похибка обраного методу визначення вагових коефіцієнтів, помилки при визначенні параметрів моделі, неадекватність обраної математичної моделі; (2) непрямого впливу – вибір способів розрахунку по кожно-

му з обраних методів, похибка оцінки по кожному методу, можливі помилки у вихідних даних.

Принцип інтегрованості – передбачає комплексну оцінку вартості підприємства на основі використання моделі, яка дозволяє врахувати відхилення, викликані різними методами її оцінки і якісних характеристик фінансової стратегії (інфляція, ризик). Реалізація цього принципу ґрунтується на використанні запропонованого показника інтегральної оцінки стратегічної вартості підприємства.

Принцип сегментності – виявляється на етапі розробки фінансового плану, деталізації і контролю його виконання по центрах фінансової відповідальності.

Принцип інформативності – виявляється на етапі розробки рекомендацій з інформаційного забезпечення фінансового контролінгу реалізації фінансової стратегії.

Спираючись на зазначені вище принципи, послідовність процесу прогнозування сталого розвитку підприємства на основі стратегічної вартості можна представити у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 6.6) послідовністю п'яти блоків: (1) формування інформаційної бази прогнозування стратегічної вартості підприємства; (2) вибір методів і обґрунтування процедури оцінки вартості підприємства; (3) моделювання комплексної оцінки вартості підприємства; (4) оцінка впливу негативних явищ на стратегічну вартість підприємства; (5) прогнозування перспектив сталого розвитку підприємства на основі його стратегічної вартості.

Перший блок. Формування інформаційної бази вимагає дотримання правила інваріантності. Це означає, що вихідна інформація, яка міститься у фінансовій звітності, незалежна від параметрів моделюваної системи на даному етапі дослідження. В зв'язку з цим варто враховувати ряд обмежень, властивих фінансовій звітності, серед яких основними є (1) історичний аспект – оцінка статей балансу по історичній собівартості; (2) статичність – не вказує на обставини, які вплинули на стан чистих активів і пасивів підприємства; (3) недостатня аналітичність – інформація згрупована по укрупнених статтях. Другий блок передбачає обґрунтування процедури приватних оцінок вартості на основі майнового, дохідного і порівняльного підходів [11, с. 185–211].

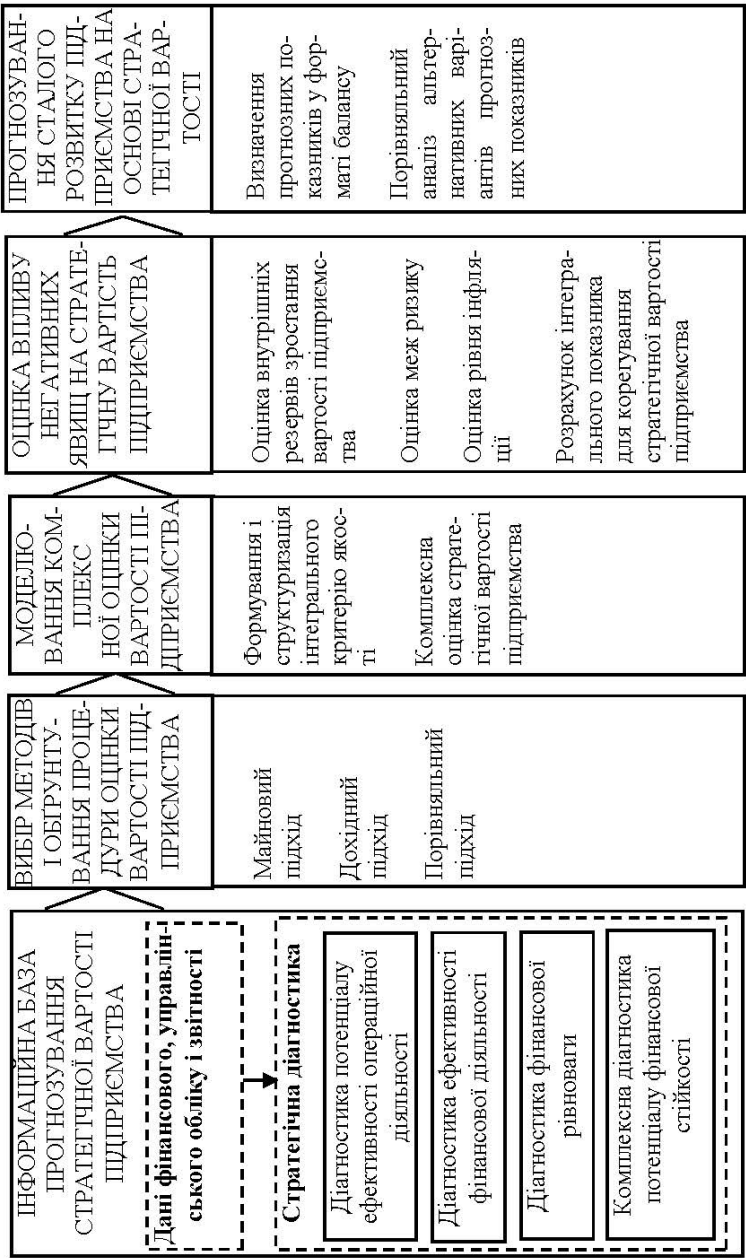

Рис. 6.6. Структурно-логічна схема процесу прогнозування сталого розвитку підприємства

Третій блок припускає побудову моделі комплексної оцінки вартості підприємства. Прийняття рішень у сфері оцінки вартості підприємства пов'язано з необхідністю заміни однієї цілі досягненням іншої, тобто з заміщенням по цінності. Доцільність такого заміщення вимагає її формалізації, яка можлива на основі інтегрального критерію якості. Якість оцінки можна охарактеризувати величиною похибки, яка може бути представлена у вигляді такої функціональної залежності:

$$I_{BT} = F(\delta_1, \dots, \delta_i, \dots, \delta_n) \rightarrow \min, \quad (6.6)$$

де δ_i – відхилення від фактичного значення критерію вартості підприємства, розрахованого на основі i -го підходу.

Тоді інтегральний критерій якості оцінки вартості підприємства може бути представлений як:

$$I_{BT} = F(\tilde{B}_p, B_1, \dots, B_i, \dots, B_n) = F((\tilde{B}_p - B_1), \dots, (\tilde{B}_p - B_i), \dots, (\tilde{B}_p - B_n)) \rightarrow \min, \quad (6.7)$$

де $\tilde{B}_p$ – комплексна оцінка вартості підприємства; B_i – вартість підприємства, розрахована на основі i -го методу.

У випадку оцінки вартості підприємства на основі майнового, дохідного і порівняльного підходів, керуючись базовими положеннями теорії корисності, структурування інтегрального критерію якості можна представити у вигляді наступної функціональної залежності (I_{BT}):

$$I_{BT} = \alpha_1(\beta_1(\delta_m)^2 + \beta_2(\delta_\delta)^2 + \beta_3(\delta_m)^2(\delta_\delta)^2) + \alpha_2(\delta_n)^2 \rightarrow \min, \quad (6.8)$$

де $\alpha_1, \alpha_2, \beta_1, \beta_2, \beta_3$ – коефіцієнти значимості ($\alpha_1 + \alpha_2 = 1$; $\beta_1 + \beta_2 + \beta_3 = 1$); $\delta_n, \delta_\delta, \delta_m$ – відхилення від фактичного значення вартості підприємства, розраховане на основі майнового, дохідного і порівняльного підходів.

Реалізація запропонованого інтегрального критерію якості виходить із двох параметрів: характеристики вартості підприємства, отриманої на основі різних методів оцінки; значимості вагомих коефіцієнтів, розрахованих за допомогою експертних методів. Побудова інтегрального показника якості ґрунтується на таких припущеннях.

1. Методологічним базисом визначення значимості критерію якості є відома теорія «корисності» [2, с. 17–21; 93; 253].

2. Складність процедури оцінки якості не має принципового значення: головне – досягнення правильного результату. В даному випадку мова йде про уточнення оцінної вартості з метою наближення її до дійсної на досліджуваний період часу.

3. Розрахунок інтегрального критерію якості ґрунтується на методах ієрархічності та експертних оцінок [11, с. 441].

Розрахунок реальної оцінки вартості підприємства ($\tilde{B}_p$) здійснюється шляхом застосування процедури оптимізації, тобто дорівнюючи першу похідну функції оцінки якості до нуля:

$$I'_{BT} = \frac{dF(\tilde{B}_p, B_1, \dots, B_i, \dots, B_n)}{d\tilde{B}_p} = 0 \quad (6.9)$$

Використання запропонованого підходу до оцінки стратегічної вартості підприємства дозволяє об'єктивно установити тенденції її зміни, а також уточнити прогностичні оцінки.

Доцільність використання економічної категорії «стратегічна вартість» при виборі стратегічних альтернатив підтверджується виконаними розрахунками на прикладі ПАТ на 2018–2022 рр. (табл. 6.5).

Таблиця 6.5

Результати оцінки ринкової вартості ПАТ за майновим, дохідним і порівняльним підходами на 2018–2022 рр., тис. грн

Підхід до оцінки	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Майновий підхід	27568,0	28004,1	28381,8	28715,1	29013,1
Дохідний підхід	20288,8	26790,9	31602,6	35132,7	37700,7
Порівняльний підхід	76469,1	80640,8	86650,6	94657,3	104878,8
	Відхилення від комплексної оцінки				
Майновий підхід	471,9	4454,8	6613,6	7858,0	8672,4
Дохідний підхід	7751,1	5668,0	3392,8	1440,4	-15,2
Порівняльний підхід	-48429,2	-48181,9	-51655,2	-58084,2	-67193,3
Комплексна оцінка вартості	28039,9	32458,9	34995,4	36573,1	37685,5

В даному випадку результати порівняльного аналізу свідчать про найбільшу розбіжність між показниками вартості, розрахованими за дохідним і порівняльним підходами. Виходячи з представлених розрахунків і графічних інтерпретацій вартості підприємства, можна зробити висновок, що найбільш ефективним підходом до оцінки стратегічної вартості підприємства є комплексний підхід, який базується на процедурі інтеграції приватних оцінок його вартості.

Четвертий блок передбачає процедуру ідентифікації негативних явищ, які впливають на стратегічну вартість підприємства, таких, як ризик та інфляція, на основі використання модифікованого показника середньозваженої вартості капіталу підприємства $\bar{B}_K'$:

$$\bar{B}_K' = (1 + \bar{B}_K) \cdot \prod_{i=1}^n (1 + I_{\text{інф}}^i) \cdot \prod_{j=1}^m (1 + P(A_j)) - 1, i = \overline{1, n}, j = \overline{1, m}, \quad (6.10)$$

де $I_{\text{інф}}^i$ – темп інфляції i -го виду; $P(A_j)$ – імовірність настання ризикової події A_j ; n – кількість видів інфляції; m – кількість видів ризику, які враховуються.

В запропонованому підході коригування вартості підприємства представлено трьома етапами:

1) оцінка впливу факторів інфляції, ризику і якісних характеристик фінансової стратегії;

2) прогнозування параметрів стратегічного плану сталого розвитку підприємства;

3) уточнення вартості підприємства являє собою таку послідовність: оцінка змін параметрів розвитку підприємства $\rightarrow$ коригування стратегічної вартості підприємства $\rightarrow$ порівняльний аналіз альтернативних показників стратегічної вартості з метою вибору кращого варіанту.

Для формування критерію скоригованої стратегічної вартості введемо коефіцієнти коригування з урахуванням факторів інфляції (I_i), якості оцінки (I_α) і ризику (I_p):

$$\begin{aligned} I_i &= B_i / B_n, \\ I_p &= B_p / B_n, \\ I_\alpha &= \tilde{B}_p / B_n, \end{aligned} \quad (6.11)$$

де B_n – попередня оцінка вартості підприємства; B_i – оцінка вартості з урахуванням інфляції; B_p – оцінка вартості з урахуванням ризику; $\tilde{B}_p$ – реальне значення стратегічної оцінки вартості.

В найбільш загальному вигляді скоригована вартість підприємства B'_n буде мати такий вигляд:

$$B'_n = B_n \cdot I_i \cdot I_p \cdot I_{\text{я}}. \quad (6.12)$$

Результати коригування вартості ПАТ за 2018–2022 рр. наведені в табл. 6.6.

Таблиця 6.6

**Результати коригування вартості на прикладі
ПАТ 2018–2022 рр., тис. грн**

Показники	Прогнозні значення				
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Прогнозна оцінка вартості чистих активів підприємства	27568,0	28004,1	28381,8	28715,1	29013,1
Коефіцієнт коригування на фактор ризику	0,31	0,28	0,22	0,13	0,1
Коефіцієнт коригування на фактор інфляції	0,046	0,097	0,094	0,091	0,089
Коефіцієнт коригування на фактор якості	0,02	0,16	0,23	0,27	0,30
	Скориговані значення				
Оцінка вартості підприємства з урахуванням інфляції	26299,9	25287,7	25713,9	26102,0	26430,9
Оцінка вартості підприємства з урахуванням ризику	19021,92	20162,95	22137,80	24982,14	26111,79
Оцінка вартості підприємства з урахуванням якісних характеристик	28039,9	32458,9	34995,4	36573,1	37685,5
Скоригована вартість підприємства	18225,7	21901,4	26083,5	30227,1	32202,0

Оцінка припустимих і економічно доцільних темпів розвитку господарюючих суб'єктів є однією з найважливіших проблем прогнозування їх фінансової стратегії. Дж. К. Ван Хорн відзначає, що «проблема в тім, щоб визначити, який рівень зростання продажів погодиться з реальним положенням компанії і фінансового ринку» [24, с. 206]. Вирішити її традиційно на основі темпових показників з великою точністю неможливо, тому доцільно використовувати детерміновані факторні моделі. Це дозволяє сформулювати орієнтир рівня досяжного зростання, який відображає вплив на стійкість факторів як виробничої, так і фінансової діяльності підприємства.

П'ятий блок. Моделювання сталого розвитку підприємства ґрунтується на таких припущеннях:

- із зростанням власних джерел збільшується у певній пропорції розмір залучених коштів;
- при прогнозуванні зростання обсягу випуску продукції враховуються такі фактори, як дивідендна політика, структура капіталу, оборотність капіталу, рентабельність продажів;
- зростання власного капіталу і обсягу продажів не збалансовані в часі;
- забезпечується орієнтація на сформовані пропорції в структурі і динаміці виробництва.

Потенціал сталого розвитку підприємства щодо розширення основної діяльності за рахунок реінвестування власних коштів оцінюється за допомогою коефіцієнта стійкості зростання $K_{ст}$:

$$K_{ст} = \frac{ЧП - Д}{БК} = \frac{П_p}{БК}, \quad (6.13)$$

де $Д$ – дивіденди, $ЧП$ – чистий прибуток; $П_p$ – реінвестований прибуток.

Цей показник характеризує темпи зростання власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку. Однак, у такій інтерпретації не дає можливості оцінити ситуацію порушення стійкості при прогнозуванні показників фінансової звітності. Для подолання зазначених недоліків скористаємося факторною моделлю, яка, на відміну від відомих, враховує вплив модифікованих показників за ступенем ліквідності:

$$K_{cm} = \frac{\Pi_p}{\text{ЧП}} \cdot \frac{\text{ЧП}}{\text{ЧД}'} \cdot \frac{\text{ЧД}'}{\text{ФА} + \text{НФА}} \cdot \frac{A}{\text{ВР}} \cdot \frac{\text{ВР}}{\text{ЧОК}' } \cdot \frac{\text{ЧОК}' }{\text{ФЗ}} \cdot \frac{\text{ФЗ}}{\text{НФА}} \cdot \frac{\text{НФА}}{A} \cdot \frac{A}{\text{ВК}}; \quad (6.14)$$

$$K_{cm} = K_p \cdot K_{rp} \cdot K_{pv} \cdot K_{ke} \cdot K_{ob} \cdot K_{zc} \cdot K_{mk} \cdot K_{nfa} \cdot K_z,$$

де $\text{ЧД}'$ – модифікований показник чистого доходу; ФА – фінансові активи; НФА – нефінансові активи; A – активи; ВР – виручка від реалізації; $\text{ЧОК}'$ – чистий оборотний капітал; ФЗ – фінансові зобов'язання; ВК – власний капітал; K_{rp} – коефіцієнт рентабельності продаж; K_{pv} – ресурсовіддача; K_{ke} – капіталоемність; K_{ob} – оборотність власного капіталу; K_{zc} – забезпеченість чистим оборотним капіталом; K_{mk} – коефіцієнт маневреності капіталу; K_{nfa} – частка нефінансових активів; K_z – коефіцієнт фінансової залежності.

Дж. К. Ван Хорном запропонована інша модель сталого зростання [24, с. 211]:

$$T_{ст} = \frac{(\text{ВК}_0 + \Delta \text{ВК} - \text{Д}) \cdot (1 + K'_{efp}) \cdot \left(\frac{\text{ОП}}{A} \right) \cdot \left(\frac{1}{\text{ОП}_0} \right)}{1 - \left[\left(\frac{\Pi}{\text{ОП}} \right) \cdot (1 + K'_{efp}) \cdot \left(\frac{\text{ОП}}{A} \right) \right]} - 1, \quad (6.15)$$

де K'_{efp} – модифікований показник ефекту фінансового важеля; Д – дивіденди; ВК_0 – власний капітал за звітний період; $\Delta \text{ВК}$ – планова зміна власного капіталу; Π – прибуток.

Наведена модель дозволяє не тільки оцінити максимально можливий темп зростання обсягу реалізації продукції, але і перевірити відповідність фінансових показників різних фінансових планів, орієнтованих на оптимальне значення цільового вектору результативного показника. Використання багатофакторної моделі дозволяє спрогнозувати внутрішні темпи економічного зростання при виборі різних стратегічних альтернатив. Результати оцінки темпів зростання на основі моделі (6.15) для кожного варіанту розвитку підприємства представлені в табл. 6.7.

Таблиця 6.7

**Результати оцінки сталого зростання ПАТ при виборі різних
стратегічних альтернатив, 2018 р.**

Показники	Фактичні значення 2017 р.	Варіанти прогнозу			
		Стано- влення	Розви- ток	Стабі- лізація	Дивер- сифіка- ція
Коефіцієнт рентабельно- сті продаж	0,21	0,28	0,80	0,75	0,59
Ресурсовіддача	0,05	0,07	0,20	0,17	0,11
Коефіцієнт фінансової залежності	1,36	1,20	1,18	1,22	1,20
Оборотність власного оборотного капіталу	5,26	5,10	3,71	3,99	4,41
Коефіцієнт реінвестуван- ня прибутку	1,0	1,00	1,00	1,00	1,00
Забезпеченість чистим оборотним капіталом	0,50	0,52	0,59	0,57	0,54
Коефіцієнт маневреності капіталу	1,99	2,08	2,47	2,33	2,19
Доля нефінансових активів	0,37	0,40	0,34	0,35	0,38
Капіталосмність	0,52	0,45	0,54	0,53	0,50
Коефіцієнт сталого зро- стання, %	3,89	2,36	23,78	18,53	8,64

Перевірка адекватності використовуваних моделей прогнозування фінансових показників ґрунтується на припущенні, що базові умови, для яких будувалися регресійні моделі в прогнозному періоді, істотно не зміняться і сформовані тенденції зберігаються в майбутньому і підлягають екстраполяції.

Прогнозування здійснюється підстановкою в рівняння регресії значень змінних, котрі визначають умови прогнозу. Отримане в такий спосіб значення функції є оцінкою прогнозованої величини, яку в середньому можна чекати за даних умов. Точність цієї оцінки характеризується середньоквадратичною помилкою ST, тобто стандартним відхиленням від очікуваної величини [6]:

$$S_T = Y \cdot \sqrt{\frac{n+1}{n} + \sum_{i,k=1}^m \frac{(x_i - \bar{x}_i)(x_k - \bar{x}_k)}{\sum_{j=1}^n (x_{jk} - \bar{x}_{jk})^2}}, \quad (6.16)$$

де Y – математичне очікування середньої величини прогнозованої функції; x – значення прогнозних змінних; $\bar{x}$ – середнє арифметичне фактичних значень змінних; n – обсяг спостережень (довжина динамічного ряду); m – кількість змінних.

Далі можна перейти до інтервальної оцінки прогнозу, яка ґрунтується на відповідності між рівнем вірогідності (α) і граничною помилкою прогнозу ($\pm t_\alpha Y_T$) [277, с. 621]:

$$Y_T - t_\alpha S_T < Y_T < Y_T + t_\alpha S_T, \quad (6.17)$$

де Y_T – прогнозне значення функції, t_α – значення t -статистики відповідне рівню вірогідності α і числу ступенів свободи $n-k-1$ (за статистичними таблицями).

Серед альтернативних варіантів прогнозів перевагу має прогноз з найменшою граничною помилкою. Крім того, слід зазначити, що оцінки адекватності можуть бути представлені і у відносних величинах до прогнозного значення функції. Оцінка надійності прогнозу здійснюється на основі заданої точності $\delta = |t_\alpha Y_T|$ і являє собою величину $(1-\alpha) \cdot 100\%$. В даному випадку найбільш близьку оцінку до реальних умов фінансової стратегії дає варіант 2, оскільки він враховує зміни, викликані відхиленнями, відзначеними вище.

ГЛОСАРІЙ

Економічний потенціал – комплексна характеристика використання ресурсних можливостей, що визначає кінцеві результати фінансово-господарської діяльності за їх конкретною формою.

Капіталізація людського капіталу – процес зростання ринкової вартості людських ресурсів, збільшення віддачі від наявного трудового потенціалу у вигляді зростання продуктивності та рентабельності праці, ресурсів робочого часу, інноваційної активності персоналу.

Коефіцієнт інтелектуальної автономії – демонструє частку патентів (свідоцтв), створених співробітниками самостійно, від загального числа використовуваних фірмою патентів та дозволяє оцінити, наскільки досліджувана компанія незалежна в розробці нових об'єктів інтелектуальної власності.

Коефіцієнт стійкості зростання – характеризує темпи зростання власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку.

Показник рентабельності персоналу характеризує прибутковість, що в середньому припадає на одного співробітника.

Принцип гнучкості – передбачає виявлення негативних явищ і основних факторів, які впливають на стратегічну вартість підприємства (помилки у розрахунках, ризику), з метою їх ідентифікації на етапі прогнозування параметрів сталого розвитку.

Принцип інтегрованості – передбачає комплексну оцінку стратегічної вартості підприємства на основі використання моделі, яка дозволяє врахувати відхилення, викликані різними методами її оцінки і якісних характеристик фінансової стратегії (інфляція, ризик).

Принцип інформативності – означає інформаційне забезпечення фінансового контролінгу реалізації фінансової стратегії сталого розвитку підприємства.

Принцип сегментності – проявляється на етапі розробки фінансових прогнозів та контролю за їх реалізацією за центрами відповідальності.

Прогнозний аналіз – аналіз та оцінка сталого розвитку підприємства на основі його стратегічної вартості.

Синтетичний метод вимірювання капіталу – різниця між ринковою вартістю компанії та її обліковою вартістю. Цей метод засновується на припущенні, що ринкова ціна акцій завжди відображає реальну вартість компанії і випадкові фактори не мають жодного впливу на її реальну вартість.

Стратегічна вартість – вартість підприємства (чистих активів або чистих пасивів), скоригована на основі критеріїв якості (похибки) оцінки, інфляції і ризику.

Питання для самоконтролю

1. Що можна віднести до інструментів формування інформаційної бази аналізу потенціалу фінансової стійкості підприємства?
2. Які стандарти чи положення містять вимоги щодо структури та змісту звітності?
3. Для чого потрібна інформація, отримана в звіті про рух грошових коштів?

4. Чому дослідження фінансового стану підприємства обумовлює необхідність оцінювання наслідків зміни облікової політики?
5. Яким чином оцінюються активи згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності та бухгалтерського обліку?
6. Якими вимогами слід керуватися підприємствам, що здійснюють операції в іноземній валюті?
7. Що ви знаєте про порядок розкриття інформації щодо визнання втрат від зменшення корисності активів?
8. В яких стандартах встановлено порядок обліку та визнання резервів, умовних зобов'язань та умовних активів?
9. Які особливості відрізняють систему показників сталого розвитку підприємства від інших систем?
10. В результаті здійснення яких бізнес-процесів відбувається зміна вартості капіталів?
11. Охарактеризуйте процес аналізу на основі інтегрованої звітності.
12. Яка система показників використовується для оцінки ефективності використання нематеріальних активів?
13. За якими групами у розрізі видів капіталів здійснюється аналіз результативності діяльності організації?
14. Що таке синтетичний метод вимірювання капіталу?
15. Як визначається інтелектуальний капітал при використанні синтетичного методу?
16. Які існують індикатори оцінки елементів інтелектуального капіталу?
17. Що потрібно для оцінки такої складової, як капітал відносин?
18. Чим характеризується людський капітал?
19. Для чого розраховують показник рентабельності персоналу?
20. Як визначається капіталізація людського капіталу?
21. Розкрийте сутність коефіцієнта інтелектуальної автономії.
22. Які показники характеризують ефективність бізнес-процесів?
23. Охарактеризуйте зміст і методику комплексного аналізу потенціалу фінансової стійкості підприємства.
24. Що ви розумієте під потенціалом фінансової стійкості?
25. Які напрямки охоплює комплексний аналіз фінансової стійкості?
26. На яких принципах базується аналіз потенціалу фінансової стійкості?
27. Яка інформація використовується при прогнозуванні сталого розвитку підприємства?
28. Охарактеризуйте ключові принципи прогнозування з огляду на комплексну природу вартості підприємства.
29. Опишіть послідовність процесу прогнозування сталого розвитку підприємства на основі стратегічної вартості.

Тести для контролю знань студентів

1. Для здійснення контролю прибутковості необхідно керуватися такими методами:
 - а) метод наскрізного потоку;
 - б) метод повної відстрочки;
 - в) метод тимчасового потоку;
 - г) метод часткової відстрочки.
2. Як оцінюються активи згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності та бухгалтерського обліку:
 - а) за історичною вартістю;
 - б) за попередньою вартістю;
 - в) за альтернативною вартістю;
 - г) за поточною вартістю.
3. Чи правильне твердження: «Для підприємств, що знаходяться під контролем материнської організації та надають консолідовану фінансову звітність, інформаційною базою для аналізу фінансової стійкості є фінансова звітність, складена у відповідності з МСБО 34 «Проміжна фінансова звітність»:
 - а) так;
 - б) ні.
4. Систему показників сталого розвитку підприємства відрізняють від інших систем оцінки такі особливості як:
 - а) об'єднання фінансових і нефінансових показників;
 - б) орієнтація на гармонізацію цілей стейкхолдерів;
 - в) розділення фінансових і нефінансових показників;
 - г) орієнтація на стратегічний розвиток.
5. За скількома видами класифікуються бізнес-процеси:
 - а) 2;
 - б) 5;
 - в) 4;
 - г) 6.
6. Які існують методи оцінки інтелектуального капіталу:
 - а) синтетичні;
 - б) практичні;
 - в) аналітичні;
 - г) розрахункові;

-
- 7. Скільки існує груп системи показників, за якими здійснюється аналіз результативності діяльності організації:**
- а) 2;
 - б) 3;
 - в) 4;
 - г) 6.
- 8. Різниця між ринковою вартістю компанії та її обліковою вартістю – це:**
- а) синтетичний метод вимірювання капіталу;
 - б) практичний метод вимірювання капіталу;
 - в) аналітичний метод вимірювання капіталу;
 - г) розрахунковий метод вимірювання капіталу.
- 9. До індикаторів людського капіталу належать:**
- а) витрати на маркетинг;
 - б) фонд заробітної плати;
 - в) виручка;
 - г) кількість співробітників.
- 10. Процес зростання ринкової вартості людських ресурсів, збільшення віддачі від наявного трудового потенціалу у вигляді росту продуктивності та рентабельності праці, ресурсів робочого часу, інноваційної активності персоналу – це:**
- а) розрахунок рівня продуктивності праці;
 - б) розрахунок коефіцієнта залученості персоналу;
 - в) капіталізація людського капіталу;
 - г) правильної відповіді немає.
- 11. Аналіз створення вартості здійснюється на основі показників:**
- а) ефективності бізнес-процесів;
 - б) динаміки та ефективності використання всіх видів капіталу;
 - в) збільшення обсягів продажів запатентованих винаходів;
 - г) оцінки якісних критеріїв впливу зовнішніх і внутрішніх факторів вартості.
- 12. Підходи до комплексного аналізу потенціалу фінансової стійкості підприємства умовно можна розділити на:**
- а) традиційні;
 - б) нетрадиційні;
 - в) історичні;
 - г) динамічні.

13. Комплексний аналіз фінансової стійкості охоплює такі напрямки:

- а) розробка концептуальної моделі;
- б) розробка підходу до комплексного аналізу потенціалу фінансової стійкості;
- в) розробка методичних положень попереднього аналізу зовнішніх і внутрішніх чинників;
- г) розробка комплексної моделі аналізу.

14. До показників, що характеризують відтворення майнового потенціалу відносяться:

- а) показники аналізу стану основних засобів;
- б) показники ділової активності;
- в) показники ефективності операційної діяльності;
- г) показники ефективності амортизаційної політики.

15. До показників, що характеризують потенціал платоспроможності належать:

- а) показники ліквідності;
- б) показники ділової активності;
- в) показники аналізу грошових потоків;
- г) показники ефективності амортизаційної політики.

16. До показників, що характеризують потенціал ефективності операційної діяльності належать:

- а) показники аналізу стану основних засобів;
- б) показники ділової активності;
- в) показники ефективності операційної діяльності з урахуванням впливу інфляції;
- г) показники ефективності амортизаційної політики.

17. До показників, що характеризують фінансовий потенціал належать:

- а) показник темпу стійкого зростання власного (акціонерного) капіталу;
- б) показники співвідношення позикового і власного капіталу;
- в) показники аналізу грошових потоків;
- г) показники ефективності амортизаційної політики.

18. Комплексна оцінка вартості підприємства з урахуванням відхилень, викликаних різними методами її оцінки, здійснюється за принципом:

- а) принцип сегментності;
- б) принцип інтегрованості;
- в) принцип комплексності;
- г) принцип інформативності.

19. За яким принципом здійснюється розробка фінансового плану і контроль за його виконанням по центрах фінансової відповідальності?

- а) принцип сегментності;
- б) принцип інтегрованості;
- в) принцип комплексності;
- г) принцип інформативності.

20. Моделювання сталого розвитку підприємства ґрунтується на таких правилах:

- а) із зростанням власних джерел зменшується у певній пропорції розмір залучених коштів;
- б) при прогнозуванні зростання обсягу випуску продукції враховуються такі фактори, як дивідендна політика, структура капіталу, оборотність капіталу, рентабельність продажів;
- в) зростання власного капіталу і обсягу продажів збалансовані в часі;
- г) забезпечується орієнтація на сформовані пропорції в структурі і динаміці виробництва.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами від 06.02.2018 N 2275-VIII /2275-19/) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Бардаш С. В. Контроль діяльності суб'єктів господарювання; гіпотези та версії порушень / С. В. Бардаш. – К.: КНТЕУ, 2008. – 312 с.
3. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов / Пер. с англ. Н. Барышниковой. – М.: Олимп-Бизнес, 2007.
4. Дослідження практики внутрішнього аудиту і внутрішнього контролю в Україні: опитування українських компаній і банків про стан внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю / [старший керівник програм М. Онищук-Морозова]. – К.: International Finance Corporation World Bank Group, 2008. – 87 с.
5. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: [монографія] / В.Г. Дем'янишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
6. Дячек С.М. Резерви як інструмент управління ризиками господарської діяльності / С.М. Дячек // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2009. – № 4(50). – С. 238–239.
7. Ионин Е. Е. Система показателей оценки имущественного положения предприятий : [монография] / Е. Е. Ионин. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 431 с.

8. Костирко Р. О. Аналітичне забезпечення внутрішнього контролю в управлінні економічним потенціалом підприємства / Р. О. Костирко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія: економічні науки. – 2008. – № 4 (31). – С. 165–172.
9. Костирко Р. О. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта / Р. О. Костирко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2007. – № 576. – С. 141–145.
10. Костирко Р. О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія та організація : [монографія] / Р. О. Костирко. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2010. – 728 с.
11. Корінько М. Д. Диверсифікація: теоретичні та методологічні основи : [монографія] / М. Д. Корінько. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 488 с.
12. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала : [монография] / Е. В. Лапин. – Сумы: Университетская книга, 2004. – 360 с.
13. Международные стандарты финансовой отчетности 2006: [издание на рус. яз.]; [пер. с англ. О. Аскери и др.]. – М.: Аскери-АССА, 2006. – 1060 с. – (Перевод полного официального текста Международных стандартов финансовой отчетности, принятых в ЕС по состоянию на 31 января 2006 года).
14. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_014
15. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_021/paran2#n2
16. Международный стандарт интегрированной отчетности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://da-strateg.ru/wp-content/uploads/2015/09/Mezhdunarodnyj-Standart-integrirovannoj-otchetnosti-osnovnye-polozheniya-1.pdf>
17. Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 «Представлення фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408
18. Міжнародний стандарт фінансової звітності 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://document.ua/mizhnarodnii-standart-buhgalterskogo-obliku-8-msbo-8-.oblik-doc93_017.html

19. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929_016/print1342160450613549
20. Пантелеев В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація : [монографія] / В. П. Пантелеев; Державна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – 491 с.
21. Про затвердження Національного стандарту № 2 «Оцінка нерухомого майна»: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.04 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 43.
22. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.03 р. № 1440 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 37.
23. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Б. Райан ; пер. с англ.; под ред. В. А. Микрюкова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
24. Руководство по отчетности в области устойчивого развития G4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecp.ru/sites/default/files/download/stakeholder/Russian-G4-Part-Two.pdf>
25. Справжній бухоблік / [Н. Білова, А. Бобро, Д. Винокуров та ін.]; [3-тє вид., перероб. і доп.]. – Х.: Фактор, 2008. – 1264 с.
26. Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. Принципи корпоративного управління [Електронний ресурс]: затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 11 грудня 2003 р. № 54. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/NA.aspx?RAID=3575>
27. ISO 20121 Система менеджмента устойчивого развития. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gostexpert.ru/data/files/20121-2014/65956.pdf>
28. ISO / FDIS 26000 Руководство по социальной ответственности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csr-eu-jm.com.ua/files/ISO26000.pdf>

Навчальне видання

КОСТИРКО Руслан Олександрович
КОСТИРКО Лідія Андріївна
ЛУБЕНЧЕНКО Ольга Едуардівна
ЧЕРНОДУБОВА Елеонора Валеріанівна

ІНТЕГРОВАНА КОРПОРАТИВНА ЗВІТНІСТЬ

2-ге вид., перероб. і допов.

Оригінал-макет

Т.В. Погорєлова

Підписано до друку 19.11.2020.
Формат 60×84¹/₁₆. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 17,7. Обл.-вид. арк. 20,3.
Наклад 300 прим. Вид. № 3291. Замов. № 31(2020).
Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: просп. Центральний, 59-А
м. Сєвєродонецьк, 93400, Україна
E-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-А
м. Сєвєродонецьк, 93400, Україна